fiind, o verificare a scrisului nostru nu ne repugnă – pentru că niciodată orgoliul nu a fost un bun sfătuitor.

... Iată-ne, deci, controlându-ne impresiile asupra fostului mitropolit Conon. Ce i se impută? Că, în vremea ocupației germane, ar fi dat pastorală defetistă către populația din Moldova[1]. Vină grea, în adevăr, mai ales dacă privim lucrurile pe deasupra. Dar să fie, în fond, vina lui așa de gravă?

Mai întâi, împrejurările; oștile germane ocupaseră Muntenia. O mulțime de oameni își părăsise gospodăria, luând drumul băjenitului, lăsând în urmă fără stăpân și fără supraveghere tot avutul. Câte averi și câte vieți s-au risipit atunci din această pricină e încă în mintea tuturor. Acum nemții amenințau Moldova. Se anunță de acolo același exod nenorocit. Și a intervenit Lupu Kostaki – era ministru în București –, lăsat de guvernul român și de regele Ferdinand. Nu era un om pus de nemți în slujba lor. Avea dreptul mitropolitul Conon să-l asculte? Lupu Kostaki s-a prezentat, deci, mitropolitului și i-a cerut să facă un manifest către populația Moldovei, îndemnând-o să nu-și părăsească locurile în cazul întinderii invaziei germane. Asta a făcut Conon. Că, mai târziu, „manifestul" mitropolitului a fost aruncat abuziv de germani în tranșeele românești și că el a servit ca armă în mâna dușmanilor, asta e, din nefericire, un fapt. Dar cine e principalul vinovat? Bietul bătrân a iscălit un manifest pe [care] i l-a cerut ministrul Lupu Kostaki. Aci se circumscrie răspunderea lui. Ce a urmat are alți autori și alte răspunderi.

Căci, să nu neglijăm a lămuri a doua întrebare: era Conon om al nemților, sau cel puțin partizan al politicii germanofile? Nu. Asemenea preocupări îl depășeau. Nu i se cunosc atitudini care să indice o activitate politică într-un fel sau altul. Se cunoaște, în schimb, protestul lui către guvernatorul german la București, atunci când bulgarii au încercat să oficieze în biserica Sfintei Mitropolii. E un protest demn, cu termeni tari, pornind de la o față bisericească închinată darului său. Asta nu însemnează nimic?

Conon a murit. Depus din scaun pentru fapta amintită mai sus, asupra numelui lui apasă, în conștiința publică, acest păcat. Este o nedreptate. Pentru că – dacă faptele s-au petrecut așa cum le-am povestit noi – vina lui este disproporționată cu pedeapsa. Plătește și el însă, cum au plătit și alții, pentru repararea ofenselor morale aduse țării nu numai din vina lor.

A plătit destul în viață. Să-l restabilim în drepturile lui cel puțin după moarte. Va fi un act de echitate, care va rodi mai mult în viața noastră spirituală decât sancțiunea aspră, așa cum s-a aplicat, fără multă cumpănire, în graba interesată a unei diversiuni.

O nație nu-și poate îngădui să fie nedreaptă. S-au pedepsit toți marii vinovați ai războiului, pentru ca să ne împotrivim la absolvirea lui Conon? Este cineva despre care N. Iorga însuși spunea, la Iași, că ar fi *mai vinovat decât Mangra*[2]. Știe cineva de o pedeapsă, măcar morală, aplicată acestui mare vinovat? Manifeste împotriva sufletului nației? Posedăm și noi un exemplar. Oribil. Autorul lui? Îl vede toată lumea – și i se pleacă: e un om în mare cinste în treburile noastre publice. Nu protestăm, pentru că nu e potrivit. Dar să ne

fie îngăduit a cere pentru Conon supremul act de dreptate, după moarte cel puţin.

Iar primul de la care aşteptăm gestul este omul nostru, mai vinovat decât Mangra, autor de manifeste insultătoare.

# Fapte

Mi se comunică, din loc de încredere, date asupra părintelui doctor Eusebiu Roşca[1] de la Sibiu, despre care am scris în două rânduri în această foaie.

Mi se spune, anume, că ar fi un creştin adevărat, plecat legii lui Dumnezeu; ale cărui merite ar fi aşa de proeminente, încât pe vremuri a fost vorba de alegerea lui ca mitropolit al ortodocşilor ardeleni.

În ce se ţine de această din urmă afirmaţie, nu putem spune decât că regretăm împrejurările care s-au opus la alegerea lui ca mitropolit. S-ar fi evitat prin aceasta alegerea lui Mangra; care, precum se ştie, nu a ajuns în acel loc de înaltă cinste decât prin neîncrederea pe care o aveau românii faţă de competitorul său, episcopul ortodox al Banatului. Şi s-ar mai fi ocolit Bisericii şi naţiunii noastre încă alte necazuri. Căci, dacă neîncrederea faţă de acesta din urmă s-a dovedit fondată prin faptele care au urmat: evacuarea episcopiei – cu arhive şi episcop – la Budapesta, activitatea politică filomaghiară etc., apoi nici încrederea faţă de Mangra nu a fost de o mai fericită inspiraţie. Prin urmare, alegerea părintelui Roşca în scaunul de mitropolit se poate să fi fost mai bună.

Nu contest nici prima afirmaţie care ni se face: că părintele Roşca ar fi o frumoasă figură de creştin. Nu o contest pentru că nu-l cunosc; şi pentru că, despre oamenii pe care nu-i cunosc, obicinuiesc a crede mai degrabă bine decât răul care mi se spune.

Din nefericire însă, nu despre asta a fost vorba în articolele mele. Eu am afirmat, întâi, că P. C. părinte Roşca se slujeşte, faţă de şcolarii lui, de un vocabular cam tare; şi, pe urmă, că e cam bătrân pentru a putea conduce mai departe Academia Andreiană. Acestor afirmaţiuni mi se opune o dezminţire? Nu. Pentru că nici nu se poate.

Alte calităţi şi merite ale P. C. Eusebiu nu m-au interesat până acum. Dacă ele sunt, cu atât mai bine; iau cu bucurie act de ele. Dar pentru chestia în sine ele nu reprezintă nimic. Pentru că eu nu am judecat pe părintele Roşca. Eu nu judec pe nimeni; pentru că ştiu că nimeni nu se poate ridica judecător peste semenul său. Cel puţin atâta creştinism trebuie să ni se concedă.

Eu am expus fapte; şi am judecat faptele. Aş fi fost bucuros să mi se dovedească lămurit că am fost informat greşit şi că, deci, nu am dreptate. Nu s-a făcut. Cu atât mai rău. Am fi evitat, între altele, şi confuziunea dintre judecarea faptelor şi a oamenilor şi aş fi fost scutit de bănuiala unui păcat de care mă feresc cât pot.

# Păcatul orgoliului

Nobila impulsiune căreia s-a supus ministrul-preşedinte Maniu, luând în Cameră, aşa de spontan şi de categoric, apărarea P. S. mitropolit Bălan, este mai impresionantă încă decât intervenţia d-lui Vlad în favoarea episcopilor atacaţi de d-l dr. Lupu. Căci d-l Aurel Vlad e doară ministrul Cultelor şi îndatoririle sale ministeriale îi impuneau o asemenea atitudine, după cum atacul *in bloc* al interpelatorului i-o înlesnea; căci, chiar dacă afirmările d-lui dr. Lupu erau exacte, faptul că ele se refereau la un grup de persoane nenumite făcea mai uşoară situaţie ministrului.

Intervenţia ministrului-preşedinte însă, în favoarea P. S. Neculai, îşi are izvorul numai într-o nobilă generozitate. D-l Maniu nu era obligat să intervină. A făcut-o, totuşi; cu o impresionantă spontaneitate, acoperind cu autoritatea sa şi cu jertfa adevărului persoana mitropolitului de la Sibiu.

Căci numai o înaltă necesitate politică a putut hotărî pe primul ministru să afirme că părintele Neculai Bălan nu e cu nimic vinovat pentru lupta duşmănoasă care s-a deschis în Ardeal între ortodocşi şi uniţi. Noi nu ignorăm dârzenia băţoasă şi agresivă a celor de la Blaj; dar nu putem trece cu vederea nici felul lipsit de tact şi de iubire creştină cu care P. S. Neculai a pornit la repravoslavnizarea Ardealului. Colecţia ziarelor „Unirea" de la Blaj şi „Telegraful român" de la Sibiu este mărturie pentru opera aceasta de inutilă şi primejdioasă învrăjbire a ardelenilor, pe care mitropolitul ortodox al Ardealului nu a ştiut şi nici nu a vrut să o domolească.

A avut dreptate d-l dr. Lupu atacând deschis pe părintele Neculai pe această temă? Sigur că da. Pentru că, indiferent de vina uniţilor şi de dreptatea ortodocşilor, acţiunea mitropolitului Bălan nu porneşte din dragoste pentru Biserica noastră pravoslavnică, ci dintr-o urâtă şi condamnabilă ambiţie personală, care întunecă totul. E oribil de păcat ca o inteligenţă aşa de frumoasă, o cultură aşa de vastă, o energie aşa de neînfrântă ca a Prea Sfinţitului de la Sibiu să fie făcute păgubitoare pentru Biserică, printr-un orgoliu şi un egocentrism care orbesc şi ard.

E păcat şi deplângem împrejurările, dar nu ne putem opri aci. Oricâte păreri de rău am aduna în jurul atitudinii noastre, trebuie acţionat împotriva mitropolitului Bălan până când i se va înfrânge orgoliul. În acest orgoliu stă izvorul tuturor faptelor primejdioase pe care le-a comis în ultima vreme şi, între acestea, serbarea Paştelor la 31 mart în primul rând.

Să nu uităm, deci, că cel mai mare duşman al Bisericii Ortodoxe este cel mai capabil arhiereu al ei, mitropolitul Neculai Bălan al Sibiului.

# Absenteism

Se pare că Prea Sfințiții sinodali au renunțat, sau cel puțin au fost forțați să renunțe la chemarea în fața judecății a mitropolitului Gurie. Există o minte a românului cea de pe urmă – cea mai bună! – și ea le va fi venit în ajutor. Instinct de conservare, sau ce?

Asta este deocamdată bine, dar asta nu e tot. S-a făgăduit într-un loc de mare răspundere că Biserica noastră va fi purificată. Această operație întârzie însă. Oamenii sunt prinși în altă parte, cu alte griji – mai urgente. Biserica se ține de suflet, iar treburile sufletului au fost întotdeauna pentru politica românească un fel de cenușăreasă.

Vasăzică, începerea procesului de epurație întârzie. „Mai e timp!" Mai este? Eu mă îndoiesc. Căci, iată, în ierarhia noastră bisericească se desemnează o mișcare care trebuie să ne îngrijoreze: cei mai buni dintre ierarhii noștri își părăsesc scaunele de păstorie, lăsându-și credincioșii în grija lui Dumnezeu.

La Bălți, P. S. Visarion Puiu, om de credință și de carte, creștin dreptcredincios de impresionantă disciplină și severitate, se poartă cu gândul demisiei. Dacă se va retrage din scaun într-o simplă chilie, călugăr la Mănăstirea Neamțu, cel pe care toți iubitorii adevărați ai Bisericii îl socotesc ca cel mai chemat pentru scaunul patriarhal.

Iar la București, P. S. Tit Simedrea Târgovișteanul, singura și strălucita nădejde a Bisericii noastre de mâine, a depus funcțiunile pe cari le împlinea în calitate de vicar al Arhiepiscopiei Bucureștilor. Nu discut ce se întâmplă prin această retragere și cum rămâne cu legea Lapedatu, prin care se încerca să se dea o aparență de legalitate bisericească trecerii Î. P. S. Miron în Consiliul de Regență. Asta e o problemă aparte, pe care o vom discuta la vremea ei (care nici asta nu poate fi așa de îndepărtată, cum se înșală singuri unii).

Ce interesează aci este retragerea din funcțiuni a celor mai de seamă ierarhi ai noștri. Dezerțiune? Poate că acest cuvânt este prea greu. Absenteism. Asta e sigur. Dar, din nefericire, un absenteism legitim. Poate că am fi avut dreptul să ne așteptăm la mai mult eroism. În alte împrejurări, am fi pretins-o chiar. Astăzi, eroismul este însă inutil și risipitor de forțe. Să se tragă, deci, toți cei buni în mănăstiri, ca să se păstreze curați, în așteptarea ceasului cel mare. E singurul lucru pe care li-l mai putem cere.

# Vorba noastră

Părintele mitropolit Nectarie al Bucovinei[1] trimite din Londra o telegramă de protestare, prin agenția Rador. Prea Sfințitul fusese acuzat de la tribuna par-

lamentului că, două săptămâni după actul de la 8 iunie, nu se învrednicise încă să încunoştinţeze pe preoţi în chip oficial de schimbările întâmplate şi să dispună introducerea regelui Carol al II-lea în ectenii; şi că plecase în preziua actului de proclamare din Bucureşti, tocmai pentru ca să nu ia parte la acest fapt istoric.

Acuzaţia avea, deci, două părţi: un fapt, care, fiind fapt, nu se poate contesta, ci cel mult explica şi învălui în scuze; şi o supoziţie. În sprijinul supoziţiei veneau alte fapte: legăturile Prea Sfinţitului cu Barbu Ştirbey şi cu Partidul Liberal, cari se ştie ce atitudine au avut faţă de actul restauraţiei.

Acuma, părintele mitropolit protestează; şi ameninţă cu darea în judecată pe calomniatori. Aşteptăm să vedem împlinită această ameninţare. Vom spune însă că lumea nu crede. Nu crede în ameninţare, după cum nu crede în nevinovăţia Prea Sfinţitului. Nu e vorba dacă pe drept sau pe nedrept. Asta o să se vadă când şi dacă va urma judecata care ni se anunţă.

Faptul interesant e că lumea, în genere, nu crede. Şi anume, pentru că părintele Nectarie e „popă".

Adică, s-a răspândit şi are tendinţa să se răspândească din ce în ce mai mult impresia în public că e destul să fii faţă bisericească pentru a nu ţi se mai acorda putinţa de a fi sincer. „Popă" înseamnează un om ascuns, contrafăcut, vorbind nu pentru a-şi spune, ci pentru a-şi ascunde gândul: urmărind pe căi întortocheate treburi cu totul personale, cunoscute numai lui, ocolind întotdeauna lupta pe faţă, dar nescăpând nici un prilej de a lovi pieziş. Pe drept sau pe nedrept, asta e, pentru marele public, un „popă".

Ştiu, „să fie vorba voastră, da, da – nu, nu!"[2]. Aşa a zis El. Dar... e aşa de mult de-atunci! Nouăsprezece veacuri încheiate! Au avut vreme oamenii să uite. Ni s-a despicat limba în două, ca la şerpi, şi, când vorbim, vorba noastră iese şuierată. Purtăm haina slujitorilor Dumnezeului adevărat – dar numai haina; şi, câteodată, din ce în ce mai des, nici atât. De ce, dar, să ne mai creadă oamenii?...

Părinte mitropolit Nectarie, cu proces sau fără, cu câştig sau fără, cauza Prea Sfinţiei tale este mai dinainte pierdută. Nu s-au făcut rugăciuni în Bisericile Bucovinei pentru Măria Sa. Ăsta e fapt. Ai plecat la Cernăuţi în preziua lui 8 iunie. Asta iarăşi e fapt. Scuzele şi explicaţiile nu sunt, în schimb, decât vorbe. Şi, drepte sau nu, în vorbele voastre oamenii, din nefericire, nu mai cred.

# G. Patriarhul

## Tot despre refacerea vieţii mănăstireşti

Părintele patriarh a scris câteva cuvinte de introducere la broşura ieromonahului Stănoiu asupra Mănăstirii Căldăruşani[1]. Î. P. S. Sa desfăşoară, în cele câteva pagini, un întreg program de refacere a vieţii mănăstireşti, de o precizîune care nu lasă nimic de dorit. Iată, deci, că cel mai înalt for bisericesc al nostru – adică însăşi Patriarhia – arată nu numai că se interesează de această gravă problemă, dar că studierea împrejurărilor a dus la anumite soluţii practice, cari nu aşteaptă decât înfăptuirea.

Dar înfăptuirea este tocmai jumătatea cea mai însemnată a lucrurilor. Cum se va păşi la aceasta? Biserica e săracă! Săracă în bani, săracă în oameni, [illegible] în entuziasm şi săracă, mai ales, în spirit de jertfă. Cel care se poate ridica deasupra lucrurilor mărunte şi, urmărind linia generală a întâmplărilor, izbuteşte un moment măcar să desprindă drumuri ce trebuiesc urmate simte născându-se deodată în el puteri de conducător. De aceea, îndrumători sunt la noi pe toate cărările – umili executanţi, nicăieri. Toţi protestează, toţi arată viţiile de organizare, toţi fac planuri. Nimeni nu se înhamă la opera modestă, dar rodnică, de înfăptuire. Dacă vrei să-i aduci la realitate, îţi răspund că cineva trebuie să înfiereze şi răul; iar dacă nu o fac cei mari, îndatorirea cade celor mici.

Să ne liniştim. Iată, în paginile părintelui Patriarh, dovada că cei mari nu ignorează situaţia; şi, mai mult încă, dovada că epoca de constatare a trecut; după cum a trecut chiar epoca de elaborare a leacurilor.

Se aşteaptă doar înfăptuirea; şi e nevoie de oameni. La opera pozitivă, de clădire, aşteptăm, deci, pe cei gata cu protestele; pe teoreticienii dreptului de a protesta (se anunţă şi din aceştia!); şi nu numai pe ei, dar pe toţi oamenii lui Dumnezeu, cu râvnă şi cu dragoste pentru trupul mistic al lui Hristos.

La Căldăruşani se va înfiinţa – trebuie să se înfiinţeze – o şcoală de misionari. E locul potrivit întru totul; şi de această şcoală se pot lega mari nădejdi. Va fi prima încercare sistematică şi continuă de refacere – deocamdată numai pe această cale – a vieţii noastre religioase. Acestei încercări nu trebuie să-i lipsească nici un sprijin.

Cei dornici de lucru pozitiv, obosiţi doar de planuri şi proteste, să aştepte chemarea. Dacă părintele patriarh o va face, ea să nu găsească pe nimeni nepregătit.

... Faptele singure pot reteza polemicile inutile.

# Pierderea simțului Ortodoxiei

Tristele împrejurări în care se zbate astăzi Biserica Ortodoxă, certată de Dumnezeu pentru păcatele noastre, ale tuturora, își au de bună seamă originile nu atât într-un anumit act, cât mai ales într-o stare de lucruri, într-un fel de pierdere a simțului Ortodoxiei, din care lipsa demnității noastre religioase decurge cu necesitate.

Este adevărat că, cu prilejul dezbaterilor de la Senat, s-au produs câteva manifestări de energie. Amenințări au trecut prin aer, ca un fel de încercare de intimidare. Deocamdată, metoda a prins: oamenii au plecat capul. Deocamdată! Ce va fi însă mâine?

Actele de energie sunt bune; cu o condiție: ca ele să pornească dintr-o siguranță personală nezdruncinată și să se sprijine pe o autoritate nediscutată. E cazul?

Am citit într-o revistă de cultură catolică, „Études", o expunere mai veche a episcopului d'Herbigny. D'Herbigny este președintele Institutului de Studii Orientale Creștine de la Roma și a făcut în 1927 o călătorie de informații în Orientul creștin. Relația lui vorbește de vizitele pe la capii diverselor autocefalii ortodoxe. Un singur om de demnitate și curaj, între toți patriarhii și mitropoliții ortodocși: Metaxakis, „patriarh și papă al Alexandriei"[1]. Pe Î. P. S. Meletie Metaxakis îl știm. Nu e, Doamne, cine știe ce ortodox vajnic. Legăturile lui cu anglicanii sunt cunoscute. Dar e în ținuta lui un simț special al demnității locului pe care îl ocupă, care nu-i îngăduie să facă nici un fel de grații trimisului papei. Roma este și rămâne schismatică, o dată pentru totdeauna; și trebuie tratată ca atare.

La noi? Nimic din ceea ce ar fi trebuit să fie demnitatea hieratică a patriarhului celei mai mari Biserici Ortodoxe. O familiaritate de rudă săracă, săltată deasupra nevoilor, dar păstrând timiditatea fostei sărăcii. Mărturisiri de respect care, prin exclusivitatea lor, depășesc cadrul discreției necesare; exagerată dorință de conlucrare cu Apusul catolic; și exagerată desconsiderare a protestantismului, mai ales atunci când te mândrești cu Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, monument de protestantism.

Dintr-o asemenea închegare personală, acte de energie? Să fim serioși! Acte de violență, da! Energia este însă altceva.

# Pentru mai marea slavă a lui Dumnezeu

Discuție... macabră, și totuși necesară, cu câteva înalte fețe bisericești. Ce s-ar întâmpla astăzi dacă – printr-o nenorocire sau prin regularizarea situației regenței (în ceea ce privește persoana patriarhului, care nu poate fi și patriarh și

regent) – scaunul patriarhal ar deveni vacant? Ridicări din umeri, fețe îngrijorate, ochi către cer. Nimeni nu are soluție. Revista în care sunt trecuți înalții noștri ierarhi nu ne lămurește cu nimic: nici unul nu răspunde mulțumitor nădejdilor și nevoilor.

Prea Sfințiții părinți sunt tare îngrijorați. Și, pe drept cuvânt. Î. P. S. Miron a înșelat toate nădejdile noastre. Ambiții deșarte l-au îndemnat să părăsească Biserica pentru însărcinări cari numai omenește par mai puternice. A înfrânt sângeros așezarea noastră bisericească. Și a înfruntat pe Dumnezeu. L-am dori ferit de orice pedeapsă. Dar cum te poți îndoi de hotărârea care va cădea în fața năprasnicului scaun de judecată, dacă până atunci nu vin pocăința și îndreptarea stricării? Și pentru asta nu este nici un semn.

Deci, pe bună dreptate, sufletele pline de îngrijorare ale Prea Sfințiților de la amintita sfătuire caută un alt fel de om. Îl vor găsi? Atât de greu, încât unul a venit cu o propunere îndrăzneață: să fie un laic.

Știu – canonicește se poate. De la răsăritul până la apusul soarelui, în aceeași zi, un laic – oricare – poate fi tuns întru monahism și ales de sobor patriarh. Dar unde e laicul? Unde e laicul cu adevărat creștin, iubitor de Dumnezeu și de Biserică, lepădat de sine însuși, omul de carte, de prestigiu și de acțiune, ridicat deasupra vălmășagului luptei, care să se fi ținut departe de toate dușmăniile veacului și să-și poată în adevăr închina puterile unei lupte încordate pentru mai mare slavă a lui Dumnezeu și pentru mântuirea Bisericii noastre, la temelia căreia se întețesc astăzi loviturile de târnăcop?

Căci, laic să fie! Dar, atunci, trebuie să fie cu mult mai bun – fără nici un fel de discuție mai bun – decât oricare din călugării astăzi existenți. Altfel, gestul acesta de îndrăzneală nu-și mai găsește îndreptățirea. Și va fi mai rău.

A, dacă, fiind regent, Î. P. S. Miron și-ar aduce aminte că a fost și patriarh, întâmpinat cu stâlpări de toate nădejdile noastre și s-ar hotărî să vină, măcar în al doisprezecelea ceas, în ajutorul Bisericii, lămurind odată o situație care nu mai poate să dureze!... Trebuie să așteptăm oare și aci îndreptarea tot de la Dumnezeu?

## Sabia stăpânirii lumești

Luni își începe lucrările marele congres al Bisericii Ortodoxe. Pronosticurile sunt mai degrabă proaste. „O să fie scandal" – mi se afirmă din toate părțile.

Iar unii din cei cari mă asigură că „o să fie scandal" își închipuie că mi-au adus o veste bună. Să lămurim, deci, deschis, așa cum mi-i felul să vorbesc, câteva lucruri. „Scandalul" ar fi să fie împotriva părintelui patriarh. Și faptul mi se comunică pentru că unii oameni își închipuie că aceasta ar putea să-mi facă plăcere. Nu-mi face.

A intrat în capul unor oameni că eu m-am induşmăni cu părintele patriarh. E o eroare. Mai întâi, eu am simţul proporţiilor. Şi, pe urmă, eu personal nu am avut niciodată nimic cu Î. P. S. Miron. Dimpotrivă. Îmi amintesc cu plăcere că într-o vreme mă bucuram de cinstea unor raporturi destul de strânse. Eu am apreciat şi – după puţinătatea puterilor mele – am sprijinit opera bisericească a Î. P. Sfântului.

Când însă a intrat în Consiliul de Regenţă, am protestat. Şi voi continua să protestez – fie chiar zadarnic! – că s-a făcut o greşeală mare, care ţipă către cer. Că *din această pricină* nu mai avem raporturi personale? Ce pot eu să fac?

Dar asta nu înseamnă că eu m-aş bucura de dificultăţile în cari – numai din pricina intrării în regenţă – se află părintele patriarh. Că nu mai pot să-i fiu de nici un ajutor? E sigur. Pentru că, de fapt, nu-şi poate ajuta decât singur – întorcându-se la scaunul de păstorie, pe care l-a lăsat de dragul sabiei stăpânirii lumeşti.

Eu ştiu că Dumnezeu e deasupra noastră şi că, până la sfârşit, tot diavolul va fi cel înfrânt. Deci, nu mă agit; şi nici nu mă pot bucura că „am avut dreptate". Căci adesea „dreptatea" care îţi iese e atât de dureroasă, încât ai renunţa bucuros la ea. Spun însă că voi fi fericit să salut pe patriarhul reîntors în sânul Bisericii în momentul în care voinţa lui luminată, nu numai împrejurările, îl vor reda îndeletnicirilor dumnezeieşti.

Că va fi scandal în Congresul bisericesc, de asta însă nu mi-e teamă. Oameni de curaj şi de conştiinţă, mărturisitori neinteresaţi ai adevărului – asta nu am văzut încă în ţara românească. Li s-a pierdut sămânţa.

Şi, pe urmă, „scandalul" trebuie evitat cu orice preţ. Pentru că nu a fost niciodată rodnic.

## „Pre stăpânul şi arhiereul..."

### – La 20 de ani de păstorie a Î. P. S. Miron –

„... Dacă din vreo parte demnitatea voastră ar fi atinsă – şi aceasta s-ar dovedi prin anchete oficiale – să mă consideraţi şi pe mine alături de acei cari se vor coborî în mijlocul turmei; căci, atunci când turma este ameninţată, arhipăstorul trebuie să fie alături de ea."

Aşa a vorbit în marele Congres al Bisericii Ortodoxe Î. P. S. Patriarh, în ziua în care împlinea 20 de ani de păstorie[1]. Căci aşa a vrut Dumnezeu, ca această zi să cadă tocmai într-o vreme de mare primejdie pentru Ortodoxie. Sau cel puţin asta trebuie să o credem, de îndată ce Prea Sfinţitul nu pregetă să lase a cădea vorbe aşa de grele.

Deci, suntem la o mare primejdie, iar Î. P. S. Miron se declară gata a coborî în popor pentru a dezlănţui lupta. Asta îmi aduce aminte o întâmplare. Eram, în vremea războiului, într-un lagăr în Germania[2]. Şi aveam, între alţii, un camarad

român[3] cu deosebire simpatic. Dar camaradul meu nu-şi găsea locul. În fiecare zi făcea planuri de evaziune – e adevărat că armistiţiul l-a găsit tot în lagăr –, prepara hărţi, trecea prin contrabandă busole şi ţinea, prin corespondenţă clandestină, legături cu cei ce i-ar fi putut fi de folos. Până când, într-o zi, l-am întrebat:

– De ce te zbaţi tu aşa?

– Pentru că vreau să fug!

– Şi de ce vrei să fugi?

– Ca să merg pe front, să-mi fac datoria.

– Bun. De câţi ani eşti în Germania?

– De 6 ani.

– Şi câte examene ai dat?

– ... Nici unul.

Asta e. Ţara era „în primejdie" şi el trebuia să evadeze, ca să-şi facă datoria. Dar 6 ani pierduse vremea de pomană şi nu se gândise un moment că „datoria" lui ar fi fost să-şi treacă examenele, să se întoarcă acasă şi să devină un element creator sau cel puţin productiv în această biată ţară, în care atâţia oameni simpatici şi cu calităţi huzuresc – sau se chinuiesc – în parazitism; uitând că, dacă atunci „ţara era în primejdie", apoi aceasta se întâmpla mai ales din pricina tembelismului nostru şi a lipsei noastre de răspundere în timp de pace.

Şi iată că, 13 ani de la această glumeaţă şi totuşi tristă întâmplare, părintele patriarh vorbeşte de Biserica noastră ameninţată şi de datoria arhipăstorilor de a coborî în mijlocul turmei.

Mă rog, ce s-a întâmplat astăzi aşa de grav, încât să fie nevoie de asemenea asigurări sumbre? Şi cine dă aceste asigurări? Părintele patriarh? De la Î. P. S. Sa am fi aşteptat cu totul altă cuvântare: să ne spună, anume, că, de atâţia ani de când conduce destinele Bisericii Ortodoxe, a făcut tot ceea ce era nevoie pentru propăşirea pravoslaviei şi că astăzi nu avem dreptul să ne alarmăm de nimic, pentru că nimic nu ne ameninţă.

Cum, după 10 ani de libertate, Ortodoxia e la grea strâmtoare? Dar cine e răspunzător de situaţia aceasta? Să ne coborâm în mijlocul turmei? Dar până acuma ce am făcut? Căci, dacă grija noastră pentru Biserică ar fi fost în tot acest timp întreagă, nimic din alarma de astăzi nu ne-ar fi putut nelinişti.

Şi cine ne ameninţă? Uniţii! Vasăzică uniţii, cari nu sunt, totuşi, Biserică dominantă, au mai multă putere decât noi! Iar noi ne supărăm... împotriva uniţilor, şi nu împotriva noastră înşine! Împotriva lor, pentru că sunt harnici şi solidari, şi nu împotriva noastră, leneviţi de funcţionarismul „dominaţiei" şi dezbinaţi de politicianism. E în regulă! Nici că se poate o mai nimerită felicitare pentru ziua în care cel mai înalt ierarh al Bisericii Ortodoxe Române împlinea 20 de ani de păstorie. Ziua aceasta, care ne găseşte în defensivă şi în care noi simţim nevoia unor ameninţări, neputincioase, ca orice ameninţare!

Dar nici nu se putea altfel. Căci, iată, la sărbătorirea părintelui patriarh din congres s-a întâmplat un incident caracteristic. Corul Seminarului Central, masat în tribuna publică, a intonat un imn de slavă. Imnul spune: „Pre stăpânul şi *arhiereul* nostru, Doamne, îl slăveşte!". Iar bieţii copii, îndemnaţi de un diavol

șiret și glumeț, au cântat cu râvnă: „Pre stăpânul și *patriarhul* nostru...". Vasăzică, nu arhiereu, ci patriarh. Asta ei. Noi avem *stăpân*, avem și *patriarh*. Nu avem însă *arhiereu*.

Când în capul Bisericii noastre se va afla cineva care se va gândi că, înainte de orice, e ARHIEREU, treburile se vor schimba cu totul. Și nici nu vom mai vorbi de primejdii, precum nu vom mai fi nevoiți să amenințăm.

Când și dacă...

# Un plan european

Se întoarce părintele patriarh către Biserică? L-au dezgustat întru atât treburile lumești? Se pare. Căci, iată, în ultima vreme, gesturi precise dovedesc un interes din ce în ce mai pronunțat pentru treburile Bisericii. O dorință de conlucrare și un duh de pace cu adevărat creștinesc se desprind din vorbele și din faptele Î. P. S. Miron. Cu atât mai bine. E adevărat că, pentru noi, părintele patriarh va fi iarăși cel dinainte, nădejde și scut al Bisericii, numai atunci când se va lepăda cu totul de grijile lumești. Dar nu ne putem refuza și bucuriei acesteia mai mărunte, de a-l vedea întors, măcar în intenții, către ostenitorii întru Hristos.

În cadrul acestor noi preocupări, citeam mai zilele din urmă că părintele patriarh ar fi hotărât să sprijine apariția unei mari reviste de sinteză ortodoxă. Ideea e mai veche. Îmi aduc cu deosebită plăcere aminte de vremea când Î. P. S. Miron, fiind numai patriarh, aveam bucuria și cinstea să-l cercetez. Atunci i-am vorbit pentru prima oară de această întreprindere. De atunci s-au întâmplat multe. Între altele, eu am încercat editarea unei asemenea publicații. Ținând seamă de îndrăzneala întreprinderii și de enormele greutăți, pot afirma că începutul a avut un succes peste care nu se poate trece. Dar, cu tot ajutorul stăruitor al harnicului meu prieten, d-l Victor Popescu[1] – nu am rămas decât la început.

Nu am renunțat la acest plan. Îl voi relua – și probabil că în curând. Spun lucrurile acesta ca să precizez ceva: că nu mai am în nici un fel intenția a mă „vârî" în noua întreprindere. Dimpotrivă. Eu vreau să rămân la treaba mea. Dar am în această materie o experiență pe care aș vrea să o fac rodnică și pentru alții.

Nu cred ca planul părintelui patriarh să izbutească. Pentru că sunt în joc prea multe ambiții mărunte, prea multă neîncredere și prea multă neputință. Toți vor să fie directori, toți vor să fie stăpâni – dar, de făcut ceva, asta e altă căciulă.

Și, pe urmă, ar trebui un spirit proaspăt. Care să fie mai tânăr. Mă gândesc, poate, la singurul apropiat unei asemenea însărcinări: pare a fi profesorul Teodor Popescu. Dar va putea face ceva? Căci tocmai pentru că e tânăr i se vor urca toți în cap.

Planul părintelui patriarh e european. Și, din nefericire, treburi europene nu se pot realiza încă în Ortodoxia noastră.

# „Demisia" părintelui patriarh

Un confrate, pe care nu l-am surprins până acum nici răutăcios, nici intrigant şi care trăieşte sub constantul efort de a fi precis informat, aduce vestea că părintele patriarh ar intenţiona să se retragă din scaun. Ştirea aceasta noi nu o putem nici confirma, nici infirma. Tot ceea ce putem spune e că ea va concorda cu zvonurile cari circulă în ultimul timp, pe de o parte, asupra sănătăţii, din nefericire mai mult precare, a înaltului chiriarh, pe de alta, asupra unor nemulţumiri pe care Î. P. S. S. a avut să le întâmpine. Credem însă că, dacă această demisie s-ar produce, ea nu ar trebui să surprindă pe nimeni. Şi iată motivele.

Viaţa noastră bisericească şi religioasă stă în pragul unor mari prefaceri, cu perspective întru totul încurajatoare. Faptul că în scaunul de domnie al ţării stă astăzi un rege ortodox – primul rege ortodox al României moderne – nu poate rămâne fără urmări. Suntem, după căderea Rusiei, cea mai mare ţară pravoslavnică şi avem un stăpân care ştie ce e Ortodoxia.

Povestea cineva – fost de faţă la întâmplare – că la slujba religioasă din 15 august de la Constanţa, regele nostru, Carol al II-lea, a făcut un uşor g[...] contrariere, când slujitorii, cari de bună seamă nu ştiau precis pe cine au în faţă, au încercat, din motive e „mondenitate" probabil, să scurteze ecteniile. Deci, Regele urmărea şi controla, cu ştiinţa lui în cele ale Ortodoxiei, slujba!

Iar părintele patriarh a fost de două ori surprins de această ştiinţă: o dată, când i s-a atras atenţia asupra faptului că parastasele nu se fac decât sâmbătă, a doua oară, când i s-au dat indicaţiuni amănunţite asupra spiritului în care trebuia conceput tipicul pentru slujba încoronării.

Avem, deci, nu numai un „Vodă al culturii", ci, şi un „Vodă al Ortodoxiei". În noua domnie care a început acum un sfert de an, Ortodoxia poate astfel nădăjdui să fie valorificată după cuviinţă. În aceste împrejurări însă, o întreagă lume nouă se deschide minţilor şi sufletelor noastre; şi toată politica noastră de stat, lăuntrică şi în afară, se întoarce pe ţâţâna, cu faţa înspre adevăratele ei rosturi. Căci, săraci, neştiutori, bicisnici şi plini de păcat aşa cum suntem, putem totuşi sta astăzi la locul de îndrumare al civilizaţiei slavo-bizantine, în care ne încadrăm, de altfel, cu o înţelegere *românească* a lucrurilor. În înţelepciunea noastră şi în mâna regelui Carol al II-lea stă putinţa reînvierii – pe baze mai ample încă – a vremurilor în care Brâncoveanu poruncea în Constantinopole numai pentru că ştiuse să fie prinţ al Ortodoxiei.

Pentru o asemenea situaţie nouă însă, Î. P. S. S. Miron nu este omul indicat. Părintele patriarh, cu toate incontestabilele merite pe cari le are în noile privinţe, nu posedă simţul Ortodoxiei şi nu se va putea încadra niciodată într-o politică bisericească izvorâtă din acest spirit. Din Ardealul în care a crescut şi unde şi-a început păstorirea, Domnul Domn Dr. Miron Cristea aduce un duh apusean, lumesc, în care papistăşia se amestecă în chip straniu şi hibrid cu protestantismul. Cum ar putea vorbi, deci, părintele patriarh de la suflet la suflet pravosla-

viei şi Răsăritului – şi cum ar putea sta alături regelui ortodox, în împlinirea misiunii sale şi a celei a rasei noastre?

Dar mai e ceva. Îmi stăruie încă în suflet – şi, desigur, nu numai mie – icoana Î. P. S. Miron, din ziua proclamării regelui Carol al II-lea. O nobilă şi îndurerată figură de înfrânt, încetând de a mai fi regent. Părintele patriarh are senzaţia că *a coborât*. Nu ştim dacă e aşa. Ştim însă – şi am spus-o, fără ca cineva să ne fi dovedit până astăzi contrariul – că amestecul acesta al celor două puteri, spirituale şi lumeşti, realizat prin dubla funcţiune de patriarh-regent a fost o gravă greşeală.

Iar astăzi, când Înalt Prea Sfinţitul ia înfăţişări de nobilă victimă, noi ne gândim că:

sau funcţiunea de regent e mai înaltă decât cea de patriarh, şi în acest caz *persoana* celui mai înalt ierarh al nostru este astăzi diminuată;

sau această funcţiune nu e mai înaltă, şi atunci *patriarhatul* a fost diminuat prin preluarea unei funcţiuni lumeşti.

Şi într-un caz şi în altul, Î. P. S. Miron a greşit, deci. Iar în asemenea împrejurări, nu mai are calitatea de a prezida renaşterea Ortodoxiei noastre. Nu poate, în adevăr, prezida o asemenea mişcare un om care, în punctul cel mai sensibil al Ortodoxiei – raporturile dintre lumesc şi spiritual –, a adoptat, din motive cu totul străine Bisericii, căzând în greul păcat al orgoliului şi deşertăciunii, o atitudine care însemnează tocmai negarea pravoslaviei şi recunoaşterea doctrinei catolice – condamnată la noi categoric de canoane, tradiţie şi comentatori.

Conducător spiritual şi de faptă al expansiunii Ortodoxiei româneşti nu poate fi decât cineva pătruns de duhul pravoslaviei, căruia să nu i se poată arunca vina unei călcări a pravilelor, şi încă a unei călcări aşa de grave.

Prin urmare: „demisionează" părintele patriarh? Nu ştim. Ştim însă că, atâta vreme cât patriarhatul român va fi ţinut de Î. P. S. Miron Cristea, nu poate fi vorba de o largă politică bisericească, în stare să ţină pasul noii orientări a ţării, pe care, în linii largi, au schiţat-o deja indicaţiile de până acum ale regelui nostru ortodox, Carol al II-lea. Căci părintele patriarh nu mai are astăzi nici energia, nici prestigiul unei asemenea întreprinderi.

## Unde e ierarhul?

Cineva, care nu vrea sau nu are curajul să iscălească, ia într-un ziar de dimineaţă apărarea părintelui patriarh. Pasămite, Î. P. Sfinţitul ar fi obiectul unor atacuri înteţite din partea unor „duşmani ai neamului". Şi de aceea trebuie apărat. Căci, spune autorul elogiului, părintele patriarh are trei mari merite: e ţăran, e cărturar şi e mare luptător naţionalist.

E adevărat că de la un patriarh noi am mai fi aşteptat ceva: să fie şi... popă. Dar poate că astăzi asta... nu se mai poartă. Ce e nevoie să mai fie un patriarh şi popă, atunci când e deja ţăran, cărturar şi mare luptător naţionalist!

Să ne ierte confratele care își însușește această apărare, dar noi nu suntem încă convinși. Mare luptător naționalist? Nu ne îndoim. Cu toate că, dacă ne aducem bine aminte, s-a scris cândva, de cineva mare de tot, un articol intitulat *Mai vinovat decât Mangra*, care articol cam de treburile astea naționale vorbea. Cărturar? Asupra acestei chestiuni ne vom permite să mai revenim. Țăran? Ei, și?

Eu presupun că toate astea sunt adevărate. Pot ele însă constitui o apărare pentru părintele patriarh, chiar când ea ar fi piezișă? Căci, iarăși să ne ierte confratele nostru, dar noi nu putem accepta diversiunea cu „dușmanii neamului", cari au pornit la atac împotriva Înalt Prea Sfințitului pentru că acesta ar fi un mare luptător naționalist.

Cei cari, mai ales, am combătut stările de lucruri create în Biserică de Î. P. S. Miron am fost noi. Și cred că se face un rău serviciu părintelui patriarh aruncându-se acuza de „dușmani ai neamului" celor cari au crezut de datoria lor să cenzureze activitatea Î. P. S. Sale; pentru că noi ne sesizăm și vom reacționa.

Deocamdată, vrem să stabilim însă că noi am purtat o campanie pe chestiuni bisericești. Că la această campanie nu ni s-a răspuns nimic, deși ea a fost dusă într-o formă care, prin urbanitatea și aparatul ei științific, încuraja o discuție la un nivel oricât de ridicat. Am avut prilejul, în repetate rânduri, să măsurăm rezultatele acestei lupte în opinia publică. Și putem afirma, fără a ne teme de dezmințire, că spiritul public e de partea noastră.

Să nu creăm, deci, diversiuni. Țăran, cărturar, luptător național? Se poate. Dar nu interesează. Interesează, în primul rând, ierarhul. Despre acesta vrem să ni se vorbească de cei cari au intenția să-l apere. Nu despre țăran. Că și pe acesta îl cunoaștem. Dar nu asta e chestia.

Noi am afirmat că părintele Miron Cristea nu poate împlini chemarea unui patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, cu toate obligațiunile cari decurg astăzi din această calitate. Și vom continua a o spune și a o dovedi, până se va face lumină în sufletele și în capetele tuturor. Și, cu îndurarea lui Dumnezeu, se vor împlini cele ce trebuie să se împlinească.

# 2. PROBLEME JURIDIC-ADMINISTRATIVE

## A. Din interiorul țării

### O stare de spirit periculoasă

Cei din jurul Arhiepiscopiei de Chișinău n-au fost mulțumiți de felul cum trecutul guvern a soluționat chestiunea administrării averilor bisericești din Basarabia. Nemulțumirea a fost în proporția imensității acestor averi. De aceea au așteptat momentul oportun ca să revină asupra măsurii late. Sau cel puțin să o eludeze. Și momentul a venit o dată cu venirea la guvernare a d-lui general Averescu[1], însoțită de ridicarea pe primul plan al politicei, în Basarabia, a d-lor Neaga, Guciujna și alții. Ceea ce s-a și făcut, într-o adunare eparhială a arhiereilor Chișinăului. Fără a sta prea mult pe gânduri, fără a-și aduce aminte măcar că este un for înalt, Sinodul, adunarea, a anulat dispozițiunile Ministerului Cultelor, declarând că averile bisericești nu pot fi comune celor trei eparhii și că ele sunt proprietatea exclusivă a Arhiepiscopiei Chișinăului.

Măsura luată de această adunare dezvăluie o anumită stare de spirit, ce predomină în sânul unor preoți de peste Prut. Ea este și periculoasă, pentru cine cunoaște sentimentele hrănite de marele regizor al arhiepiscopiei: preotul Baltaga. Calitatea de bun administrator ce i se atribuie nu poate balansa rezultatele date în domeniul de pacificare și îndrumare a Bisericilor basarabene, pe drumurile intereselor moldovene. Imediat după Unire, și mai ales din 1919, agitația pe chestiunea acestor averi a pricinuit o criză în sânul Bisericii de peste Prut. Criza aceasta o cunoaștem cu toții. N-a fost lipsită nici de părți tragice,

cum a fost, bunăoară, situația în care au fost aruncați preoții Murafa și Murea, fiindcă nu aprobau calitățile de bun gospodar și sentimentele de vajnic „basarabean" ale lui Baltaga. Și ea a durat mereu. Soluția dată de ieri n-a făcut decât să o înăbușe. Astăzi, ea se manifestă mai mult. Hotărârea adunării arhiepiscopale o agravează.

În râvna sa de a face atmosferă favorabilă acestei hotărâri, preotul Guciujna, unul din cei mai vajnici apărători ai „integrității" Bisericii basarabene, a declarat în presă că alarma ce s-a dat în jurul hotărârii a fost prea mare; hotărârea, din contră, rezolvă lucruri nerezolvate. Exact ceea ce afirmăm și noi. Pentru tagma amintită, chestiunea averilor din Basarabia a rămas nerezolvată. Astăzi o rezolvă adunarea arhiepiscopală din Chișinău. Preotul Guciujna, fiind și deputat, și încă unul dintre cei mai însemnați averescani din Basarabia, declarațiile sale, departe de a dovedi că nu e nimic nelegal în hotărâre, denotă că tagma nu înțelege să se închine decât soluțiunilor date conform intereselor Arhiepiscopiei din Chișinău, cu o pronunțată nuanță de personalism.

Dar, pentru autoritatea Sinodului și demnitatea chiar a Bisericii de peste Prut, se impune ca cei cari terorizează și Sinodul, și pe unii prelați, să priceapă că Biserica noastră națională nu admite astfel de acțiuni compromițătoare și dizolvante.

Adventismul și baptismul se întind în Basarabia; iar autoritățile religioase se țin de contabilitate, ca și când aceasta ar fi învățătura evanghelică ce sunt meniți să o răspândească printre credincioși.

## În jurul cazului de la Hamba

„Lumina satelor" de la Sibiu publică actul de trecere la Biserica Ortodoxă a uniților din Hamba[1]. Despre aceste întâmplări s-a vorbit. Acum avem un act oarecum oficial. Este o cerere în regulă, scrisă într-un frumos stil simplu și așezat, în care credincioșii nu uită a aminti nici pe „papa de la Roma, care n-a avut nici un amestec bun cu poporul românesc", nici împrejurarea că, învrednicindu-ne Dumnezeu să fim slobozi în țara noastră și cu rege român, „s-a făcut Biserică având patriarh românesc".

Relatarea faptului arată că, din 400 suflete românești, câte are comuna, 322 au părăsit biserica Blajului.

Cu acest act scris, lucrurile se lămuresc întrucâtva și pentru cei din afară. Și anume: de fapt, poporenii s-au reintors în sânul Bisericii Ortodoxe. De drept, chestiunea averii comunității respective nu este încă lămurită. Se pare că poporul nu a așteptat hotărârea legală pentru a intra în folosința acestei averi, care era a lor când erau uniți și care va fi tot a lor, când se va pronunța legea.

De aci rezultă că protestele blăjenilor sunt îndreptățite în formă. În fond, ele nu apar însă decât ca obiecțiuni pornite numai din faptul că ei nu se pot obici-

nui cu gândul că au pierdut o comunitate. E omenesc, dar nu e logic. Uniţii nu ar trebui să uite cum au căpătat de la 1700 până astăzi diversele comunităţi cari au trecut la ei. Şi poate că, în chiar natura acestui proces de cucerire, vor găsi pricinile pierderilor de astăzi: *qui in gladio occiderit, oportet cum gladio occidi* (*Apoc.* 13, 10)[2].

Evident, nu înţelegem să grăbim cu o concluzie, care ar putea fi prematură. Chiar când asculţi ambele părţi, hotărârea e anevoioasă. E clasică în această privinţă întâmplarea de la Cheia-Cibului. Presa ortodoxă pretinde hotărât şi repetat că P. S. episcop unit al Lugojului ar fi deschis uşa bisericii cu... securea. „Unirea" de la Blaj protestează împotriva acestei afirmaţii ca împotriva unei infamii. Poziţiile sunt, ambele, categorice şi diametral opuse. Căreia din două să te alături?

În cazul de la Hamba a fost orânduită o anchetă pentru sfârşitul acestei luni. E bine, deci, să aşteptăm rezultatele acestei cercetări, pe cari, suntem siguri, atât „Unirea", cât şi „Telegraful român" le vor da publicului. Atunci vom putea vorbi mai hotărât.

Dar, oricare ar fi rezultatul acestei anchete, noi tot credem că, între cele două Biserici, cea mai rodnică e calea păcii.

# Centralizarea administraţiei mănăstireşti

O propunere de cel mai mare interes a pornit în ultimul timp din tagma călugărească, în legătură cu reorganizarea vieţii monahale. E vorba de centralizarea acestei vieţi, de scoaterea mănăstirilor de sub autoritatea episcopilor eparhioţi şi trecerea lor sub jurisdicţia directă a Patriarhiei. Propunerea este bine gândită. Viaţa călugărilor e, prin ea însăşi, fundamental deosebită de cea a clerului de mir şi autonomia ei nu e decât foarte normală.

Este adevărat că, la noi, reforma aceasta e mai greu de făcut. Ideea unei centralizări nu poate fi simpatică episcopilor; pentru că însăşi ideea unei autorităţi centrale e străină organizaţiei noastre bisericeşti. Autocefalia Bisericii româneşti nu constituie o unitate administrativă şi de autoritate propriu-zisă; ci, mai degrabă, sunt atâtea autocefalii câte episcopate avem. Principul după care episcopul reprezintă, în Biserică, plenitudinea darurilor în ordinea spirituală a fost generalizat la noi şi extins şi în cea administrativă. Episcopii sunt, deci, stăpâni neatârnaţi în eparhiile lor, neprimind nu ordine, dar nici măcar sugestii sau indicaţiuni de la o autoritate personală mai înaltă. Mitropoliţii sau patriarhul poartă doar titluri mai înalte. Dar numai atât.

Ce neajunsuri decurg de aci se vede lesne. Ele au fost văzute chiar de unii dintre episcopi. Ne amintim doar părerea P. S. părinte episcop Visarion, care scria în ultimul timp: autocefalie – acefalie. Aşa este; dar vor face episcopii noştri până într-atât dovada lepădării de sine, încât să atace cu curaj şi să rezol-

ve problema completării efective a ierarhiei noastre româneşti şi ortodoxe? Avem motive să ne îndoim. Căci, *omeneşte*, este foarte greu ca cineva să consimtă din proprie iniţiativă la amputarea puterilor lui şi trecerea acestei puteri în administrarea unui stăpân.

Din fericire, chestiunea specială a mănăstirilor este însă mai puţin complicată. E adevărat că, astăzi, episcopii sunt răspunzători de întreagă viaţa religioasă a eparhiei lor; că, prin urmare, o eparhie este o unitate perfect închisă, în care nimic din afară nu poate pătrunde. Dar asta e *astăzi* aşa. Şi nu a fost întotdeauna. Istoricii vieţii noastre bisericeşti pot să confirme că, nu mai departe de veacul al XIX-lea, *mănăstirile din Oltenia comunicau direct cu Mitropolia din Bucureşti*. Cazurile acestea nu sunt izolate şi, desigur, se pot stabili şi altele, pentru alte regiuni ale ţării. Aceasta însemnează însă că absoluta autonomie eparhială nu a fost realizată în tradiţia noastră religioasă. Cel puţin în ceea ce priveşte viaţa călugărească, nu.

Eu dau numai indicaţii. Problema trebuie însă urmărită în amănunte. Căci atunci, chestiunea se simplifică simţitor: cea mai de seamă piedică pentru centralizarea administraţiei mănăstireşti dispare.

## Între Sf[ântul] Sinod şi congresul bisericesc

Fatal, trebuia să se ajungă şi aci, adică la conflict, atunci când Biserica noastră este condusă de două adunări, ale căror atribuţii nu sunt încă precis stabilite şi a căror competenţă se găseşte încălcată la fiecare moment, când, mai ales, acelaşi spirit laic domneşte într-o parte ca şi în cealaltă.

Iată faptele: Sfântul Sinod hotărâse că baza geografică a eparhiilor este împărţirea administrativă a ţării. Congresul e – pe drept cuvânt – de părere că o eparhie are limite istorice şi nu se poate modifica la orice nouă împărţire administrativă. Iată conflictul.

Să mărturisim că, spre regretul tuturor oamenilor de conştiinţă, substratul acestei discuţii stă într-o duşmănie surdă şi păgubitoare împotriva Bisericii basarabene. Lipsa aceasta de iubire faţă de Arhiepiscopia Chişinăului s-a manifestat chiar de la reîntoarcerea Basarabiei. *Omeneşte* este explicabil. Biserica basarabeană, cu o mai caracteristică viaţă pravoslavnică, a tins de la început înspre o mai accentuată independenţă faţă de puterea constituită. Ea s-a singularizat, deci, şi, ca atare, a devenit obiect de ciudă. Independenţa aceasta nu putea să fie văzută cu ochi buni; toate prilejurile erau binevenite pentru a ştirbi ceva din autoritatea Chişinăului. Când s-au stabilit noile eparhii ale ţării şi dependenţa lor canonică sau numai formal-administrativă, Eparhia Hotinului a fost trecută sub jurisdicţia Mitropoliei de Cernăuţi. Iar mai târziu, când s-au făcut împărţirile pe judeţe, Sfântul Sinod s-a grăbit să şi le însuşească. De ce şi în interesul cui?

Ne vom lămuri îndată. Prin stabilirea noilor granițe districtuale, unele din județele Moldovei și-au întins stăpânirea și peste Prut. Adoptarea împărțirii administrative de către Biserică avea, deci, ca urmare imediată trecerea a câtorva zeci de parohii de sub autoritatea chiriarhilor basarabeni sub aceea a moldovenilor. Aci trebuie, deci, căutată explicarea grabei cu care Sfântul Sinod și-a însușit punctul de vedere administrativ.

Generalizarea acestui principiu era în alte părți păgubitoare pentru interesele noastre bisericești și naționale. Se știe, în adevăr, că românii din Serbia, din apropierea graniței Banatului, stau sub jurisdicțiunea ecleziastică a Episcopiei din Caransebeș.

Dacă se admite însă că hotarele eparhiilor nu pot trece peste împărțirea administrativă, atunci sârbii pot oricând face valabil acest principiu, pentru a opri imixtiunea ecleziastică a chiriarhilor noștri în hotarele lor, oricât această imixtiune s-ar sprijini pe o tradiție istorică sau canonică.

La aceste împrejurări se vor fi gândit, probabil, între altele, și membrii Congresului Bisericesc, atunci când au refuzat să accepte punctul de vedere al Sfântului Sinod în materie de hotare eparhiale.

Conflictul este evident. Căci o hotărâre a Sfântului Sinod nu poate fi executată din pricina deciziunii congresului, care a refuzat, fără nici un fel de îndoială, înglobarea a câtorva zeci de parohii de peste Prut în Arhiepiscopia Iașilor.

Știu, mi se va răspunde că Sfântul Sinod nu e în nici un fel ținut să ia cunoștință de hotărârea congresului. E adevărat. Dar, mai întâi, această ignorare voită nu va duce la impunerea punctului de vedere al Sfântului Sinod, care tot neexecutată va rămâne: și atunci, am avea de-a face cu așa-numita politică de struț; iar în al doilea rând, să nu uităm că hotărârea Sfântului Sinod *e greșită*. Asupra ei va trebui, în orice caz, să se revină: fie că sesizarea vine de la deciziunea congresului, fie că Sfântul Sinod se va sesiza... singur.

În sfârșit, toată această nefericită întâmplare mai pune o problemă: de cea mai gravă însemnătate. Sfântul Sinod a ajuns la o încheiere, care e falsă. Dar, prin însăși esența lui și prin structura lui canonică sau dogmatică, *Sfântul Sinod este infailibil*. Cum se face atunci că hotărârile lui sunt greșite, și anume, așa de greșite, încât chiar o adunare administrativă cum e congresul le poate amenda?

În toată sinceritatea, răspunsul nu e decât unul. Infailibilitatea *de jure*[1] a Sfântului Sinod nu poate fi pusă în dubiu prin această greșeală. Din plin însă, cea *de facto*[2]. Sfântul Sinod a greșit, pentru că în adunările lui nu s-au împlinit toate condițiunile unei conlucrări normale. În specie, a lipsit iubirea. Iubirea față de toți ceilalți membri ai adunării.

Biserica noastră devine cu mult prea lumească. Atitudinea înaltelor fețe bisericești este cu mult prea personală. Subiectivismul sub care geme toată viața spirituală de 300 de ani încoace și-a făcut loc și în Sfântul Sinod. O spunem până nu e prea târziu.

Și trebuie să o spunem. Știm că sunt atâția cari vor găsi că acordăm acestui conflict o importanță prea mare; că ar fi trebuit să trecem cu vedere neînțelegerea. Și lucrurile s-ar fi potolit. Sunt sigur că așa e. Aceasta e doar politica noas-

tră în materie religioasă de vreo 70 de ani. Dar e o politică, încă o dată, de struț. De pe urma căreia Biserica noastră și-a pierdut ființa ei dogmatică *activă*. Și asta trebuie să înceteze.

# Dificultăți ale organizării monahismului

Părintele Dionisie Lungu, care se ostenește pentru organizarea vieții călugărești la noi, este un om ciudat. Cucernicia sa vrea să adune la un loc pe toți oamenii care se interesează de viața Bisericii noastre și, ca atare, au înțelegere și pentru însemnata problemă a monahismului. Numai că adună fără să aleagă. Și așa, găsește la un loc persoane de cea mai disparată factură sufletească: oameni de treabă, cari nu știu nimic, cari nu gândesc nimic, cari au doar unele bunevoinți reduse și pasive; oameni cari știu ceva, dar nu doresc nimic pentru ei înșiși și, ca atare, nu se prea îndeasă prin cercurile unde „se hotărăsc" acțiunile; gazetari la ziare de mare tiraj, cunoscuți ca francmasoni militanți, amestecați în tot felul de întreprinderi umanitariste și protestantizante; și, în sfârșit, ceata mare a ambițioșilor și intriganților, cari au găsit o gazetă de unde să-și lanseze mașinăriile, unde să-și satisfacă ambițiile și micile răzbunări mărunte și absolut personale. Iar bietul părinte Dionisie, prizonier inconștient al tuturor șireților, se zbate, adună bani, colecționează bunevoințe, cere sprijin. În care timp, șireții își freacă mâinile.

Și așa se face că, astăzi, părintele Lungu îți cere sprijinul într-o chestiune oarecare; mâne te recomandă tuturor mănăstirilor – să se roage pentru tine, deoarece ești unul dintre sprijinitorii sinceri și eficace ai călugărismului; iar peste trei zile... te pomenești spurcat în coloanele „Glasului monahilor". Să te miri, să te superi? Vai de mine! Când știi doară cu cine ai de-a face... Singura atitudine cuminte e să continui a da sprijinul tău sforțărilor călugărești, dacă crezi că au dreptate.

Dar, iată, părintele Dionisie ne-a cercetat ieri la redacție, cu rugămintea de a agita pentru instituirea unui episcopat al călugărilor; și cu indicația de a recomanda – noi! – în acest scaun de mare răspundere, pe una din următoarele trei persoane: P. S. episcop Vartolomeu, P. S. episcop Visarion, P. S. arhimandrit I. Scriban[1]!

Ne mărturisim într-o mare încurcătură. Noi am scris demult în sensul unei organizări de sine stătătoare a tagmei călugărilor[2]. S-au ridicat proteste împotriva noastră. P. S. Vartolomeu însuși ne-a dovedit, negru pe alb, chiar în această foaie[3], că propunerea noastră e catolicizantă. Ce putem face acum? A continua să susținem punctul nostru de vedere înseamnă a desconsidera demonstrația P. S. episcopului de Râmnic. Dar dacă ne-am declara convinși de argumentația P. S. Sale l-am satisface în adevăr?

... Binecuvântează, Stăpâne, ca să mă dumiresc.

# Nepreciziunea juridică în viața bisericească

Vreau să atrag atenția celor chemați să răspundă de stările din Biserica noastră asupra întâmplărilor de vineri. Foaia noastră a raportat în altă parte faptele și le-a comentat după cuviință. Ele trebuie însă subliniate, pentru ca nu cumva, în ceasul socotelilor, să se poată invoca o lipsă de înțelegere a lor.

... Vasăzică, vineri 23 IX 927, trebuia să se adune Sfântul Sinod, sub președinția locotenentului patriarhal, P. S. mitropolitul Pimen; Sfântul Sinod și Consiliul Central Bisericesc. Trebuia. Nu numai pentru că așa se hotărâse, probabil, în cercurile mitropolitane din Iași, de vreme ce corespondentul nostru respectiv ne-o anunțase, dar și pentru că guvernul hotărâse la fel: ne-o spune cu suficientă preciziune informația apărută în oficiosul guvernului, ziarul „Viitorul".

Adunarea Sfântului Sinod nu s-a ținut. S-a ținut, în schimb, adunarea Consiliului Central Bisericesc; la care a luat parte și nelipsitul domn doctor I. Matei (știți, bărbatul doamnei Sanda Matei!). Iar la deschiderea ședinței, P. S. mitropolit Pimen a anunțat că Î. P. S. patriarhul, fiind numit în Consiliul de Regență, în baza unei legi organice, președinția Consiliului Central trece asupra P. S. Sale (Pimen). Vasăzică, nu s-a convocat Sinodul, dar s-a pus Consiliul în fața unui fapt împlinit.

Eu vreau să presupun că, în adevăr, după cum se afirmă acum de unii, nici nu a fost vorba de convocarea Sfântului Sinod în sesiune de toamnă.

Vreau să cred. Schimbă acest fapt ceva din gravitatea situației? Nu. Cum Ministerul de Culte face o lege care, în afară de necanonicitatea ei, însemnează o flagrantă încălcare a principiului autonomiei bisericești; guvernul și-o asumează, iar parlamentul o discută și o votează. Această lege lovește direct în ființa juridică a Bisericei noastre și în drepturile ei de suveranitate legislativă; și nu se găsește totuși nimeni care să se sesizeze? Întâmplările din Biserica noastră, cari îi ating așa de aproape structura canonică și dogmatică, nu sunt destul de însemnate ca să merite o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod? Și se poate trece așa de ușor peste întâmplări așa de grele, încât să se încerce a pune Biserica în fața unui fapt împlinit?

Nu a fost nici măcar vorba de convocarea Sfântului Sinod? Cu atât mai rău! Nepreciziunea juridică în care se cufundă pe zi ce merge viața noastră bisericească se complică astăzi cu un fapt nou: trecerea P. S. mitropolit Pimen la conducerea treburilor juridico-administrative ale Bisericii, pe temeiul unei legi emanate de la foruri bisericești necompetente – deci, pe temeiul unei legi nevalabile.

Nu mai întrebăm cine e răspunzător de aceste grave și umilitoare întâmplări. Constatăm însă unde putem să ajungem atunci când consimțim să conducem Biserica trăgând cu ochiul înspre potrivelile politice.

# Averile bisericeşti

Pentru pregătirea opiniei publice în vederea discuţiunilor ce se vor urma în jurul legii cultelor minoritare, d-l ministru Al. Lapedatu a acordat un interviu lămuritor. Din el constatăm că ministrul cultelor preferă să ne orienteze mai mult asupra economiei exterioare a legii, decât să ne lămurească asupra problemelor de fond cari constituiesc realitatea de unde pleacă această nouă aşezare juridică. Regretăm, pentru că chestiunile acestea interesează de aproape nu numai opinia, ci şi viaţa noastră publică.

Căci asta e impresia noastră: d-l Lapedatu vrea să ocolească chestiunile. Iată un exemplu: la întrebarea dacă „s-a găsit o soluţie acceptabilă cu privire la soarta averilor bisericeşti, în cazul când credincioşii unei confesiuni trec la altă confesiune", d-sa răspunde: „O soluţie acceptabilă pentru ambele părţi e greu de găsit", dar „nu mă îndoiesc că o voi găsi".

Vasăzică, ministrul declară că soluţie nu există până acum şi că urmează, deci, a fi găsită de aci înainte. Să fie exact? Noi ştiam că soluţia există deja: o ştie şi d-l Ion Brătianu, o ştie şi... cardinalul Gasparri. Să fie, în adevăr, tocmai d-l Lapedatu omul care o ignorează? E greu să o credem! Dar, în acest caz, de ce ocolirea unei probleme care interesează până la agitaţie opinia publică a ţării, mai ales în Ardeal? Tactică politică? Nu o înţelegem. De aceea, presupunând că d-l ministru Lapedatu e sincer când spune că soluţie încă nu există şi fiind siguri că, în primul rând, Ardealul ar fi interesat să cunoască o asemenea soluţie, în cazul în care ea ar exista de fapt, ne vom lua noi sarcina să lămurim chestiunea.

Că Biserica posedă şi poate să posede averi e o întrebare în afară de orice discuţiune; dar nu tot aşa de clar e în ce formă îşi exercită această Biserică dreptul de a fi proprietară. Proprietatea îi e, evident, garantată prin constituţie: „Proprietatea *de orice natură*, precum şi creanţele asupra statului sunt garantate" (art. 17). Dar care Biserică poate poseda bunuri? Biserica înţeleasă ca realitate spirituală, nu; ci numai organizaţiunile concrete ale Bisericii, constituite legal şi canonic, cărora li se recunoaşte de către stat personalitatea juridică. Principiul acesta, în conformitate, de altfel, cu toate concepţiile moderne de drept eclezi-astic, a căpătat – în ceea ce priveşte Biserica de Apus, cel puţin – o realizare concretă. Există, anume, o obligaţie pe care d-l ministru Lapedatu o cunoaşte şi care prevede că „parohiile, protopopiatele, mănăstirile, capitulele, abaţiile, episcopiile, mitropoliile şi celelalte organizaţii constituite canonic şi legal sunt persoane juridice; dar deplina proprietate a bunurilor lor, de orice natură ar fi ea, e garantată Bisericii catolice *reprezentată prin autorităţile sale ierarhice legitime*, de către stat, în conformitate cu constituţia regatului".

Vasăzică, e clar: cine stăpâneşte bunuri bisericeşti? Nu Biserica, ci organizaţiile ei legal constituite, recunoscute ca persoane juridice; în speţă, parohiile, protopopiatele.

Ce se întâmplă însă cu averea Bisericii, dacă credincioşii unei parohii trec de la o confesiune la alta, în speţă de la confesiunea greco-catolică la cea greco-orientală? D-l Lapedatu răspunde: „Vom găsi o soluţie". Nu înţelegem. Soluţia e deja găsită. Dacă ţinem seama de obligaţiile citate mai sus, şi d-l ministru ştie că guvernul *trebuie* să ţină seama de ele, atunci răspunsul la chestiune e: *nu se întâmplă nimic*. Averea fiind a parohiei, ca persoană juridică, şi nu a credincioşilor, ea nu poate fi trecută o dată cu credincioşii parohiei noii confesiuni, ci rămâne în deplină proprietate, garantată de constituţie, vechii parohii, atâta timp cât aceasta are existenţa legală.

De averea parohiei nu se poate dispune, deci, decât atunci când aceasta „dispare legal şi canonic". Ce înseamnă însă legal şi canonic e o altă chestiune, care poate fi precizată prin noua lege a cultelor. Dar nu numai prin ea, ci prin învoire cu Vaticanul, care e singura autoritate în materie de canonicitate catolică.

Presupunând însă că parohia ar fi desfiinţată legal şi canonic, averea încă nu ar trece de-a dreptul celeilalte comunităţi. Căci obligaţiunile de cari vorbeam, şi pe cari d-l Lapedatu trebuie totuşi să le cunoască, stabilesc următoarele: „În cazul în care o parohie s-ar desfiinţa legal şi canonic vechiul stăpân (al averii), dacă e statul sau o altă instituţie de stat, va putea dispune liber de aceste bunuri; dacă e un particular, clădirile şi bunurile mai sus arătate rămân în posesiunea Bisericii".

Prin urmare, pentru ca averea să treacă în stăpânirea Bisericii de care ţine noua confesiune a credincioşilor, se cere:

1) ca parohia vechii confesiuni să fie legal şi canonic desfiinţată;

2) ca vechiul proprietar al averii respective să fie statul;

3) ca statul să dispună de ea în favoarea Bisericii noii confesiuni a credincioşilor. (Dar statul poate dispune *liber* de ea; deci, dându-i şi o altă întrebuinţare!)

Asta înseamnează însă că *averea nu urmează pe credincioşi în noua lor confesiune*.

Afirmaţia d-lui Lapedatu că, de aci înainte, d-sa va găsi o soluţie nu corespunde realităţii. Situaţia e aşa cum am înfăţişat-o noi. Dacă ne convine sau nu, asta e o altă chestiune.

## Fondul religionar din Bucovina

Interpelare la Cameră, în chestiunea fondului religionar din Bucovina. Bubă veche. O avere imensă, adunată în curs de veacuri din daniile voievozilor moldoveni, rămasă pe seama Bisericei româneşti din Bucovina.

Cât a ţinut stăpânirea austriacă, administraţia acestui fond a fost încredinţată Mitropoliei Cernăuţilor. Curtea din Viena avea şi ea un drept de control şi, în unele cazuri, de veto. De la liberarea Bucovinei şi mai ales după votarea statutului de organizare a Bisericii Ortodoxe, mitropolitul a rămas singur stăpân.

Probabil că administrația nu poate fi luată drept model. Plângeri și reclamații s-au auzit întotdeauna împotriva ei. Dar soluțiile cari se pun înainte nu pot fi acceptate. Se vorbește întruna de trecerea averii asupra statului. Ar fi o nenorocire. Știm doară cum administrează acesta. Acum se va fi risipind, se poate. Dar tot există un venit. Încăpute pe mâna statului, aceste averi s-ar solda cu deficite. Ar putea să spună cineva ce s-a ales de pe urma imenselor bunuri confiscate Bisericii de Mihalache Kogălniceanu sub Vodă Cuza?

Dar nici sistemul actual nu poate continua. Mai întâi, administrația e defectuoasă; și nici nu se poate altfel. De îndată ce nu există un control efectiv al Bisericei și nu al reprezentanților ei locali, cu interese personale și limitate.

În al doilea rând, fărâmițarea autorității Bisericei în episcopate – unități administrative complet închise și cu puteri absolute – asigură unor chiriarhi avantagii exagerate. De ce se bucură, de pildă, Biserica Bucovinei de așa de mare avere, pe când cea a Moldovei, de pildă, e așa de lipsită? Simplă întâmplare: pentru că în Moldova s-a făcut secularizarea, iar în Bucovina, nu.

Ar trebui, deci, să se găsească o altă formulă, plecându-se de la o idee centrală: Biserica țării; formulă care să asigure o repartiție mai echitabilă a ave[illegible] să facă posibilă o mai bună administrare, dacă nu altfel, cel puțin printr-u[illegible] fel de control.

Știu că propunerea mea va ridica nemulțumiri. Sunt interese locale prea mari și susceptibilități diverse. E indiferent. Noi nu am scris niciodată ca să mulțumim lumea, ci ca să găsim îndreptări. Va fi și de data asta la fel. Oamenii Bisericii, suntem siguri, nu vor putea trece nepăsători pe lângă sugestia noastră, oricât ar fi ea de radicală.

# Articolul XLI

Ziarele anunță că încheierea definitivă a concordatului cu Vaticanul este întârziată din pricina legii cultelor minoritare, lege care, la rândul ei, nu poate fi prezentată parlamentului, din pricina unor deficiențe pe cari le prezintă pentru guvern articolul XLI din proiect.

Ce este acest articol XLI? Proiectul de lege al d-lui Lapedatu a dat acestui articol următoarea formulare:

> „Bisericile (casele de rugăciune) și averile bisericești, afară de fundațiunile cu personalitate juridică distinctă, aparțin comunităților religioase locale, pe al căror nume sunt făcute actele de proprietate. Situația fundațiilor administrate de organele bisericești se va regula conform legii persoanelor juridice. Dacă o întreagă comunitate religioasă trece la un alt cult, biserica, casa parohială, cu toată averea acelei comunități, devin proprietatea comunității celei noi sau la care s-a făcut trecerea. Dacă nu-

mai majoritatea membrilor unei comunități religioase trece la un alt cult și acel cult nu dispune în localitate de biserică, minoritatea va acorda majorității, pentru clădirea unei alte biserici și case parohiale, o despăgubire proporțională, care, în caz de neînțelegere, va fi fixată de tribunalul de la reședința curții de apel din circumscripția respectivă, iar statul va întregi, la cerere, sumele necesare pentru același scop. Ce privește sesiile acordate prin reforma agrară, asupra folosinței lor va decide pentru toate cazurile de trecere de la un cult la altul Ministerul Cultelor de acord cu cel al Agriculturii."

Vasăzică, articolul XLI se referă la soarta averilor bisericești în cazul trecerii unei comunități de la un cult la altul. El are, ca atare, directă legătură cu luptele religioase cari se dau mai ales în Ardeal, unde ortodocșii își recâștigă – nu discutăm acum mijloacele – credincioșii pierduți, în dauna bisericei uniților. Chestiunea este, deci, de covârșitoare importanță, pentru că privește evenimente hotărâtoare pentru pacea lăuntrică a acestei țări.

Să recunoaștem că, sub aparențe de obiectivitate, articolul XLI al proiectului Lapedatu însemnează – prin situația de fapt – o grea lovitură dată uniților. Ministrul Cultelor pare însuși convins de aceasta – și tocmai aci stă motivul ezitărilor în jurul articolului XLI. Căci, după toate altele, fundamentul juridic al dispozițiilor proiectului de lege nu este din cele mai tari. Evident, problema are și o latură politică, adesea precumpănitoare; dar nu e mai puțin adevărat că tocmai considerente politice ar trebui să ne impună mai multă rezervă și obiectivitate.

Fără a întârzia în considerente și explicațiuni lăturalnice, credem că soluția acestei delicate probleme nu e decât una: *să se facă, în averea bisericească, o distincțiune după origine: SĂ SE DEOSEBEASCĂ, adică, AVERILE PATRONALE DE CELELALTE și să li se aplice regimurile DEOSEBITE pe cari le comportă.*

Cari sunt aceste regimuri? În ceea ce privește averea patronală, chestiunea e simplă. Așa cum am arătat în acest ziar („Cuvântul", 899)[1], averea fiind a parohiei și nu a credincioșilor, ea rămâne parohiei atât timp cât aceasta are existență legală. Iar „în cazul în care parohia s-ar desființa legal și canonic, vechiul stăpân (al averei), dacă e statul sau o altă instituție de stat, va putea dispune liber de aceste bunuri; dacă e un particular, clădirile și bunurile mai sus arătate rămân în posesiunea bisericii".

Natural; pentru că, dacă vechiul proprietar e statul, există prezumțiunea că statul a vrut, prin aceste donațiuni, să-și servească scopurile lui proprii. Acest drept trebuie să-l aibă statul și mai departe, atunci când organizația respectivă nu mai există. Dacă vechiul proprietar e o persoană particulară, averea parohiei desființate revine bisericii respective, pentru că ea *acelui* cult a fost dăruită; iar asupra intențiilor testatorului nu se poate impieta în nici un fel.

În ceea ce privește celelalte bunuri – nepatronale – ale Bisericii, regimul trebuie să fie altul. Aci nu se poate vorbi de intenția donatorului. *În cazul trecerii unei comunități sau a unor credincioși din comunitate la un alt cult, aceștia*

*pot ridica pretenţiuni asupra averii după o procedură care nu e nevoie să fie menţionată în legea cultelor minoritare, pentru simplul motiv că asemenea probleme se rezolvă pe calea judiciară obicinuită, după dreptul comun.*

Urmează de aci că articolul XLI din proiectul de lege al d-lui Lapedatu trebuie înlăturat, pentru că el nu ţine seamă de caracterul special al averii patronale şi de anumite obligaţiuni pe cari statul român le-a contractat deja; şi pentru că, în ceea ce priveşte celelalte averi, natura eventualelor litigii nu comportă o legiferare oficială, peste preciziunile date de dreptul comun.

Dacă el trebuie înlocuit cu un altul? Întrebarea nu are decât o importanţă *formală. SOLUŢIA* este însă cea indicată de noi.

# Polemici confesionale

Este de prevăzut că iarăşi vor începe polemici, şi probabil cu un caracter mai acut, între uniţi şi ortodocşi. Se va pune în discuţie legea cultelor minoritare şi cu siguranţă fraţii noştri uniţi vor fi traşi de împrejurări în luptă. E regretabil din toate punctele de vedere, dar e ceva ce nu se poate înlătura.

Vina e de ambele părţi: noi şi ei suntem animaţi de acelaşi exclusivism şi de aceeaşi lipsă de obiectivitate. Cearta se va porni de la blidul de linte al averilor bisericeşti – dar ea are rădăcini mai adânci: în lipsa noastră reciprocă de iubire. Uniţii ne privesc peste umăr, deşi ei înşişi nu sunt decât rudele sărace, luate în seamă de neamuri mai procopsite. Noi îi dispreţuim pentru situaţia lor mizeră şi hibridă, între Apus şi Răsărit. Ei aşteaptă, pasivi, mândri şi încrezători, să se deschidă şi pentru noi cerul mântuirii. Noi am pornit iureşul cuceririlor spre a-i ferici cu un ceas mai devreme, prin readucerea lor la matcă. Dispreţ şi ură şi de-o parte, şi de alta. Se poate spune că unul din doi are dreptate, atunci când totul nu e decât dispreţ şi ură? Nu am fi creştini dacă am crede-o.

Şi totuşi, ar fi aşa de uşor să fie altfel. Un examen de conştiinţă numai. Blăjenii au practica lui. De ce nu vor să şi-l facă? Dacă ar face-o, ar trebui să se gândească dacă nu cumva în trecut ei au fost aspri, răi sau nedrepţi cu ortodocşii; şi atunci ar înţelege cel puţin mânia noastră şi pripeala noastră ofensivă. Noi ar trebui să reflectăm dacă nu cumva uniţii au făcut, totuşi, servicii neamului ăstuia necăjit şi atunci, oricare ar fi zelul nostru misionar, pe care, să mă iertaţi, dar eu nu-l iau *încă* prea în serios, am şti să ne sfătuim la răbdare, îngăduinţă şi încredere.

Suntem mici şi meschini unii şi alţii, asta e. Şi nici unii nu avem siguranţa noastră, şi [nici] încrederea liniştită care decurge din această siguranţă. Am întrebat de atâtea ori dacă fiecare din noi nu am găsi un alt domeniu de activitate unde să nu ne întâlnim ca duşmani, ci ca tovarăşi de lucru; lăsând în grija timpului şi a lui Dumnezeu să hotărască între noi. Nu mi-a venit nici un răspuns. Pentru că facem, în materie de viaţă religioasă, aceeaşi politică de toate zilele:

ne aşteptăm duşmanul la strâmtoare. Şi dăm. Fără nici o cumpănire a dreptului nostru, fără nici o recunoaştere a dreptului lor.

Nu nădăjduim că pe viitor va fi mai bine; nici că rândurile acestea vor avea darul să îndulcească luptele aspre, ce se vor porni în jurul concordatului sau legii cultelor. Pentru asta ar trebui să fim mai tari şi ei, şi noi. Mai degrabă vom fi ocărâţi, cum s-a mai întâmplat, şi de unii, şi de alţii.

Dar schimbă aceasta ceva din dreptatea noastră? De aceea nici nu ne mâhnim măcar. Ci aşteptăm, nu ca să ne iasă la lumină dreptatea, ci ca să se împlinească dorinţa de pace şi muncă rodnică.

## Protestul Blajului

Abia în ultimele zile a început să se vorbească stăruitor de o atitudine energică a greco-catolicilor români în chestiunea anunţatei legi a cultelor minoritare; dar zarva e pornită mai demult. Când am scris noi aci primele articole în chestiunea averilor bisericeşti, am făcut-o tocmai pentru a încerca să strecurăm şi un punct de vedere mai obiectiv în discuţie şi de a da astfel primele elemente de bază ale noii înţelegeri. Întorsătura pe care o iau întâmplările dovedeşte că ambele părţi stau încă pe punctele lor de vedere iniţiale şi că, direct, înţelegerea este exclusă.

Uniţii au hotărât însă a recurge la mijloace extreme. Se vorbeşte de un protest solemn, de o renunţare la mandatele senatoriale din partea prelaţilor uniţi, de o depunere a cârjelor episcopale; toate, fapte extrem de grave, cari – evident – ar fi urmate de o luare de atitudine împotriva statului român, a tuturor catolicilor din lume.

Să ne păstrăm, în faţa acestei eventualităţi, calmul; şi să atragem AMBELOR PĂRŢI litigante atenţia asupra faptului că UN ASEMENEA PROCEDEU AR PUTEA DUCE LA SEPARAREA BISERICII DE STAT. Vrea sau are cineva interesul să ajungem până aci? Atunci, de ce această exasperantă intransigenţă de o parte şi de alta?

Războiul religios e singurul lucru care ne mai lipseşte în zilele grele de astăzi? Ori poate nu ne dăm seama cât de aproape e acest război din lăuntrul ţării? Nu? Atunci iată: în noaptea de Crăciun, la Hamba, oamenii stăteau cu securile sub pupitre, gata să izbească în cei cari ar fi încercat „să le fure biserica". Iar în alt sat – la Gălăuţaş, mi se pare, dar asupra localităţii se poate să mă înşel –, în aceeaşi noapte, cred, au venit cu furcile la biserică: tot pentru eventualitatea unui atac. Dacă perspectivele acestea încântă pe cineva, nu avem decât să perseverăm. Să persevereze şi Soborul, şi Blajul; căci nu se poate spune că unul e mai puţin vinovat decât celălalt.

Duşmănia porneşte de la blidul de linte care, în speţă, poartă numele de „averile bisericeşti". Ce se întâmplă cu averea dacă credincioşii unui cult,

dintr-o parohie, trec în totalitate sau în majoritatea lor la alt cult? Sibiul, în plină ofensivă de prozelitism, cere ca averea bisericii să rămână cu majoritatea credincioşilor; Blajul, dimpotrivă, protestează şi afirmă că averea este a cultului; şi, ca atare, ea nu poate trece cu credincioşii. Şi discuţiunea, din ce în ce mai violentă, se poartă – evident! – cu tot felul de argumente *de drept*.

Dacă totuşi am fi sinceri, noi ca şi ceilalţi, ar trebui să recunoaştem că punctul de vedere de drept nu ar avea nici o căutare, dacă situaţia de fapt ar fi alta. Uniţii sunt în defensivă astăzi. O recunosc şi ei. O scrie negru pe alb unul din ai lor. Dr. Zaharia Boilă, jurisconsult greco-catolic de Alba-Iulia şi Făgăraş: „Astăzi, aşa fiind situaţia politică, vor fi mai multe treceri la ortodocşi". De aceea, proclamă principial: averea e a cultului. Ortodocşii, în creştere, clamează, dimpotrivă: averea e a parohiei. Întreb însă – iar dacă cineva ar voi să răspundă, nu-i cer decât un lucru: să fie de bună-credinţă –: ce principii ar susţine Prea Sfinţiţii Vasile al Blajului şi Neculai al Sibiului dacă situaţia ar fi inversată; dacă, anume, uniţii ar fi în ascensiune prozelitică, iar ortodocşii în criză? Aşa e că şi punctul de vedere de drept ar fi cu grabă răsturnat?

Prin urmare, în deplină sinceritate, să nu mai facem caz de punctul de vedere de drept şi să nu mai agităm texte canonice de circumstanţă. Blajul să se gândească în virtutea căror drepturi canonice şi-au însuşit uniţii averile ortodoxe pe vremea proclamării unirii; şi să ne spună ce ar trebui să devină averile uniţilor în ipoteza trecerii *tuturor* credincioşilor greco-catolici la Ortodoxie.

Iar Sibiul să-şi amintească de timpurile grele ale Ortodoxiei, când Viena dădea în zoale pentru a ne răsturna aşezarea noastră pravoslavnică; şi să nu uite că, dacă Blajul are de ispăşit un viţiu originar în constituirea patrimoniului său bisericesc, noi nu avem voie să ne încărcăm sufletele cu acelaşi păcat.

Mai domol, deci, cu toţii – şi spre o soluţie tranzacţională, găsită de ambele părţi, pe următoarele baze principiale; Blajul are dreptul să ceară şi noi avem datoria să-i asigurăm drepturile la viaţă; dar Blajul nu trebuie să uite că şi noi avem dreptul la o reparaţie istorică.

Soluţia? Am indicat-o cu precizie într-un articol trecut asupra articolului XLI din legea cultelor minoritare. Nu a fost apreciat nici de Sibiu, nici de Blaj, după cuviinţă. Dar el nu e, pentru aceasta, mai puţin singura soluţie echitabilă[1].

## Iarăşi despre legea cultelor minoritare

Ştirile cari se răspândesc în jurul noii legi a cultelor minoritare sunt din ce în ce mai alarmante. Şi, ce e mai rău, unele din ele chiar alarmiste. Aşa, s-a scris într-un ziar că nunţiul papal ar fi luat contact cu guvernul, pentru a primi lămuriri în chestiunea, delicată între toate, a averilor bisericeşti, adăugându-se că un conflict e pe cale a izbucni între statul român şi Vatican.

Nu ştim cât adevăr poate fi cuprins în aceste afirmaţii reporterieeşti. Ştim însă precis că un asemenea conflict este nu numai imposibil, dar chiar fără nici un rost, dacă fiecare din părţile litigante stă pe poziţiile cuvenite. Convorbirile dintre statul român şi Sfântul Scaun au dus, între altele, la precizarea unor situaţiuni reciproce, cari trebuie considerate ca definitive. Are cineva intenţia să depăşească limitele deja stabilite ale acestor situaţiuni?

Pentru că se pune în discuţie chestiunea averilor bisericeşti şi – principal – caracterul diverselor corporaţii ecleziastice şi drepturile lor în materie de personalitate juridică, trebuie să spunem că toate aceste chestiuni sunt într-un oarecare fel rezolvate prin concordatul între noi şi Vatican, care a fost iscălit şi asupra indicaţiilor cărora nu se mai poate reveni. Orice transformare, de o parte sau de alta, a acelor stipulaţiuni ar însemna o denunţare, de fapt, a concordatului. Şi se pare că numai acesta poate să fie cazul, de îndată ce se vorbeşte de un conflict între Bucureşti şi Curia romană. Căci, atâta timp cât prescripţiile concordatului sunt respectate, putinţa unui conflict e exclusă.

Şi dacă, totuşi, se vorbeşte de neînţelegere – atunci întreb de partea cui e transgresiunea. Catolicii – cel puţin nu cei direct oficiali – sunt înclinaţi a afirma că statul român ar fi, între cele două părţi contractante, elementul de discordie. Nu cunoaştem situaţia în toate amănuntele ei şi nu am pute hotărî nimic în chip definitiv. Vom observa totuşi că, în ceea ce priveşte averile bisericeşti, concordatul dă numai indicaţiuni principiale, fără a prevedea toate cazurile concrete, realizabile în practică. În lăuntrul acestor indicaţii, legiuitorul român se poate mişca în voie. Cu atât mai mult cu cât *concordatul nu stabileşte absolut nimic în ceea ce priveşte averile patronale ale Bisericii din Ardeal.*

Calcă proiectul de lege a cultelor minoritare indicaţiile concordatului? Nu e aşa uşor de afirmat. E adevărat că articolul XLVII al acestui proiect, care înlocuieşte oarecum vechiul articol litigios XLI, spune în alineatul 11: „Când însă cei trecuţi sau rămaşi n-ar voi să solicite acest ajutor şi ar reclama împărţirea averilor bisericeşti DE ORICE NATURĂ ale comunităţii lor, se vor adresa în acest scop tribunalelor competente".

Prin aceasta s-ar părea că proiectul înglobează toate averile în acelaşi grup. S-ar părea numai. Întâi, pentru că aci nu e vorba de o intenţie a minoritarului, ci de una a credincioşilor – intenţie care poate lua drumuri justificate sau nu; al doilea, pentru că, angajându-se în faţa justiţiei, nu e deloc zis că forurile respective vor judeca fără a ţine seamă de natura averii.

În stadiul de astăzi, chestiunea e încă neclară. Să aşteptăm dezbaterile şi comentariile, pentru a putea hotărî dacă un eventual conflict e justificat sau nu.

# Ceasuri grele

Discuția în jurul legii cultelor minoritare continuă a sta în centrul de preocupare a vieții noastre religioase. Din nefericire, nici una din Bisericile litigante nu a avut însă nobila dorință de a lămuri chestiunea. Ce vor fi făcut reprezentanții autorizați ai acestor Biserici în particular sau în convorbirile lor cu ministrul Cultelor nu interesează aci. Este foarte probabil că la îndreptățita atitudine hotărâtă a statului (care – oricât s-ar supăra preopinenții noștri – nu e creștin și nu e ortodox, ci e pur și simplu STAT modern, constituit în afara dreptului divin) în a-și apăra interesele, înalții prelați vor fi trebuit să se arate de ambele părți mai concilianți; sau, dacă nu au făcut-o încă, o vor face.

Interesant, pentru educația religioasă a țării, e felul în care înțeleg uniții și ortodocșii să pășească în public pentru apărarea drepturilor lor. Fulgere și trăsnete! Prea Cucernicii și Prea Sfinții au pornit cu barda. Și, cum e natural în asemenea împrejurări, cei care – înțelegând că poate, totuși, să existe și un punct de vedere conciliatoriu – încearcă să strecoare o vorbă de pace cad la mijloc.

Mai vijelioși în ce privește pe cei împăciuitori sunt însă frații noștri ortodocși de la „Telegraful român". Doi oameni sunt mai ales obiectul acestei vijelii: Vasile Goldiș și cel ce semnează aceste rânduri. Dacă nu am fost excomunicat până acum – ca vânduți papistașilor – e numai un act de clemență a părintelui Scorobeț și a celorlalți înjurători publici anonimi, din slujba Î. P. S. Nicolae al Sibiului.

În ce mă privește, tovărășia cu Vasile Goldiș, care însemnează, singur, pentru românismul și Ortodoxia ardeleană mai mult decât cei 76 de ani de apariție ai „Telegrafului român", nu poate fi decât un lucru de mare cinste. Mă întreb însă întru cât se simte cinstit P. S. Nicolae de acest fel de apărare a intereselor Ortodoxiei și dacă dorește să se generalizeze și să aplicăm, deci, și noi metodele de luptă ale „telegrafiștilor" P. S. Sale.

Îi doare pe sibieni sufletul de interesele Ortodoxiei? E ca și cum nu am cunoaște noi „ortodoxia" pomădată de la Sibiu; și ca și cum am fi uitat istoria zămislirii Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, cea mai gravă și dureroasă lovitură care s-a dat credinței noastre pravoslavnice.

Crede Prea Sfântul Nicolae că e nevoie, în aceste ceasuri grele, să deschidem toate procesele care sângeră trupul Bisericii noastre pravoslavnice, pentru a neutraliza „dușmanii" – care ne sunt dușmani numai pentru că nu au înțelegere pentru iactanța, vanitatea și orgoliul nostru neînfrânat?

Noi l-am ruga mai degrabă să potolească zelul de înjurători al ajutoarelor sale. Căci chestiunea legii cultelor minoritare se va închide ea odată. Dar Î. P. S. Sa rămâne; și „Cuvântul", la fel.

# Visarion Puiu

Legea cultelor nu a fost încă promulgată. Există undeva un interes al statului și al națiunii române ca aceasta să nu se întâmple? Noi am arătat din capul locului primejdia înveninării raporturilor dintre rumâni pe chestiuni confesionale și am atras atenția asupra naturii extrem de delicate a problemei averilor bisericești. Dacă, de aci înainte, faimosul articol XLV nu ar fi fost încorporat în proiectul de lege, urâta ceartă și pasiunile ridicate în jurul acestei chestiuni, și nici nenorocitele incidente de la Târgu-Mureșului n-ar fi existat.

Cu votarea legii cultelor nădăjduiam într-o potolire a patimilor; ca după o luptă violentă: câteva împușcături răzlețe încă – căzând ici și acolo – și pe urmă liniște. Nădăjduiam. Iată însă că promulgarea întârzie. Vasăzică, pacea dorită nu se va înscăuna așa de curând în sufletele credincioșilor rumâni. Poate că promulgarea nu va fi niciodată înfăptuită. Și atunci, dezlănțuirea patimilor va reîncepe. De la capăt?

Nu se poate! Legea a fost votată de parlamentul țării. Interesele Ortodoxiei au ajuns la cuvânt în chip îndestulător. Chiar dacă am regreta, pentru prestigiul științific al Bisericii noastre, că P. S. Vartolomeu nu a putut lupta, cu tot masivu-i arsenal de arme, nu uităm că Biserica Ortodoxă a avut un strălucit și impresionant atlet în talentul P. S. mitropolit Nicolae de la Sibiu. Ce se putea spune în apărarea drepturilor noastre, s-a spus. Parlamentul a găsit însă că interesele statului nu concordă cu cele ale Ortodoxiei; și a înlăturat articolul litigios. Legea a fost votată. Era dezavantajată Biserica dominantă? Nu cred. Dar să presupunem că e așa. O dezavantajare în folosul cui? De bună seamă, în folosul STATULUI. Atunci de ce nu se promulgă legea?

Operația aceasta trebuie făcută cât mai neîntârziat. Altfel, se va strecura în convingerea cetățenilor bănuiala că deasupra acțiunii de legiferare a parlamentului – care e presupusă ca ținând seamă de interesele statului – există o cenzură ortodoxă. Bănuială nedreaptă, desigur, pe care însă întârzierea ratificării o încurajează.

Că ortodocșii s-ar afla în fața unor dificultăți? Nu o contestăm. Dar dificultăți de alt ordin decât cele care se pot înlătura printr-o lege. Legile au fost întotdeauna marea primejdie care a amenințat Ortodoxia rumânească. Fiindcă putința de a legifera după nevoile ei a lenevit Biserica și i-a frânt avântul misionar. Îndreptări, deci, sunt de nevoie – și încă urgent. Dar, iarăși, nu din cele care pot veni din partea statului. Căci pe această cale nu putem ajunge decât acolo unde am fost în discuția de la legea cultelor. Ortodoxia, încercând a se substitui statului, pentru a-și crea ei însăși anumite situațiuni, pe care, singură, prin propriile ei puteri, nu le-ar fi putut, probabil, cuceri niciodată.

Legea cultelor minoritare e un caz caracteristic și e bine să ne-o ținem prezentă, pentru învățare de minte. Iar atitudinea pe care deosebiții noștri chiriarhi au adoptat-o în această chestiune este ca un fel de măsură a nădejdilor pe care avem dreptul să ni le punem în fiecare din ei.

Să însemnăm printre cei dintâi pe Prea Sfinţitul Visarion Puiu, din scaunul de episcopie al Bălţilor. E o impresionantă figură a Bisericii noastre. Solida şi adânca sa cultură teologică slavo-bizantină, contactul permanent cu religiozitatea populaţiei aborigene, practica de fiecare zi a pietăţii răsăritene îl ţin departe de ispitele şi de drumurile greşite ale protestantismului. Om de viaţă interioară şi de acţiune, în acelaşi timp. Frumoasă figură de călugăr şi de cărturar, cu un puternic şi mişcător simţ al demnităţii Bisericii. Se vorbeşte de el ca de un om cu cerbicia tare. E numai un ostaş al lui Hristos. Dar un ostaş hotărât, aşa cum ne trebuie.

Dinspre răsărit, de la Bălţi, mijesc nădejdile refacerii vieţii noastre bisericeşti. Este, până la ridicarea unei noi generaţii, una din rezervele supreme ale Ortodoxiei noastre. Să ne învăţăm a-l preţui ca atare.

# B. Din afara graniţelor

## Ce e cu capela română din Viena?

Ţigănia românească de la Viena continuă. Vorbim de „conflictul" dintre legaţia d-nei Mitilineu şi a d-lui viceconsul Rădoi, de o parte, şi parohia română a preotului Mitariu, de alta. Noi nădăjduim că, după cele ce am relatat în gazetă, legaţia va trece, totuşi, în stăpânirea bărbaţilor. Iar în ce priveşte pe d-l Rădoi, îi adunăm dosar pentru isprăvile de la Paris. Ne pare rău că trebuie să revenim asupra unei chestiuni pe care, în interesul dreptăţii, adevărului şi prestigiului nostru, am fi dorit-o închisă. Şi ne pare cu atât mai rău cu cât, de data aceasta, trebuie să punem în faţă pe P. S. mitropolit Nectarie.

Căci, după nemaipomenita ruşine din Vinerea Mare, pe care am povestit-o cu alt prilej, a intervenit în această urâtă ceartă – de altfel, cum şi avea datoria să o facă – însuşi capul Bisericii bucovinene. Numai că, după impresia noastră, felul acestei intervenţiuni nu e tocmai fericit. Să povestim faptele.

P. S. mitropolit a sosit la Viena; şi a luat contact; cu legaţia şi cu preotul. P. S. Sa doreşte pace şi a hotărât ca preotul să ceară scuze d-lui ministru şi legaţiei. Tot preotul! În sfârşit! Părintele Mitariu consimte. De îndată ce şeful său ierarhic îi dă sfatul! Dar nu consimte d-l Mitilineu. Căci d-sa nu mai vrea să aibă în nici un fel contact cu preotul-paroh. D-sa are o altă soluţie. D-sa aranjează cu d-l dr. Marius Sturdza, preşedintele comitetului parohial, lucrurile astfel: comitetul să ia preotului semnătura prin care face scuze tuturor şi recunoaşte că tot ce a spus în public în această chestiune e fals.

P. S. mitropolit e de acord cu această soluție. Prima greșeală. Orice cale era bună, dacă ducea la împăcare. Dar soluția d-lui Mitilineu nu făcea nici doi bani, de îndată ce d-sa declară că nu vrea să mai aibă contact cu preotul. Atunci? La ce bun semnarea declarației umilitoare, dacă împăcarea tot nu se realiza? Ca să fie satisfăcuți nervii d-nei și morga d-lui Mitilineu? E cam puțin.

Așa va fi socotit, probabil, și consiliul parohial, care, găsind între altele formularea retractării – sosită de la legație – cam drastică, a întrebat pe d-l Marius Sturdza (om de treabă, de altfel) dacă nu se mai poate modifica ceva în text. „Nu!" Foarte grav! D-l Sturdza e președintele, dar consiliul parohial e de altă părere. Și anume: preotul nu poate iscăli retractarea. Ar fi o sângeroasă umilire, și încă, una inutilă. D-l doctor Sturdza își dă demisia; avusese, probabil, imprudența să se angajeze prea mult față de legație.

Iar P. S. mitropolit se supără și, plecând din sfat, declară că va retrage subvenția pe care fondul religionar al Bucovinei o acorda capelei vieneze. A doua mare greșeală. Dublă. Întâi, pentru că nu se retrage subvenția unei biserici ca să pedepsești un paroh, atunci când această subvenție întreține Biserica; al doilea, pentru că, orice s-ar întâmpla, un mitropolit trebuie să îngrijească în primul rând de prestigiul Bisericii; cum pedepsești tu, mitropolit, pe preotul căzut în vină e o altă chestie, care privește strict Biserica; în public însă, nu te poți solidariza cu insultătorii și umilitorii altarului.

Ce se va întâmpla mai departe a numai vina P. S. mitropolit, care prea a uitat că e cap al Bisericii și, necugetat, a trecut de partea... „boierilor". Preotul, ca să se isprăvească scandalul, a propus a doua oară să ceară personal scuze d-lui ministru; dar a fost din nou respins. Și-a dat chiar demisia din parohie. Consiliul parohial însă nu vrea să i-o primească. Iată încurcătura.

Noi ne adresăm P. S. mitropolit, cu rugămintea de a găsi, totuși, o soluție. E absolut nepotrivită suprimarea subvenției. Pe această cale nu se pot exercita presiuni asupra consiliului parohial. E nemaipomenit ca diversele sexe de miniștri români la Viena să nu accepte scuzele verbale ale preotului, ceea ce ar fi dus la aplanarea conflictului.

Subvenție se va găsi oricând pentru Viena, Prea Sfințite Nectarie. Dacă nu ar da-o un alt chiriarh, ar da-o credincioșii români din țară. Noi ne facem tari să o adunăm oricând. Dar asta nu e o soluție, pentru că asta ar adânci mai mult conflictul între capelă și legație și, vai!, conflictul între... capelă și Mitropolie. Dacă o asemenea situație e posibilă.

Noi credem că trebuie să se găsească o soluție tranzacțională. Prima, propusă de P. S. mitropolit și acceptată de preot, era destul de bună – dacă ducea la pace. Trebuie să o accepte și legația. Altfel, vina tulburării cade asupra P. S. Sale.

# Iarăşi despre capela română de la Viena

Chestiunea capelei române de la Viena trebuie să intre într-o fază decisivă. Ultimele întâmplări cari ni se relatează dovedesc cu prisosință că P. S. mitropolit Nectarie al Bucovinei nu este hotărât nu numai la apărarea drepturilor şi demnității bisericeşti, dar nici măcar la o imparțialitate care ar fi impusă, în orice caz, de fapte, aşa cum ele s-au întâmplat.

În adevăr, în ultimul timp, preotul Mitariu, parohul capelei din Löwelstrasse, a primit o propunere; să-şi dea demisia, să plece din Viena şi, în schimb, să primească o despăgubire de 60 000 lei. Propunerea vine de la Mitropolia Bucureştilor; dar, după toate aparențele, ea este dictată de legația din Viena. Căci înseamnă pentru aceasta o satisfacție completă.

La o asemenea soluție nu ne-am fi aşteptat. Nu am fi crezut, anume, că se va găsi o față bisericească în stare de o aşa flagrantă încălcare a demnității şi drepturilor ecleziastice, numai pentru a complace domnilor şi doamnelor de la legație. Noi ştim cât de grav este amestecul punctelor de vedere lumeşti în [illegible] Bisericii. Dar chiar în aşa măsură, mărturisim că nu ne-am închipuit.

Părintele mitropolit Nectarie nu are nici o scuză. P. S. Sa ştie precis cum au decurs întâmplările. La partea cea mai însemnată a procesului a asistat personal. Ştie, deci, că încercările de împăcăciune nu au izbutit nu din pricina preotului – care, bietul, s-a declarat gata să ceară scuze verbale în fața doamnei şi domnului ministru, deşi tot el fusese insultat –, ci din pricina nervilor, ambiției şi încăpățânării feminine a legației din Viena, care şi-a făcut un punct de onoare (!) şi de prestigiu din mazilirea parohiei capelei româneşti. P. S. cunoaşte, deci, pe adevărații vinovați în această urâtă ceartă şi, totuşi, stă de partea legației; căci ce altceva poate să însemneze propunerea cu demisia: umilire a preotului, răscumpărată cu 60 000 lei!

Ce va urma se poate bănui – dacă preotul rămâne la discreția mitropoliei şi a legației, unite întru boierie; a ajuta pe un preot împotriva voinței mitropolitului său nu e în concepția noastră. Dar aci nu a hotărât mitropolitul, ci *omul de lume*. Putem, deci, asista cu brațe încrucişate la desființarea capelei? Nu.

De aceea nădăjduim că până la sfârşit se va găsi un chiriarh care să ia sub oblăduirea sa capela văduvită de episcopie. Ne gândim la P. S. Neculai al Sibiului sau la P. S. Vartolomeu.

# Jurisdicția românilor din America

Mitropolia Sibiului a trimis în America pe părintele Scorobeț. P. S. este un om de carte, cu legături frumoase în Apusul creştin, cu o coloratură poate ceva cam anglicană. Dar mă întreb dacă nu cumva tocmai un asemenea om e indicat

pentru călătoria în America. Pentru că e vorba de cercetarea românilor creștin-ortodocși de acolo și pentru că, în orice caz, un om de cultură engleză e – în cadrele Ortodoxiei –, totuși, mai aproape de sufletul „americanilor" decât un preot pătruns de pravoslavie.

P. S. are o misiune precisă: nu numai de a vizita pe românii creștini din America, ci și de a pregăti vizita canonică a P. S. mitropolit Neculai al Ardealului.

Faptul acesta e de cea mai mare însemnătate. Căci el poate aduce clarificare într-o serie de probleme astăzi plutind în vag. Între altele și: cine are jurisdicție asupra românilor din America. Chestiunea e controversată. Astăzi circulă în America un trimis al Mitropoliei Bucovinei, care are pretenția să vorbească cu autoritatea bisericească superioară.

Vizita P. S. Neculai, mergând în America, nu va ridica un conflict? Și, înainte de această vizită, nu ar fi bine ca Sfântul Sinod să ia în discuție chestiunea și să dea o soluție? Pentru că o hotărâre, oricare ar fi ea, [e] mai bună decât lipsa de claritate de astăzi.

Recunosc, problema este dintre cele mai delicate. Și ea ar putea deschide chestiuni de importanță internațională în cadrul Ortodoxiei. Căci, mă rog, ce înseamnă autocefalie, în ce condițiuni s-au desprins aceste autocefalii de Patriarhul din Constantinopol, până unde se întinde jurisdicțiunea acestor autocefalii? Iată, atâtea întrebări cari nu au fost încă discutate după cuviință și care, odată și odată, totuși, se vor pune.

Emigrarea episcopilor ruși ridicase această chestiune acum vreo 5 ani. Pretențiile Patriarhiei din Constantinopol asupra capelelor românești din străinătate puneau aceeași problemă.

Dar, după obiceiul pământului, chestiunea a fost „lăsată moartă". Cât timp va mai rămâne? Și unde ne sunt canoniștii, care să ne apere drepturile atunci când problema se va pune?

## Organizarea ortodocșilor din afara granițelor

Nu avem încă nici o știre asupra marelui Congres al Bisericii Române Ortodoxe din America, pe care îl anunță pentru zilele de 25–28 april noua și excelenta foaie „Libertatea", care apare la Detroit[1].

„Libertatea" însă, care consideră evenimentul acesta, pe drept cuvânt, de prim plan, are asupra chestiunii un „leader", din care s-ar putea deduce că dezbaterile s-ar fi putut să fie destul de aprinse. Din lucrurile pe cari le știm deja, ar exista o tabără partizană a unei largi autonomii administrative parohiale și o alta cu tendințe mai centralizatoare. Să nu fie în aceste neînțelegeri ecoul vizitei părintelui Scorobeț, trimisul în America al P. S. Neculai de la Sibiu?

Chestiunea Bisericilor Ortodoxe din străinătate, dependente totuși de autocefalia românească, este foarte delicată. Principial, Patriarhia din Constantino-

pol ar putea să ridice problema principială, dacă jurisdicţiunea autocefaliilor naţionale depăşeşte graniţele ţării respective. Dat fiind că autonomia administrativă a fost, canonic şi istoric, *acordată* de Patriarhia Constantinopolei, şi anume, în condiţiuni precise.

În fapt însă, situaţia vechilor patriarhii răsăritene este astăzi, politiceşte şi materialiceşte, aşa de proastă, încât nimeni nu se mai gândeşte să ridice o chestiune aşa de spinoasă ca cea la care ne referim. Ceea ce ne îngăduie nouă să ne facem de cap.

O situaţie aşa de excepţional de favorabilă trebuie însă folosită. Şi anume, în sensul unei organizări grabnice şi precise a tuturor ortodocşilor români, aflători în afară de graniţele ţării. Problema nu este aşa de simplă. Dificultăţile ei s-au arătat deja în momentul în care s-a pus chestiunea capelei române din Baden-Baden.

Iar situaţia de azi e neclară. Biserica rumânească din Viena depinde de Mitropolia Bucureştilor. Mitropolia Ardealului a trimis un emisar în America. De bună seamă, nu fără nici un scop. Ci, probabil, pentru a stabili o dependenţă a ortodocşilor români americani de scaunul P. S. Neculai.

Aci ar trebui să se intervină. Există, fără îndoială, o autonomie episcopală în Biserica noastră. Nu e însă mai puţin adevărat că Biserica rumânească e *una*. Şi atunci, cel mai normal ar fi ca toate aceste Biserici să depindă direct de Patriarhia din Bucureşti. Îmi dau seama de toate ambiţiile jignite de o asemenea propunere. Dar nu există şi un punct de vedere care să depăşească toate ambiţiile - mai ales când ele nu sunt decât atât?

## Problemele politice ale Ortodoxiei

Din America ne vine vestea unei fapte de laudă, care s-a întâmplat cu sprijinul P. S. Neculai de la Sibiu. Adunarea Generală a Românilor Ortodocşi, ţinută peste ocean, adunare a cărei însemnătate nu va scăpa nimănui – dat fiind că a pus bazele organizării unitare a vieţii ortodocşilor români din Statele Unite – a putut înfăptui ceea ce am înregistrat la timp, fără îndoială şi graţie prezenţei îndrumătoare a părintelui Trandafir Scorobeţ; care nu e un „popa Trandafir" oarecare, ci, cu anumite rezerve, pe cari noi le-am făcut pe vremuri, unul din cei mai harnici şi mai luminaţi preoţi ai Bisericii noastre.

Vasăzică, părintele mitropolit Neculai şi-a putut impune jertfa bănească de a trimite în America un îndrumător religios. Iar dacă a făcut-o e pentru că şi-a dat seama de importanţa unei asemenea acţiuni. Asta înseamnează că, în vreme ce la Bucureşti se pierd legăturile noastre cu Răsăritul creştin, de la Sibiu se întinde o mână de ajutor, peste ocean, românilor ortodocşi de acolo. Nu vreau să discut dacă faptele acestea, spuse aşa, au o semnificaţie specială, dacă ele încadrează în adevăr, o politică şi dacă această politică este de urmat.

Constat numai că, chiar în aceste vremuri de anarhizare a vieții noastre bisericești, se mai găsește, din fericire, cineva care să aibă capul la marile probleme politice ale Ortodoxiei române și că acesta este, spre cinstea lui, fără îndoială, mitropolitul Sibiului. O constatare care nu se poate lipsi de tovărășia unui regret.

De ce, adică, părintele Neculai, care este, de bună seamă, unul din fruntașii Bisericii noastre, nu s-a nimerit să fie nu numai teolog și om politic, ci și creștin? De ce ne-a fost dat nouă ca tocmai unul din cei mai de seamă ierarhi ai noștri să ajungă, prin nestăpânitul său orgoliu, o netăgăduită unealtă a diavolului?

Iată, în chestiunea concordatului, a ridicat glasul în numele Bisericii și i-a pregătit o inutilă înfrângere. A solidarizat Sinodul pe un protest și a anunțat că va începe o agitație între credincioși. Protestul și agitațiile nu vor avea nici un efect. Toate partidele politice au colaborat în decurs de atâția ani la încheierea concordatului, prin guvernele pe cari le-au dat țării. Ele sunt, deci, bloc pe această chestie. Nu va trece concordatul în parlament? E o copilărie!

Nu trebuia concordatul încheiat? Să presupunem că nu trebuia. De ce? Pentru că ne-ar vătăma ființa etnică și religioasă, să zicem. Foarte bine, dar, atunci, atitudinea trebuia să fie alta: un scurt și demn protest, acum; și, pe urmă, studierea – cu probe – a tuturor neajunsurilor cari decurg din acest concordat, timp de 6 luni sau un an. Și pe urmă abia, dacă dovezile existau, agitație pentru modificarea sau denunțarea concordatului. În asemenea împrejurări, succesul ar fi sigur.

Așa, noi nu înregistrăm decât o nouă înfrângere, și încă inutilă. Dar cu cine să te înțelegi, când mitropolitul Neculai nu cunoaște decât o singură lege: cea dictată de orgoliul său.

## „Popa Tandă"

Tot știam eu ceva, când spuneam că părintele Trandafir Scorobeț nu e Popa Tandă. Căci Popa Tandă, știți, a tândălit el un sat întreg, dar până la sfârșit tot a izbutit ceva. Pe când părintele Trandafir, trimis de Sfântul Sinod la românii din America, dragă Doamne, ca să-i organizeze, a trebuit să iasă ceva cam ramponat din adunarea „americanilor".

Vedeți că părintele Scorobeț a trecut oceanul cu metodele vlădichii Neculai de la Sibiu; și metodele astea or fi bune ele la Sinodul din București, unde sunt oameni cu păcate multe, cari pot fi terorizați, dar nu în America, unde nu ai de-a face decât cu oameni liberi, cari nu-ți datorează nimic.

Deci, „americanii", prin glasul d-lui Barbu, au spus părintelui Trandafir că ei nu au lipsă de stăpânia de la Sibiu și că nu înțeleg să li se ordone pe tonul pe care o făcuse trimisul Sinodului. După cum nu înțeleg manevrele șirete la cari se dădu această adunare.

Au lăsat pe preotul Scorobeț deoparte și au hotărât ei cum au crezut mai bine. Hotărârea aceasta este, omenește, înțeleaptă. Se adoptă întru totul statutul

Bisericii Ortodoxe Române şi se cere pentru America un episcop misionar, cu dreptul de a sta în Sinodul de la Bucureşti. Vasăzică, autonomie administrativă, în limitele în cari fiecare episcopat al Bisericii române este autonom.

De unde urmează că indicaţiile pe cari românii din America le-au primit de la necesităţile lor locale sunt mai în conformitate cu spiritul Bisericii Ortodoxe decât pretenţiile P. S. mitropolit de la Sibiu. Cu aceasta se dă satisfacţie şi cererii părintelui Patriarh – care nu înţelege legătura „americanilor" decât cu Biserica română în întregime –, şi aşezării canonice.

Părintele Trandafir, care nu se dusese să discute şi să se informeze, ci să impună, a trebuit să se mulţumească cu funcţiunea de... factor poştal: el va transmite Sinodului dorinţele „americanilor". Aşa e bine şi aşa trebuia să fie de la început.

Vlădica Neculai a suferit, graţie neîndemânării plenipotenţiarului său, o înfrângere. Dar nu e numai plenipotenţiarul de vină. Căci misiunea lui a fost imposibilă. E de aşteptat, deci, ca mitropolitul Bălan să facă opoziţie dorinţelor celor de peste ocean.

Vom vedea însă dacă şi de data aceasta Sinodul se va lăsa terorizat.

## Românii din Istria

Profesorul Panaitescu de la Cluj, care a fost în vară pe la românii din Istria, aduce vestea că aceste neamuri ale noastre sunt în curs de deznaţionalizare. Prin Biserică. Preoţii sunt prin partea locului cu toţii croaţi şi, chiar dacă Liturghia propriu-zisă se face în latineşte, apoi cealaltă parte a slujbei e croată. Şi astfel, istrenii vor sfârşi curând prin a fi slavizaţi.

Este evident că nu poate fi vorba la noi de o politică susţinută pentru întreţinerea conştiinţei româneşti prin acele părţi. O asemenea conştiinţă nu există şi necazurile noastre, cari nu ne îngăduie să ne ocupăm mai îndeaproape de românii din Serbia, Banat, Bulgaria şi Macedonia, nu pot fi mărite încă cu intenţiuni exagerate – să o mărturisim –, oarecum artificiale.

Renaşterea naţională a românilor istreni şi ridicarea lor până la conştiinţa solidarităţii cu noi este, în bună parte, utopică. Dar fenomenul în sine – existenţa unei populaţiuni de limbă, dacă nu şi de conştiinţă românească – este interesant. Şi noi nu putem fi indiferenţi la păstrarea lui. Persistenţa graiului rumânesc în părţile Istriei înseamnează o mărturie pentru împânzirea cu români a întreg ţinutului dintre Adriatica şi Marea Neagră.

Aşa fiind, conservarea graiului nostru în acele părţi, chiar dacă nu poate avea o valoare de viaţă, are, desigur, una de muzeu. Şi nici asta nu e de neluat în seamă. Cu atât mai mult cu cât lucrul nu e nici aşa de greu de realizat.

Guvernul d-lui Mussolini nu are nici un interes să ne facă dificultăţi. Este chiar probabil că mai degrabă ne-ar sprijini. Cum ar fi, adică, dacă Mitropolia

de la Blaj ar trimite – eventual cu sprijinul bănesc al guvernului – un preot rumân unit ca să înlocuiască pe cel croat?

Este adevărat că populația din partea locului e catolică și că sunt anumite deosebiri de ritual, peste cari sau credincioșii, sau preotul ar trebui să treacă. Astea sunt însă chestiuni de tehnică, cari nu ne privesc pe noi.

Și, pe urmă, dacă asta nu se poate, de ce nu s-ar recurge la serviciile franciscanilor români de la Hălăucești, cari – fără supărare, cum s-a mai întâmplat acum câtăva vreme, când constatam același fapt – nu prea au prilej de mari isprăvi printre populația moldovenească?

Problema merită, în orice caz, cercetată. Ea nu se poate să nu atragă atențiunea Blajului, așa de sensibil și de întreprinzător în chestiuni naționale. E așa de simplu! O chestiune care, în adevăr, nu poate supăra pe nimeni, care pe noi ne interesează și care nici măcar nu cere cine știe de jertfe materiale.

# 3. ANOMALII ÎN VIAȚA BISERICII

## A. Racile diverse

### Domnul Cuza revizuiește…

În discursul-program pe care l-a rostit în ultima sa întrunire politică din București, d-l Cuza a luat poziție și față de Biserică. Era și necesar. Liga Apărării [Național-]Creștine se cheamă doar partidul d-sale, și nu puțini sunt – chiar numai în această țară – oamenii cari se doresc după un program de realizări practice în cadrele creștinismului. Pentru cei ce nu sunt de-a dreptul în tovărășia de acțiune a d-lui Cuza, ci se mulțumesc doar să-i urmărească atent și cu interes evoluția și sistemul de luptă, spectacolul trebuia să fie de două ori interesant: d-sa nu e un creștin născut; sau, cel puțin, credința d-sale nu a fost întotdeauna din cele mai ferme. Întoarcerea la creștinism avea, deci, savoarea particulară a unei convertiri. În lumea hipersensibilă și nestatornică a artelor – și încă o asemenea convertire ar fi fost senzațională. Vă închipuiți, deci, interesul palpitant al unui astfel de act pertractat în cadrele austere și rigide ale unei vieți închinate științei…

Deci, d-l Cuza a vorbit. Cu felul său analitic și răspicat de a înfățișa problemele. Despre ligă, despre apărare, despre națiune și despre creștinism. O mare calitate are toată acțiunea d-sale: claritatea. Și încă una: preciziunea. Și Kant tot așa era – în vorbire. Clar și precis a fost, deci, și asupra problemei religioase. Trebuie să deosebim, a spus d-sa, între *Vechiul* și *Noul Testament*, între domnia lui Iehova* și cea a lui Hristos. Nimic nu leagă cele două *Testamente*, după cum nimic nu leagă cele două lumi corespunzătoare. Categoric!

---

* D-l Cuza, care uneori face și filologie, derivă: Iehova sau El-Șadai-Set-Șeitan (diavolul – Satan); operație în care nu-l putem urmări, între altele, și pentru că trimiterile d-sale la text nu sunt totdeauna exacte.

Dar Biserica? Biserica, evident, e de altă părere. Dar tocmai aci e problema. D-l Cuza e creştin – dar nu e cu Biserica. Mai mult, între cel dintâi şi cea din urmă e un conflict mai vechi. D-l Cuza a scris şi o carte: *Învăţătura lui Iisus, iudaismul şi teologia creştină*, unde se precizează lucrurile. Faţă în faţă stau două concepţiuni ale creştinismului: una a Bisericei – alta a d-lui Cuza. Cea dintâi are la bază eroarea; cea de a doua e cea adevărată, valabilă.

Iată, deci, că începem să ne lămurim. Care e concepţia eronată a Bisericei, o ştim, aproximativ. Să o vedem pe a d-lui Cuza:

1) „Dogmele teologiei, chiar prin destinaţia lor – ca interpretări omeneşti – sunt, dar, supuse revizuirii continue." Concepţie în adevăr fundamental opusă nu numai concepţiei Bisericei, ci şi celei a gramaticei şi dicţionarului; la fel cu declaraţia: „dogmei trebuie, dar, oricând să tindem a-i substitui adevărul".

2) „Eu nu recunosc altă autoritate şi altă călăuză decât spiritul adevărului".

3) „Să citim *Evanghelia*" (tipărit cu litere grase!).

Acestea, ca principii metodice. Ce scoate d-l Cuza din citirea *Evangheliei*, cu ajutorul metodei, se vede în restul cărţii. Subliniem doar o încheiere, ca fiind din cele mai caracteristice: Iisus este fiul lui Dumnezeu, dar numai „în înţeles abstract şi simbolic". Nu mai continuăm; cred că ne-am lămurit.

Dar, să fim serioşi. Va să zică, d-l Cuza conduce Liga Apărării Naţional-Creştine. D-sa e naţionalist, dar înlătură tradiţia (cf. p. 2, loc. cit.); d-sa e creştin, dar nu vrea legătură între *Vechiul* şi *Noul Testament*, deci, neagă existenţa vecinică şi unitară a Bisericei. D-sa e creştin, dar nu recunoaşte altă autoritate decât pe cea a adevărului. Deci, introduce în materie religioasă liberul examen al raţiunii. D-sa e creştin, dar nu vrea să ştie decât de *Evanghelie;* deci mutilează unitatea învăţăturii. În preafaţa cărţii, d-l Cuza făgăduieşte o revizuire a creştinismului. Recunoaştem că a făcut-o. Radical!

Să zicem, deci, că creştinul[1] revizuit A. C. Cuza conduce Liga Apărării Naţional-Creştine-revizuite? Nici atât măcar. Lucrurile stau altfel: d-l Cuza nu e creştin, ci antisemit. (Ne surprinde că d-sa, spirit logic prin excelenţă, amestecă noţiuni cari nu sunt de acelaşi gen.) Iar liga este şi ea antisemită, pur şi simplu. (Mă rog, e ruşine?) Din creştinism d-sa crede că îşi poate face o armă de luptă. Şi, pentru că Biserica nu-i stă la îndemână (sau nu-i stă îndeajuns), d-sa revizuieşte.

E cam greu! Există pentru Biserică o problemă mistică a iudaismului. A pus-o la noi părintele Grigore mai demult; a reluat-o, acum în urmă, Maritain în scrisoarea către Cocteau, recenzată în această foaie. Nu-i cerem d-lui Cuza să cunoască această problemă; nici să gândească asupra ei. D-sa e un cap eminamente antimetafizic – ceea ce, evident, nu constituie nici o ruşine şi nici o scădere. (Antimetafizici sunt şi evreii şi, slavă Domnului, trăiesc de câteva mii de ani!) Dar credem că o delimitare netă a elementelor cu care lucrează d-l Cuza ar lămuri multe lucruri. Şi buna credinţă a oamenilor ar fi mai satisfăcută. Şi d-l Cuza însuşi ar trăi mai în realităţi; şi mai în sinceritate cu sine însuşi. Nu ar fi oare nici un folos?

În definitiv, problema evreiască a fost întoarsă de d-l Cuza pe toate părțile. Dar, de când, în clasa a IV-a de liceu, sacrificam banul nostru de covrig pentru a plăti biletul de tren al d-lui Cuza, care trebuia să vie să ne vorbească, lucruri noi nu ne-a mai spus. Și mai rău încă: o soluție a problemei nu am auzit de la d-sa. Nu e păcat și de vremea tinerilor, cari ar putea fi adunați de o doctrină constructivă la o treabă mai spornică?

... Ca să nu mai vorbim de rătăcirea revizionist-creștină!...

# Modernismul în Biserică

Sfântul părinte al Romei, papa, a încercat de curând o plimbare în automobil, pe aleile Vaticanului. Așa anunță gazetele. Se pare că mașina i-a fost dăruită de credincioșii lui din Milano. În ce scop? Se știe doar cât de mare e împărăția lumească a urmașului Sfântului Petru, de când, printr-o hotărâre proprie, papii s-au închis în Vatican, ca un protest împotriva noului stat italian, care așeza în Roma stăpânirea lumească a lui Victor Emanuel, primul rege al Italiei unite. Un automobil pentru curse, în această minusculă împărăție pământească, e prea mult. Vrea oare actualul papă, așa cum se vorbea de predecesorul său, să renunțe la prizonieratul voluntar și să pășească în noua lume italiană, ca într-un regim prietenesc? E o supoziție care nu cade afară de domeniul posibilităților; dar actul acesta comportă hotărâri și pregătiri de o altfel de importanță; și, de bună seamă, el nu putea să înceapă cu... acceptarea unui automobil.

Zgomotul motorului în aleile Vaticanului însemnează mai degrabă altceva: însemnează pătrunderea spiritului nou, industrial, înlăuntrul organizației Bisericei. Papa în automobil este Biserica deschisă senzațiilor noului ritm istoric; desigur, nu în sensul unei înfrângeri a Bisericei, ci dimpotrivă, în acela al captării mentalității moderne pentru serviciul acestei Biserici.

Ne modernizăm. Din adevărații creștini, catolicii sunt, evident, cei mai deschiși lumii și vieții. Roma a păstrat nu numai o largă flexibilitate de organizație și de adaptare la împrejurări, ci și – chiar dacă s-ar protesta – putința de evoluție în structura ei intim spirituală.

Dar problema este mai generală; și ea ne atinge și pe noi. Sunt ani de zile de când râvna misionară, care întovărășește zorile noii renașteri religioase, se întreabă și la noi stăruitor ce anume inovațiuni putem și ne e permis să introducem în Biserică, pentru a izbuti să atragem și să reținem pe credincioși. Bisericile noastre au început să aibă calorifere și lumină electrică, în măsura în care astăzi se construiesc din beton armat. Este ceva de zis împotriva acestor inovații?

Împotriva *acestor* inovațiuni, probabil că nu, mai ales că luminatul electric și-a găsit un corectiv în întrebuințarea paralelă a lumânărilor și a candelelor, acolo unde existența lor era absolut necesară. Dar nu există nici un fel de limită la tendința sau la necesitatea aceasta de modernizare?

Iată, acum în urmă, unul din cei mai riguroşi dreptcredincioşi preoţi din rân-
durile noastre cerea introducerea băncilor în biserică. La Cernăuţi, duminica
trecută, în Catedrala mitropolitană, o fată, probabil din mica burghezie, întovă-
răşea Sfânta Liturghie cu lecturi dintr-o carte de rugăciuni. Aci, în Bucureşti,
un preot a introdus orga în Biserica noastră de rit răsăritean şi nu puţini sunt cei
cari ar dori reforma aceasta generalizată. Trei feluri de fapte practicate aiurea,
dar, pentru noi, trei inovaţiuni. Nu de aceeaşi însemnătate şi de aceeaşi nevoie,
toate: căci băncile, de pildă, vor să suprime o inutilă – chiar inutilă să fie? –
oboseală trupească; cartea de rugăciune însă nu are nici un rost într-o Biserică
în care Sfânta Liturghie se oficiază în limba curentă a poporului; iar orga este
un mijloc de atracţie extrareligios, cu care unii preoţi cred că pot aduna lumea –
deocamdată, ca la un spectacol profan, mai târziu, ca la unul divin.

Pe exemplele acestea, discuţia poate să fie mai precisă. Care din inovaţii pot fi acceptate şi care nu?

Sunt unele a căror acceptare se impune: materialul de construcţie, de pildă, urmează legile evoluţiei tehnice, şi nu pe cele ale tradiţiei religioase. Orice opoziţie pe această temă ar fi ridiculă.

Dar alte schimbări? Sunt unele cari pot să atingă structura intimă a religiozităţii ortodoxe; sunt altele cari, fără să intre în conflict cu această spiritualitate, nu fac parte integrantă din tradiţia noastră sufletească; sunt, în sfârşit, o a treia categorie, cari, faţă de realitatea religioasă şi de realitatea sufletească, se comportă neutral.

Răspunsul este, deci, simplu: acestea din urmă pot fi acceptate, dacă în adevăr contribuie la înlesnirea expansivităţii religioase;

cele din categoria a doua sunt mai degrabă a fi respinse, ca inoperante;

iar cele dintâi trebuie hotărât combătute.

Recunoaştem că soluţiile nu sunt simple şi sigure, mai ales în teorie; în practică, deosebirile nu sunt aşa de hotărâte, şi se cere o mare precizie de analiză dogmatică şi psihologică pentru a decide.

Deciziunile nu se pot lua, oricum, decât de la caz la caz.

Dar stabilirea unor norme este necesară – şi ne dăm seama că aparatul trebuitor acestor operaţii nu este imposibil de constituit.

## Religia ca instrument politic

Episcopul de Bordeaux, om aprig şi creştin intransigent, căruia îi plac situaţiile clare, a ridicat o chestiune delicată: aceea a legăturilor dintre mişcarea de la „Action Française" şi catolicism. E, desigur, o chestiune analoagă cu aceea a creştinismului Ligii Apărării Naţionale de la noi. Dar cu oarecari deosebiri. Căci creştinismul neutru al ligiştilor este numai un *semn de raliare*, pe când „Acţiunea franceză" pune la contribuţie disciplina Bisericii Catolice, ca *idee directoare* pentru aşezarea societăţii franceze.

Credem că lucrurile acestea fuseseră lămurite o dată. Maurras a mai fost doar tras la răspundere, şi a mărturisit-o deschis: *nu crede*; dar e sigur că, în afară de conţinutul religios, catolicismul reprezintă o severă disciplină de viaţă, care face parte integrantă din structura spirituală latină şi, în specie, franceză. Nu există dezvoltare firească a poporului francez care să nu se sprijine pe această disciplină şi, ca atare, nu e posibilă o desfăşurare a puterilor de viaţă ale acestui popor în afară de cadrele Bisericii Catolice.

E şi acesta un punct de vedere. Biserica respectivă este liberă să-l accepte sau să-l respingă; ea poate stabili singură dacă e interesată numai la viaţa religioasă, şi atunci maurrasismul îi e indiferent – sau dacă problemele de organizare lumească îi sunt aproape şi dacă, în acest caz, consimte să devină numai instrument politic în mâinile – curate, e drept – ale unei grupări religios indiferente.

Biserica de Apus a hotărât, şi anume, prin însuşi papa, care, acum câţiva ani, a dat oarecum binecuvântarea sa mişcării. Astăzi, cardinalul Andrieux deschide din nou chestiunea, dintr-un exces de scrupule. Cum se vor desfăşura evenimentele, nu ştim. Dar gestul lui e frumos.

E frumos mai ales în raport cu ceea ce se petrece la noi. Iată, Arhiepiscopia Bucureştilor publică actele adunării eparhiale de constituire. Material extrem de interesant, pe care se poate urmări calda şi continua sforţare a şefilor bisericeşti de a reorganiza viaţa religioasă. Dar, răsfoiţi, vă rog, broşura şi opriţi-vă asupra persoanelor cari compun adunarea eparhială. E delicat să vorbim chiar de clerici; să ne mărginim la laici. V-aţi întrebat vreodată nu câţi din ei sunt cu adevărat creştini ortodocşi, dar câţi au un cât de uşor contact spiritual cu viaţa religioasă? Dacă voi spune 5 la sută, sunt sigur că am exagerat, şi anume, prin exces.

Vedeţi, dar, deosebirile: în Franţa, un cardinal se întreabă dacă persoane religios indiferente pot întrebuinţa, în treburi politice, numele catolicismului. La noi, organizarea Bisericii însăşi stă în mâinile unor atei sau pozitivişti. Şi ne mai mirăm că opera de revivificare a creştinismului nostru merge aşa de greu?

Aşteptăm pentru Biserica românească un cardinal Andrieux. El va avea, desigur, la noi, mai mult de făcut ca aiurea şi ivirea lui ar putea să nască grave frământări. Dar el e cu atât mai necesar.

## Glume nelalocul lor

Biserica Încoronării de la Alba-Iulia începe să se ruineze. Nici nu a fost bine isprăvită toată, de altfel... Nu numai în planul de clădiri, care trebuia să închipuie un fel de cetate religios-naţională; dar şi în felul de lucru. O parte din această „cetate" e şi astăzi doar culisă; carton, şipci şi ipsos; aşa cum a fost completată în grabă, pentru nevoile „reprezentaţiei". Nu e rău, desigur, că, pentru atunci, s-a procedat aşa, în lipsă de altceva mai bun. Dar e rău că, după atâţia ani, lucrurile au rămas în aceeaşi stare.

Şi dacă ar fi măcar în aceeaşi stare! Dar ipsosul cade, cartonul se umflă de ploaie şi începe să se vadă scheletul improvizaţiei. Nu e chiar aşa spre cinstea noastră să mărturisim prin această lăsare în părăsire că biserica aceasta ne-a trebuit numai pentru o împrejurare şi că alt rost nu mai are în viaţa noastră naţională. Nu e frumos, între altele, şi pentru că ne arătăm ca nişte bieţi ţigani nevoiaşi, pe care, până la urmă, tot ne va strivi biserica de peste drum a episcopului Mailath[1]. E elementar că, dacă ne-am vârât la Alba-Iulia, şi am avut de ce, în sufletul episcopiei romano-catolice, comparaţia care s-ar putea face între noi şi ceilalţi va trebui să cadă neapărat în favoarea noastră.

Se pare însă că problema nu ne preocupă. Alba-Iulia e şi ea un punct nevralgic în viaţa noastră naţional-religioasă, tratat, ca atâtea altele, cu ignorare. Iată, aud că P. S. episcop Ioan al Armatei[2] ar fi cerut pentru nevoile episcopiei şi ale chiriarhului o aripă în Palatul catedralei. I s-a refuzat. I s-a dat, în schimb, locuinţă într-o cazarmă. Poate că aşa o fi trebuit să fie: de îndată ce este episcop militar, locul lui nu poate fi decât... la cazarmă.

Ar fi vremea ca glumele acestea să înceteze. Pentru binele tuturor. Dacă un Episcopat al Armatei este o instituţie necanonică sau fără rost, să se desfiinţeze scaunul pur şi simplu. Dacă e însă cazul ca locul să fie menţinut, să i se acorde importanţa pe care o merită şi atributele materiale ale puterii. E cu mult prea vexatoriu. Mai ieri, Senatul se întreba dacă Prea Sfinţitul Ioan are dreptul să fie senator de drept. Astăzi, i se refuză o locuinţă în Palatul catedralei...

Şi, în acest timp, palatul, chiar şi cel de piatră, se năruie. A început să-i cadă tencuiala; geamurile s-au spart; prin încăperi şi-au făcut cuiburi rândunicile. Nu există un intendent. Nu există nici măcar un îngrijitor.

O aripă a acestei clădiri, transformată în Palat Episcopal, ar fi o soluţie practică pentru clădirea însăşi: nu s-ar mai ruina în întregime...

## „Parlament bisericesc”?

Pentru marele Congres al Bisericii Ortodoxe Române[1], unele organe de presă ar voi să încetăţenească expresiunea de „parlament bisericesc”. Termenul este neconvenabil şi ar trebui respins.

Să mărturisim că ceva de parlament au totuşi aceste adunări ecleziastice. *Legea pentru organizarea Bisericii Ortodoxe*[2] nu a fost prea fericit concepută. Avându-se în vedere ambiţiuni sau interese pe cari nu le înţelegem, ea a fost gândită într-un spirit care numai al tradiţiei noastre religioase nu se poate numi. Toată aşezarea canonică a Bisericii Răsăritului a fost călcată brutal în picioare de un duh „novator”, care, din nefericire, nu va avea la noi nici scuza eficacităţii.

Împănarea forurilor ecleziastice cu mireni, şi anume în proporţie de 66 la sută, nu e cea din urmă din aceste inovaţii.

Marele congres se adună zilele acestea în Bucureşti. Cine are vreme poate trece un moment pe la Senat, ca să ia în cercetare chipurile membrilor laici ai

adunării. Aspectul este din cele mai interesante și rezervă spectatorului nesfârșite prilejuri de surpriză. Nu ai fi crezut niciodată că cutare domn bine hrănit, pe care îl întâlnești mai ales în cârciumi, este o persoană pe care viața Bisericii noastre o interesează în cel mai înalt grad. Și totuși, probabil că așa este. Precumpănitori sunt în congres oamenii politici. Un *spiritus rector*[3] are și această adunare. Și anume, în persoana unui fost ministru, a cărui hotărâtă dușmănie față de Biserică este notorie.

Acesta fiind spiritul adunării, să ne mai împotrivim tendinței de a o numi „parlament"? E de prisos. Pentru că, prin schimbarea numelui, nu am schimba și structura sfatului bisericesc. Iar structura este, ca și atmosfera în care trăiește, parlamentară și „democratică".

Am cetit regulamentele de funcționare ale diferitelor adunări. Ele se vor vota în actuala sesiune a congresului. M-am interesat, cum e și normal pentru cine cunoaște racilele vieții noastre religioase, de organizarea executivei bisericești. Am găsit peste tot comisii și comitete. Crede cineva serios că asemenea așezare de lucru poate să fie în adevăr eficace? Înseamnă să nu cunoști rostul trebii; o comisiune poate fi cel mult un organ de sfătuire; de execuție, în orice caz, nu.

Deci, în adevăr, parlament bisericesc. Și încă, mai rău decât atât: căci parlamentul celălalt are cel puțin un complement executiv: pe miniștri. Ces[illegible], ce are?

## Anarhia bisericească

Mi se trimite la redacție o informație bătută la mașină, cu caracter circular, întovărășită de o fotografie: „Comitetul preoților răzvrătitori din Eparhia Hotinului". Se pare că acest comitet s-a constituit anul trecut, în frunte cu preoții Doliscinski, Tanasiev și Secrieru, cu scopul de a se opune tuturor măsurilor administrative eparhiale care nu le-ar fi fost pe plac.

Până aci, afară doar de constituirea în comitet, nu e decât un act de nedisciplină organizat, lucru care se întâmplă și în alte părți. Dar informația continuă cu amănunte mai grave. Preotul Doliscinski, care a fost îndepărtat din Eparhia Hotinului, a fost imediat primit de arhiepiscopul Gurie la Chișinău. Preotul Tanasiev de la Ungheni e adevărat că a trecut cu toată parohia la Eparhia Iașului; se pare însă că el continuă să păstreze toate legăturile cu Basarabia, deoarece a luat parte la dezbaterile (informatorul nostru adaugă „sovietice") ale Uniunii Clericilor Ortodocși din Chișinău. În sfârșit, preotul Gh. Secrieru din Corbu, depărtat din eparhie pentru acte de gravă nesupunere, ca și pentru răspândirea de manifeste împotriva noului calendar, fapt pentru care a și fost dat în judecata Consiliului de Război, a găsit, de asemenea, imediat adăpost la Chișinău.

Tendința faptelor relatate de informatorul nostru anonim, care, de altfel, nu se sfiește să spună că face parte din elementele conducătoare ale Eparhiei

Hotinului, este să arate că Chişinăul bisericesc este un centru de bolşevism. Şi anume, vina lui cea mai mare stă în aceea că proteguieşte pe toţi preoţii cari s-au dedat la acte anarhice atât cât au stat sub oblăduirea P. S. Visarion Puiu.

Nici nu vreau să discut dacă faptele sunt adevărate şi dacă nu cumva Arhiepiscopia Chişinăului nu va fi având ceva de înaintat în apărarea ei. Consider, prin urmare, aceste fapte anarhice ca existând în adevăr, şi anume, în forma gravă indicată de informatorul nostru.

Întreb însă: Prea Sfinţitul Visarion nu are nici o vină la întreţinerea acestei atmosfere de anarhie în Biserică? Nu e Prea Sfinţia sa cel care a scris împotriva Patriarhiei româneşti cuvinte foarte tari în foaia uniţilor de la Blaj? Este acesta un act de disciplină?

Iar pentru că veni vorba de proteguirea răzvrătiţilor: unde se află astăzi stareţul Schitului Dălhăuţi, cel cu actele de nesupunere faţă de Prea Sfinţitul Ghenadie al Buzăului? Nu cumva o fi el pe undeva prin Eparhia Hotinului?

... Nu există act de nedisciplină bisericească care să rămână nepedepsit. P. S. Visarion nu a simţit-o decât prea curând?

## „Couardise, mère de la cruauté"[1]

*Tot circa unum caput tumultuantes Deos*[2].

DE MORTUIS NIL NISI BENE[3]. Se crede, îndeobşte, că e semnul iertării creştine şi al generozităţii. E fals. Nu e nimic din mentalitatea creştină în acest adagiu. Originea lui este păgână. De ce să nu-i restabilim semnificaţia?

Cei vechi credeau că sufletele celor morţi intervin în treburile noastre zilnice. Pentru a ne ajuta, sau pentru a ne chinui. Erau, deci, puteri misterioase, cu acţiune prelungită de dincolo de pragul vieţii, cari trebuiau conjurate; un fel de *captatio benevolentiae*[4] se impunea. A nu spune nimic rău despre morţi nu înseamnă, deci, în nici un fel, a nu te mai lupta cu ei pentru că nu se pot apăra; ci, tocmai dimpotrivă: a depune armele, pentru că nu te mai poţi tu apăra; a te da prins, la dispoziţia generozităţii grozavei şi invincibilei puteri a celor morţi.

Nici vorbă, deci, de cavalerism şi îndurare din partea noastră, ci [de] cea mai laşă abdicare, sub teroarea neputinţei noastre mărturisite. Iată sensul exact al lui *De mortuis*... De unde se vede că întrebuinţarea lui nu mai poate avea nici un rost; el corespunzând unui univers moral şi cosmologic perimat.

Tradiţia noastră populară este alta. Există şi pentru metafizica românească strigoi. Dar nu ca elemente pe care le conjuri; ci ca puteri primejdioase, aducătoare de rele, cari trebuiesc înfrânte. Dacă duhul rău al unui mare păcătos nu-şi găseşte nici în pământ liniştea şi iese până la cântatul cocoşului pentru a teroriza pe cei rămaşi, dând târcoale locului grelelor sale păcate, el trebuie neutralizat.

Ţăranii merg la mormânt, către miezul nopţii, şi *bat mortului un ţăruş în inimă*. Domnilor feciori de popă, în transele unor dulcege accente de generozitate, reamintiţi-vă, în sfârşit, că *în ţara noastră strigoii se omoară*.

Desigur, o asemenea răfuială e grozavă; ea presupune o enormă cantitate de suferinţă şi de ură acumulată. NU-L IERT NICI MORT e reflexul unor pasiuni tari, de proporţiile tragediei. Dar adagiul există în popor, ca formulare a unei realităţi. Mortul scos din groapă, rezemat de zid, batjocorit de un întreg sat şi scuipat de ultimul copil, de care vorbeşte *Istoria Târgu-Jiului*[5], nu poate fi, cu nici un preţ, expresia unui act de laşitate colectivă; faptul capătă adâncimi metafizice, pe cari nu ne e îngăduit să le ignorăm, sau să trecem peste ele cu inima uşoară.

NICI PĂMÂNTUL NU-L PRIMEŞTE. Pe la 1786 era în Moldova un călugăr. Cât jefuise şi chinuise Prea Cuviosul este greu de imaginat. Dar într-o zi ajunse episcop de Roman. Documentele timpului îl pomenesc ca Iacov Grecul[6]. Era, în adevăr, grec de origine. Plin de datorii, de vicii şi de păcate, păstoria lui a fost un oribil lanţ de abuzuri, între care furtul era, desigur, cel mai suportabil. Până s-a îndurat Dumnezeu de l-a chemat la judecata Lui. Asta s-a întâmpl[illegible] la Roman, ci la Focşani. Unde a şi fost îngropat, cu toată pompa cuvenită unui vlădică. Dar, a doua zi, *trupul a fost găsit afară*. Nu l-a primit mormântul. Cum s-a întâmplat faptul e şi până astăzi o taină. Relatarea noastră însă nu e poveste. Ea e atestată de documentele vremii... Cari nu precizează însă dacă asupra mormântului fusese aşezată şi o piatră grea.

TERGUA DEI[7]. Mai este un punct de vedere: al armistiţiului. De îndată ce unul a fost chemat „dincolo", unde Dumnezeu ţine scaun de judecată, războiul dintre păgubitor şi păgubiţi încetează. Unul a ieşit, prin hotărâre cerească, din luptă. Celălalt trebuie să depună armele. Punctul de vedere e just. Dacă, în adevăr, prin moarte, unul din combatanţi a ieşit din luptă. Este evident: mort – *defunctus*, adică scos din funcţie.

... Dar dacă, printr-un act postum, decedatul încearcă să ne scuipe chiar de dincolo de mormânt?...

## Anarhia de sus

Nu ne aşteptam să ne întâmpine tocmai la discuţia şi votarea bugetului Ministerului Cultelor. Şi totuşi, s-a întâmplat. Bugetul, care, prin mecanismul constituirii lui, era cel mai puţin pasibil de modificări şi de surprize, a dat naştere la o... furtună parlamentară; care plictiseşte, desigur, pe ministrul de resort; dar care, prin natura incidentelor ridicate, trebuie să plictisească mai mult încă, pe toţi oamenii de răspundere.

O gazetă de opoziţie are întotdeauna situaţia cea mai uşoară: ea îşi freacă mâinile ori de câte ori guvernul face o prostie – şi scontează o criză de guvern la fiecare dificultate a vreunui ministru. Dar o gazetă care nu e numaidecât de opoziţie, cu orice preţ, ci urmăreşte statornic o politică constructivă, exercitând cenzura asupra faptelor cari păgubesc gospodăriei noastre statale, are o poziţiune ceva mai delicată; căci, având ochiul numai asupra faptelor, ea ajunge să atace oameni pe cari i-a apreciat altă dată – şi invers. Este cazul foii noastre, împotriva căreia s-a ridicat uneori învinuirea de inconsecvenţă. Nu ne-am impresionat atunci. O vom face oare astăzi, când ne vom găsi alături de d-l Goldiş, numai pentru că e d-l Goldiş în joc? Evident, nu.

Iată faptele. Comisiunea bugetară a Ministerului Cultelor şi Artelor a găsit de cuviinţă să introducă în buget anumite modificări, destul de însemnate; ministrul s-a opus – dar până la urmă a fost tot cum a voit amintita comisiune. Ziarele relatează că marea majoritate a „oponenţilor" erau, întâmplător, „gogişti". Iar „porta-voce", simpaticul domn Tilică Ioanid.

D-l Tilică Ioanid face parte din celebrul cvintet care conduce Ministerul de Interne, deci trebile dinlăuntru ale ţărei: Tavi, Biki, Tili, Jeni şi Costi. Îi place să i se spună „*l'eminence grise*" – dar are cu vestita eminenţă cenuşie a istoriei tot atât de-a face, cât are de-a face şeful său, „ducele", cu ducele cel autentic[1]. La activ i se pot recunoaşte două fapte: 1) a lansat o modă: moda pălăriei cu borurile lăsat în jos, foarte *en vogue* astăzi la Ministerul de Interne; 2) purta pe vremuri, la Iaşi şi în Moldova, o cazacă rusească (de mătase) şi umbla încins cu o curea. În virtutea acestor fapte politice, d-l Tilică Ioanid conduce astăzi tinerimea partidului – şi a primit să „facă mizerii" d-lui Goldiş, provocând, eventual, demisiunea acestuia.

Ne interesează foarte puţin raporturile dintre diverşii membri ai guvernului. Pentru motive cari au fost expuse pe larg în foaia noastră, prezenţa d-lui Goldiş în capul Ministerului Cultelor nu a fost considerată de noi întotdeauna ca o fericire pentru ţară. Socotim totuşi, de data aceasta, fapta majorităţii ca *necugetată*. Căci, să vedeţi împrejurările.

Punctul de plecare al modificărilor cerute şi efectuate de Comisiunea bugetară este o cerere formulată de unul din episcopii noştri eparhioţi. Nu insistăm asupra acestor cereri; e de ajuns să amintim că e vorba de un spor de câteva milioane, pe cari le necesită eparhia respectivă (între altele, un milion cheltuieli de reprezentare, atunci când Patriarhul României nu are decât 150 000 lei anual). Semnificativ e însă felul în care a fost introdusă cererea. Bugetul Bisericii Ortodoxe se stabileşte de către eforia bisericească. Acolo trebuiesc prezentate toate suplicele, raportându-se la nevoile eparhiilor. Se pare că amintitul părinte episcop nu a făcut-o. Şi, chiar dacă, pentru o Biserică geloasă de autonomia ei, ceea ce a hotărât o dată eforia e bun hotărât. Nu tot aşa însă pentru înaltul chiriarh. Căci bugetul eparhiei lui a pornit într-o anumită formă de la autoritatea competentă bisericească; a trecut pe la Ministerul Cultelor, care şi el poate introduce anumite modificări, fără ca vreo nemulţumire, reclamaţiune sau cerere să se producă; şi a ajuns, în sfârşit, la Comisia bugetară a Camerei; care, dintr-o

dată, a fost sesizată de nevoile urgente ale unei anumite eparhii și, între altele, de nevoia unor cheltuieli de reprezentare cât pentru șase patriarhi și jumătate.

Nu ni se poate pune la îndoială nici recunoașterea necesității politic-naționale de a înzestra această Biserică cu toate mijloacele cari să-i asigure o activitate demnă și rodnică. Vom spune însă, de data aceasta, hotărât: destul! *Asta e anarhie*. Prevedeam că se va ajunge aci. Încă de acum câteva luni, când, prin chiar acest ziar, atrăgeam atenția asupra necontenitei înfrângeri a disciplinei și a principiului de autoritate. Mi s-a strigat atunci: „Sacrilegiul acesta e cezaro-papism". Eu nu m-am emoționat. Sunt sigur că nu e. Dar, iată unde duce convingerea episcopilor că deasupra lor nu mai e nimic – până la Dumnezeu. Știu, se va dezlănțui de aci discuția – neterminabila discuție. Dacă ne va mai arde și nouă să mai discutăm. E indiferent. Faptele sunt aci: un episcop care înfrânge hotărârea Adunărilor bisericești și merge, pe căi piezișe, să-și facă singur dreptate – dreptatea lui! – cu ajutorul comisiei parlamentare, peste capul Bisericii, împotriva Bisericii. Și nu e asta anarhie?

Dacă ne gândim însă că episcopul de care ne ocupăm este unul din cei mai harnici și mai pătrunși de îndatoririle rangului, anarhia apare ca mai gravă încă.

Sunt sigur, împotriva unor astfel de fapte, cari sunt o gravă amen[...] normalității și a rodniciei vieții noastre religioase, nu se va lua nici o măsură. Nu au, unii, curajul, iar alții, interesul (personal, și primul, și celălalt) de a clarifica o dată pentru totdeauna situația. Dar așa înrăutățesc lucrurile; căci Biserica rămâne pradă îndrăznelii și orgoliului, care nu ascultă decât de sine însuși. Ceea ce va perpetua în veacul veacului epoca scandalurilor bisericești. Exagerăm cu ceva? Am dori-o din tot sufletul să fie așa. Din nefericire, sunt sigur că rămân în urma realității, care, dacă ar fi înfățișată în amănunțime, ar da la iveală atâtea acte de anarhie, poate mai grave încă.

... Și, iată, cu asemenea atitudini dizolvante se face solidară și complice Comisiunea bugetară a Camerei. Numai de dragul de a crea dificultăți d-lui Goldiș. E cel puțin iresponsabil; căci, în asemenea împrejurări, nu e numai persoana d-lui Goldiș în joc; ci însăși ideea disciplinei și a ierarhiei constituite. Ori credeți, poate, domnilor deputați, că ambele au devenit de prisos?

## La încheierea socotelilor

Activitatea religioasă și bisericească a anului 1926 nu prezintă nici pe departe claritatea și conștiința țelurilor la care am fi avut dreptul să ne așteptăm. În 1925 se votase Legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe. Autoritatea noastră religioasă constituită avea, deci, acum un statut și instrumentele necesare de înfăptuire. Ce era mai natural decât ca un plan de acțiune în linii mari să fie schițat și să se procedeze metodic la realizarea acestui program după indicațiile momentului! Din nefericire, un asemenea program a lipsit. Nu vom spune că

Biserica a fost inactivă. Ar fi inexact. Suntem bucuroşi că putem nota, ca [nişte] cronicari obiectivi, o însemnată creştere în râvna apostolică a înalţilor chiriarhi, în primul rând. Dar toată această activitate a fost prea lipsită de consistenţă şi de unitate; prea au fost multe centrele de iniţiativă, pentru ca înfăptuirile să se lege unele de altele – sprijinindu-se unele pe altele.

Nu s-a făcut decât prea puţin pentru afirmarea drepturilor şi prestigiului Bisericii autocefale Româneşti în afară. Vechile şi glorioasele patriarhii ale Răsăritului, decăzute şi sărăcite, bat şi astăzi pe la porţile unor protectori bogaţi – cum sunt englezii –, cari, desigur, vor aduce în Răsărit, când vor veni, şi altceva decât dragoste de creştinătate autentică, pentru răscumpărarea de păcatul schismei lor uscate şi prostănace.

Este adevărat, Sfântul Sinod a hotărât, încă din ianuar, înfiinţarea unei episcopii pentru românii din Peninsula Balcanică; şi a unei a doua pentru cei din America. Dar hotărârea aceasta, aşa de largă şi clarvăzătoare, nu a căpătat nici un fel de urmare. Ştim, sunt dificultăţi canonice. Ele trebuiau însă să cumpănească atunci când s-a luat deciziunea. Odată hotărârea căzută, aceste dificultăţi nu mai pot fi făcute valabile.

Se poate că o mai fericită soluţiune a căpătat problema situaţiei materiale a scaunelor episcopale. Simţitor mai consolidate decât în trecutul apropiat, episcopiile au găsit, în noua lor bunăstare relativă, îndemn şi mijloace pentru o activitate susţinută. Credem că cel mai de seamă câştig al vieţii religioase în 1926 este începutul luptei contra sectariştilor, desfăşurată mai ales în Oltenia şi părţile ardelene.

Din nefericire, puterile de luptă ale Bisericei noastre s-au împrăştiat. Anul 1926 ne-a dat spectacolul unor păgubitoare hărţuieli între ortodocşi şi uniţi, în cari uneori s-a amestecat şi politica. Vina e tot aşa de gravă de ambele părţi. Iar pricina: ambiţiuni locale, îngăduite de lipsa unei politici religioase unitare, dictate de o autoritate centrală responsabilă. Bucureştii, dar şi Blajul, au dorinţa de a interveni energic pentru potolirea „franctirorilor".

Să amintim, în sfârşit, de activitatea ştiinţific-religioasă. Inaugurarea Facultăţii de Teologie de la Chişinău este, principial, un eveniment cu deosebire însemnat. Suntem siliţi să rămânem, totuşi, la părerea, exprimată adesea în această foaie, că împrejurările practice în care a fost realizată reduc simţitor din valoarea acestui eveniment. Din fericire, proiectul de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic, actualmente în studiul Sfântului Sinod, dă, prin economia lui şi prin spiritul strict bisericesc care îl animă, făgăduiala precisă a unei garanţii pentru desfăşurarea rodnică a acestui învăţământ.

Să notăm, de asemenea, în cadrul acelei activităţi, asociaţiile creştine studenţeşti, astăzi cu filiale în toate centrele universitare, a căror susţinută acţiune se încadrează din ce în ce mai sever disciplinei ortodoxe. Iar mai departe, pentru viitor, anunţarea apariţiei publicaţiei *LOGOS, revistă de cultură ortodoxă*, ale cărei rosturi sunt să centralizeze la Bucureşti viaţa ştiinţifică a Bisericii de Răsărit.

Un cuvânt încă pentru Ministerul Cultelor, care, în 1926, și-a găsit în conducătorii săi personalități cu adevărat competente, cari au dat tot sprijinul, de sfat și de faptă, Bisericii.

Păcat numai că aceasta din urmă nu s-a încredințat încă de nevoia unei noi organizări unitare și autoritative, singura în stare a rodi.

## Anarhia de sus și slugărnicia de jos

De la Biserica „Cuibu-cu-Barză", care ar trebui să fie, mai ales după cele întâmplate acolo, un post de înaltă răspundere, se ridică un glas de... polemică împotriva noastră[1]. Părintele respectiv – tare ar dori să-i spunem numele! – nu este de acord cu considerațiile pe care le făcurăm într-un articol mai vechi, intitulat *Anarhia de sus*. Adică, mai mult își dă aere că nu ar fi de acord; căci scopul întâmpinării Cucerniciei Sale nu este doară de a ne înfrunta [illegible] cu argumente cari ar dovedi, în sfârșit, o dată pentru totdeauna, „cripto-papistășia" noastră; ci, mai ales, de a aduce laude necondiționate, lipsite de bun-gust și de orice discrețiune unei înalte fețe bisericești.

Amintim părintelui doctor, care ține foarte mult, probabil din spirit de umilință, a-și da chipul în gazete, că e cel puțin ridicul a ne spune nouă ce-a făcut înaltul chiriarh, așa de scump inimii sale, pentru Biserică. Foaia noastră a înregistrat, cu calde cuvinte de recunoaștere, prea adesea, fapte din bogata activitate păstorească a Prea Sfințitului episcop. Este însă o mică deosebire. Noi nu suntem slugile nimănui – decât ale convingerilor noastre personale; bune-rele, așa cum sunt aceste convingeri. Prietenii noștri nu au în nici un fel dreptul să fie cruțați în greșelile lor numai pentru că ne sunt prieteni. Ba, dimpotrivă: respectul pe care li-l datorăm, pentru valoarea lor personală, ne obligă a le sublinia cu atât mai vârtos greșelile. Căci îngăduință nu putem avea decât pentru cei bicisnici și asigurăm că nu ne alegem prietenii dintre aceștia.

Dar, pentru că veni vorba de „cripto-papistășism": Mai acum câtăva vreme, când noi ceream reorganizarea vieții monahale și propuneam scoaterea monahilor de sub autoritatea episcopilor și constituirea unui corp aparte, cu conducere proprie, cine credeți că a protestat și ne-a aruncat învinuirea de „cripto-papistășism"? Chiar Prea Sfântul episcop, scump inimii părintelui doctor de la „Barza-cu-Cioc". Iar acum, cu ce credeți că ne înfruntă preopinentul nostru pasionat al fotografiei? El cere un episcopat al călugărilor pentru Prea Sfințitul cu „cripto-papistășia".

Părinte doctor, o încurcarăm rău de tot. Află că chiar meseria de lăudător are dificultățile ei.

# Ascultarea

Am cunoscut un om care se compara cu... Iisus Hristos. Nu l-am văzut decât în „sacou" sau în frac. Mi l-aş închipui însă mai degrabă în botfori mari de muschetar, cu marginile de sus în pâlnie, şi cu un pieptar de piele. El şi-a ales altă meserie: împărţitor de înţelepciune. După o metodă a lui proprie: el vorbeşte şi tu asculţi. Asculţi ce-ţi spune el. Dar nu discuţi. Nu discuţi pentru că nu consimte el să se angajeze într-o asemenea operaţie. Lămuriri de cerut? Nu se poate – pentru că şi asta e discuţie. Precizări? Iarăşi nu, pentru că orice precizare e definiţie. Şi definiţiile sunt, de asemenea, interzise.

Atunci, cum să ne lămurim? Cum am spus: ascultând; dacă asta îţi slujeşte la ceva – bine; dacă nu – iar bine. Iisus Hristos nu făcea tot aşa?

Ba da. *Cam* tot aşa. Mai sunt însă unele alte mici deosebiri. Mai întâi, Hristos era Omul-Dumnezeu. Parcă aşa ştim noi. Şi, pe urmă, Hristos a iubit pe oameni. S-a coborât până la ei, a devenit una cu ei. Aci este marea taină.

Să ştii să nu fii mai mare decât semenii tăi. Să nu te ridici deasupra lor. Să-ţi frângi încrederea în tine. Să-ţi sugrumi orgoliul, care este cel mai mare duşman al ajutorării sufleteşti. Apostol al înţelepciunii? Foarte de nevoie. Dar un apostol nu e un pontif. El este, pur şi simplu, la dispoziţia oamenilor, cu înţelegere; cu umilinţă; cu dragoste.

Nu vrei să discuţi? E şi acesta un punct de vedere. Dar el nu e valabil decât într-o împrejurare: atunci când vorbeşti astfel încât să-ţi convingi complet auditoriul. De îndată ce, însă, aceasta are nevoie de lămuriri complementare înseamnă că nu l-ai convins. Şi atunci, acţiunea ta e stearpă.

Atitudinile grandilocvente nu ne înaintează cu nimic...

# Zarafii în Casa Domnului

Publicaţiune făcută de parohia Bisericii Sfântul Niculae-Broşteni din Bucureşti: „Duminică, 27 martie, se va ţine licitaţie orală pentru închirierea lotului A din terenul din strada Tăbăcari, nr. 3, pentru depozit de lemne tăiate. Licitaţia va avea loc în localul Sfintei Biserici la orele 4 d. a., în faţa organelor de conducere ale parohiei".

Vasăzică, de azi în trei săptămâni, organele de conducere ale parohiei Bisericii Sfântul Niculae-Broşteni vor intra la ora 4 p. m. în sfântul locaş şi vor proceda la ţinerea licitaţiei publice: se va striga, deci, „areçi o dată" şi se va bate darabana. Ca la orice licitaţie publică.

Îmi aduc aminte că, pe vremuri, Hristos a gonit cu lovituri de bici şi cu aspre înfruntări pe zarafii cari făceau negustorie la uşa templului şi le-a răsturnat mesele. De atunci lucrurile s-au mai schimbat, se pare. Căci zarafii au intrat

de-a dreptul în Casa Domnului și țin acolo licitație publică. Oficiind după ritul meseriei.

Nu am prejudecăți de nici un fel. Nu mă grăbesc, deci, să aprob sau să condamn după șabloane obicinuite și necontrolate. Să cercetăm, deci, situația. Știu că, în străinătate, biserica este un local public; la dispoziția oamenilor, de la răsăritul până la apusul soarelui. Pentru reculegere, desigur; dar și pentru alte îndeletniciri, mai puțin pioase: pentru odihnă, de pildă, sau pentru a te răcori după zăduf, în timpul verii; sau chiar pentru o întâlnire de ordin lumesc. În Biserica Sfântul Petru din Roma, care – precum se știe – e imensă, există un fel de viață publică aparte, ca într-o piață a orașului. Căci, pe când la un altar se slujește și pe când unii se spovedesc, în altă parte a bisericii, oamenii se plimbă, râd, discută, de multe ori, bărbații cu pălăria în cap; iar copiii se joacă cu mingea, sau altfel, ca pe maidan.

Vasăzică, biserica poate să fie, în Apus, sau cel puțin e, de fapt, prin întrebuințare sau obicei, și altceva decât un loc exclusiv rezervat pentru închinare. Mai la urma urmelor, ea ar putea, dară, servi și ca loc de adunare, pentru rezolvarea treburilor administrative ale parohiei respective.

La noi însă e altfel. Biserica nu este deschisă decât în timpul serviciului și în prezența preotului care oficiază. Ea este, deci, locul închis, cu întrebuințare exclusiv cultuală. A face în biserică altceva decât rugăciune nu stă în obiceiul pământului – independent de orice alte considerațiuni canonice. Deci, licitația cu barabanciu este oarecum deplasată.

Părerea noastră este că „organele de conducere ale parohiei Sfântul Neculai-Broșteni" ar trebui să caute un loc mai potrivit pentru ținerea licitației. Și repede!

## Racilele personalismului în viața bisericească

Experiența noastră ziaristică ne pune zilnic în contact cu tot felul de oameni. Cari, toți, cer unui gazetar ceva. Lucruri foarte deosebite, dintre cari multe absurde și irealizabile. Toate sunt pentru noi binevenite. Căci, din contactul acesta permanent, ia orice ziarist prospețimea nu numai de fapte și informații, dar și de spirit, care e resortul intim cel mai de seamă al activității sale.

Un gazetar își are colaboratorii săi, în fiecare zi alții. Și rubrica aceasta a *Duminecii* nu face excepție. Numai că iată o constatare puțin simpatică: nimeni nu-mi aduce la cunoștință lucruri de laudă, ci numai de ocară. Iar comentariile la faptele dezbătute în rubrica mea nu protestează decât împotriva lucrurilor bune cari sunt relevate.

Eram mai zilele trecute într-un grup de fețe bisericești; oameni de carte și – fără nici un fel de exagerare – personalități distinse ale vieții noastre religioase. Eram pe banca... acuzaților; și trebui să răspund nu la întrebarea: „De ce ai atacat pe X?", ci: „De ce ai lăudat pe Z?".

Nu e caracteristic? În Biserica noastră sunt multe nemulțumiri. Pentru că sunt și multe racile. Dar prea își asumă fiecare rolul de judecător. E ciudat că oameni, cari, prin meseria lor și prin vocația lor, ar trebui să se intereseze în primul rând de perfecționarea lor lăuntrică, sunt cei mai aprigi urmăritori ai vinei altora. Cred că nu există nici o categorie de rumâni care să întrebuințeze așa de larg „fișa" sau „cazierul" în măsura în care o fac membrii clerului.

Din dorința sinceră de îndreptare, din dragostea dezinteresată pentru Biserică, să pornească aceste preocupări, și încă ar fi o situație nenorocită. Dar nu e dragoste de Biserică, ci o lamentabilă excrescență personalistă. Viața bisericească ar trebui să însemneze tocmai negarea acestei tendințe. Nu o face. Asta însemnează că viața noastră spirituală nu funcționează normal. Iată, deci, unde stau rădăcinile răului.

Îndreptarea în Biserică? Ea vine prin îndreptarea fiecăruia. Grija de amendarea noastră înșine trebuie să primeze. Și să spunem lucrul care va surprinde, dar care e totuși adevărat: *soliditatea Bisericii nu stă în perfecționarea celor de sus, ci în a celor mici.* Ei sunt trupul adevărat al Bisericii; ei fac Biserica. Vreți dovezi? Toată istoria Bisericilor stă la îndemână cu dovezi. Și, în prima linie, Biserica romană.

Prin urmare, cine vrea să îndrepte Biserica să înceapă cu el însuși. Și cu cât locul pe care îl ocupă în ierarhie e mai umil, cu atât sforțarea lui va fi mai rodnică.

... Am greșit lăudând pe unii? Se poate. Aș fi mai bucuros când mi s-ar spune că am greșit năpăstuind pe alții.

## Închiderea capelei din Edineți

La Edineți, în Basarabia, seminarul are o frumoasă capelă, care slujește și de biserică pentru credincioșii din oraș; vin oamenii, între altele, și pentru că slujba e frumoasă, corul, bun și predica, înțelegătoare. Dar, la Edineți s-a întâmplat un „caz". Părintele-director al seminarului s-a făcut vinovat în ochii chiriarhului de anumite grave greșeli. Pentru care a și fost caterisit. Noi nu vrem să discutăm dacă pe drept sau pe nedrept. Știm că există un proces mai mare, în care Ministerul Cultelor nu e de aceeași părere cu episcopia; dar, deocamdată, nu ne interesează acest proces. Ci numai unele întâmplări în legătură cu el.

P. S. episcop a hotărât, anume, ca biserica seminarului să fie închisă, ca una ce a fost prihănită de prezența preotului Georgescu, directorul căzut în vină. Măsura, tare în ea însăși, este însuflețită de un aspru spirit de disciplină călugărească; și suntem mulțumitori Prea Cinstitului Puiu că ne-a mai adus aminte că există și o astfel de disciplină. Căci prea trăim în Biserică, de-o bucată de vreme, într-o atmosferă laicizantă.

Mulțumitori îi suntem însă numai pentru principiu; în speță, închiderea bisericii ne apare ca nemotivată și primejdioasă.

Nefundată, căci nu înţelegem cum a putut părintele Georgescu să pângărească numai prin prezenţa lui capela. Chiar dacă e vinovat de cele ce i se impută. Căci, mai întâi, Cuvioşia Sa nu a fost preot al capelei, parohia sa fiind la Vornoviţa; unde, e adevărat, nu a fost niciodată, dar unde, totuşi, contează legal. În al doilea rând, e iarăşi adevărat că preotul Georgescu a fost directorul seminarului; director poate fi şi un laic, după cum, de altfel, a recunoscut-o implicit şi Prea Sfinţitul episcop dând, acum în urmă, delegaţie de director unei persoane în afară de preoţie. Şi, pe urmă, nici, de fapt, capela nu a fost deservită de preotul astăzi caterisit. Atunci? Unde este fundamentul canonic al închiderii capelei?

Actul acesta însă mai e şi primejdios. În Edineţi mergeau oamenii la capela seminarului. Se învăţaseră aşa. Acolo mai sunt credincioşi şi au nevoie de Biserică. Probă sunt mulţimile, cari astăzi încă, se adună la slujba care se face fără antimis, într-o sală a şcoalei, în faţa unui altar improvizat. Cu ce drept îndepărtezi de la Sfânta Liturghie o întreagă categorie de oameni, învăţaţi să vină la Biserica lor?

Prea Sfinţite părinte Puiu, nu e nici un motiv de revenire asupra acestei măsuri?

## Jelbarii noştri

Între atâtea plângeri cari zilnic ne sosesc la redacţie, prea puţine sunt cele cari să te cucerească sufleteşte. Nu doară că reclamaţiile nu ar fi fundate. Sunt atâtea abuzuri în ţara românească şi atâtea suferinţe îngrămădite în sufletul oamenilor, prin stricătoarea nedreptate a celor mari, încât din capul locului trebuie să crezi că jalba este mai degrabă îndreptăţită.

De la o vreme însă, începi să alegi. Să alegi nu numai după însemnătatea faptului, care, desigur, trebuia să tragă simţitor în cumpănă, ci şi după sinceritatea şi însemnătatea morală a persoanei. De aci încep dificultăţile; căci oamenii se lasă numai cu greu pătrunşi. Iar când izbuteşti totuşi să o faci, râvna ta de a contribui la suprimarea unui abuz sau la îndreptarea unei nedreptăţi este mai adesea descurajată.

Aşa, am fost cercetat astăzi de un bătrân preot de ţară. Un om vioi şi inteligent, cu anumite lecturi, curente în unele cercuri liberalizante, nu îndeajuns de rumegate, dar suficient pentru a-i îngădui o îndemânatică mânuire a unui limbaj „radical". Sfătos şi plăcut la vorbă, scăpând prea adesea în cursul convorbirii foarte expresive şi drastice întorsături de frază, cu care noi, laicii, nu prea suntem obicinuiţi în gura unei feţe bisericeşti. Dar, în sfârşit...

L-am luat în cercetare. Plângeri avea el multe. Dar nu a fost greu să stabilesc că faptele pe cari le expunea nu erau suferinţele lui; ci resortul intim al tuturor reclamaţiilor era faptul că Cuvioşia Sa fusese scos la pensie.

– Pe nedrept? Sau împotriva legii?

– Nu! Dar de ce să mă scoată „tocmai pe mine?"

Ei, vezi, asta e! Părintele era îmbrăcat cu un fel de „waterproof", de sub care se arăta o pereche de pantaloni civili. L-am întrebat dacă nu mai poartă haina preoţească. Nu. A lepădat-o demult. Dacă nu mai are funcţie!... Şi, pe urmă, ce păcat e în asta? Se mai potriveşte oare haina preoţească cu civilizaţia noastră de azi?

Îl ascultam şi nu-mi venea să cred urechilor. Omul vorbea tihnit, fără nici o îndoială. Spunea doar lucruri simple şi naturale. Şi nu mai înţelegeam nimic. Octogenarul, reprezentant al civilizaţiei şi modernismului în Biserica noastră pravoslavnică, era, în adevăr, [...[1]].

Nu, părinte! Noi suntem gata să sprijinim cu putere pe oamenii năpăstuiţi din Biserică; dar să fie şi ei cei dintâi oameni cu frica lui Dumnezeu. Asta e.

## Tipuri de realizare a religiozităţii

E pentru prima oară când aud de „datul în icoane". Ştiam până acum că există cititul: în stele, în cărţi, în cafea, în palmă, în pământ, în măruntaiele animalelor etc.

Descopăr astăzi însă că se află, în Bucureşti chiar, o femeie care posedă o odaie cu 32 de icoane, în care citeşte ca oricare Mafalda, Săvescu sau Iulia Poloneza, „prezentul, trecutul şi viitorul" celor interesaţi.

Ar fi greşit să decidem de la început că stăm în faţa unui straniu sau, în orice caz, inedit gen de escrocherie. Că e şi asta o ocupaţie lucrativă, transformată, deci, în meserie, e sigur. Dar că femeia „cititoare în icoane" s-ar deda cu bună ştiinţă la o înşelătorie – trebuie să ne îndoim. Psihologia tuturor prezicătorilor arată că cea mai mare parte dintre ei cred în puterea lor divinatorie; şi că unii, ca să se distreze, alţii, în moment de grea cumpănă, apelează pentru folosinţă proprie la arta lor.

Cât despre femeia cu icoanele, ni se afirmă că ea ar fi – în felul ei, evident – o frecventă practicantă, nu numai prin dusul la biserică, dar şi prin viaţa ei de toate zilele. Că însăşi meseria pe care şi-a ales-o o constrânge la aceasta. Se poate. Dar de ce oare şi-a ales ea *tocmai* aceste metode de prezicere? Probabil pentru că o înclinare mistică preexistă în ea „vocaţiunii" pe care şi-a ales-o.

Faptul are însă şi o însemnătate mai largă. El arată că elementul oarecum magic, de natură vrăjitorească şi superstiţioasă, care intră, psihologiceşte, în structura oricărei religiozităţi nu este o cantitate definitiv eliminabilă nici chiar în formele superioare ale religiozităţii. De unde s-ar putea deduce că forma pură a unei religiuni nu este realizabilă decât pe un anumit plan de ridicare spirituală. Încheierea grea de consecinţe, pentru ceea ce am putea numi pedagogia religioasă, dar şi de o extremă delicateţă în ceea ce priveşte existenţa religiei ca fapt. Căci ierarhizarea tipurilor de realizare ale unei *aceleiaşi* religiozităţi este – chiar principial numai – aşa de primejdioasă, încât nu îndrăznesc să văd pe cre-

dinciosul care va avea îndrăzneala și tăria de suflet să o atace. Și totuși, omul acesta trebuie așteptat, oricât de subversivă ar fi, în natura ei, problema. Sau poate tocmai pentru asta.

Din partea mea, îmi permit să cred că tot lumea ortodoxă va fi singura în stare să ne dea un asemenea om.

## Ciudățenii

Se anunță că d-l Matei, de pe la Cluj, deputat și om ocupând în viața noastră bisericească – și religioasă? – diferite slujbe (dar nu și îndeplinind diferite funcțiuni) a fost numit director al Internatului Teologic din București.

Să-mi mărturisesc nedumerirea. Internatul Teologic este o instituție care adăpostește – din nenorocire, nu pe toți – studenții noștri în teologie; care îndeplinește menirea nu numai de a înlesni acestor tineri o viață potrivită presupu[...] lor lor preocupări spirituale, dar și pe aceea de a pregăti, în chip activ, practic, pe viitorul preot, pentru împlinirea viitoarei sale misiuni.

Biserica noastră nu era – și nici nu avea motive să fie – prea mulțumită cu regimul care domnea în această instituție, pusă sub dependența Facultății de Teologie. Internatul Teologic se laiciza în măsura în care însăși facultatea respectivă credea că e bine să se scuture de orice contact dogmatic sau canonic cu Biserica. Ba, Internatul i-a luat chiar înainte. Sunt prea multe cazurile în cari studenții considerau această instituție ca o simplă „gazdă". Și e penibil să insistăm, nu?

De aceea, una din grijile cele dintâi ale Bisericii românești, după votarea statutului ei, a fost preluarea Internatului Teologic pe seama autorității ecleziastice. Lungi și grele tratative au urmat pe această temă; cum e lesne de înțeles, facultatea nu era bucuroasă a ceda o așezare care îi aparținea. Dar și argumentele Patriarhiei erau valabile. Iar între toate, cel mai tare și mai impresionant – primejdia laicizării, prezentată sub toate formele.

Până la sfârșit, facultatea a trebuit să cedeze. Era vorba doară de o nouă viață spirituală, pe care Biserica voia să o inițieze în Internat; iar reforma trebuia să se facă sensibilă și în persoana care trebuia să-și asume conducerea și răspunderea ca director al instituției, sustrasă în sfârșit laicizării.

Cunosc toate cumpănelile care au întovărășit căutarea acestei persoane. Știu și greutățile. Îmi aduc aminte, așa se stabilise, că e absolut necesar ca viitorul director să fie preot. Foarte bine.

Și iată-l acum director pe d-l Matei. Mă rog, ce s-a întâmplat? E d-l Matei preot? Nu. E o persoană foarte de treabă, cu mustățile rare, pe care o poți întâlni și pe la parlament. Dar preot nu e. Și atunci, cu drept cuvânt, ce s-a întâmplat de a fost numit d-l Matei director al Internatului?

Cred că e necesară o lămurire din partea celor în drept. Așa nu se combate laicizarea, ci altceva. Ne-ar fi displăcut să cercetăm și să aflăm ce anume.

# Ce e cu „noul curs" în Biserică?

Suntem de la zi la zi surprinşi de întâmplările din Biserica noastră. Întâmplări, cele mai multe, mărunte, e drept, dar cari, toate, contribuie la impresia generală că ceva se schimbă în conducerea bisericească. Nu oamenii – ci spiritul. Mai ieri, un foarte bojmolit „concurs" pentru locul de conducător al corului capelei române din Paris, cu un rezultat cunoscut şi anunţat de cei interesaţi mai dinainte. Pe urmă, un laic la direcţia Internatului teologic universitar. Iar astăzi, iată, ne vine vestea că preotul Popescu-Moşoaia a fost numit superior al capelei române de la Paris, în locul preotului Vasile Radu[1].

Preotul Popescu-Moşoaia la Paris. De ce nu, adică? Da, evident, de ce nu? Prot[oiereul] Moşoaia e preot; e chipos; e dezgheţat. O să facă figură bună. Nici nu mă gândesc a contesta. Dar parcă şi altceva ne închipuiam noi că se cere preotului de la Paris. Vasile Radu stă de patru ani. Aci, la noi, se crede că e cam demult. De câteva ori a fost anunţat că va fi rechemat. Cam mult patru ani? De ce? Sunt preoţi cari o viaţă întreagă stau la aceeaşi biserică fără ca autoritatea ecleziastică centrală să creadă că e cam mult. S-a dovedit preotul Radu a nu fi potrivit însărcinării? Nu. Atunci? Atunci se obiectează că la Paris merg mai ales preoţi tineri, cari îşi completează cultura ştiinţifică. Iată, preotul Radu e orientalist. O foarte interesată figură de savant. Situaţia lui în mediul ştiinţific al Sorbonei – excelentă. Foarte apreciat şi distins de profesori. Vasăzică, bine a făcut autoritatea bisericească trimiţându-l superior al capelei la Paris. Am avut un preot de seamă în toată această vreme şi avem un orientalist mai mult.

Dar patru ani, aşa se argumentează, sunt de-ajuns. Acuma să se mai ducă şi altul. Eu recunosc, argumentarea e bună. Să se mai ducă şi altul. Dar cine? Biserica a hotărât: pr[eotul] Popescu-Moşoaia.

Popescu-Moşoaia? A, nu! Să privim lucrurile numai pe dinafară (cred că e mai bine, nu?). Vrea în adevăr preotul Moşoaia să facă studii la Paris? E greu de crezut. Activitatea de până acum a C[ucerniciei] Sale nu-l indică. Iar vârsta începerii studiilor sistematice a trecut-o demult. Atunci? Care sunt motivele acestei numiri?

Noi aşteptăm o lămurire. Şi în cazul Matei, şi în cazul Popescu-Moşoaia. Am crezut prea mult în „noul curs" în Biserică şi l-am sprijinit prea adesea cu scrisul nostru pentru a avea dreptul la un răspuns.

Noi nu ne temem de conspiratorii de la Tekir-Ghiol. Deci, aşteptăm. Dar nu prea mult!

# Mentalitatea personalistă

Un preot îmi scrie, pentru a mă ameninţa cu... o polemică. Ca şi când polemica e un lucru de care ne-a fost vreodată teamă, nouă, ăstora de la „Cuvântul"!

Ca şi când nu am dovedit cu toţii, cu vârf şi îndesat, că suntem întotdeauna perfect orientaţi şi că ştim să răspundem.

Numai că Prea Cuviosul (aşa se zice) respectiv va trebui să ţină seamă de un fapt, care la noi primează: logica. Polemicele sunt bune când lămuresc o problemă. Ele sunt absolut oţioase când se raportează la persoane. Persoanele ne interesează foarte puţin, de când există „Cuvântul".

Parcă nu ştim noi cum se fac polemicele în ţara românească! „Eşti pungaş!" „Ba tu eşti!" Ei, da, e – să zicem. Dar asta schimbă valoarea primei afirmaţii?

Că aşa se discută în presă şi în viaţa publică, nu e nici un fel de mirare. Că însă tot aşa – cu argumente *ad personam* – se discută şi în Biserica noastră, asta e şi mai grav. Pentru că asta indică viţiul fundamental de care suferă Biserica, mentalitatea personalistă, categoric anti-creştină, care, din viaţa publică, s-a strecurat în cea bisericească. Una din nenumăratele forme ale structurii spirituale protestantizante care sapă la temelii biata noastră Ortodoxie.

E aproape exasperant de monoton a descoperi în fiecare racilă a pravosláviei fluxul protestantizării, disimulat sub cele mai variate aspecte. Şi dacă nu ai fi încredinţat de înalta valoare spirituală, permanentă, a adevăratului creştinism – cel al nostru, al răsăritenilor –, ar trebui să desperezi de putinţa unei reveniri la izvoarele vii şi autentice ale credinţei. Da, personalismul e protestantizant. El e urmarea firească a lui *cogito* şi, ca atare, subiectivist. Opus, deci, categoric spiritului realist creştin, orientat obiectiv asupra faptelor ca atare şi nu asupra oamenilor, ca origine probabilă a acestor fapte. Se poate deosebire mai fundamentală?

Şi totuşi, oamenii Bisericii se complac în polemici al căror resort intim stă în răfuieli personale, din ambiţii personale, pentru interese personale. Mecanismul lor: *ignoratio elenchi*[1]. Aşteptăm pe preotul nostru, care ne ameninţă cu „polemica". Dar îi prevedem caracterul. Pentru că ne cunoaştem oamenii.

# O gravă erezie

... Ştiu şi eu dacă trebuie să mai insist? Toată nădejdea pe care o seamă de oameni ne-am pus-o după război în renaşterea religioasă a ţării avea şi un... dedesubt social. O întoarcere la credinţa noastră ortodoxă însemna şi o coborâre a disciplinei bisericeşti în spiritul noilor generaţii. Socoteala noastră a fost greşită; *petitio principii*[1] se cheamă în logică eroarea asta; noi plecam de la disciplina Bisericii, pe care o socoteam *dată*; şi, de când stăm în contact mai strâns cu Biserica, trebuie să constatăm că această disciplină canonică nu există.

Iată, asistam duminica trecută la Sfânta Slujbă într-o biserică de ţară. Un cor de fete tinere dădea răspunsurile, după *Liturghia pe o singură voce* a lui Kiriac[2]. Fete cântând în Biserică? Nu se prea potriveşte, dar, în sfârşit!...

Fetele însă cântau pe un singur glas. Ştiţi ce înseamnează asta? A introduce în Liturghie răspunsuri *pentru cor pe un singur glas* înseamnează pur şi simplu a

tinde la generalizarea, la extinderea corului până ar cuprinde pe toți credincioșii din sfântul locaș. De altfel, maestrul Kiriac însuși nu se sfiește a-și intitula Liturghia sa „pentru popor". Că maestrul Kiriac nu știa în ce primejdioasă erezie cade scriind asemenea lucruri – e natural. Dar că înaltele foruri bisericești pun aprobarea lor pe o asemenea tentativă de falsificare a pietății răsăritene, ba o și sprijină prin recomandări călduroase, iată ce este în adevăr cu deosebire grav.

Obiceiul de a învăța poporul să cânte la oficierea Sfintei Slujbe este eminamente protestant. El stă în legătură directă cu pietatea protestantă, după care, între Dumnezeu și om nu intervine nimic și nimeni pentru stabilirea legăturii. La creștinii adevărați – catolici și ortodocși –, între om și Dumnezeu intervine Biserica, respectiv preotul. De aceea, protestanții, propriu-zis, nu au preoți – și noi avem.

La Liturghie, deci, credinciosul nu ia parte activ, ci numai asistă. Preotul și personalul Bisericii împlinesc serviciul pentru credinciosul care urmărește, dar nu intervine. A transforma pe tot credinciosul în ministrant, îndemnându-l să cânte, înseamnează pur și simplu a ridica Bisericii rolul de mediator și de garant între om și Dumnezeu. Dar asta e protestantism curat.

... Fetele cari cântau în Bisericuța de la Bran erau din colonia de vacanță a Y. M. C. A., deci, sub directă înrâurire a protestantismului. Poate însă cineva să ridice vreo obiecție? Bieții copii, ei nu făceau decât să urmeze indicațiile pravoslavnicei Biserici românești.

Și totuși, erezia e din ce în ce mai gravă. Muzicienii și muzicografii noștri teologi nu au nimic de spus?

## Fântâna din Zmeeni

Se zice că am avea și noi o fântână făcătoare de minuni. Care ar vindeca bolnavi de tot felul: orbi, paralitici, epileptici. Deocamdată, gazetele păstrează o atitudine expectativă; afară de marele ziar popular „Universul", al cărui director, fost student în medicină, are deosebită înțelegere pentru chestiuni terapeutice. Ne aducem aminte că același confrate a fost apostolul unei alte minuni – „științifică" aceasta: doctorul Puțureanu, care vindeca oftica.

La Zmeeni, chestiunea nu e așa de simplă. Văd că unii doctori cer o analiză a apei de fântână; pentru a se vedea dacă efectele vindecătoare nu se datorează cumva unor proprietăți radioactive ale izvorului. Poporul însă nu știe decât una și bună: că fântâna e făcătoare de minuni, prin îndurarea Maicii Domnului.

Noi credem că, dacă e vorba să ne lămurim – și acest interes există realmente, oricum am privi lucrurile – metoda nu e tocmai cea întrebuințată astăzi. Decât să ne întrebăm *cine* vindecă: radiul sau Maica Domnului, ar fi mai potrivit să știm precis *dacă* vindecă. Noi știm doară că, pe vremuri, s-a discutat zeci de ani în jurul temei *de ce* un om mort e mai greu decât unul viu; până într-o zi, când

un isteţ a întrebuinţat cântarul să vadă *dacă*, în adevăr, mortul e mai greu decât viul. Deci, şi pentru fântâna de la Zmeeni, întâi *faptele*! Ce Dumnezeu, nu mai suntem în Evul Mediu!

Această stabilire a faptelor trebuie făcută cu cea mai strictă scrupulozitate şi competenţă. Trişarea nu ajută nimănui. Iar intervenţia jandarmilor cari „certifică" vindecările e de-a dreptul ridiculă.

*Dacă*, în adevăr, rezultatele terapeutice sunt precis constatate, se poate pune şi întrebarea *de ce*. Dar şi aci procedarea trebuie să fie prudentă. Ideile preconcepute nu pot decât să strice. Omul de ştiinţă îşi va face, desigur, cercetarea lui; dar cu cea mai mare conştiinţă şi fără nici un fel de vag; sugestie, autosugestie, psihanaliză sunt şi ele concepte ştiinţifice precise, cari nu se pot extinde arbitrar. Să nu împroşcăm, deci, cu ele gazetăreşte. S-ar putea ca faptul vindecării, dacă se produce, să se datoreze unui proces explicabil ştiinţificeşte. S-ar putea însă să fie şi minune. Pretenţia pozitivistă că o minune e o întâmplare neexplicată, dar nu şi neexplicabilă e cel puţin exagerată. Armătura ştiinţifică a Universului are, congenital, destule crăpături prin care se strecoară minunea. Deci...

# În mâna lui Dumnezeu

Locuitorii din comuna Putineiu, judeţul Teleorman ne trimit o plângere împotriva preotului lor, Ioan Popescu. E un adevărat rechizitoriu, aspru, nu prin epitetele cu cari enoriaşii îşi acuză... părintele sufletesc, ci prin faptele înşirate, într-o formă brutal de uscată, dar elocventă tocmai prin aceasta. Iar rechizitoriul e întovărăşit de o serie de copii de pe acte oficiale, emanate, toate, de la judecătorii, tribunale şi parchete: sentinţe de condamnare, alături de procese în curs. După această plângere, preotul Ioan Popescu, care nu mai slujeşte de altfel de vreo trei luni, lipsind astfel pe săteni cu desăvârşire de Sfânta Liturghie, este un om amarnic: înjură, bate, fură, împuşcă, escrochează şi se îmbată. Şi nu o dată, de două ori; ci întruna. Îndoială nu încape: sunt acte oficiale.

Locuitorii ne roagă să intervenim şi noi, că doar se va lua vreo măsură şi va scăpa satul de pârjolul Cucerniciei Sale. Să intervenim? Ar fi zadarnic. În definitiv, nu poate face un preot ani în şir atâtea blestemăţii fără ca autorităţile superioare să nu afle ceva. Cazul preotului Ioan Popescu este, deci, cunoscut locurilor ierarhice competente. Nu s-a luat nici o măsură împotriva lui? E greu să credem că e o simplă neglijenţă.

Trebuie mai degrabă să bănuim că nu se poate lua nici o măsură. De ce? Doamne, sunt atâtea împrejurări din pricina cărora nu se pot lua uneori măsuri! E adevărat, omeneşti – prea omeneşti! Dar putem noi cere tuturor tăria de suflet care e de nevoie celui care ar voi să mânuiască biciul lui Hristos?

Oamenii se plâng. Ei anunţă că, din pricina păcatelor preotului, se întinde în sat adventismul. O fi. Biserica e ameninţată? Soarta Bisericii e doar în mâna lui

Dumnezeu, care poate hotărî cu ea după voie! Vreţi să protestăm? Noi am protestat de atâtea ori. La ce bun? Pentru ca în congresul preoţilor un fariseu, care, în sfârşit, şi-a găsit o meserie făcându-se ortodox, pentru că e fecior de vlădică, să ne arunce vorba proastă că noi atacăm Biserica şi îi săpăm autoritatea.

Oameni buni, înghiţiţi-vă singuri necazurile; cum puteţi! Şi suportaţi-vă preotul – dacă puteţi; Biserica noastră nu a trăit prin râvna duhovnicească a slujitorilor ei, ci prin voia îndurătoare a lui Dumnezeu. Dumnezeu se va îndura, de bună seamă, şi de aci înainte, ocrotindu-ne o Biserică pe care noi o scuipăm în fiecare zi prin păcatele noastre.

# Încă un specialist

E cunoştinţa noastră mai veche, d-l Matei, deputat liberal, director al Internatului Teologic din Bucureşti, profesor la Academia Comercială din Cluj, canonist oficial al Bisericii Ortodoxe Române.

Un mare specialist în ale sinecurii. Căci deputat este, dar de o activitate a d-sale în Cameră nu am auzit; director al Internatului Teologic iarăşi este, dar acolo funcţionează efectiv – după propria mărturisire a directorului – *doamna* Matei; şi profesor la Academia de la Cluj este, dar, în curs de şapte ani, nu a ţinut nici o prelegere, deşi primeşte leafa întreagă, iar suplinitorul d-sale e plătit direct de stat din fonduri… extra; mai rămâne canonistul oficial.

Vedeţi ce activitate are. Deci…, având timp disponibil, d-l I. Matei – bărbatul doamnei Sanda – s-a gândit să-şi mai ia o ocupaţie. Are una la Cluj, una în circumscripţia lui electorală, două în Bucureşti; de ce nu şi una la Chişinău? Mai ales că acum e acolo şi o facultate de teologie.

Prin urmare, d-l Matei a devenit candidat la catedra de drept canonic. E doară specialist! Specialist? Cum? D-l Matei a urmat cursurile seminarului andreian din Sibiu? Are bacalaureatul sau nu? Mister! A fost *învăţător*. Stat personal de calificaţie ştiinţifică nu există; nici la Academia din Cluj, nici la minister, în Bucureşti.

Memoriul său pentru înscrierea la concurs menţionează: „doctor specialist în drept canonic". Doctor specialist? Ce e asta? Este *un fel* de doctorat; care se dădea pe vremuri la universităţile ungare după un an şi jumătate de studii. Doctoratul obicinuit cerea cel puţin trei ani. Este, deci, jurist după un an şi jumătate de studii.

Acuma aţi înţeles. D-l Matei este unul din păduchii culturali-ştiinţifici ai ţării româneşti (a fost şi propagandist cu d-l O. Ghibu). E bine cu toate partidele politice – ca un om cuminte ce e – şi se mai bucură şi de protecţia Patriarhiei. Ocupă funcţiuni ca să ia lefurile respective şi nu face nicăieri nimic. A înţeles acest mare secret al parvenirii în ţara noastră: ocupă locuri, dar nu face nimic, dacă vrei să-ţi fie ţie bine şi să trăieşti ani mulţi pre pământ.

Astăzi mi se pare că sunt convocate comisiile speciale pentru numirea profesorilor la Chişinău. Astăzi va fi judecat, deci, şi d-l Matei, ştiinţificul. Domnilor profesori, membri ai comisiunei respective, nu-l treceţi cu vederea; ar fi păcat să nu aibă o leafă şi de la Chişinău. Numiţi-l, căci, vă asigur, nu vă va stingheri în nici un fel: cursuri nu ţine, în orice caz.

## Asupra unor stări din Biserică

Iată-mă silit să reviu în acest loc asupra unor stări din Biserică. Nu o fac bucuros. Îmi dau cel dintâi seama că treburile bisericeşti nu găsesc în marele public înţelegerea critică de care e neapărată nevoie. Scoaterea la iveală a unor racile însemnează de cele mai multe ori prilej de spectacol. E adevărat că ziarul nostru a încercat punerea şi dezbaterea problemelor bisericeşti şi religioase dintr-un punct de vedere mai înalt; şi că cetitorii noştri, interesaţi la viaţa religioasă a neamului, aduc în aprecierea faptelor o remarcabilă măsură.

Dar, cu toate acestea, chestiunile sunt încă prea delicate. Dovadă, preopinenţii noştri, cari au miopia sau reaua-credinţă de a pretinde că, atunci când ai afirmat că un preot e incorect..., ai insultat Biserica. Deci, dară, linia noastră de conducere a avut ca indicator prudenţa. O chestiune se dezbate o dată şi nu se revine asupra ei. În nădejdea că locurile interesante şi competente iau notă şi proced la îndreptare.

Din nefericire, lucrurile nu se petrec însă aşa. Trebuie să o constatăm. Am ridicat în ultimele luni, în coloanele acestui ziar, chestiuni de cea mai mare însemnătate: fiinţa canonică şi dogmatică a Bisericii noastre a fost călcată în picioare. Nu am insultat, nu am făcut afirmaţii gratuite; am argumentat şi am dovedit. Răspunsurile timide cari ni s-au dat nu au putut atinge întru nimic valabilitatea arătărilor noastre. Problemele rămân în picioare, în toată gravitatea lor, în datele pe cari le-am stabilit noi.

Chemată să conducă viaţa religioasă a Orientului creştin, Biserica românească nu izbuteşte să se ridice la înălţimea misiunii ei istorice şi dumnezeieşti. Bucuriile şi păcatele lumeşti ne trag mereu înspre adâncuri, pe noi şi pe conducătorii noştri spirituali. Tradiţia asprei discipline ortodoxe, singura garanţie a adevărului şi a rodniciei în activitatea spirituală, se pierde din zi în zi mai mult, destrămându-se în compromisurile „mondene" ale unui spirit concesionar. Nu mai există o fiinţă juridică a Bisericii. Nu mai există în practică.

În faţa unor precizări de o natură aşa de gravă, care ar trebui să alarmeze ierarhia noastră ecleziastică, cea dintâi interesată la păzirea severă a legii, nu s-a produs nici o reacţiune serioasă şi demnă. O foaie bisericească a tipărit o interminabilă serie de insulte[1], care nici măcar nu aveau meritul de a fi personale. Patronul ei a fost răsplătit – din loc înalt – cu o parohie în străinătate. Volbura apelor s-a potolit.

Adică, aşa îşi închipuie cei interesaţi.

Căci asta e „politica" lor: nu avem nimic de răspuns? Foarte bine. Vom tăcea. Se va scrie o zi, două, nouă; dacă nu răspundem, nu prelungim discuţia. Până la urmă tema se va epuiza, lumea va obosi, „campania" va lua sfârşit. Şi totul va intra în linişte, uitarea coborând grea asupra unor fapte cari, totuşi, există şi cari, în timp, au provocat multe ceasuri grele unora.

Că situaţia, gravă, nu s-a ameliorat întru nimic, că germenii dezorganizării vor progresa şi că, într-o bună zi, ne vom pomeni în plină destrămare, fără putinţă de a mai zăgăzui procesul de descompunere? Ce însemnătate are asta? Important e că situaţiile personale se păstrează. Prevederea este, în materie de politică bisericească, superfluă. Astăzi. Pe urmă – potopul.

Ei, nu! Sunt în ţara şi în Biserica românească şi oameni cari nu au interese personale de apărat; pentru aceştia, viaţa Bisericii este o realitate care garantează bunurile spirituale: deasupra întâmplărilor mărunte, de fiecare zi, într-un plan de realităţi altul decât al concretului. Ei îşi apără viaţa lor interioară şi viitoarele posibilităţi creatoare ale rasei româneşti în domeniul spiritualităţii. Vedeţi, înalţi Prea Sfinţiţi oameni ai Bisericii, cari vă închipuiţi că tăcerea şi lipsa de reacţiune dezarmează, sunt probleme grave în joc, cari depăşesc cu mult interesul unui blid de linte sau chiar al unui anteriu căptuşit cu mătase.

Am purtat în această foaie o luptă cinstită şi deschisă pentru drepturile Bisericii. Oamenii au înţeles-o. Dreptate ne-au dat, în fond, şi adversarii noştri, adversari întru cât deţin împotriva aşezării Bisericii o situaţie.

Am rupt lupta, dar nu am renunţat la ea. Asta am spus-o la timp.

Astăzi suntem în fiertura fierului.

Reîncepem, deci, acţiunea de lămurire a opiniei publice asupra stărilor din Biserică. E imposibil ca lumea să nu se mişte. Interesaţii, cari cred că vor izbuti până la sfârşit să se ţină în ascunzătoare, se înşală. Noi vom dovedi-o. Ne-am ţinut, de altfel, întotdeauna de cuvânt.

## Plângere din Vărădia

A doua zi de Crăciun s-au adunat oamenii din Vărădia şi au întocmit o plângere, care ne-a fost adresată nouă. Oamenii se îndreaptă către ziare numai atunci când li se închid toate căile obicinuite. Ei sunt de cele mai multe ori la limita răbdării. De aceea nu le putem refuza ajutorul pe care îl cer de la noi; şi tot de aceea ne îngăduim a îndemna onoratul consistoriu diecezan al Eparhiei Caransebeşului să nu treacă prea uşor peste cazul pe care îl vom înfăţişa.

Plângerea credincioşilor din Vărădia e semnată de membrii consistoriului parohial ortodox: ingineri, revizori, învăţători, studenţi, gospodari din comună; semnături autentificate de primar şi notar – şi e îndreptată împotriva preotului din loc, P. C. Cusman Jianu.

„Văitarea", cum zic pitoresc corespondenţii noştri, are o pricină mai veche. Preotul nu păcătuieşte de azi, de ieri. Anchete împotriva lui s-au făcut trei ani de-a rândul; dar nimic nu s-a schimbat. Prea Cucernicul îşi continuă „opera": înjură de Dumnezeu în faţa oamenilor; îngroapă oameni beat; s-a bătut şi cu şeful poliţiei; a adresat vorbe ruşinoase fetelor din corul satului; a insultat Sfânta Cuminecătură (că doară el poate trăi şi fără Dumnezeu); s-a despărţit de nevastă şi a fost în peţit la o altă fată din sat; a servit Sfânta Cuminecătură după ce a adunat-o de pe jos, unde o trântise de beat ce era; a folosit patru ani sesia fără a plăti darea, păgubind astfel Biserica cu 96 000 lei; nu propune religia în şcoala satului, astfel încât copiii trec prin şcoală fără a fi catehizaţi; nu ţine seamă de hotărârile consiliului parohial; exploatează în beneficiul său sursele de venituri ale Bisericii; încasează de la slujbe sume cari trec cu mult peste prevederile în uz ş. a. m. d.

Blestemăţiile acestui slujitor al altarului sunt, deci, nenumărate. Oamenii ajunşi la marginea răbdării au hotărât să mai trimită, după sărbători, o ultimă delegaţie la Episcopia Caransebeşului; şi pe urmă – dacă nu e nici un rezultat – îşi vor face singuri dreptate. Aşa spune şi plângerea. Hotărârea este, desi[illegible] exagerată; dar nu e exagerată şi păsuirea de care se bucură preotul Jianu? C[illegible] e simplu. De îndată ce toţi oamenii sunt împotriva lui, de ce folos mai poate fi el satului? Sunt asemenea ciudăţenii administrative pretutindeni. Deci, nici Biserica nu putea fi scutită de ele. Dar în Biserică ele supără mai mult ca aiurea. Iată de ce suntem siguri că P. S. Iosif[1] nu va trece cu vederea acest caz.

## De la… dr. Matei cetire

Poate că vă aduceţi aminte cum a fost numit dr. Matei director al Internatului Teologic: pe făgăduiala că va fi ajutat în opera de educare a viitorilor preoţi de soţia d-sale. Argument care, probabil, că a tras greu în cumpănă, de vreme ce Patriarhia, care a luptat atâta pentru a scoate institutul de sub autoritatea facultăţii respective, unde era ameninţat de laicizare, a consimţit să funcţioneze ca director laicul dr. Matei.

E adevărat că d-l doctor a făgăduit să se preoţească, dar l-am văzut mai ieri la Cameră şi… nici gând de barbă şi mustăţi. Deci, aşteptând să-i crească barba, d-l Matei (doctor) a început reorganizarea. Din cei 80 de bursieri ai Internatului, a îndepărtat 60 şi a împărţit pe urmă locurile „pe căciulă". A dat afară spirituali, bibliotecari, bucătari, intendenţi, portari, servitori şi s-a dispensat de serviciile medicinistului infirmier, pentru că „sub noua conducere studenţii nu se vor mai îmbolnăvi".

Şi a mai făcut două serbări: una în noiembrie, pentru inaugurarea „noului sistem", alta, acum, la 25 ianuarie, la patronatul facultăţii şi internatului.

La prima au participat Î. P. S. Patriarh şi ministrul Cultelor (portretul d-lui Lapedatu atârna sub icoană, în sala de recepţie). A fost un fel de ţiganie. D-l

doctor nu a îngăduit preşedintelui studenţilor teologi să vorbească, dar a aranjat, în schimb, cu un student un discurs în care „noul curs" – care abia trebuia să înceapă – era preamărit. Ce s-a întâmplat nu ştim; dar, fapt e că bietul student, fâstâcit, a lămurit asistenţa că, neîngăduindu-se preşedintelui său cuvântul, d-a hotărât să vorbească el, „pentru a evita o situaţie ridicolă". Efectul asupra asistenţei, vă închipuiţi, a fost *boeuf*[1].

Iar acum, de Sfântul Grigore, când se discuta cu decanul facultăţii problema festivităţii, bărbatul d-nei Sanda, directorul-doctor, aşa a fost de părere: că studenţii nu trebuie să se amestece. I s-a adus în întâmpinare obiceiul ca un student să vorbească în numele internaţilor. Şi a admis. Dar numai de formă. Căci a mers de-a dreptul la patriarhie şi la minister şi a protestat. A ieşit a doua ţigănie. Căci rezultatul s-a văzut: nici Î. P. S. Patriarh, nici ministrul nu au mai venit la serbarea unde trebuia să se interzică studenţilor a-şi face omagiul către şcoală şi profesorii lor.

Dar, dacă d-l doctor nu are barbă şi mustăţi, are, în schimb, stomac. Nu s-a impresionat deloc de aceste semnificative lipsuri. S-a aruncat în frac şi şi-a făcut un elogiu; în faţa studenţilor, cari cereau cu glas tare să vorbească şi preşedintele lor.

... Nu mai continuu. Am cerut pe vremuri trecerea internatului de la facultate la Biserică. Biserica l-a dăruit d-lui şi d-nei Matei. Îmi pare rău şi cer scuze.

## Modernizarea e în curs...

Zarvă mare în jurul primului cadavru ars în noul crematoriu din Bucureşti. Proteste cu caracter aproape violent din partea tradiţionaliştilor. Răspunsuri dispreţuitoare dinspre ceilalţi, iar între timp cuptorul a început să funcţioneze.

Desigur, se poate discuta. Şi, din toate punctele de vedere, tradiţionaliştii au dreptate. Se opune, mai întâi, arderii religia noastră, care – orice ar crede „ştiinţificii" noştri – e o realitate. Se opune tradiţia noastră, care nu se poate lăsa încontinuu dizolvată de toate modele pozitivismului apusean, mişcare fără nici un fel de legătură organică cu formele noastre de cultură. Se mai opune un nelămurit sentiment de sfială în faţa morţii – cu atât mai mult cu cât *cremaţiunea este o brutală intervenţie în cursul natural al unor lucruri şi întâmplări pe cari noi nu le cunoaştem* şi asupra cărora nu se poate să nu se strecoare în sufletul fiecăruia o îndoială.

A, dacă în adevăr partizanii arderii ar fi oameni convinşi de folosul şi necesitatea absolută a popularizării acestui obicei! Ar avea cel puţin dreptul la respect. Dar nu ne dăm fiecare seama cât element de snobism şi de maimuţăreală ridiculă e în această instituţie a crematoriului, ridicată în Bucureşti? Şi, pe urmă, cine ştie dacă toată această „reformă" modernizatoare nu pleacă din nevoia cine ştie cărui personagiu influent de a plasa o instalaţie de cremaţiune ca să poată încasa comisionul respectiv!

Dar astea sunt considerații în marginea realității. Realitatea e că *cuptorul a început să funcționeze*. Ce voiesc acum tradiționaliștii? Să se închidă prăvălia? E greu. E imposibil. Un singur lucru ar putea să facă: să-i gonească mușterii.

Dar cum? Dacă arderea e mai ieftină decât îngroparea, oamenii se vor deprinde încet-încet cu ideea, care, deocamdată, desigur că le repugnă. Pentru ca partizanii îngropării obicinuite să învingă, ar trebui ca tradiționalismul să fie mai conștient de el însuși și mai puternic decât e astăzi. Desigur faptul – foarte probabil și, în orice caz, de primă îndatorire – că preoții vor refuza să slujească pe cei sortiți cremațiunii va întârzia răspândirea și succesul noii mode. Dar, în același timp, el va reprezenta și o primejdie pentru îngroparea creștinească; închinătorii hotărâți ai cremațiunii fiind gata să renunțe chiar la slujba religioasă.

Problema e, deci, foarte complexă. Fapt e că cremațiunea contribuie la destrămarea, fără nici un folos și fără nici o seriozitate, a tradiționalismului nostru. Dar o luptă de aci înainte împotriva cuptorului e – dacă nu inutilă – cel puțin tardivă. Ar fi fost de datoria Bisericii să intervină oficial, din vreme și energic. Nu a făcut-o. Cum nu a făcut și alte lucruri. Acum, iată-ne cu cuptorul în oraș. Nu e un motiv de prea mare alarmă. Dar munca tradiționaliștilor va fi mai grea.

# Însălbăticire

Dintr-un sat din Oltenia, Prea Sfântul Vartolomeu poate afla precizíuni, dacă cumva nu le cunoaște deja; cu toate că – așa ni se spune – Episcopia de Vâlcea a fost încunoștințată în scris, de chiar... delincvenți, de lucrurile care se petrec acolo.

Într-un sat din Oltenia, deci, a murit cam cu vreo șase luni în urmă preotul. Nu era chiar omul lui Dumnezeu, după cum spun oamenii din loc. Ba, mai degrabă apăsau asupra lui multe păcate grele.

Știrile care vin din alte părți ale țării arată că, mai peste tot pe unde e lipsă de preoți, populația face imposibilul pentru a obține unul. Cancelariile episcopiilor sunt asaltate de asemenea cereri. Ne-am închipui, deci, că și în satul nostru, de care e vorba, lucrurile s-au petrecut la fel. Ne-am înșela însă.

Căci, de fapt, țăranii din loc au recurs la un mijloc care, dacă e foarte simplu, nu e mai puțin extraordinar: au delegat pe unul din ei cu funcțiunea de preot. Și astfel, țăranul cutare, fost sergent de vânători, om care a făcut campania și are tot felul de decorații, citește troparele morții și dă cu cădelnița la îngropăciuni, însoară și botează. Numai Sfânta Liturghie nu o face.

Atât ar mai fi trebuit! Un simplu muritor, fără dar, atingându-se de Sfânta Cuminecătură!

Este cea mai grozavă însălbăticire a vieții noastre bisericești ceea ce se întâmplă aci, în Eparhia Vâlcii, sub oblăduirea P. S. Vartolomeu, care este, totuși, una din mințile cele mai luminate și una din conștiințele creștine cele mai neînfricate ale Bisericii românești.

Că în Oltenia fac ravagii sectele, o știm. Dar nu e vorba de o nouă sectă: oamenii se socotesc solidari cu pravoslavia noastră; ei știu că tot Prea Sfințitul de la Vâlcea le e stăpân peste suflete. Dar nu mai au nevoie de preot. Aci stă grozăvia rătăcirei lor.

Întotdeauna preotul a fost considerat la noi ca un om oarecare. Dar avea în plus darul. Păcătoșenia unora dintre slujitorii altarului a mers însă, de bună seamă, prea departe, de vreme ce unii credincioși au ajuns ca, uitând de dar, să prefere pe un om de treabă unui preot care se ține de blestemății.

Aci am ajuns, dară: în nevoia de a reface educația bisericească a poporului, căzut din nou în vremurile primitive, în care funcțiunea preotului aproape că nu era diferențiată.

Asta poate să dea de gândit celor care vorbesc de creșterea în prestigiu a Bisericii noastre. Creștere de prestigiu în cele lumești. Dar înăuntru?

## Unde comentariile sunt de prisos...

Abia făgăduirăm că vom deschide procesul faptelor celor cari păgubesc Biserica și, iată, cineva ne și trimite povestea unui caz care vorbește singur.

Acum două luni, un tânăr absolvent de seminar, actualmente învățător suplinitor într-un sat de munte, s-a dus la episcopia din loc ca să ceară locul de preot, vacant într-o comună. Părintele episcop l-a ascultat cu bunăvoință și, la sfârșit, i-a pus întrebarea substanțială: Cât poți să dai pentru acest loc?

Tânărul nu se prea aștepta la o asemenea chestiune; cu atât mai mult cu cât, din atâta carte câtă învățase, știa că operații de natura celor cuprinse în întrebare constituiesc în Biserică păcatul greu al simoniei; și nu-și închipuia că un vlădică s-ar putea face vinovat de un asemenea păcat. A cerut timp, deci, de gândire.

Când s-a dus să se sfătuiască cu un unchi al său, preot, a aflat că... așa e obiceiul. S-a scotocit, deci, bietul om prin buzunare, a mai umblat prin neamuri și a încropit ca la 20 000 lei. Atât putu aduna un neam întreg, necăjit, în anul de foamete 1928, în acel județ de munte.

Douăzeci de mii de lei? Părintele vicar a ridicat din umeri; Prea Sfințitul s-a supărat foarte! Relația noastră spune că postulantul a fost dat pe scară pentru necuviința de a fi oferit așa de puțin. Nu credem. Fapt e însă că parohia nu a obținut-o. S-a întors, deci, cu lacrimi în ochi la unchiul său, preotul; i-a povestit toată tărășenia și i-a adăugat hotărârea lui nestrămutată: renunță pentru totdeauna la preoție.

De ce 20 000 lei e puțin? Pentru că, de obicei, o parohie „costă" cel puțin 40 000 lei, prin partea locului. Banii merg, e drept, la fondul cultural al eparhiei. Dar scuza schimbă situația? Căci, iată ce se întâmplă: mai întâi, selecțiunea prin plată nu e întotdeauna cea mai fericită. Seminariști de valoare, dar săraci, rămân pe dinafară – pentru că nu pot încropi „haraciul".

Mai apoi, preotul care a plătit prețul parohiei trebuie să-și „întoarcă" banii. De unde, dacă nu de pe poporenii săi? De aci biruri în toate formele, care reduc Biserica în starea dinainte de secularizare. E bine, nu?

Rezultatul e că o mulțime de sate mari și puternice părăsesc Biserica și trec la adventism. Așa că, tot ceea ce în această harnică eparhie se câștigă prin zelul misionar se pierde îndoit prin aceste desprinderi.

Nu vede nimeni cum încolțește răul?

## Și la Ratezu...

Desigur că numai în fabrica unde nu se lucrează nu e gunoi. De aceea nu ne mirăm și nu ne întristăm prea tare când, aproape zilnic, în corespondența noastră, găsim plângeri împotriva strâmbătăților care se întâmplă în Eparhia Râmnicului-Noul Severin. Pentru că ne dăm seama: oamenii nu scriu decât când au vreun necaz; și încă, unul personal. Când iau cunoștință de o faptă bună, nu ne-o comunică: nu-i privește doară pe ei. Căci stă în natura lucrurilor: rău[l] e personal; binele, impersonal. De aceea, zilnic primim plângeri împotriva P. S. Vartolomeu; și foarte arareori, cuvinte de laudă sau de mulțumită. Dar binele care se face acolo există. Noi îl știm. De aceea, atunci când dăm în public strâmbătățile din Eparhia Râmnicului, nu o facem ca să „atacăm" conducerea ecleziastică din loc, ci ca să aducem la cunoștință fapte. Se va fi observat, de altfel, că nu relatăm decât întâmplări caracteristice, ale căror urmări pot fi și principial grave.

O astfel de întâmplare e cazul cântărețului Nicolcescu de la Biserica din Ratezu-Gorj. Noi avem copie după acte oficiale, în care se dovedește că acest cântăreț, fruntaș al satului, de aproape 40 de ani ostenește pentru binele Bisericii cu o străduință nedezmințită și cu o rodnicie pe care o dorim și altor ostenitori.

Acum însă e un conflict în sat. Din hârtiile pe care le avem în față, desprindem cu prudență că preotul din loc, părinte al directorului Episcopiei din Vâlcea, nu este cu totul nevinovat în aceste certuri locale. Fapt e că, printr-o stranie coincidență, a fost pedepsit – de episcopie – cântărețul Nicolcescu, adică omul care e în dușmănie cu preotul, părinte al directorului cancelariei episcopale.

Deci, pentru că o bancă populară a clădit pe un teren al bisericii... care nu era al bisericii, episcopia pedepsește... pe cântărețul Nicolcescu cu destituirea din postul de cântăreț și cu lepădarea sa din Biserică și din rândul creștinilor. Adică, cu excomunicarea.

Toate acestea sunt foarte bune. Dar întreb dacă Prea Sfințitul cunoaște o pedeapsă mai grozavă decât excomunicarea; și dacă crede că o asemenea pedeapsă se poate aplica prin adresă protopopială, pentru vina de a te fi certat cu tatăl directorului episcopiei.

# Excomunicare?

Mi s-a pus la dispoziţie un dosar, privitor la cazul cântăreţului Nicolcescu din comuna Ratezu, despre care am scris în această foaie. Din dosar reiese că, în adevăr, cântăreţul ar fi căzut în vină. Şi, prin urmare, sunt neîntemeiate consideraţiile mele pe această temă. Aşa spun actele, de care eu nu pot să nu ţin seamă. Cel puţin până la proba contrarie.

Dar, după această rectificare, pe care o datorăm şi adevărului, şi bunei credinţe, şi râvnei duhovniceşti a Prea Sfinţitului Vartolomeu – precizările noastre.

Cazul cântăreţului Nicolcescu nu ne-a interesat atât nici pentru persoana, oricât de respectabilă sau nu – a celui pedepsit; nici măcar pentru nedreptate, dacă va fi fiind una. El ridică însă o problemă, pe care noi am şi subliniat-o către sfârşitul articolului, şi care era singură în stare a ridica acest fapt concret până la înălţimea de interes care-l face apt de a fi înregistrat în pagina întâi a unui ziar.

Pentru vina de care s-a făcut pasibil, cântăreţului i s-au aplicat două pedepse: destituirea şi excomunicarea. Nu voi discuta dacă se pot aplica două pedepse pentru aceeaşi vină; s-ar putea, de altfel, să avem de-a face numai cu un viţiu de redactare; în fond, pedeapsa dintâi nefiind decât urmarea mecanică a celei de-a doua. Voi stărui însă asupra excomunicării. Lepădarea de Biserică este, în ierarhia pedepselor pe care le poate aplica Biserica, cea mai grozavă.

Prin ea, un creştin este smuls, zvârlit ca un netrebnic în întunericul celor asupra cărora jertfa de sânge a Mântuitorului nu mai poate avea nici o putere. Excomunicatul este un blestemat, cu care ceilalţi creştini nu mai pot avea nici un fel de atingere, sub pedeapsa aceleiaşi excomunicări. Un mort între vii.

Şi iată acum nedumeririle: pedeapsa asta, aşa de teribilă în principiu, mai este ea operantă astăzi, în actualele împrejurări de viaţă spirituală, sau nu? Dacă da, nu e vina prea mică pentru o pedeapsă aşa de gravă?

Dar dacă, în adevăr, cântăreţul şi-a meritat pedeapsa, printr-o simplă adresă protopopială se aplică ea? Aplicarea unei pedepse nu este un mijloc de educaţie religioasă? Nu trebuie, în acest caz, să se dea acestui act tot fastul grozav, care l-ar face în adevăr educativ pentru ceilalţi creştini?

Nu trebuia cetită pedeapsa în toate bisericile Olteniei? Nu trebuia aruncată în public anatema asupra vinovatului?

Iată întrebări grave, pe cari şi le poate pune o conştiinţă religioasă. Pentru aceasta am ridicat în presă cazul de la Ratezu.

# Moldovanu & Co.

Ziarele au înregistrat un furt la Patriarhie. Mai exact, de la cancelaria referentului economic, a dispărut o ordonanţă de plată de peste două sute de mii de

lei, care nu a ajuns la destinație – în speță, Seminarul Central –, ci, așa cum se precizează acum, ar fi fost încasată de altcineva. Bănuiala cade pe un student, fost funcționar în birourile respective.

Bănuiala. Dar realitatea care e? Două zile justiția a făcut cercetări la Patriarhie și nu suntem decât la bănuieli. Un om a fost depus. Se va ajunge la precizuni? Pentru că, vedeți, cu cancelaria referentului economic nu e o treabă prea lămurită. Nereguli și nepotriviri s-au mai întâmplat acolo. Tot ziarele au relatat acum câtva timp că o ordonanță de 64 000 lei ar fi fost încasată fără ca banii să apară în casă. Atunci, bănuiala – vedeți, tot bănuială! – a căzut asupra funcționarului Brumă, om de mare încredere, căruia în timp de zece ani i-au trecut milioane și milioane prin mână; a cărui corectitudine este până într-atâta cunoscută în Dealul Patriarhiei, încât însuși Î. P. S. Miron i-a dat diverse însărcinări în legătură cu averea sa personală. Și Brumă a fost chemat la parchet. Unde a pățit rușinea de a fi fost depus. Și cine știe cât va mai fi fost ținut sub „bănuială", dacă nu se găsea marea inimă de creștin a șefului lui, vlădica locțiitor de arhiepiscop al Bucureștilor[1], care, încredințat de nevinovăția lui Brumă, să facă din punga sa săracă jertfa a 64 000 lei, prin care să se acopere paguba.

Vasăzică, afacerea de astăzi cu studentul bănuit e a doua care se întâmplă în scurt timp la Patriarhie; într-un birou în care răspunderea o are p[illegible] Moldovanu, referent al secției economice și delegat ordonanțelor al Ministerului Cultelor. Și pentru că, în toate instituțiile unde domnește regula, șeful trebuie să fie răspunzător de ceea ce se întâmplă sub oblăduirea lui, ne închipuiam că împotriva ordonanțatorului preot Moldovanu se va întreprinde ceva.

Nu s-a întreprins însă nimic. P. C. Moldovanu e, pe lângă toate cele atâtea alte ocupații, deputat în Camera liberală. Deci, nu are vreme să supravegheze lucrările secțiunii economice. Lucruri despre care noi am mai scris. Stau oamenii și își așteaptă cu lunile leafa, pentru că d-l ordonanțator e tot pe drumuri. Și câte altele. Cazurile pe cari le-am relevat mai sus sunt însă prea grave. În împărăția domnului deputat referent bănuielile în legătură cu ordonanțele de plată fac sistem. Să se ia măsuri.

# Minți betege

La Focșani, un ofițer a fost reformat pentru delict de pederastie. Asemenea aberații nenorocite se întâmplă și aiurea. Și nu e o rușine pentru o instituție că prenumără în sânul ei elemente anormale; rușine ar fi dacă, cunoscându-le, le-ar tolera. Așa cum se dovedește însă în cazul de la Focșani, armata a reacționat cu o impresionantă promptitudine, izvorâtă din foarte ascuțitul ei simț de onoare.

Dar ce legătură au toate acestea cu „Dumineca"? Să vedeți. Procesul celui reformat a pornit de la un medic militar[1], om de o integritate morală perfectă, excelent camarad, foarte priceput în meseria lui și, ca atare, cu un înalt grad de

conștiință morală și responsabilitate. A tăiat, deci, în carne vie. Piesele procesului dovedesc că nu s-a lăsat nimic la o parte din elementele cari ar fi fost necesare pentru o judecată completă și o hotărâre precisă; dar și că nu s-a exagerat nimic, complicându-se inutil – numai din dorința de scandal – cazul. Judecata este, dar, dreaptă.

Familia celui reformat nu poate fi, totuși, încântată. Ea trebuie să reacționeze într-un fel. Și a ales un chip în adevăr original – căile de drept fiindu-i închise. S-au dus, deci, oamenii la un preot și i-au cerut să arunce blestemul asupra doctorului care a deschis procesul. Medicul e însurat și are și un copil. Așa se face că, în Focșani, la Biserica Sfântul Mina, în fiecare zi se cheamă urgia lui Dumnezeu asupra capului doctorului, femeii și copilului lui.

E un caraghioslâc, desigur. Dar un sinistru caraghioslâc. Că Dumnezeu nu poate asculta rugăciuni de asemenea natură, împotriva unui om al cărui singur păcat e împlinirea datoriei sale morale – evident. Dar, întreb: popa acela de la Sfântul Mina – căci altfel nu se poate vorbi de asemenea bestii – e inconștient sau e escroc? Ce sunt în imaginația lui beteagă Biserica și rugăciunea? Magie, farmece țigănești de „legare", mijloc de răzbunare a unor oameni împotriva altora? Sau se găsește aci încă un mijloc de a aduna bani de pe la toți nenorociții, excitând patimile lor coborâte?

Cazul acesta nu e izolat. E însă, de data asta, un caz precis. Întâmplat în eparhia P. S. Lucian al Romanului. Îi adresăm aceste rânduri. Știm că le va înțelege însemnătatea. Și îi așteptăm cu încredere hotărârea.

## S-a închis o biserică

De patru ori a bătut toaca în duminica aceea, la biserica veche din satul ăsta moldovenesc, ghemuit între dealuri. Întâi, toaca de lemn, pocnind timid și uscat, ca o întrebare sfioasă; și apoi, vaietele lungi ale clopotelor de aramă; plecau împreună, își tăiau drumul, se goneau din urmă, urcau pieptiș dealurile și scăpărau peste muchea de la „capătul lumii"; iar cele cărora li se frângeau aripile se întorceau încet, greoi, agățându-se în crengi, plămădind parcă în aer durerea unei despărțiri.

Se închidea biserica. De aproape o sută cincizeci de ani stă pe coasta asta, oblăduind „curtea mare" a unui vechi neam boieresc și sprijinindu-se totuși pe ea. Dar, de la o vreme, dealul a început să lunece. Zidurile cu ferești înflorite de frumoase chenare în piatră au plesnit sub alunecarea pământului. Legături de fier nu mai sunt îndestulătoare pentru a opri prăvălirea pe care greutatea turlei, așezată deasupra pronaosului și clădită – după linie și rost – probabil mai târziu, o grăbește văzând cu ochii. Va trebui, deci, să se închidă, pentru a nu cădea pe oameni.

S-a închis. Au venit specialiști de la București. Au cercetat, au ciocănit și au ridicat din umeri: nu mai e nimic de făcut. Deci, dară, P. C. protoiereu a ridicat

Sfântul Antimis, care e însăşi cheia Liturghiei. De acum, peste minunata tâmplă, de cea mai sigură linie bizantină, înflorită de mâna dibace a unor meşteri de bună seamă dalmatini sau veneţieni, se va coborî praful. Iar în satul rămas fără biserică, tăcerea clopotelor va apăsa ca o mustrare.

– Dacă, cel puţin, am fi avut în preot nărăvaş şi s-ar fi luat Sfântul Antimis pentru păcatele şi pedeapsa lui! Am fi putut nădăjdui într-o îndreptare. Dar aşa, nu mai avem biserică. Şi nu vom mai avea până nu se va îndura Cel de Sus să ne ajute a o ridica prin truda noastră...

Truda lor? E de nevoie. Dar ea nu ajunge. Poate că locurile de sus vor trebui să intervină cu ajutor puternic. Şi o vor face – dacă îşi vor da seama de jalea unui sat rămas fără biserică. Dar dacă nu?

## Duplicitate

Nu ştiu cum să apreciez faptul, pentru ca să nu trec dincolo de însemn[ătatea] lui, dar nici să nu rămân sub el. Întâmplarea pe care vreau să v-o înfăţişez are un caracter personal, fără îndoială, dar semnificaţia ei este mai adâncă. Altfel nici n-aş fi însemnat-o aci.

Iată pricina. Preotul C. Dron şi-a trecut în faţa Facultăţii de Teologie examenul de doctorat. E un semn bun nevoia aceasta a teologilor de a păşi în arena adevăratei activităţi ştiinţifice, care nu începe decât la doctorat. Preotul C. Dron interesează, în speţă, cu atât mai mult cu cât, adevărat ostaş al Bisericii luptătoare, şi-a ales ca temă pentru lucrarea inaugurală o problemă de mare şi vie însemnătate: *Valoarea actuală a canoanelor*.

Nu cunosc personal pe preotul C. Dron. Dar, într-o zi, nu demult, m-am pomenit la redacţie cu un plic mare, purtând sus inscripţia Sfintei Patriarhii, iar înăuntru, un exemplar din teza îngrijit tipărită. Pe prima pagină, două rânduri: „D-lui Nae Ionescu, în semn de înaltă preţuire. Pr. C. Dron". Nu am prea înţeles eu motivele „înaltei preţuiri" a părintelui doctor; dar, evident... nu m-am supărat.

Iată însă că pe pagina următoare cetesc următorul pasagiu: „Lumea arată un interes din ce în ce mai deosebit chestiunilor religioase şi bisericeşti, dar este cu totul în necunoştinţă de cauză cu privire la principiile care trebuie să subziste la temelia acelor chestiuni.

CAZUL RECENT DESPRE CANONICITATEA SAU NECANONICITATEA UNOR SITUAŢII BISERICEŞTI, PE CARE UNELE ZIARE AU DISCUTAT-O CU RÂVNĂ, DAR ŞI CU TOT ATÂTA UŞURINŢĂ ŞI LIPSĂ DE COMPETENŢĂ, ESTE UN EXEMPLU TIPIC".

Mă rog, să ne înţelegem! Cel care a discutat canonicitatea sau necanonicitatea unor situaţii bisericeşti „cu atâta râvnă, dar şi cu tot atâta uşurinţă şi lipsă de competenţă" sunt eu; adică, acelaşi Nae Ionescu, căruia părintele C. Dron

ține să-i dea un „semn de înaltă prețuire". Și atunci, vă întreb nedumerit, ce a vrut părintele autor cu „dedicația" din pagina întâi și ce, cu pasagiul din pagina a doua?

Evident, asta nu schimbă valoarea cărții în ea însăși. Pe care o vom cerceta; iar dacă va fi ceva interesant, în bine sau în rău, vom spune-o. Deocamdată relevăm aspectul de duplicitate al autorului – care e nedemn de o față preoțească. Era, Doamne!, așa de simplu! Părintele Dron e, în calitatea lui de specialist, care a tăcut chitic în vremea amintitei discuții, în drept să aibă o foarte slabă părere despre puținătatea mea în dreptul canonic. Dar atunci, de ce semnul de „înaltă prețuire"?

Era mai corect, poate, ca părintele să moaie o pană nouă în cerneală și să scrie pe exemplarul pe care binevoia să mi-l trimită: „Uite, ignorantule, ușuraticule și incompetentule, ia, citește, învață – și altădată să nu mai faci!". Așa, da! Dar „semn de înaltă prețuire"?

... Există un obraz bisericesc care trebuie păzit cu mai multă grijă decât obrazurile noastre, ale muritorilor de rând. Nu ești de părere, părinte Dron?

# Veșmintele preoțești

O înaltă față bisericească arbora mai zilele trecute, într-un automobil, la șosea, o ciudată pălărie. Nici măcar nu pot spune că era frumoasă. Și lua, în schimb, tot ce era cu adevărat hieratic în ținuta înaltului prelat.

Am auzit odată, mai demult, din chiar gura lui, frumoase cuvinte pentru apărarea portului strămoșesc, pe care, la țară, îl elimineaza ieftinătatea stambei și a pânzei de bumbac proaste, precum și tăietura orășenească. Și mă gândesc și acum ce legătură o fi între pălăria abracadabrantă, purtată de o față bisericească, și nevoia de a se menține portul național.

De fapt, în îmbrăcămintea preoților noștri s-a introdus de o bucată de vreme o nemaipomenită anarhie. Mode basarabene sau ardelenești, pe de o parte, mode modernizante, pe de alta. Parfumate ciocuri *à la* Henri IV, impecabile cărări cosmeticate *à la* „Chantecler". (Căci, oricât de „moderni" ar fi preoții noștri, ei tot sunt cu o generație în urmă!) Unde sunt respectabilele bărbi de odinioară, bogatele plete care, uneori, se împleteau într-o codiță? Doar dacă vreun suflet nesigur, chinuit mai mult de literatură decât de adevăratele nevoi ale mântuirii, își mai aduce aminte de ele, pentru a le plimba ostentativ pe stradă!

Dar îmbrăcămintea? Pardesiuri, batatuci, scurteici, gherocuri, cutawayuri; până și un fel de fustulițe scurte am văzut. Dar nu văd decât foarte rar frumoasa haină, lungă și amplă, cu mâneci largi și lungi, de abia se văd degetele mâinii.

Tradiția acestei îmbrăcăminți – singura mișcându-se în ritmul adevăratei Ortodoxii – se pierde. Știu, mi se va răspunde că nu haina face pe călugăr. E fals:

căci, dacă nu haina face pe călugăr, nu e mai puţin adevărat că haina răsfrânge pe călugăr; şi nu poate fi altfel de cum e călugărul însuşi.

Îşi mai aduce cineva aminte că există o artă a îmbrăcăminţii ecleziastice? S-a gândit cineva cine o să continue lucrul singurului croitor bisericesc autentic existent astăzi, bătrânul Popescu din Bucureşti? Ne modernizăm? Ne mahalagim!

Ne mahalagim, întâi, pentru că am pierdut viziunea de ansamblu a vieţii ortodoxe, a cărei una din expresiuni trebuie să fie îmbrăcămintea;

şi, al doilea, pentru că nu mai avem simţul disciplinei, din care decurg uniforma, canonul, tipicul.

Cine e responsabil de asta? Cine ne conduce.

# Preoţi şi cenuşari

Un cetăţean al oraşului Buzău a murit de curând în străinătate. Era de seamă şi omenimea Buzăului a ţinut să-i cinstească amintirea, întovărăşindu-i la g[illegible]pă trupul, care trebuia să-i fie adus în oraşul vieţii sale. Răposatul – pe care, de altfel, l-am preţuit – avea ideile lui; după care idei lucrând, a lăsat, se pare, cu limbă de moarte să fie incinerat. La Buzău, prin urmare, nu a sosit decât un pumn de cenuşă.

Răposatul nu era creştin. Era român şi om de treabă; dar creştin nu era. Poate cineva să fie om de treabă şi fără a fi creştin; căci creştinia nu e ceva spre folosul altora, ci spre folosul tău însuţi; cine nu e, cu atât mai rău pentru el; ceilalţi oameni nu au nimic de zis. Iată de ce, despre românul acesta răposat nu avem nimic de zis, deşi a dispus, în viaţă fiind, să fie trecut pe placa incandescentă a crematoriului.

Dar, iată că, la Buzău, urna cu cenuşa răposatului este depusă la biserica oraşului şi un sobor de preoţi prohodeşte pe cel răposat. Deci, dară, împotriva tuturor aşezărilor canonice şi tradiţionale ale Bisericii noastre, se găseşte la Buzău, oraş de scaun al episcopului, nu un preot, ci un întreg sobor de preoţi, care să slujească pe un încenuşat. La ce se vor fi gândit în faţa urnei cu cenuşă procuriştii când vor fi cântat: „pământ eşti şi în pământ vei merge", Dumnezeu ştie! Asemenea întâmplări năstruşnice, dovezi ale unei grave tulburări sufleteşti la preoţii noştri, depăşesc puţinţa mea de înţelegere.

Evident, nu mă pripesc. Buzăul e chiar în ochii Prea Sfinţitului episcop Ghenadie şi aştept să văd ce măsuri va fi luat sau cel puţin va lua de aci înainte chiriarhul locului. Dar trebuia să atragem atenţia asupra faptului, pentru cazul în care el ar fi fost trecut cu vederea. Căci asta nu se poate.

Biserica noastră nu poate îngădui o nouă călcare a adevărurilor fundamentale cu chiar complicitatea ei. Este de-ajuns că divorţăm împotriva aşezărilor canonice, ne cununăm de câteva ori, fără ca cununiile anterioare să fi fost într-un fel neutralizate; câtă anarhie canonică şi câtă lipsă de disciplină există în viaţa

noastră religioasă sunt prea suficiente. Să nu se mai legăm de suflet și păcatul încenușării.

S-a hotărât undeva ca preoții să nu slujească pe cei incinerați. Să se păzească această hotărâre. Unde nu, intervenția episcopului trebuie să se producă imediat.

# Profitorii Bisericii

Trei dintre colaboratorii mai însemnați ai gazetei bisericești „Crucea" au părăsit această întreprindere. Numele lor a apărut în ultimele zile prin ziare; dovadă că au ținut să se știe de această hotărâre, pe care ei o consideră ca o faptă de cinste. (Și au dreptate.) Alte demisii sunt pe cale de a se produce. Noi așteptăm mai ales una: pe aceea a părintelui arhimandrit Scriban. Pentru că nu înțelegem ce caută Prea Sfințitul – om viteaz și îndrăzneț, care a fost uneori pătimaș în lupta lui, dar care nu a urmărit niciodată decât ceea ce a crezut el de folos Bisericii, și nu persoanei sale – în ceata profitorilor de la „Crucea", oameni șireți, cu potriveli și ascunzișuri, cari au folosit de pe urma Bisericii în toate felurile, ei nefiindu-i, totuși, decât izvor de pierzare. Iar când va pleca și P. S. Scriban, nici un nume respectabil nu va mai acoperi cu răsunetul lui întreprinderile de la „Crucea".

Și va fi un bine. Ce am avut de spus despre oamenii de acolo, am spus-o la timp. Fără nici un fel de folos pentru noi și fără nici un fel de patimă. Cum ar fi altfel, când nimic nu ne leagă de Biserică decât interesul pentru viața duhovnicească și când nu cunoaștem în sânul Bisericii nici un fel de prietenie, în afară de cea a respectului pentru munca rodnică, pură și dezinteresată? Cei de la „Crucea" ne-au răspuns cu ocări amarnice. Pe care le-am trecut cu vederea. Nu dintr-un sentiment de creștină caritate, ci pentru că eram încredințați de inutilitatea oricărui răspuns. Oamenii de bună credință știu ce e „Crucea". Iar cei care nu știu nu ne interesează. Pentru că se dovedesc a trăi în marginea vieții noastre religioase.

Și mai e ceva. Așa cum se prezintă această înjghebare, ea închidea germenii unei disoluții sigure. Atâta răutate, atâta venin, atâta prefăcătorie și falsificare a realităților, și mai ales atâta interes personal și lipsă de scrupule față de bietele interese ale Bisericii nu puteau duce la nimic bun. Mai curând sau mai târziu, solzii trebuiau să cadă de pe ochii oamenilor de bună credință. Și singurul lucru interesant ăsta era.

Acum, când toți oamenii de treabă părăsesc această casă a iubirii de sine (și de altceva), unde a început deja să miroasă a hoit, noi însemnăm faptul cu o piatră albă: s-a schimbat în adevăr ceva în Biserica românească, dacă oile cele zdravene se aleg singure de cele râioase și se dau deoparte.

Nu e acesta prilej de caldă și tainică bucurie?

# Îndatoriri elementare ale preoției

Șapte biserici au refuzat, în a doua zi de Crăciun, să adăpostească trupul neînsuflețit al lui Leonard[1]. La șapte biserici au trebuit să bată în ușă prietenii îndurerați – zadarnic. Și a fost nevoie de o intervenție din loc înalt, tocmai de la Patriarhie, pentru ca, în sfârșit, preotul de la Sfântul Neculai Tabacu să se îndure a deschide ușile trupului – rătăcitor și după moarte, în căutarea unui adăpost.

Aș vrea să cred că prietenii – colindători macabri – nu au avut noroc. Și că ar fi putut nimeri mai bine la un preot care să știe ce este și caritatea, și îndatorirea în genere către cei morți.

Știu că mi se va răspunde: că era ziua a doua de Crăciun și că nu se putea ocupa naosul bisericii cu năsălia lui Leonard. E fals. Se putea. Cum a putut, de pildă, preotul de la Sfântul Neculai Tabacu.

Dar tocmai obiecțiunea de mai sus indică asupra unei racile vechi, din nefericire cu tendință de generalizare, în Biserica noastră: transformarea preoției într-o funcțiune productivă, chiar cu uitarea îndatoririlor elementare ale preoției.

Căci la aceasta se reduce penibilul incident petrecut cu trupul lui Le[illegible] i-a fost preotului mai „comod" și mai productiv să nu-l primească decât să-l primească. Și i-a închis ușa.

Asta se încadrează în aceeași categorie de fapte cu refuzul preoților de a sluji la moartea celor care nu pot să plătească o anumită sumă – atâta cât crede respectivul preot că „costă" osteneala lui.

Îmi aduc aminte de un caz, mai demult, când preotul își fixa plata în natură: luna asta în ouă, luna viitoare în pui de găină, o altă lună în mălai ș. a. m. d.; dar nu după cum era belșug de marfa respectivă, ci după cum era lipsă. Introdusese chiar o listă de prețuri: atâtea ouă pentru un maslu; atâtea pentru o nuntă sau pentru o îngropăciune.

Și îmi mai aduc aminte de un țăran, care a trebuit să-și părăsească munca pentru a merge cale de 14 km până la un sat vecin, cu un biet copil care trăgea să moară, ca să poată găsi un preot și grijanie. Iar toate acestea, pentru că eram, la calendarul preotului cu pricina, în luna puilor și omul nu putea da decât gologani. Ceea ce, evident, preotul a refuzat să accepte; pentru că nu voia să renunțe la sistem.

Astea toate sunt foarte bune. Nu se gândește însă nimeni ce devine biata noastră credință? Cu alte cuvinte: ce măsuri s-au luat împotriva celor șapte preoți cari au refuzat să primească trupul lui Leonard?

# Cum se gospodărește

Întâmplarea pe care o voi povesti este autentică. Rog, deci, să nu mi se trimită nici o notă de dezmințire sau de rectificare. Nu o putem accepta, pentru că faptul e deja controlat.

Faptul, iată-l: în săptămâna mare oficială, Principesa-Mamă Elena a cercetat biserica Patriarhiei. Ce va fi izbit-o în rânduiala din biserică, nu știm. Dar era ziuă, biserica era pustie și Alteța sa și-a putut îngădui... indiscreția de a ridica un covor. Sub covor însă ședea praful. Iar praful nu mai era praf, ci de-a dreptul gunoi.

Ce-și va fi spus sau ce va fi gândit Înălțata noastră Doamnă, iarăși nu știm. Dar nu au trecut două ceasuri de la această întâmplare și oameni de serviciu ai palatului regal de la Șosea s-au prezentat la ușa bisericii cu mături, fărașe, perii, cârpe, ceară și flanele. Și au măturat biserica Patriarhiei. Da, oameni buni, biserica Patriarhiei a fost grijită în ajunul Paștilor oficiali de către oamenii Alteței sale Regale, Principesa-Mamă Elena. Care, se zice, ar fi făgăduit să repete această operație o dată pe săptămână.

Nu scriem întâmplările acestea pentru a spune lumii ce face Principesa-Mamă. Ea face doară atâtea lucruri! Dar sunt lucruri ale sufletului – și pe acestea mai degrabă le-am tăcea. Pentru că lumina prea vie și crudă a publicității le stingherește și le face rău. Le spunem însă pentru a arăta ce nu fac alții.

Eu sunt sigur că nimeni nu a roșit atunci când oamenii Palatului s-au înfățișat ca să facă în biserica Patriarhiei curățenie. Căci e peste tot o delăsare și o lipsă de interes, cum nu s-a pomenit în viața noastră bisericească nici în vremea de pomină a mănăstirilor închinate, când toate veniturile averilor Bisericii treceau Dunărea înspre sipeturile mitropoliților și patriarhilor greci.

Nu mai există un om al Bisericii în fruntea ei și nimeni nu-și mai ostenește dragostea ca să controleze măcar ce devin bisericile. Praful și murdăria de sub covoarele bisericii Patriarhiei sunt, fără îndoială, un semn al vremii. Dar și faptul că măturoiul cel mare a fost adus de cineva din lumea credincioșilor laici e tot un semn.

Trebuie să fie, până la urma urmelor, cineva care să le înțeleagă.

# Moravuri universitare

Era să zic: teologice. Dar aș fi fost nedrept; căci lucruri de asemenea natură se întâmplă pe la toate facultățile. E adevărat că, de data asta, s-au întâmplat la Teologie. Se mai emoționează cineva de ele? Acum un an poate că nu – și nici nu m-aș fi ostenit a le scrie. Dar, astăzi, rector e profesorul Iorga, iar profesorul Iorga e un om care știe și ce trebuie să fie universitatea. În atenția lui, deci, această nouă și, probabil, nu cea din urmă găinărie universitară.

La Facultatea de Teologie din București s-a publicat un concurs pentru catedra de Omiletică și Catehetică. Și s-au înscris trei candidați: preotul Grigore Cristescu, arhim[andritul] Iuliu Scriban și preotul Marin Ionescu.

Din activitatea lor îi cunosc pe toți.

Preotul Gr. Cristescu vine de la Academia Teologică de la Sibiu. A publicat o seamă de broșuri pe cari, în parte, le-am cetit. Științific, nu e nimic în ele. Cea mai pretențioasă, o lucrare cu considerații psihologice, e jenantă prin analfabetismul ei lemnos. Părintele Grigore este un temperament liric, fără posibilități de realizare; scrisul îi e, deci, retoric, umflat, gol, pretențios și fără nici un fel de rezonanță. Persoana spirituală a P. C. sale nu inspiră simpatie, iar opera-i științifică nu impune respect.

P. S. arhimandrit Scriban e o personalitate prea cunoscută în literatura și viața noastră bisericească, pentru ca să mai insist. De o comparație cu preotul Cristescu nu poate fi vorba.

Părintele Marin Ionescu e preot la [Biserica] „Cuibu-cu-Barză", în București. A succedat lui Tudor Popescu – cel lepădat de la Biserică – și despre activitatea P. S. sale ca preot nu se poate vorbi decât cu vorbe de laudă. Din [illegible] se dovedește a stăpâni o severă și disciplinată cultură teologică.

Iată candidații. Cineva, din comisia respectivă, are însă un protejat: pe părintele Gr. Cristescu, de la Sibiu. Deci, părintele Grigore trebuie să devină profesor.

Cum? E simplu. Prin eliminarea celorlalți doi candidați. Și atunci: ba că nu au prezentat lucrările la decanat; ba că ei trebuiau să știe când se ține examenul, chiar dacă nu i-a anunțat nimeni; ba că mai știu eu ce.

Părintele Scriban e bolnav în pat, răpus de reumatisme. Ei, și? Onorata comisie l-a cercetat în odăița lui de călugăr; știe că e bolnav. Dar examenul nu se amână. De ce să se amâne? Unde mai e pomana asta, să se scape de un concurent, și încă de unul de valoare!

Toate bune. Dar tot după vechiul obiceiul se „fac" profesorii la universitate? Rectorul Iorga ce zice?

# Datoria de a mărturisi adevărul

Nu mai înțeleg nimic. În aceeași vreme în care Sinodul se aduna pentru a redacta comunicatul prin care eu eram amenințat cu excomunicarea, un membru al aceluiași Sfânt Sinod îmi trimitea una din lucrările sale, cu „dedicația": „D-lui Profesor Nae Ionescu, curagiosul soldat al Ortodoxiei". Eu nu sunt, evident, răspunzător de ceea ce crede Prea Sfințitul despre mine. Îmi închipui însă că această manifestație de apreciere – și, vă rog să mă credeți, mai sunt și altele, de la alții – ar fi putut să aibă un ecou și în ședința Sinodului, în care s-a aruncat împotriva mea amenințarea anatemii.

Eu nu păstrez „documente", dar tare mă tem că tot aş mai găsi, rătăcită prin hârtiile mele, una din multele telegrame de mulţumire şi felicitări cu cari m-au cinstit mai mult decât unul din înalţii prelaţi.

Şi atunci, mă întreb: ce rost au toate aceste întâmplări? Ce legătură este între mărturisirile de prietenie şi pasivitatea absolută faţă de ameninţarea Sfântului Sinod? Evident, nici una. Dar tocmai de aceea lucrul e semnificativ.

Semnificativ, nu, Doamne fereşte, din cauza persoanei mele. Veţi binevoi a concede că nu e nici un fel de falsă modestie dacă socotesc persoana mea ca irelevantă în tot ceea ce se întâmplă. (Pe această cale nu pot urma doară pe vlădica Neculai de la Sibiu!) Dar întâmplarea e semnificativă pentru că ea repetă o atitudine puţin simpatică a sinodalilor: lipsa de curaj.

În definitiv, sunt şi oameni de ispravă, creştini dreptcredincioşi, în Soborul Bisericii româneşti. Numai că nu au curajul să se manifeste cum trebuie. Ei îşi spun părerea, se îndurerează[1] sincer de rătăcirea celorlalţi – şi tac. Cel mult dacă se dau deoparte ca să nu mai fie părtaşi la o călcare a legii.

Numai atât? E puţin. Datoria unui creştin e să mărturisească adevărul. Cu orice primejdie. „Martir" se derivă, de altfel, tot din „martor". Curajul acesta al mărturiei adevărului, chiar cu preţul martirajului, lipseşte cu desăvârşire ierarhilor noştri celor buni. Ei uită că *Apocalipsa* spune: „Şi îi voi scuipa pre ei din gura mea, fiindcă au fost căldicei"[2].

Şi mai uită un lucru: că bunătatea lor este, în orice caz, un ghimpe în ochiul celor răi; şi că, până la sfârşit, dacă nu se apără şi dacă nu apără Biserica, tot la mănăstire – coborâţi din scaun – vor sfârşi.

Dar, atunci, de ce să nu rişte a cădea din scaun mărturisind adevărul? Şi-ar mântui cel puţin sufletul; pe când aşa...

Evident însă, nu poţi impune nimănui să fie erou.

## Alături de drumurile lui Hristos

Lângă Iaşi, la o mănăstire, un călugăr a omorât cu focuri de armă un ostaş. Pasămite, călugărul era prepus la paza unei bostănării şi Prea Cuviosul stareţ îi dăduse şi o puşcă. Asta vine de acolo că Prea Cuviosul nu era deloc convins că „frica păzeşte pepenii".

Patru focuri a tras în noapte, asupra a două mogâldeţe cari se apropiau de pepeni, călugărul-jitar şi pe urmă nu s-a mai interesat de nimic. A doua zi de dimineaţă însă, oamenii au găsit într-un şanţ, mort cu două descărcături de armă în piept, pe un biet flăcău, îmbrăcat în haina Măriei sale.

Ce va mai urma de aci înainte nu mai interesează. Căci numai faptul în sine e suficient pentru a sublinia în toată oroarea ei aberaţia. Un călugăr înarmat – ăsta nu e un lucru chiar aşa de obicinuit. Este adevărat că rosturile absolut speciale pe care le îndeplineşte un preot în Răsăritul creştin îngăduie la noi – ca şi

în Apus, de altfel, în anumite colțuri de viață patriarhală – existența uni tip ciudat și impresionant: preotul-haiduc. Care nu se sfiește a ucide – dar care știe să se păstreze întotdeauna curat, prin scopurile în slujba cărora își pune acțiunea lui stranie și – cu siguranță – alunecat alături de drumurile lui Hristos.

Doar un călugăr-jitar, care ucide un om pentru a-l împiedica să fure un sac de pepeni, iată un aspect cu totul neașteptat al călugăriei noastre. Închinătorii vieții duhovnicești, încleștați în lupta pe viață și pe moarte cu un biet păcătos, pentru un dovleac, nepregetând să tragă asupra lui și, pe urmă, văzându-și liniștiți de treabă; așteptând – cine știe – un alt... mușteriu.

Căci, vedeți, la mănăstire, acolo, era pază asigurată, nu fleac. Călugărul-pândar nu era armat cu un ciomag sau cu un biet pușcoci legat cu sârmă, doar așa, să sperie oamenii. Nu. Patru focuri a tras. Deci, era înzestrat cu o armă modernă, cu repetiție. Iar pândarul fusese ales chitaș bun. Noaptea, pe întuneric, din patru focuri, două le-a așezat în plin.

Biet ostaș român, care ai păcătuit alunecând noaptea înspre pepenii Prea Cuvioșiei sale, tu nu știai că astăzi vina de a ucide e mai mică înlăuntrul mănăstirilor decât necazul de a pierde doi bostani! Și că mai ușor iartă părintele stareț călugărului-jitar de a fi ucis, decât dacă ar fi lăsat jefuită bostănăria, cu castraveții pe cari te-ai încumetat să-i furi.

Acum, iată, plătești păcatul neștiinței tale. Până la Judecata de Apoi, când va vorbi și Dumnezeu. Dacă nu va vorbi mai înainte.

# Buna-cuviință

Nu am crezut vreodată să mă aducă împrejurările a vorbi de mine; mai ales sub această rubrică duminicală, închinată mai degrabă reculegerii. Și iată că, totuși, o voi face astăzi. E adevărat, nu fără convingerea că chestiunea în ea însăși depășește, punând din larg problema unei cuviințe pe care mai ales fețele bisericești sunt ținute să o păstreze.

Iată și pricina: acum câtăva vreme am fost la Cluj, chemat de episcopul Neculai Ivan[1]. Trebuia să conferențiez în folosul – bănesc – al clădirii catedralei ortodoxe. Am fost și am vorbit. Lume era destulă, ședeau oameni și în picioare. Iar eu am vorbit – cum vorbesc eu de obicei și cum probabil că știau că vorbesc cei ce m-au chemat la Cluj.

Acuma, dacă vorbirea mea a plăcut sau nu, asta e o chestiune care privește pe ascultători mai mult decât pe mine. Fiecare, o dată cu biletul de intrare, își cumpără și dreptul de apreciere. Un singur om nu are acest drept: gazda. Iată însă că „Renașterea", organul OFICIAL al Episcopiei Ortodoxe Române a Vadului, Feleacului, Geoagiului și Clujului, publică în ultimul număr apărut o dare de seamă asupra conferinței mele[2]. Notați: organul oficial, adică însuși glasul gazdei.

Şi ce spune gazda? Că, da, „conferinţa a plăcut şi conferenţiarul a fost viu aplaudat". Dar „noi ne aşteptam ca d-l Nae Ionescu să ne vorbească în adevăr despre renaşterea Ortodoxă românească". Dar „titlul conferinţei a fost numai o amăgire"; de fapt, am avut de-a face cu un amestec (...) fără fir roşu şi o concluzie bine definită". Iar până la urmă mă bagă şi în duşmăniile locale, scriind că „la conferinţă au (sic!) participat un numeros public, remarcându-se lipsa multora cari au cumpărat bilete fără să ia parte".

Eu cu gramatica recenzentului nu am nimic. Dar am cu buna lui cuviinţă. Oaspeţi cari, după ce au cinat la un om, să bârfească pe gazdă, am văzut. Nu am văzut însă gazdă cuviincioasă care să-şi bârfească oaspeţii; mai ales când aceştia au fost poftiţi cu mare stăruinţă.

Oricine ar fi avut dreptul să spună despre conferinţa mea orice. Numai gazda, nu. (Chiar dacă – după cum nu mă îndoiesc că e cazul – gazda mea ar fi putut face o conferinţă mai bună.) Căci, între lumea bine crescută, cu cei şapte ani de-acasă împliniţi, aşa se procedează: când te-ai păcălit cu un oaspete, înghiţi şi taci; făgăduindu-ţi să nu mai faci prostia asta şi a doua oară. Dar să stucheşti ţigăneşte pe scară în urma lui, asta nu!

... Deci, părinte referent, dacă nu ai avut prilejul să înveţi nimic din conferinţa mea, cată de foloseşte de aci măcar atât: cari sunt obiceiurile în lumea bunei-cuviinţe. Nu de alta, dar ca să nu vă ocolească oamenii în viitor.

## O situaţie ilegală

De data aceasta nu mai e vorba de vreo „teorie" a d-lui Matei. Căci, ştiţi, d-l doctor Matei, profesor la Academia *Comercială* din Cluj, a ajuns consilier teologic la Bucureşti, pe lângă cea mai însemnată Patriarhie orientală. (De aceea şi suntem, probabil, aşa de pravoslavnici: pravoslavie... comercială!) Dar, cum spun, de data aceasta d-l doctor Matei nu face teorie, ci... practică. Deci, doară, d-l doctor Matei – ştiţi care –, profesor la Academia Comercială din Cluj, a fost numit, precum e cunoscut, director al Internatului Teologic din Bucureşti. Numirea s-a făcut mai demult. De către Patriarhie. Cam acum doi ani, când Internatul Teologic a trecut – de la Ministerul Instrucţiunii, fiind institut universitar – sub oblăduirea Bisericii.

Acum, numirea asta era ilegală. Căci, chiar dacă internatul e al Bisericii, legea lui organică e tot cea veche, de îndată ce alta nouă nu s-a făcut. Iar legea veche – art[icolul] 102, dacă nu mă înşel – spune că directorul trebuie să fie profesor de teologie, de preferinţă preot. Profesor de teologie nu e d-l doctor. Şi preot, iarăşi, nu e; că umblă ras de mustăţi, cu cipici roşii şi cu pantaloni albi. D-l doctor a zis însă că o să se facă preot, fiind el oarecum şi teolog la viaţa lui. Şi a fost numit; provizoriu.

A trecut însă atâta amar de vreme de atunci; dar preot nu s-a făcut. Acuma, preoteasă, la urma urmelor, ar fi avut el; că e doară bărbatul doamnei Sanda. Dar nu s-a făcut preot. Nu știu de ce.

Numai că, iată, ministerul se pomenește cu o adresă patriarhicească. De iscălit, iscălește părintele arhiereu Platon Ciosu. Dar negru pe alb spune că scrie din ordinul părintelui Patriarh. Iar adresa cere ca d-l doctor Matei să fie întărit definitiv în postul de director al Internatului Teologic, cu transferul tuturor drepturilor sale de salariu ca profesor din învățământul superior (leafă și patru gradații).

Apoi, vedeți, asta nu se poate. Dacă internatul depinde de Biserică, să facă ea ce-o vrea, că – după câte băgăm de seamă – tot nu există pentru ea lege. Dacă însă Biserica se adresează ministerului – ministerul are o lege pe care nu o poate călca. Conform acestei legi, d-l doctor Matei funcționează ilegal la direcția internatului. Pentru că nu e profesor de teologie, și nici preot. De aceea ministerul nu poate confirma definitiv pe d-l doctor în postul de director și nici nu-i poate trece drepturile de salariu ca profesor în noul post.

Ministerul are însă datoria să mai facă ceva. Să lămurească situația. Cum poate fi d-l doctor profesor la Cluj și director la București? Noi, în orice caz, nu cunoaștem meritele speciale ale d-lui doctor Matei în vederea cărora i s-a creat această situație ilegală și privilegiată.

# În numele altcuiva

De vreo zece zile îmi stau în față, împăturite, pe masa de lucru, câteva coli mari de hârtie: dosarul faptelor și isprăvilor d-lui doctor Matei, înfățișate cu probe și întărite cu iscălitura câtorva studenți teologi. Pensionari ai Institutului Teologic Universitar.

Îmi stă dosarul în față și eu nu mă hotărăsc să scriu. În definitiv, cine e d-l Matei – în afară de calitatea sa de bărbat al d-nei Sanda – ca să ne ocupăm de el? Nu sunt oare atâtea lucruri esențiale cari așteaptă să fie dezbătute? Așa socoteam noi. Dar, vedeți, șarpele, când îl doare capul, iese la drum. Iar d-l doctor Matei scrie la jurnal. Scrie. Și cum scrie! Și ce scrie! Curat ca un doctor Matei!

D-l doctor ne ocărăște pe noi, ocărăște pe P. S. Visarion, ocărăște Sinodul. Că noi am fi niște stricători de Biserică – știți, ai Bisericii, pe care o apără el în jachetă neagră, pantaloni albi și ghete roșii. Are el niște „chestii" și le spune. Din toate „chestiile" astea însă, deocamdată, aci, una singură interesează. D-l doctor Matei are aerul că vorbește în numele altcuiva. În numele altcuiva? Al cui? Că noi doară atâta știm: d-l doctor Matei și d-na Sanda. Vorbește d-l doctor în numele d-nei Sanda? E greu. Pentru că noi știm, de obicei, tocmai pe dos stau lucrurile: adică d-na Sanda vorbește în numele d-lui doctor. Atunci, cum? Pe deasupra d-nei Sanda mai e cineva? Și încă, cineva în numele căruia ar putea vorbi d-l doctor?

Şi, vedeţi, asta e, în adevăr, o chestiune esenţială. Vasăzică, dacă d-l doctor Matei îşi îngăduie ceea ce îşi îngăduie, funcţionează ilegal şi joacă în Biserica noastră calul aşa cum vrea el, este pentru că îşi poate permite să vorbească în numele cuiva. Şi anume, al cuiva destul de însemnat pentru ca, la adăpostul lui, să poată înfrunta pe un episcop şi Sinodul. Asta însemnează că, dacă avem să ne răfuim cu cineva pentru isprăvile d-lui doctor Matei, apoi trebuie să o facem direct: cu acel cineva în numele căruia d-l doctor îşi îngăduie să vorbească – şi care nu e, dragă Doamne, aşa greu de descoperit.

Până atunci însă, socotiţi d-voastră singuri ce hal de Biserică ne ocroteşte!

## „Virtuţi" călugăreşti

Părinţii şi fraţii din Mănăstirea Căldăruşani sunt foarte amărâţi. Stăpânirea i-a binecuvântat cu un stareţ „lipsit cu totul de virtuţi călugăreşti". Adus de prin Basarabia, acest om „robeşte" pe călugări fără milă. Este voinic – „o movilă de carne". Despre partea învăţăturii, stă părintele stareţ cât se poate de prost: ar avea numai două clase primare.

Prea Cuviosul scrie, de pildă: „casă poaţă luoa 25 căruţi Ghiaţă". Şi semnează: „Superior". Nu-şi mai zice stareţ. Nu vrea să ştie de nimeni decât de părintele consilier referent al secţiunii economice a Patriarhiei. Între Mănăstire şi Patriarhie ar fi doar „legături strict economice". Părintele stareţ merge, adică, la Bucureşti cam de trei ori pe săptămână. Şi de fiecare dată „mai puţin de trei damigene a 10 litri vin de Dealul Mare n-a luat; de asemenea, nici câte doi sau trei curcani, brânză, unt, miere". Ba, Mitropolia ar fi râvnit şi la altfel de bunătăţi: „peşte din Gârla mănăstirii, şase oca pe săptămână, este adus la Mitropolie". Iată, aşadar, o mulţime de „virtuţi" care îl ţin pe Filaret Pamfil (aşa îl cheamă) stareţ la Căldăruşani. Se vede treaba că cei de la mitropolie în aceste virtuţi văd adevăratele „virtuţi călugăreşti".

Se întâmplă însă că părintele stareţ se dovedeşte a fi plin şi de alt fel de „virtuţi". Cari credeam că nici chiar în Dealul Mitropoliei nu pot fi socotite „călugăreşti". Aşa, părintele stareţ „a ademenit pe fata minoră Marioara Zaharia din satul Lipia – Ilfov şi *a necinstit-o*. Fata este acum gravidă şi tutorii ei l-au dat în judecată". Procesul se va judeca la Tribunalul Ilfov, S[ecţia a] II[-a]. Ni se indică numărul dosarului – la care s-ar afla scrisorile stareţului către anumiţi oameni din satul Lipia „pentru a acoperi totul".

În cursul acestei luni chiar, stareţul a primit „citaţia". Degrabă a luat „trei damigene cu vin de cinci ani şi trei miei graşi şi a dat fuga la Bucureşti". De unde s-a înturnat liniştit şi stăreţeşte în voie la Căldăruşani.

Evident, ne aflăm în faţa unui caz cu totul izolat. Dar, prin aceasta, nu şi lipsit de gravitate.

Petrecătorii în sfânta Mănăstire Căldăruşani se învaţă de la Filaret stareţul pentru viaţa lor călugărească. Ei văd că prostia, îmbuibarea şi preacurvia sunt

însuşiri cari te pot ridica la cinstea stăreţiei, când ştii să urci în Dealul Mitropoliei toată bunătăţile unei mănăstiri. Şi nădejdea din sufletul lor se iroseşte, ca apa dintr-un vas plesnit pe multe locuri.

Gândesc că părintele patriarh n-a aflat încă de povestea cu fata Marioara Zaharia. Am scris ca să afle.

# B. Politica în Biserică

## „Scandalul bisericesc"

Iubitorii de scandal, mai mult decât de senzaţional chiar, pot să fie mulţumiţi. Există – sau se încearcă stăruitor a se creşte – un nou „scandal bisericesc".

Cred că fenomenul este specific aşezării publice româneşti. Nu cunosc, în orice caz, întâmplări analoage aiurea. Poate pentru că Biserica noastră ar fi mai rea? Pentru că chiriarhii noştri ar fi mai plecaţi păcatului sau „opinia publică" mai puritană? Nu.

Ne aducem doar aminte de blestemăţiile pe cari le povesteşte istoria religioasă despre diferiţii capi de Biserici; cunoaştem şi noi, în zilele noastre, proeminente personalităţi ecleziastice de prin alte părţi, a căror viaţă privată nu e din cele mai pure. Şi totuşi, de scandaluri bisericeşti nu se aude. De ce?

Pentru că nicăieri, ca la noi, nu se amestecă politica în Biserică. Treceţi, vă rog, în revistă tulburările prin cari a trecut Biserica noastră în ultimul sfert de veac. Care este chiriarhul atacat numai pentru „păcatele" lui? Ce proces a fost deschis, care să nu aibă un substrat politic? În ce împrejurare numai dragostea de Biserică a provocat la acţiune pe acuzatori?

Există în viaţa noastră religioasă-publică o categorie de oameni cărora nu le poţi recunoaşte nici o meserie precisă. Ei apar însă – sau, în orice caz, îi poţi identifica uşor – în orice scandal bisericesc. Asta e meseria lor: adună acte, constituie dosare, fără nici un scop precis, ca pe un eventual articol de vânzare. Oricui. Căci dosarul poate fi tot aşa de bine cumpărat de „victimă" ca şi de adversarii ei.

La aceşti oameni, ca la un izvor sigur de informaţie, se adresează cine are nevoie de o campanie. Dar, vedeţi, fabricarea şi adunarea de acte împotriva episcopilor este, într-un fel..., o industrie. Iar ca industrie ea este supusă tuturor progreselor tehnice; deci, şi standardizării. Dosarele acestea au început să aibă de la o vreme aceeaşi înfăţişare; se poate, de pildă, uşor stabili că acuzaţiile ridicate astăzi împotriva P. S. Ghenadie al Buzăului sunt la fel cu cele formulate pe vremuri în contra Î. P. S. Miron Cristea.

Biserica poate fi rentabilă. Dar oamenii de conştiinţă ar trebui să intervină pentru a se curma cu sistemul. Şi poate că chiar actualul scandal, în care s-a pus atâta patimă şi incorectitudine, în care acuzatorii au folosit acte ca să-şi creeze elemente de acuzare, ar trebui să fie prilej pentru o asemenea acţiune.

Ştiu că e greu; e, totuşi, absolut necesar să se isprăvească cu amestecul laicilor şi al politicienilor în Biserică. Ce rost au interpelările parlamentarilor în chestiuni ecleziastice? Să se facă ordine sau dreptate? Dar nu există un Sinod al Bisericii Ortodoxe? Şi atunci, cu ce drept se încearcă a se sustrage „acuzatul" judecătorilor lui naturali?

# De la cruce, la topor

Toţi zeloşii „ortodoxiei", cari s-au simţit jigniţi de articolele noastre în legătură cu balastul pe care îl reprezintă pentru Biserică „sprijinul" statului, sunt datori să ia poziţie faţă de faptele ce vor fi relatate mai jos, după cum au luat faţă de amintitele articole.

Iată faptele. În judeţul Tecuci, un preot, primar al comunei sale, şi-a schingiuit un adversar politic în aşa hal, încât nenorocitul a sucombat chinurilor. În acelaşi judeţ, un alt preot, tot primar, a culcat la pământ cu trei focuri de revolver pe un consătean, şi acesta adversar politic. Martorii spun că focurile au fost trase de la distanţă de un metru, în timp ce executatul era ţinut pe loc de doi „prieteni politici" ai preotului ucigaş.

Lucrurile au fost povestite în parlament de către deputatul Ion Răducanu; şi chiar dacă tribuna Camerei nu ar fi un loc de răspundere, profesorul Răducanu este un om care cunoaşte sensul cuvintelor. Asupra exactităţii faptelor nu poate exista, deci, nici un fel de îndoială. Şi nici asupra calificativelor cari au spintecat cupola Camerei: tâlhar, ucigaş, bandit, criminal; toate aplicate – din nenorocire, pe drept cuvânt – unor slujitori ai altarului.

Sigur că nimic din toate aceste nenorociri nu s-ar fi întâmplat, dacă preoţii respectivi nu ar fi făcut politică şi nu ar fi fost primari. Mai ales. Ştim doară că, în mai toate satele noastre unde-şi face loc o înduşmănire între preot şi o parte a satului, pricina e politica. După cum ştim că, din aceeaşi pricină, în cele mai multe locuri, învăţător şi preot, ceea ce s-ar numi cărturărimea satului, se războiesc.

Cine e vinovat în toate aceste nenorocite întâmplări? Desigur, episcopul, care nu înţelege să-şi ţină preoţii departe de patimile mărunte – dar, precum se vede, şi sângeroase – fatal legate, într-un cerc restrâns, de luptele politice. Fatal; căci ceea ce într-un oraş mare poate rămâne în domeniul principiilor sau în cadrul abstract al partidelor (nu se cunosc oameni politici cari se atacă cu străşnicie aproape insultătoare în public, dar ştiu să fie în particular prieteni?) se transformă în sat într-o inimiciţie de-a dreptul personală.

Deci, vinovat este episcopul; dar nu personal. Ci prin sistem. Căci, în Biserica noastră autocefală, dar trăind ca o ciupercă la umbra statului politic și politicianizant, chiar desemnările de episcopi se fac tot după indicațiuni politice. Vreți să numărăm înaltele fețe bisericești cari ocupă scaunele de păstorire în virtutea unor merite duhovnicești? La ce bun să mai atacăm *persoane*, atunci când ele nu sunt decât roade ale unui *sistem?* Se poate, omenește vorbind, opune chiriarhul pretențiilor oamenilor politici cari îi vor pe preoți instrumente de stăpânire lumească a statului? E o glumă! Mi se pare că nu există Biserică în care să se poată număra atâți chiriarhi depuși din scaun câți avem noi; și toți din motive și prin mașinații politice.

Statul e politic; și nu e *în fapt* o abstracție; ci el se confundă, practic, cu oamenii politici cari îl conduc. Iar oamenii politici își cer personal răsplata pentru sprijinul pe care statul îl acordă Bisericii. Ei contează pe preot, ca pe un element dator să îi ajute politicește. Așa se explică faptul că un mare elector, discutând organizarea partidului, cerea ca preotul să facă parte de drept din conducerea politică a statului. Ceea ce, evident, s-a admis; răposatul mare elector fiind un om „de realități".

Asta e, deci, sistemul. Și iată unde am ajuns cu el: la schingiuire și la cri... De bună seamă, cazurile se vor lua în cercetare. Nu vom spune că nu se va face nimic. Chiar dacă guvernul va găsi modalitatea unei amnistii pentru a salva „prestigiul politic" al partidului, e greu să credem că Biserica va mai îngădui la altar asemenea bestii. Dar nu e de-ajuns. Procedarea de la caz la caz e un paleativ. Biserica – astăzi autonomă – are îndatoriri mai largi. Sfântul Sinod e adunat în sesiune obicinuită. Nu s-ar putea ridica și această problemă?

## „Politicianii împotriva Bisericii"

P. S. Lucian, episcop al Romanului, a ridicat glasul în Senatul țării, ca să dea lămuriri în chestiunea preotului Condrache, cu isprăvile căruia deputatul Răducanu întreținuse Camera miercurea trecută.

Prea Sfinția Sa crede că toată zarva născută în jurul acestor „incidente" e alimentată mai ales de politicieni, cari, lipsiți de scrupule cum sunt, cred că orice mijloc e bun pentru a agita lumea. Cât despre cazul preotului Condrache însuși, nu poate spune decât că prima lui victimă a fost un hoț de cai, care a sucombat în timpul... cercetării; că el a fost, în adevăr, preot, mai demult, și anume prin Dobrogea, pe undeva; dar că acum nu mai e preot și că, în orice caz, în registrele Episcopiei Romanului nu se găsește trecut ca atare. Recunoaște, totuși, că e încă preot după dar – deși nu mai are biserică.

Părerea noastră e că Prea Sfințitul Lucian nu e îndeajuns de informat. Că vor fi politicieni în această tristă întâmplare, nu ne îndoim. Să judece însă publicul unde sunt ei. Noi ne vom mărgini să precizăm numai unele fapte.

Mai întâi, cui se datorește că numitul Condrache, al cărui dosar e destul de încărcat, nu a fost încă trecut în fața unei judecăți, care să hotărască dacă mai e demn să poarte haina preoțească?

Și, pe urmă: nu a fost Condrache preot decât în Dobrogea? Noi știm altfel. Și anume: cu adresele nr. 2134/924 a *Episcopiei de Roman* și 61 629/924 a Ministerului Cultelor, preotul Condrache a fost numit la biserica din comuna Ursa, jud. *Tecuci*, unde a funcționat până la 1 februarie 1925.

La această dată, cu adresele nr. [...[1]]92 a *Episcopiei de Roman* și 9613 a Ministerului Cultelor, a fost transferat în com. Cosițeni, tot în jud. *Tecuci*.

A rămas preot la biserica respectivă până la 1 aprilie 1926, când a demisionat: ceea ce, de altfel, se confirmă și prin adresele nr. 1084/926 a Episcopiei de Roman și 49 701/926 a Ministerului Cultelor.

Rugăm pe P. S. Sa să controleze aceste date.

Nu slujește la altar? Martori ne afirmă că, totuși, preotul Condrache a oficiat anul acesta slujba Învierii în satul Valea Rea.

Când am crezut că e nevoie să scriem cele cuprinse în articolul *De la cruce, la topor*, eram încredințați că Biserica va reacționa împotriva unor asemenea acte de tâlhărie, fără să aștepte un îndemn din afară. P. S. Lucian se însărcinează a ne convinge de contrariul. P. S. Sa crede că nu se pot acorda proporții cazului.

Am stabilit că episcopul Romanului nu e informat. E destul de rău, mai ales când informații aleargă pe toate drumurile. E mai rău însă că, nefiind informat, Prea Sfințitul episcop a intervenit în discuție. Graba nu a fost nicicând de ajutor.

## La punct

Prea Sfințitul Lucian, episcop al Romanului, a ținut să ne trimită o întâmpinare la „articolașul" nostru *Politicianii împotriva Bisericii*, întâmpinare bogată în răstălmăciri, precizări și adaosuri la comentariile noastre.

Regretăm că nici după aceste lămuriri, cărora Prea Sfinția Sa nu le-a refuzat amploarea, situația nu este definitiv clarificată.

Avem chiar impresia că, probabil din lipsa noastră de precizie și talent în a expune o chestie, Prea Sfințitul Lucian nu este fixat încă asupra punctului pe care noi îl socotim ca nod al întregii dezbateri.

Înaltul chiriarh crede că noi îl *acuzăm* că nu e îndeajuns de bine informat asupra lucrurilor cari se petrec în Eparhia Romanului. De fapt, cazul e aproape contrariu. Nouă ne-a părut rău că în răspunsul dat în Senatul țării s-a adoptat o atitudine care muta chestiunea pe un teren strict politic – sau, mai exact, politicianist. Căci Prea Sfințitul a început prin a declara că toată comunicarea de la Cameră a profesorului Răducanu nu e decât o afacere de răzbunări mărunte, de politicieni, între ei.

Acest fapt, și nu altul, considerarea comunicării ca o afacere de ordin pur politic, și încă, cu caracter de răzbunare împotriva „preotului" Condrache, ne-a mâhnit pe noi. Și asupra lui am scris. Dacă e dar vorba de o acuzare, ea nu-și poate avea decât aci obiectul.

Noi însă nu ne-am permis să acuzăm; ci am bănuit că Prea Sfințitul nu e îndeajuns de informat. Lipsa de informație era, deci, în mintea noastră, *nu o acuzație* împotriva P. S. Lucian, ci, tocmai dimpotrivă, *o scuză* pe care noi o găseam chiriarhului, pe care, în urma atitudinii luate, chiar oameni de bună credință l-ar fi putut acuza de politicianism în Biserică.

Iată însă că Prea Sfințitul episcop al Romanului, urmaș în scaun al neînfricatului Gherasim Safirin, renunță singur la această scuză și declară că era mai dinainte perfect informat asupra situației. Nu vrem să stăruim asupra amănuntelor, nu îndeajuns de clare, ale „răspunsului" pe care ni l-a trimis și pe care noi l-am publicat. Respectul pe care, principial, îl datorăm unei înalte fețe bisericești ne interzice, pe de altă parte, de a pune la îndoială perfecta valabilitate a afirmațiilor Prea Sfinției Sale. Considerăm, deci, ca definitiv stabilit că înaltul chiriarh era perfect informat și că îndoiala noastră în privința acestei informații nu era fundată.

Foarte bine. Dar atunci, prin însăși voia Prea Sfințitului Lucian dispare *scuza*. Și, în acest caz, cum rămâne cu *acuza*?

## O sentință nedreaptă

O plângere din Timișoara. Asupra căreia vom reveni, pentru că piesele de la dosar sunt cu mult prea caracteristice și dezvăluiesc o întreagă stare de lucruri; pe care însă, astăzi, o amintim numai ca un exemplu, în cadrul unor considerații mai generale. Iată, deci, cazul.

Părintele Ardeleanu a fost suspendat pe timp de șase luni. Dacă pe drept sau pe nedrept, asta o vom vedea atunci când vom cerceta dosarul. Fapt este însă că, în acțiunea de judecare a consistoriului respectiv, puteri lăturalnice au intervenit pentru a smulge scaunului de judecată o hotărâre care s-ar fi putut – ba chiar era – să fie altfel; că motivele pârei împotriva preotului Ardeleanu se grupează, toate, în jurul faptului că preotul Ardeleanu nu vrea cu nici un preț să se înscrie într-un anumit partid politic; că, în sfârșit, presupunând că preotul pârât și condamnat ar fi și vinovat – sunt o mulțime de alți preoți cu vini mai grave, împotriva cărora, totuși, nu se iau măsuri, deși plângeri repetate și susținute pe acte oficial întărite există.

O să spuneți că Prea Sfințitul Grigore al Ardealului, în eparhia căruia se întâmplă aceste lucruri, a interzis preoților să facă politică. Se poate. Dar nu știe Prea Sfințitul că un protopop de prin Banat e vicepreședinte de organizație liberală? Ori asta nu se prinde, că-i... guvern?

Prea frumos, în orice caz, nu e. Căci, iată, întâmplarea preotului Ardeleanu e primejdioasă. O înaltă faţă arhierească declară că, de când păstoreşte, o sentinţă mai nedreaptă ca aceasta încă nu a pomenit! Enoriaşii, vreo patru sute, au semnat o plângere de protest şi au mers la preotul năpăstuit cu o propunere: să treacă cu toţii la uniţi – că sunt oameni mai de omenie. Preotul a refuzat hotărât; dar enoriaşii cârtesc încă.

Toate acestea, pentru ce? Pentru că alţii, care nu pregetă a afirma în auzul lumii că Hristos a fost... fachir – şi încă alte declaraţii mai grozave, pe care Prea Sfinţitul le ştie şi le va şti şi publicul, căci le vom spune noi –, râvnesc, cu sprijinul celor puternici, la locul părintelui Ardeleanu.

Cei puşi în cauză să nu se grăbească cu întâmpinarea, până nu vom spune noi lucrurilor pe nume. Dacă au o grabă, să şi-o satisfacă îndreptând ce au stricat. Pentru ca să nu mai dezbatem şi acest caz în marele proces pe care îl vom deschide în curând puternicilor Bisericii.

Căci, să ni se îngăduie: de patru ani, de când încercăm cu scrisul nostru să sprijinim Biserica, am spus, exagerând chiar, mult din binele ce se putea spune despre activitatea chiriarhilor noştri, iar răul, de cele mai multe ori, l-am tăcut.

Acum a venit vremea să facem socoteli. Şi le vom face; pentru binele aceleiaşi Biserici.

## Politica în Biserică

Jurământul de la Alba-Iulia şi procesul deschis în Sfântul Sinod în jurul acestui fapt au ridicat, cum, de altfel, era şi natural, o serie de probleme, dintre care cea mai gravă este, fără îndoială, cea a amestecului politicei în Biserică.

Formele pe cari discutarea acestei chestiuni le ia în împrejurările de faţă sunt cele obicinuite: ziarele guvernamentale acuză opoziţia că ar voi să introducă luptele politice în Biserică. Aceeaşi ipocrizie, rea credinţă şi falsificare a adevărului, cari, între altele, au îndepărtat pe liberali de sufletul ţării, sunt şi aci la lucru. Să ne mirăm, deci, că discuţia ia forme acre şi lipsite de obiectivitate? Nu; dar să facem, cel puţin noi, altfel.

Faptul de la care pleacă întreaga ceartă nu e, prin el însuşi, prea decisiv pentru nici una din părţile litigante. Hotărârea Sfântului Sinod vorbeşte, e adevărat, de un jurământ depus în duh de răzvrătire. Dar din această apreciere nu se poate face, formal, nici un fel de deducţie definitivă asupra caracterului politic al încheierii Sfântului Sinod. Pentru că oricând se poate ridica obiecţia, formal, perfect fundată, că înaltul Sobor nu a cercetat decât o chestiune de disciplină privind pe preoţii cari îi cad sub jurisdicţie.

Opinia publică este îndreptăţită însă a pune o altă întrebare; şi anume: dacă adunarea de la Alba-Iulia ar fi avut o altă ieşire şi dacă astăzi am fi avut oricare

alt guvern decât cel de astăzi, s-ar fi grăbit Sfântul Sinod cu judecarea cazului? Întrebare care ar dovedi – prin răspunsul pe care îl comportă – că guvernele au priză directă asupra Bisericii. După cum, iarăşi, se poate ridica chestiunea dacă un alt guvern decât cel al d-lui Vintilă Brătianu ar fi putut obţine de la Soborul Bisericii noastre o hotărâre ca cea căzută în ultimele zile. Ceea ce ar indica o influenţă a Partidului Liberal.

Proces de intenţiuni? Nu e vorba de nici o intenţie, ci de realităţi. Este oare un secret pentru cineva că Biserica noastră e aservită statului şi că Partidul Liberal a izbutit să-şi asigure majorităţi în Sinod? Nu este îndeobşte cunoscută intervenţia repetată – de la guvern şi din opoziţie – a acestui partid în treburile bisericeşti? Nu este operă liberală transformarea Bisericii într-un instrument de poliţie şi laicizarea ei? Ştim, iarăşi se va ridica, din pana cine ştie cărui „dominant" de pe la Bucureşti sau Sibiu, acuzaţia ridiculă şi de rea credinţă: insultători ai Bisericii.

Dar suntem insultători ai Bisericii noi, care ne-am făcut proba iubirii faţă de această sfântă aşezare, sau cei cari încearcă şi izbutesc să lege libera desfăşurare a puterilor ei, „asigurându-se" de persoana episcopilor? Să mai vorbim şi deschis. Şi să spunem că un om al lui Dumnezeu nu poate ajunge la episcopat decât prin neprevederea liberalilor. Că un candidat la chiriarhie nu e acceptat decât după ce i s-a făcut dosar, decât dacă fişa lui personală, cazierul lui, indică destule păcate sau suficiente obligaţiuni pentru ca orice veleitate de independenţă să fie nimicită? Asta e. De ce ne-am mai ascunde?

Ca în toate marile funcţiuni ale ţării, şi în Biserică va trebui întreprinsă o operă de purificare. Pot afirma că lucrurile acestea sunt în amănunt studiate. Şi că o fundamentală prefacere se va înfăptui. Cine iubeşte Biserica lui Dumnezeu poate nădăjdui că prăpădul regenerator se va lăsa greu peste scaunele episcopale. Va fi o operaţie scurtă, dureroasă, dar absolut necesară.

Altfel, Biserica noastră moare. Înăbuşită sub pretenţiile statului şi politicei, incapabilă de a reacţiona, aşa cum e încătuşată voinţa înaltei ierarhii. Nu o spun eu. O spun chiriarhi cari se văd neputincioşi de a provoca o îndreptare. O spune situaţia Bisericii. Căci ce Biserică vie poate fi cea a noastră, când astăzi nu avem în ea trei oameni cari să poată deveni episcopi? Când cei mai buni sunt zvârliţi pradă înjurătorilor publici, stând în directă legătură cu Partidul Liberal sau ostracizaţi pentru păcate imaginare şi aruncaţi într-o biserică de margine? Şi să mai spun? Voi mai spune. La vreme!

Noi, „calomniatori ai Bisericii"! Am cerut Bisericii să ne judece. De ce nu o face – dacă suntem în vină? E aşa de simplu. Nu se cere decât hotărâre şi conştiinţa purităţii proprii. Încă o dată – aştept să-mi văd judecătorii. Ne-am putea privi ochi în ochi!

# Clericalism român?

Între toate speţele de bazaconii – cele mai multe de import – pe cari oameni fără treabă şi slăbuţi de minte (în cel mai bun caz) le lansează în atmosfera dezorientată a vieţii noastre publice, clericalismul nu e, fără îndoială, cea mai puţin veselă.

O adunare preoţească s-a ţinut zilele acestea în Bucureşti. Nu ştiu încă cine a convocat-o şi cine a condus-o. Aflu însă că în această adunare s-a găsit cineva – preot să fie, nu cred; că doară preoţii au bun simţ şi măsură! – care să înfrunte (inconştient, probabil) ridicolul propunerii unu partid clerical în ţara românească. Fapt e că s-a votat şi o moţiune care a apărut şi prin gazete, şi al cărei prim punct este: „Preoţii vor lua parte la întreaga viaţă politică a ţării, în cadrele legii".

Cuprinsul moţiunii trădează spiritul în care s-a ţinut adunarea: o iresponsabilă excitare a poftelor înspre drepturi pe care preoţii nu le pot avea, fără a primejdui însăşi fiinţa Bisericii. Un apel la bugetul statului (statul este obligat să întreţină Biserica şi personalul (!!) ei, fiindcă primeşte de la Biserică şi preoţi servicii fără care statul n-ar putea exista); o renunţare la autonomia bisericească („desfiinţarea art. 19, 20 şi 21 din legea de organizare a Bisericii Ortodoxe, care prevăd că Biserica se întreţine din averea ei proprie, iar statul acordă numai ajutoare"); un blestemat îndemn la călcarea canoanelor, pentru a se înlesni... recăsătorirea preoţilor („recăsătorirea preoţilor să fie admisă, deoarece Sfântul Sinod, care a modificat canoanele în ce priveşte Paştele, le poate modifica şi aci"). Nu ştiu dacă preoţii de faţă la adunare îşi vor fi dând seama cât e de bolnavă mentalitatea din care a purces această moţiune. E mai bine, deci, să luăm lucrurile în glumă şi să lăsăm în ridicolul ei propriu mintea aberativă care a dat naştere acestor elucubraţiuni. Pentru că, altfel, ar trebui să cerem răspopirea tuturor participanţilor, ca absolut străini nu numai de duhul, dar chiar de aşezarea canonică a pravoslaviei.

Pretenţia moţiunii este, în adevăr, ridicolă şi hibridă. Se cere, anume, pe de o parte, introducerea unui punct de vedere catolic – imixtiunea directă a Bisericii în lumea seculară – dar, pe de alta, pentru o biată necesitate a trupurilor betege, se refuză supunerea la disciplina aşezării canonice.

Oameni buni, veniţi-vă în fire şi nu vă mai luaţi după toate muştele. Iar dacă vă încântă ce au făcut papistaşii, nu uitaţi că puterea lor stă mai ales în disciplină.

# Spiritul de compromis în Biserică

Îndrăzneaţă şi sugestivă afirmaţia colaboratorului nostru, P. C. Spătaru[1], care crede că rostul cel mai de seamă al dăinuirii „uniatismului" în Ardeal e groaza unor oameni credincioşi şi puri de amestecul politicei în treburile bisericeşti. Şi, poate, chiar adevărată. Căci nu încape nici un fel de îndoială că oameni care,

grație poziției lor speciale față de Roma, s-au bucurat de o deplină libertate în gospodărirea trebilor lor au și izbutit să păstreze un punct de vedere bisericesc, neinfluențat de potriveli lăturalnice.

Drept vorbind, amestecul politicei în așezările noastre religioase nu e decât punctul de plecare al spiritului de compromis care macină Biserica noastră dreptmăritoare. Căci abuzurile, nedreptățile și nelegiuirile au trecut demult într-un domeniu care nu mai are nimic de-a face cu politica. Întâmplarea preotului Micșunescu, pe care am relatat-o și comentat-o la vreme, și care preocupă în zilele din urmă din nou presa, este, în adevăr, concludentă. Un preot în divorț cu soția, dovedit, după propria declarație scrisă, că ar fi avut legături neîngăduite cu o femeie în chiar localul școalei în care funcționa ca profesoară, slujește încă în fața Sfântului Altar. O suspendare hotărâtă de autoritatea superioară a fost făcută inoperantă, prin intervenții venite de mai sus încă. Cum, într-o Biserică, e cu putință să se găsească protectori pentru preoți în divorț, vinovați de preacurvie în forma cea mai gravă, este de neînțeles. Faptul există însă în ochii sau cel puțin în știința tuturor. Să ne mai mirăm, deci, că „ortodoxia" nu atrage?

Eu nu zic că, în alte Biserici, nu se găsesc slujitori vinovați de același păcat. Iată, în Polonia, un episcop catolic a căzut în aceeași fărădelege. Da, dar episcopul respectiv a fost condamnat de tribunal le 32 de luni închisoare corecțională. Putem noi acuza un caz măcar analog? Preacurvia nu a fost niciodată un impediment pentru episcopat, decât doar atunci când episcopul respectiv devenea incomod într-un fel sau în altul pentru guvern. Iar atunci sancțiunea era demisia din scaun și retragerea într-o mănăstire.

Față bisericească caterisită nu s-a pomenit în Biserica noastră de zeci de ani; și totuși, scandaluri au fost – slavă Domnului! Dar împotriva scandalului nu se reacționează, pentru că la noi s-a pierdut conștiința LEGII.

Un episcopat implacabil în împlinirea strictă a legii, iată cea mai mare nevoie a ceasului de față. Ar fi strivit un Micșunescu oarecare, desigur; dar, în schimb, am avea o Biserică. Așa cum e acum, ne-o spurcă toți.

## Un preot nevrednic

Isprava preotului Scurtescu de la Cocioc este de natură să tulbure adânc liniștea sufletească a celor ce iubesc religia noastră și pe slujitorii ei. Sfinția sa, din blând păstor de suflete, s-a preschimbat în ucigaș de oameni și, din vârful unui camion-automobil încărcat de agenți electorali și de bătăuși liberali beți, a împrăștiat nu cuvinte de pace și de înfrățire, ci gloanțe de revolver, cari erau să coste viața locuitorului Gh. Stoian, prăvălit într-un lac de sânge în mijlocul șoselei, din milostivirea slujitorului la altarul Domnului.

Și numai intervenția delegaților național-țărăniști din preajma localului de votare a scăpat pe răul păstor de furia mulțimii.

Incident care dovedeşte încă o dată ce ravagii poate provoca pasiunea politică acolo unde te aştepţi mai puţin. Nimeni nu contestă preoţilor dreptul de a avea anumite păreri şi preferinţe, fiindcă, în calitatea de cetăţeni liberi, mişcătoarele înfăţişări ale vieţii publice nu-i pot lăsa nepăsători; şi, între deosebitele programe cu cari partidele politice încearcă să capteze încrederea maselor, nimic nu e mai firesc decât ca unul sau altul să le solicite mai vârtos luarea aminte.

Dar atât. În ordinea prozelitismului militant, misiunea slujitorilor altarului nu trebuie să se îndrepte decât într-o singură direcţiune: păstrarea şi întărirea credinţei, îndulcirea suferinţelor cu vorba şi cu fapta.

Dar a se învălmăşi în încăierările dintre taberele politice, a-şi sumete poalele anteriului şi a înhăţa ciomagul sau revolverul cu mâna care poartă crucea pe deasupra mulţimilor prosternate, a descinde din demnitatea sacerdotală la rolul nedemn de bătăuş în alegeri, a te rătăci singur şi a rătăci pe alţii pe cărările întortocheate ale zadarnicelor controverse de club şi de cafenea, iată acţiuni cari compromit ceva mai mult decât un singur om şi cari azvârlă un pernicios discredit asupra a ceea ce este azilul suprem al tuturor inimilor dreptcredincioase şi limanul delectabil al tuturor speranţelor noastre.

Dar a vărsa sânge, ce lucru monstruos şi neauzit pentru un slujitor al lui Hrist! Părintele Scurtescu a uitat, în clipa acea de nebunie homicidă, redutabila învăţătură a Mântuitorului: „Cine va scoate sabia de sabie va pieri"[1]? Şi ce trebuie să mai aşteptăm de la un ales şi un predestinat, care s-a comportat într-un moment dat ca un păgân şi ca un fărădelege?

Credinţa primeşte lovituri dureroase tocmai de la ceia cari sunt ursiţi să o apere. Cu atât mai vârtos se impune ca organele superioare bisericeşti să ia cele mai drastice şi mai urgente măsuri, pentru pedepsirea preotului nevrednic. Justiţia laică îşi va face, fără îndoială, datoria. Dar pilda înfrânării imediate a unor apucături cari zdruncină prestigiul Bisericii şi al slujitorilor ei trebuie să vie din sânul ei însăşi.

## Primatul spiritualului

Actul de curajoasă hotărâre al P. S. episcop al Orăzii, Roman Ciorogariu[1], prin care se cere preoţilor să demisioneze din partidele politice, sub citarea canonului apostolic că nimeni nu poate sluji la doi stăpâni, este – în atmosfera de anarhie şi de uitare a sfintelor aşezări în care se zbate Biserica noastră – un suprem cordial.

Nu este vorba de eficacitatea actului în sine. Poate că, la urma urmelor, îndreptăţirea canonică a pastoralei P. S. Roman nici nu e aşa de clară şi că e nevoie de o interpretare prin ocol a textelor, pentru ca aplicabilitatea lor să fie reală.

Pe de altă parte, realitatea socială e la noi prea puternică faţă de cea religioasă, pentru ca porunca episcopului de Oradea să găsească ascultare.

Canoanele? Dar noi am dat texte precise, nu interpretări, după care Î. P. S. Miron a căzut sub afurisanie, pentru că a acceptat să funcționeze ca membru al Înaltului Consiliu de Regență! S-a mișcat cineva în țară și în Biserica noastră? Sinodul se adună, Sinodul se risipește fără ca cineva să îndrăznească a-și aduce aminte că mai există și o lege a lui Dumnezeu, față de care e răspunzător. Doar eu, unul singur, nu am deznădăjduit. Și aștept ceasul în care mâna lui Dumnezeu se va lăsa greu asupra înfruntătorilor.

Deci, dară, nu în efectele ei materiale imediate ne bucură pe noi hotărârea P. S. Roman de la Oradea, ci în spiritul ei. Este ca un semn care depășește puterile noastre de acțiune și de înțelegere.

Nu se poate ca P. S. episcop să nu se fi bătut din vreme cu gândul acesta. Nu se poate ca ideea răspunderii pentru năvala pălămidei lumești în grădina lui Dumnezeu, care i-a fost dată în grijă, să nu-i fi frământat gândurile și conștiința.

E un act nepolitic – desigur. Dar tocmai aci îi vedem noi valoarea: în marea întoarcere sufletească, grație căreia un om prea respectat, de grea și înaltă răspundere, depune printr-o asemenea acțiune mărturie pentru primatul spiritualului. Când? Într-o vreme când patriarhul țării acceptă un loc în regență, iar Sinodul bâjbâie în cele mai grele rătăciri.

Părinte Roman, pe răbojul păcatelor noastre, Dumnezeu nu va întârzia să crestează fapta ta răscumpărătoare. Fii sigur. Și asta e tot ce poți nădăjdui mai mult!

## Între „Roma locuta"[1] și „toleretur"[2]

Cuviosul monah Gherasim trece la catolici. Este ultima veste pe care o primesc în legătură cu frământările din Biserica noastră. Înainte de această a doua moarte a lui (căci, intrând în monahie, Gherasim a murit după trup, iar trecând la catolicism, el moare a doua oară, după suflet), înainte de această a doua moarte a lui, deci, cuviosul Gherasim era călugăr în schit, la Durău. Întâmplări a căror rânduire nu a stat în mâna și în puterea lui l-au adus în anii din urmă ca slujitor pe lângă Biserica patriarhală din București. Era un umil rob al treburilor zilnice, dar de bună seamă că, deasupra sufletului lui, nesigur și neancorat în Hristos, stăpânea o minte ageră, în care elementul *formal* al gândirii sărbătorea orgii de rudimentară, dar implacabilă dialectică. Nenorocirea a căzut pe capul lui năprasnică – există mai grozavă nenorocire pentru un pravoslavnic decât această alunecare spre drumurile Romei? –, năprasnică, pe măsura uscăciunii credinței lui și pe măsura încrederii în rațiunea lui, în buna lui logică.

Pentru că fostul cuvios Gherasim nu a făcut decât să tragă, așa uscat de credință cum era, consecințele dintr-o stare de lucruri care, pe zi ce trece, se înscăunează mai hotărât în Biserica noastră. Ierarhia noastră bisericească se catolicizează în apucături – asta o simțea nefericitul Gherasim, cum o simțim fiecare din noi; și atunci, consecvent și curagios, el a luat-o înainte; trecând într-o

ordine de aşezări în care toate lucrurile acestea, după care se doresc ierarhii noştri, sunt gata făcute şi – din punctul acesta de vedere – bine făcute.

Ultimele întâmplări din Biserica românească îl vor fi împins încă mai mult spre drumul rătăcirii; pentru că niciodată nu s-a dovedit mai precis ca în aceste împrejurări că în sufletul chiriarhilor noştri români hălăduieşte *duhul papistaş al puterii pentru putere*. O întreagă serie de greşeli, care mai de care mai grele, au sfârşit prin a arunca Soborul nostru în afară de Ortodoxie. Am rugat, am protestat. Degeaba. Nu ai dreptul să te ridici împotriva hotărârii Sfântului Sinod. *Roma locuta*. Roma a zis. Sfântul Sinod a hotărât – plecaţi-vă noroade.

De la nenorocita schimbare a calendarului, făcută fără nici o pregătire şi fără nici o grijă pentru sufletele oamenilor, toată sforţarea Sinodului nostru a fost una singură: să-şi salveze prestigiul. Târguri ruşinoase s-au încheiat, umilinţe groaznice au fost îndurate între patru ochi, vrajbă s-a aruncat între fiii aceleaşi Biserici, ameninţată cu destrămarea; orice! Nimic nu era prea scump dacă „autoritatea" Sinodului putea să rămână în picioare.

Autoritatea? Zic ei! Căci, în fapt, un Sinod care se dovedeşte a fi ignorant până şi în cele mai elementare adevăruri pravoslavnice, ale cărui cărţi pastorale sunt sfârtecate până la desfigurare – şi fără ripostă – de ştiinţa în ale teologiei de o ceată de tineri laici, care nu ştie de ce a luat o hotărâre şi e gata a o lua pe oricare, numai să se găsească stăpânul lumesc, deţinător al sacului cu grăunţe care să i-o indice şi să i-o impună, un Sinod ca acesta nu are şi nici nu cere autoritate pentru el. Ci cere altceva; mai simplu şi mai urât; el cere o recunoaştere a continuării stăpânirii lui. Atât.

Şi pentru asta – orice! Ca un al doilea Petru, părintele Gurie, întors la Chişinău şi scăpat de sub duhul rătăcirii care stăpâneşte pe sinodalii din Bucureşti, se căieşte şi declară sus şi tare în faţa norodului că nu va respecta hotărârea de la 24 ianuar şi 8 februar. Ci va prăznui Paştele la 5 mai. Rumoare la Bucureşti? Aş, nu! Ce veţi face? – Noi, nimic. O să-i lăsăm pe basarabeni să serbeze la 5 mai, şi asta e! – Veţi da vreo dezlegare? – Dezlegare, nu, dar vom tolera.

Ei, da, vom tolera. Cunoaştem. Era fatal. După *Roma locuta*, ce alt putea să urmeze decât *toleretur*? Sfântul părinte de la Roma poate fi satisfăcut de şcolarii săi!

... Cucoană Marie de la Sinaia, care ţi-ai părăsit Biserica şi te-ai ostenit odată până în prăpădul Bucureştilor, ca să mă întrebi, cuprinsă de spaimă şi durere: „Acum noi ce facem?", aprinde o lumânare pentru sufletul răposatului nostru frate, fostul monah Gherasim, căzut în catolicism, şi roagă-te pentru iertarea grozavelor lui păcate, săvârşite, toate, din îndemnul marilor lui chiriarhi.

## Cine tulbură pacea în Biserică

La Bucureşti s-a adunat în săptămâna trecută marele congres al Bisericii Ortodoxe. Fiecare eparhie care stă sub stăpânirea vreunui vlădică trimite în această adunare câte şase delegaţi (patru mireni şi doi preoţi) cari, împreună cu mitro-

poliţii, episcopii şi arhiereii de scaun, sunt chemaţi, tot la trei ani, ca să hotărască în trebile gospodăreşti ale Bisericii.

Acum, când s-au făcut alegerile pentru această adunare, era la cârma ţării domnul general Averescu. Şi în loc să fie aleşi ca delegaţi oameni temători de Dumnezeu şi cu dragoste pentru sfânta noastră Biserică, au învârtit ei lucrurile aşa, că ne-am pomenit în congres tot cu liberalii şi averescanii pe cari îi întâlnim în sfatul ţării, la Cameră şi la Senat, când pot ei să măsluiască alegerile şi să fure urnele.

Deci, dară, când s-au văzut ei adunaţi la Bucureşti, mai mult în de ei, s-au socotit că poate n-ar fi rău să facă un necaz stăpânirii de astăzi şi au ridicat pe unul de-ai lor, altfel om cu multă învăţătură de carte, dar bătut de Dumnezeu cu păcatul înfruntării dreptăţii, şi l-au pus să spună că la fraţii noştri din Ardeal se întâmplă tulburare grozavă, că stăpânirea de astăzi a aşezat peste tot în locurile de frunte, ca prefecţi, primari, profesori în şcolile mai înalte, tot papistaşi, şi că fraţii noştri pravoslavnici sunt înlăturaţi din tot locul.

Pasămite, li se rupea liberalilor inima de dragul Bisericii noastre dreptcredincioase; şi uitau că tot ei au coborât din scaun şi pe mitropolitul Ghenadie[1], şi pe mitropolitul Atanasie[2], care a fost un mare cărturar al Bisericii noastre, şi pe vlădica Gherasim de la Roman, care a fost un sfânt; şi că tot ei au adus stricarea cea mare în Biserică, atunci când au dat poruncă să se schimbe calendarul, peste voia vlădicilor, de s-a frânt anul trecut ţara în două, când cu prăznuirea Paştilor.

Vasăzică, s-a ridicat unul din ai lor, cu glas mare, şi a strigat primejdia care ne paşte pe noi, pravoslavnicii; că, adică, stăpânirea oploşeşte peste tot la cârma trebilor ţării numai papistaşi. Când au auzit una ca asta, toţi vlădicii şi preoţii cari erau de faţă s-au îngrijorat foarte. Şi a fost o zarvă şi o tulburare, cum nu s-a mai pomenit în Biserica noastră. Căci, în adevăr, mare păcat şi durere ar fi fost, dacă stăpânirea, care e pusă acolo sus, nu numai prin hotărârea noastră, ci şi prin vrerea lui Dumnezeu, ne-ar fi înfruntat legea noastră din moşi-strămoşi şi ar fi dat la o parte din toate locurile de cinste din Ardeal pe fraţii noştri pravoslavnici.

Numai că, până la urmă, când au cercetat să vadă dacă arătările acestea ale liberalilor şi averescanilor sunt adevărate, oamenii au dovedit că toate erau mincinoase şi că măcar atâta durere şi grijă pentru dreaptacredinţă câtă e la liberali se găseşte şi la stăpânirea de astăzi.

Şi s-au întors vlădicii noştri cu scârbă de la tulburători. Ba chiar, unul din ei, vlădica Visarion Puiu, episcop la Bălţi, în Basarabia, om cu frica lui Dumnezeu, a spus mai ieri că el va ridica glasul în sfatul ţării, la Senat, unde este, şi va înfrunta pe cei cari cu înşelăciune au încercat să tulbure apele liniştite ale credinţei, numai ca să ridice ţara împotriva stăpânirii de astăzi.

Şi astfel au fost ruşinaţi şi în această adunare bisericească liberalii şi averescanii, cari toată viaţa lor nu au ştiut, şi nici acum, după ridicarea ţăranilor, nu au învăţat, ce e frica de dreptate şi scârba de minciună.

Stăpânirea însă are de datorinţă să ia seama: ca Biserica să fie pusă la adăpost de stricarea asta; pentru că altfel s-ar putea să fie rătăcirea din urmă mai amară decât cea dintâi.

# Exces de devotament

Congresul eparhial de la Cernăuţi a fost penibil. Cel puţin într-una din înfăţişările lui. Cineva a propus o moţiune omagială pentru părintele patriarh. Iar congresul a respins-o.

Acuma, să mărturisim că congresul avea dreptate. Aşa că propunătorul moţiunii a căzut într-un exces de... devotament.

Pentru că, să vedeţi împrejurările: moţiunea omagială pornea de la faptul că părintele patriarh fusese atacat şi insultat într-un ziar politic din Bucureşti – adică în „Viitorul", ca să fim mai precişi. Iar excesiv devotatul nostru dorea, nici mai mult nici mai puţin, decât ca congresul eparhial să protesteze împotriva acestor atacuri, depunând la picioarele Prea Fericitului expresiunea sentimentelor de... etc., etc.

Cu totul alături de drum această propunere; pentru că atacurile şi insultele fuseseră politice şi nu... bisericeşti, pentru fapte – făcute sau numai bănuite ca atare – din împărăţia diavolului şi nu a lui Dumnezeu. Cu ce drept se amestecă, deci, congresul eparhial în acest domeniu?

Şi, cu toate acestea, dacă nu formal, cel puţin în fond, sensibilitatea congresiştilor avea motive să se considere sesizată. Atacul „Viitorului" cuprindea şi anumite ameninţări de ordin bisericesc. Se spunea, anume, ca să vorbim limbajul de prost crescuţi al liberalilor, că, dacă părintele patriarh nu va face ce vor dumnealor, liberalii, apoi îşi va pierde nu numai locul de regent, dar şi pe acela de patriarh, când vor veni dumnealor la putere. La care, evident, congresul ar avea, formal, dreptul a se întreba: de unde îşi ia un partid politic îngăduinţa de a se amesteca în cele bisericeşti?

Din nefericire însă, dreptul acesta e numai formal. Căci, lăsând la o parte practica vieţii noastre ecleziastice, în care nimic nu s-a petrecut în ultimii 50 de ani fără amestecul politicei, acceptând – să nu o uităm, mai ales acum – însărcinarea categoric anticanonică şi cu totul împotriva spiritului şi literei Ortodoxiei, de membru al Consiliului de Regenţă.

A fost insultat şi atacat, deci, Prea Sfinţitul de un partid politic? Desigur, e rău. Dar, ce vreţi? „Ale tale dintru ale tale". Iar dacă congresul eparhial al Bucovinei nu a protestat *atunci*, cu ce drept protestează *acum*?

Ordine trebuie pusă în cele bisericeşti? Nu încape îndoială! Să începem însă de sus!

# Autonomie bisericească şi acţiune politică

Doi preoţi au fost amestecaţi în tulburările – antisemite sau altfel – din Maramureş. Cazul nu e, din nefericire, izolat. Autorităţile ştiu că, şi altfel,

preoţii se agită în chestiuni de acestea lumeşti, ţin cuvântări şi trec chiar, pe alocurea, la căi de fapt. Ni se afirmă, şi nu am repeta-o, dacă nu am respecta izvorul – atât de extraordinară ni se pare împrejurarea – că uneori chiar amvonul a fost întrebuinţat în asemenea scopuri.

Vasăzică, preoţii fac politică. Nu este, evident, nici o noutate; dar întâmplările din nordul ţării dau faptului acestuia o actualitate care îndreptăţeşte o nouă luare în consideraţie a chestiunii.

În cazul amintit mai sus ştim că unul din preoţi a fost mutat; despre ce[lă]lalt ni se spune că a fost chemat la episcopie. Dacă i se va aplica vreo pedeapsă disciplinară, sau totul se reduce la o mustrare –, vom vedea. De altfel, asta nici nu e aşa de interesant.

Interesant e, în schimb, faptul că toţi ceilalţi preoţi, pe cari autorităţile îi ştiu că agită, rămân mai departe la rosturile şi... funcţiunile lor. Statul, respectiv Ministerul de Interne sau cel de Culte, neavând în nici un fel dreptul a-i chema la răspundere: sunt preoţi, slujitori, deci, ai Bisericii şi, ca atare, supuşi unei jurisdicţii speciale; Biserica Ortodoxă Română fiind autonomă.

Desigur, autorităţile de stat ar putea constata faptele şi încunoştinţa Patriarhia; care, pe căile indicate de statutul Bisericii, ar lua măsuri de rigoare. Dar operaţia e cu mult prea ocolită pentru ca să fie şi eficace; şi, pe urmă, să o recunoaştem, problema nici nu se poate pune aşa. Ci altfel; şi anume:

Biserica este, evident, o instituţie autonomă în statul românesc. Autonomia aceasta este, pe de altă parte – în afară de orice discuţie –, necesară. Să observăm însă că motivele pentru cari autonomia bisericească a fost socotită necesară, în aşa măsură încât statul a renunţat aproape la drepturile lui de suveranitate asupra acestei instituţiuni, nu numai că izvorăsc din natura Bisericii, dar îi şi asignează anumite funcţiuni precise, cuprinse în anumite domenii de activitate.

Să precizăm: s-a cerut, de o parte, şi s-a acordat, de alta, autonomia Bisericii, pentru motivul că această instituţie, administrând şi organizând bunuri şi puteri spirituale – cari depăşesc prin natura lor „veacul" –, nu poate sta sub conducerea imediată a statului, care este o fiinţă lumească, „seculară".

Autonomia decurge, deci, din dorinţa şi necesitatea firească a Bisericii de a trage o linie de demarcaţie netă între cele vecinice şi cele vremelnice şi de a împiedica imixtiunea celor din urmă în rosturile celor dintâi.

Iată însă că preoţii fac politică. Adică, după ce au obţinut ca treburile şi puterile lumeşti să nu se amestece în cele duhovniceşti, preoţii, adică reprezentanţii Bisericii, îşi arogă pentru ei dreptul de a activa în domeniul „secular".

Noi credem că preoţii se înşală; şi că mai sunt şi imprudenţi pe deasupra. Ei îşi închipuie că statul, atunci când a acordat autonomia Bisericii, deci a renunţat la anumite drepturi ale lui, a făcut-o fără nici o condiţiune. Şi merg în închipuirea lor aşa de departe, încât cred că statul ar fi prea fericit, dacă Biserica ar binevoi să se îngrijească mai de aproape de aşezările politice. Nu a fost doar un vlădică acela care a propus înfiinţarea unui... partid clerical în ţara românească?

Fără supărare pentru cineva, atitudinea aceasta este aberativă. O dată din punctul de vedere al Bisericii; a doua oară, din punctul de vedere al statului.

1) Lipsa de drept a statului de a se amesteca în treburile Bisericii, dar dreptul Bisericii de a se amesteca în treburile statului decurg în chip logic [din] principiul numit „primatul spiritualului". Acest principiu, de origine și esență apuseană-catolică, nu este valabil în Biserica noastră Ortodoxă.

Obiecțiunea că preotul are o dublă calitate, de preot și de cetățean, și, ca atare, în virtutea acestei duble calități, e îndreptățit la două feluri de acțiuni nu e fondată. Ea e respinsă de canoane și de spiritul pravoslavnic, pe de o parte; iar pe de alta, această dublă calitate e neutralizată prin faptul că statul nu cere preotului împlinirea tuturor obligațiunilor cetățenești (se știe, de pildă, că preoții nu fac armată).

2) Atunci când statul a renunțat, prin acordarea autonomiei, la drepturile lui de suveranitate asupra Bisericii, a făcut-o pentru că a recunoscut acestei instituții o altă structură decât cea a așezărilor lumești. Prin aceasta însă, i-a negat și dreptul de imixtiune în treburile politice, ca una ce administrează o împărăție care „nu e din lumea aceasta". Pentru stat, deci, autonomia este de ambele părți – reciprocă. Căci, de îndată ce Biserica se coboară între cele lumești, ea cade în domeniul de acționare al statului. Asta e clar.

Încheierea? Una singură. Preoții trebuie să înceteze de a mai face politică. Altfel, statul este îndreptățit a retrage autonomia pe care a acordat-o Bisericii.

Știu că a renunța la politică nu e tocmai așa de ușor. Părintele Roman Ciorogariu, episcopul Orăzii Mari, ridicase odată chestiunea. Nu a avut succes. De ce? Atunci când șeful Bisericii, părintele patriarh, a acceptat a fi regent, în virtutea cărei autorități morale puteai pretinde preotului să nu fie deputat?

Un precedent nefericit nu poate fi însă decât precedent nefericit; și nu o lege. Faptul că s-a greșit o dată – și încă sus de tot – nu îndreptățește persistența în eroare. Să se pună, deci, încă o dată chestiunea. E în interesul cel mai de seamă al Bisericii.

... Și, pe urmă, nu de alta, dar să nu ne pomenim într-o zi că statul ne retrage autonomia!

# C. Cezaro-papismul

## Cezarismul bisericesc

„... *sed is, qui amat primatum genere in eis, Diotrephes, non recipit nos.* Și a aruncat asupra noastră vorbe grele, și, ca și cum aceasta nu ar fi fost de-ajuns, nu numai că el nu și-a primit frații, ci a împiedicat pe cei care îl primeau – și îi aruncă afară din Biserică". O spune Sfântul Ioan în cartea a III-a (9, 10)[1].

Diotrefe – cel de Dumnezeu hrănitul. Știu și eu?

Mai degrabă, un episcop orgolios și despotic; care a vrut să înfrângă autoritatea lui Ioan, care a excomunicat creștini, pe cari apostolii îi numeau „frați", care a încercat excomunicarea chiar a episcopilor ce i se opuneau; care a vrut să fie el singur „Biserica".

Cezarism.

Sfântul Pavel ridică Biserica pe piatra lui Hristos.

Diotrefe o ruinează, așezându-se pe el în centru.

Sfântul Pavel primește în Biserică pe vinovații Corintului.

Diotrefe acoperă de ocări pe Ioan Evanghelistul.

Diotrefe!

E ca și cum ai reteza capul lui Hristos de corpul Bisericii.

Ca și cum ai ridica o altă Biserică – împotriva celei a lui Hristos.

Căci ai călcat în picioare autoritatea apostolică.

Și ți-ai năpăstuit și urmărit frații.

Așa, Bonavia. Să spunem că nu are dreptate? Nu. Chiar el poate spune lucruri drepte.

Diotrefe și Sfântul Pavel. Opoziția aceasta te îndeamnă să o urmărești. În definitiv, Diotrefe-om stă singur. El este – într-o altă ordine – lumea romană; cu monarhul ei, care e un despot; cu dreptul și cu filosofia ei, care împarte lumea în stăpâni și sclavi.

O lume căreia i se opune Biserica paulinică; în care nu putem vedea decât un *anti-mund*: cu regele lui – un serv umil, Hristos; cu *Evanghelia* lui, garanție a unității speței umane; cu sfinții și tradiția lui, chezași ai imutabilității acestei *Evanghelii*.

Este lumea romană – mai scurt, lumea – de disprețuit? Evident, nu! Dar cine a intrat în Biserică a rupt legăturile cu lumea. Căci lumea își trăiește viața ei, legea ei, căreia nu-i lipsește conștiința colectivă, exprimată în drept și în hotărârea magistraților, care sunt doară servii lui Dumnezeu (*Rom.* 13, 1 *sq.*).

Dar Biserica este *anti-mund* pentru că stă în capul lumii, pentru că a înfrânt lumea, trecând dincolo de ea.

În fața acestora toate, ce mai înseamnează bietul Diotrefe, ce a înțeles din ele Diotrefe!

Și totuși, Diotrefe a fost – și el continuă să trăiască. Dar protestanții nu au dreptate. Cezarismul bisericesc nu a fost inventat la Roma.

# O durere pe care ne-o credeam cruțată

Ne-a fost dat, deci, să o vedem și pe asta. La deschiderea Parlamentului, părintele patriarh a arborat o splendidă pereche de... mănuși roșii de mătase. O pereche de mănuși roșii se sprijineau încrucișate pe toiagul arhieresc.

Prelat pravoslavnic cu mănuși roșii? Nu am auzit. Și este o aberație. Știm că portul preoților ardeleni a suferit tot felul de schimbări, sub influența Apusului catolic, de o parte, a nordului protestant, de alta. Roșul învârstează astfel, prin abuz și prin lipsa de înțelegere pentru frumusețea și adânca semnificație simbolică a hainei bizantine, îmbrăcămintea fraților noștri preoți din Ardeal.

Dar ca însuși părintele patriarh, șef suprem al Ortodoxiei românești, și, de bună seamă astăzi, prin împrejurări mai mult decât prin meritele noastre proprii, cel dintâi dintre patriarhii pravoslavnici, să arboreze mănușa roșie cardinalicească – iată, în adevăr, un fapt EXTRAORDINAR.

Și trist – trist de ți se sfâșie inima.

Nu numai din pricina caracterului blasfemiatoriu și apostat împotriva unei tradiții pe care nimeni nu are dreptul să o ignoreze sau să o insulte, desconsiderând-o. Ci, mai ales, și din pricina situației pe care un asemenea gest ne-o creează în lumea creștină.

Să spunem că și negrii doară umblă în pielea goală, dar cu guler scrobit și țilindru pe cap? E prea puțin. Mănușile roșii trase pe mână de un prelat ortodox – când e și cap suprem al Bisericii – înseamnează mărturisirea categorică a inferiorității noastre, recunoscute în deplină umilință, stingherită de noi înșine.

Ne-a orbit strălucirea lumească a Apusului catolic și maimuțărim. Uitând că acolo toate lucrurile acestea își au rosturile și semnificația lor precisă, peste care nu se poate trece, dar care nici nu se poate generaliza.

Ați auzit, creștini pravoslavnici! Părintele patriarh are mănuși de mătase roșie! Nu ne mai ajunge concentrata noastră sobrietate bizantină, stilul pur al Răsăritului, emoționant în simplitatea lui hieratică. Nu ne mai ajunge pentru că nu-l mai înțelegem.

Și astfel, din ignorarea Tradiției noastre, element constitutiv al trupului mistic al lui Hristos; din lipsa noastră de mândrie ortodoxă; din mentalitatea noastră de barbari și de robi, cari uităm că există o civilizație și o cultură a Răsăritului – mai strălucită, mai adâncă și mai răscolitoare de suflete decât cealaltă –, ai cărei moștenitori suntem, vine stricarea cea mare în Biserică.

O știam și eram îndurerați. Dar ca însuși șeful Bisericii să depună mărturie de dependență față de Apus – iată o durere pe care ne-o credeam cruțată. Mai e ceva în paharul amărăciunilor?

# Cezaro-papism

Mişcarea de alunecare pe planul înclinat al catolicismului, în care a intrat Biserica Ortodoxă Română, e departe de a lua sfârşit. Toate încercările noastre de a atrage atenţia de la caz la caz asupra acestei primejdii au rămas zadarnice. E şi greu, de îndată ce, în ierarhia noastră bisericească, nu mai există duh pravoslavnic. Diavolul stăpânirii lumeşti a pătruns în toate încheieturile Bisericii şi, dacă îl goneşti dintr-un loc, astupând o gură de iad, el apare în altă parte. E o muncă de Danaide.

Ieri, erau mănuşile de mătase roşie, de cardinal, ale părintelui patriarh. Astăzi, proiectul de regulament al Patriarhiei, făcut de d-l doctor I. Matei. Că acest d-l Matei – ştiţi, bărbatul d-nei Sanda! – este un personagiu nefast, am mai spus-o mai demult şi în repetate rânduri. Prin împrejurări pe cari nu le cunoaştem însă, a devenit unul din indispensabilii părintelui patriarh. Şi asta e suficient pentru ca acţiunea lui de infestare a Bisericii să continue, nesupărată de nimeni.

Astfel, s-a ajuns să i se încredinţeze redactarea regulamentului de care vorbim. Iar d-l Matei, teolog absolut, moaie pana nouă în călimară şi scrie: Art. 1. Capul Bisericii autocefale Române este I. P. S. Sa Patriarhul.

Patriarhul – cap al Bisericii Ortodoxe? Noi ştiam că o asemenea erezie e condamnată în pravoslavie: cezaro-papism. Noi ştiam că, aşa cum mărturisim şi în Simbolul credinţei („... Şi într-una sfântă, SOBORNICEASCĂ ŞI APOSTOLEASCĂ Biserică...", auzi, domnule Matei, nu „in unam sanctam, APOSTOLICAM..."[1]), capul Bisericii Ortodoxe Române este Sfântul Sinod.

A aşeza în fruntea Bisericii autoritatea personală a Patriarhului este o aberaţie. Se simte în organizaţia noastră nevoia unei autorităţi vecinic prezente? Este Sfântul Sinod o adunare care se mişcă greu şi nu poate ţine şedinţe în permanenţă? Foarte bine. Să se delege atunci un sinod restrâns, compus din 5–6 chiriarhi, cari să se adune o dată în fiecare săptămână. Dar cap personal, nu!

E timpul să ne întrebăm încotro mergem. Într-un aşa de scurt timp, trei manifestaţii caracteristice: BUST patriarhal, MĂNUŞI ROŞII cardinaliceşti şi acum, CAP ALB. Se poate o mai categorică scăldare în apele papistaşilor?

# Altă manifestare cezaro-papistă

Nu s-a dat nici un comunicat încă în legătură cu „Ordinul Patriarhul Miron", despre care am scris în această foaie. Mărturisim că, deşi informatorul nostru era un om cu totul serios, care ne declara că văzuse cu ochii lui brevetul şi declaraţia în mâinile unui fericit decorat, voiam să nădăjduim că, totuşi, lucrurile ar fi altfel. În această nădejde dădusem în public vestea. Şi aşteptasem o dezminţire. Dezminţirea nu a venit. În schimb, am primit ştiri complimentare: că ar mai fi şi cutare decorat.

Vasăzică, există „Ordinul Patriarhului Miron". Nu un ordin călugăresc, ci o decorație, pe care o conferă părintele patriarh. Și nu o decorație pe care o conferă în calitate de regent, ci în calitate de patriarh.

Anomalia este evidentă. Dreptul de a institui și conferi ordine în țara românească este stabilit prin textul precis al Constituției. El este o prerogativă regală și, ca atare, mărginit la Coroană. A institui noi ordine înseamnează a te substitui prerogativelor regale. Ceea ce, în termenii gravi ai justiției, este indicat sub vocabula de „crimă de stat".

Cum se rezolvă această chestiune din punct de vedere al statului este însă o problemă care nu ne interesează aci. Unde, precum se știe, ne preocupă trebile Bisericii. Interesantă e însă întâmplarea pentru stabilirea profilului Ortodoxiei noastre. Și anume, ea face parte din seria de manifestații cezaro-papiste, pe cari și le înlesnește de o bucată de vreme autocefalia românească.

Noi știm că, de când ierarhia noastră ecleziastică a pierdut simțul Ortodoxiei, nu ne mai putem aștepta la acte precis pravoslavnice. Ne-am învățat, deci, să nu protestăm la toate indiciile catolicizante ale acțiunii acestei ierarhii. Constatăm însă că cezaro-papismul preoților noștri nu e un sistem. Ci numai o serie de acte dezordonate, care, toate, au la bază un interes, o ambiție sau o poftă de stăpânire personală. Și asta trebuie să o subliniem.

Dacă ierarhia noastră crede că nu-i mai ajung procedeele ortodoxe, să o spună. Dacă, spre mai marea slavă a lui Dumnezeu, ar avea nevoie de mai multă libertate încă, decât îi acordă încadrarea statului lumesc, să se despartă de acest stat, devenind o unitate de sine stătătoare, cu o viață proprie, cu legi proprii.

Dar așa – nici pește, nici carne –, nu. Eu știu că ierarhia noastră este elastică. Îmi aduc aminte a fi cinat odată la un înalt prelat, în prima săptămână a postului, cu icre moi, morun la grătar și miel la frigare. Dar toate au o limită.

Nu se poate începe și la noi o operă de purificare?

... Și totuși, eu nădăjduiesc că nu există „Ordinul Patriarhul Miron". De ce nu ni se spune oficial?

## Zece mii de lei și o pastorală

Cu atât a răspuns Î. P. S. părintele Miron, Patriarh al Bisericii Ortodoxe autocefale Române, la năprasnica urgie de la Costești. Despre cei zece mii de lei trimiși ca ajutoare nu vom vorbi; atâta îngăduie, probabil, bugetul părintelui patriarh, apăsat cum e și de veniturile patriarhicești, mitropolitane și arhierești, și de cele ale regenței. Mai la urma urmelor, și polul săracului și gologanul patriarhului-regent, la Dumnezeu, tot atâta prețuiește. Căci de seamă e mai ales mișcarea sufletului din care pleacă obolul.

Iar sufletul de arhipăstor al părintelui patriarh se vede din scrisoarea pe care a îndreptat-o către credincioși, cu acest sfâșietor prilej. Am citit-o cu atenție și cu deferența cuvenită. Să o aprobăm? Nu.

1) „Nenorocirea fatală" – cum zice pastorala – s-a întâmplat la Costeşti. Adică, în Eparhia Argeşului. Argeşul îşi are episcopul lui; pe P. S. Nichita[1]. Cu ce drept se amestecă părintele patriarh într-o eparhie străină de cea a Î. P. S. Sale e de neînţeles. Totuşi, o face. Şi anume, cu atâta grabă, că ai impresia că prilejul era aşteptat de multă vreme.

Aşezarea Bisericii noastre este sinodală. În virtutea ei, fiecare episcop este stăpân nediscutat – şi fără altă autoritate superioară decât cea a Sinodului – în eparhia lui. Patriarh, mitropolit sunt ranguri, nu funcţiuni administrative; sau, în orice caz, nu funcţiuni administrative superioare episcopatului. Părintele patriarh ştie lucrurile acestea, elementare în Ortodoxie. Dar nu le înţelege. Sau ar vrea ca ele să fie altfel. Părintele patriarh ar vrea, anume, ca Patriarhatul să reprezinte o autoritate administrativă supremă. Şi de aceea nu pierde nici un prilej pentru a face gesturi cari să-l impună ca atare. Astfel, pastorala – care, după cum am arătat, depăşind canoanele, se ocupă de un fapt petrecut în altă eparhie – spune: „... în scopul acesta – considerând urgenţa cazului – dispunem următoarele: 1) În Duminica Tomii să se oficieze *în toate bisericile Patriarhiei...*". Şi pe urmă se înşiră diverse recomandări.

„În toate bisericile Patriarhiei", asta înseamnează în toate bisericile ortodoxe din ţara românească. Cu alte cuvinte, părintele patriarh dă dispoziţiuni cari ar trebui să fie respectate în toate eparhiile din ţară. Dar, atunci, unde mai este autonomia episcopală?

Nu e numai atât însă. La punctul 3, pastorala spune: „... cu consimţământul chiriarhilor respectivi, *îl generalizez ca poruncă strictă pentru toate bisericile din Patriarhie...*". Ce înseamnează „cu consimţământul chiriarhilor respectivi"? A luat în prealabil părintele patriarh consimţământul chiriarhilor? Nu. Practic şi canonic, o asemenea generalizare, „cu poruncă pentru toate bisericile din Patriarhie" nu se poate face decât dacă părintele patriarh ar avea o împuternicire specială în acest sens de la Sf[ântul] Sinod. Această împuternicire nu o are însă. Cu ce drept se substituie atunci Î. P. S. Miron autorităţii Sf[ântului] Sinod?

Noi ne dăm seamă de gravitatea lucrurilor pe care le spunem. Afirmăm, totuşi, că o asemenea tendinţă de a se ridica deasupra episcopilor şi de a se substitui sinodului este o alunecare spre cezaro-papism; şi nu credem că patriarhul unei Biserici Ortodoxe îşi poate îngădui asemenea gesturi de stricător de lege.

2) Nu ne vom opri asupra stilului în care este scrisă această pastorală. E un stil de ordonanţă poliţienească. Şi încă. Pentru că suntem siguri că, într-o împrejurare analoagă, d-l gen[eral] Nicoleanu, de pildă, ar fi găsit accente mai sufleteşti pentru a se adresa oamenilor. Vom întârzia însă asupra unui pasaj caracteristic, care pune într-o lumină crudă Ortodoxia Prea Fericitului Miron. Iată textul:

„Din acest trist caz, se îndatorează cucernicii preoţi a convinge pe evlavioşii creştini despre hiperzelul lor, de a folosi mai multe lumânări decât admite spaţiul bisericilor şi starea sanitară a aerului, care adeseori se umple de veninul parafinei, din care sunt falsificate lumânările. Ofranda creştinilor pentru vii şi morţi se poate face şi prin un ajutor dat săracilor, văduvelor, orfanilor, pentru

repararea bisericii, pentru procurarea unui obiect necesar, a unui rând de odăjdii, cumpărare de cărți cu cuprins educativ etc."

A aprinde lumânări, asta e hiperzel. Iar ofranda – se poate face și prin ajutor dat!... Vai, părinte patriarh, ce înțelegere pentru duhul Ortodoxiei! Scriai rândurile acestea tocmai în ziua sâmbetei, când îl coborâserăm în groapă pe Hristos, după ce, la Prohodul Lui, cântaserăm cu toții grozava înfruntare a lui Iuda: „De iubești pe săraci și de mir te scârbești, ce se varsă curățind multe suflete, apoi cum pe aur Mântuirea vinzi?".

Nu mă îndoiesc, Prea Fericite, că „iubești pe săraci", de îndată ce îndemni la ajutorarea văduvelor. Dar de ce „de mir te scârbești", socotind că a folosi mai multe lumânări e hiperzel?

Noi, Î. P. Sfințite, am trăit aci, între hotarele țării vechi, mici, slabi, păcătoși și necăjiți. Dar era un duh al Ortodoxiei, de care nu s-a atins nimeni. Să fim, deci, lămuriți: nu ne-am adus cap al Bisericii de peste munți, pentru a încălzi în Palatul Patriarhal cezaro-papismul autorității personale, cu înlăturarea sinodului și protestantismul faptelor bune, cu înlăturarea cultului.

Răspicat!

## Tot despre „Zece mii de lei și o pastorală"

### – Răspuns ziarului „Universul" –

Ziarul „Universul" se ocupă de articolul meu, apărut sub titlul de mai sus, în numărul de sâmbătă al acestui ziar și, făcându-mi proces de intențiuni, crede că poate spune că am recurs „la o interpretare sofistică a pastoralei, spre a ajunge la concluziuni ciudate".

Cum nu florile de polemică, mai mult sau mai puțin izbutite, interesează, ci chestiunea însăși, mă grăbesc a răspunde la întâmpinările de fond, trecând peste ceea ce preopinentul meu ar vrea să înfățișeze ca ghimpi.

Am afirmat:

1) că părintele patriarh dă ordine în legătură cu fapte petrecute în alte eparhii; ordine pe cari le-ar vrea valabile pentru toată Patriarhia românească. Că, prin această atitudine, încalcă drepturile de autonomie ale episcopatului și tinde să instituie un fel de autoritate supremă *personală* în Biserica *sinodală* românească. Și am calificat aceste tendințe cu numele de cezaro-papism;

2) că părintele patriarh dă preferință elementelor de asistență celor cultuale în viața religioasă a populației noastre. Și am calificat aceste preferințe cu numele de protestantism.

Ce răspunde „Universul"?

*ad* 1: a) că, prin statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, se stabilesc anumite cazuri, cari evidențiază dependența episcopului de mitropolit. Și că, în virtutea acestui spirit, părintele patriarh era îndreptățit „după canoane" să dea pastorala cu pricina.

Răspundem: mai întâi, nu se poate demonstra caracterul ortodox al unei dispoziții prin concordanța ei cu statutul Bisericii noastre, pentru simplul motiv că statutul acesta nu e ortodox, ci protestant; și habar nu are de duhul Ortodoxiei.

În al doilea rând, să ni se citeze textele din acest statut care, în speță, anulează autonomia la care ne referim noi.

Și, în sfârșit, să ni se spună: cari sunt canoanele la cari se referă preopinentul nostru? Să o lămurim noi: nici textele, nici canoanele acestea nu există;

b) că părintele patriarh nu avea nevoie să consulte Sfântul Sinod în această chestie, deoarece nu era vorba de o chestiune dogmatică.

Preopinentul nostru se face a nu înțelege. Nu era vorba de o chestiune dogmatică? Ba da, de îndată ce actele personale de dispoziție asupra întregii Biserici românești ating dogma *sobornicieі* Bisericii noastre;

*ad* 2: că Ortodoxia nu are nimic de-a face cu numărul lumânărilor și nici cu felul ofrandei.

Asta este o părere absolut personală a preopinentului meu, pe care nu știu câți ortodocși și cel fel de ortodocși o împărtășesc. Eu mențin afirmația: că precumpănirea „faptelor bune" asupra elementului cultual este caracteristică protestantismului. Și susțin că această afirmație este un adevăr elementar, cuprins în orice manual de simbolică.

... De unde rezultă însă că, atunci când am caracterizat spiritul din care purcede pastorala părintelui patriarh drept cezaro-papist și protestant, nu am făcut nici o sofismă.

Dacă preopinentul meu are nevoie încă de lămuriri, i le voi da, aducând fapte noi, mai grave încă.

## Un conflict de autoritate

Un nou conflict de autoritate. Pe aceeași linie a cezaro-papismului, de care ne-am împiedicat prea des în ultima vreme. Să vedeți de unde a pornit. Părintele patriarh e din Toplița. Acolo, cum se cuvine unei fețe călugărești ajunse în ceas de mare cinste, a făcut un schit. Iar lângă schit și-a cumpărat, mai acum în urmă, o casă. Î. P. S. Miron iubește cu deosebire acest schit; în care își va petrece restul zilelor, atunci când nu va mai fi decât simplu călugăr. De aceea l-a luat nu numai în deosebită grijă, dar l-a păstrat chiar sub jurisdicțiunea Patriarhiei.

Toplița stă însă în eparhia P. S. Ivan, episcopul Vadului, Clujului și Feleacului. De aceea, părintele patriarh a și adresat eparhului din loc o scrisoare, aducându-i la cunoștință înalta sa hotărâre. Demersul era absolut necesar, date fiind raporturile canonice între diferitele scaune episcopale. Până în momentul de față însă, părintele Ivan al Clujului nu a răspuns nimic în scris. Iar în vorbă a spus că ceea ce vrea Î. P. S. Patriarh nu se poate. Și nu se poate categoric: pentru că se opun canoanele. Acum, canonic, lucrurile sunt, evident, de partea

părintelui episcop. Tot ceea ce, bisericește, se întâmplă într-o eparhie se ține de episcopul din loc; exclusiv. E, deci, din acest punct de vedere, imposibil ca o mănăstire la Toplița să intre în jurisdicția Patriarhiei.

Patriarhul, după cum am mai lămurit-o, nu are nici un drept de imixtiune în altă eparhie decât cea pe care o conduce în calitate de episcop și nu e, administrativ, un for mai înalt peste episcopi. A judeca sau proceda altfel e cezaro-papism.

Rămâne însă o altă soluție, pe care am susținut-o aci în mai multe rânduri. Dacă Î. P. S. Patriarh dorește cu tot dinadinsul să-și păstreze un drept de jurisdicție asupra schitului de care e vorba, nu are decât să reia pe seama sa ideea înființării unui episcopat călugăresc al Patriarhiei, după pilda episcopatului militar, o soluție tot atât de canonică cât e și a acestuia din urmă.

Sau, dacă nu, să închine schitul în chestiune Patriarhiei din București sau unei mănăstiri atârnătoare de Patriarhie. Exemplul nu e fără precedent în trecutul ortodox, în ce privește Patriarhia Ecumenică, după cum e dovedit cu atârnarea mănăstirilor românești celor din Muntele Athos, în trecut. Există, de fapt, și precedente curat românești.

Multă vreme, Mitropolia Ungro-Vlahiei a păstorit drepturi de jurisdicție asupra a două mănăstiri din Argeș și Vâlcea.

Ar fi o soluție.

# 4. BISERICĂ ȘI NEAM

## Biserică și națiune

În ultima vreme am avut prilejul să asist, într-un cerc de oameni ai Bisericii, la o discuție asupra naționalității și Bisericii. Este foarte ciudat să constați cum noua noastră formă de cultură falsifică spiritul și pervertește în noi putința de a lua contact cu realitățile. Am auzit, cu prilejul amintitei discuții, toate locurile comune cari obișnuiesc a se debita în dizertațiile gimnaziștilor noștri: „Biserica ne-a salvat naționalitatea"; „statul uită că este un stat național și, ca atare, trebuie să proteguiască Biserica" etc., etc.

Îmi aduc aminte să fi citit odată, în Leontiev[1], mi se pare, constatarea că în Grecia modernă Ortodoxia este cu mult mai consistentă și mai solid ancorată în sate decât în Atena însăși, unde un fel de raționalism superficial nu se mai poate ridica la înălțimea vechii tradiții culte teologice. Observația cred că are valoare generală pentru toate țările ortodoxe (cu excepția, poate, a Rusiei dinainte de război). Cum se explică acest fapt?

După toate probabilitățile, expansiunea ideii moderne de stat și de națiune stă la originea acestei transformări. Eu nu contest, în nici un fel, că Biserica a contribuit în trecut la menținerea statului și a națiunii. Am impresia însă că formulele acestea, așa de banale și de „evidente" astăzi în cursivitatea lor, nu mai reflectează nimic din realitate. Ba, ceva mai mult încă: dacă ar fi să le strângem sub un control mai sever, ar trebui să constatăm că ele sunt de-a dreptul false.

Ele erau valabile în trecut; atâta timp cât „stat", „națiune", Biserică ș. c. l. nu erau abstracțiuni diferențiate, ci reprezentau puncte de vedere asupra realității, care e *una* și care închide în ea statul, națiunea și Biserica într-o unitate organică indisolubilă. În momentul însă în care mentalitatea modernă a aplicat

acestei realități metoda științifică a conceptelor, ea a început să confunde diversele aspecte ale realității cu tot atâtea realități discrete, existând fiecare pentru ele, deși, evident, în anumite raporturi. Cu aceasta, unitatea organică a vieții s-a disociat și fiecare din aceste „aspecte" a căpătat tendința de a trăi oarecum pe cont propriu. Ceea ce s-a și întâmplat.

Dar această îmbucătățire a realității a avut ca rezultat coborârea vitalității reale. Ca *idee*, fiecare din amintitele aspecte s-a precizat, a devenit conștientă și a circulat; mai mult decât înainte. Ca sursă creatoare de valori, ele s-au închircit. Desfășurarea vieții lor, pusă sub egida independenței, a luat drumuri noi; legătura dintre ele s-a pierdut din ce în ce mai mult; și nu rareori unul a devenit piedică pentru celălalt. De aceea, religiozitatea – ca și naționalitatea de altfel – a rămas mai puternică în sate, unde viața nu a luat cunoștință de ea însăși și unde noua mentalitate științistă nu a pătruns.

Prietenii mei preoți vor înțelege acum: statul actual, națiunea actuală nu mai sunt solidare cu trecutul, ele sunt altceva. Formulele cu Biserica și națiunea sunt perimate. Să căutăm altele.

## O afirmare a nației

Părintele episcop Ivan al Clujului m-a chemat azi o săptămână în orașul său de scaun. Credeam că aș fi putut fi – măcar printr-o conferință publică – de folos și de ajutor frumoasei catedrale episcopale ortodoxe, pe care râvna sa creștină se trudește de ani de zile să o ridice în capitala Ardealului.

Am fost, și cu îndatoririle pe cari mi le simt față de Biserica adevărată – nu cea cu care, din nefericire, sunt în ceartă vecinică –, și cu bucuria care mă întovărășește în rarele mele călătorii ardelene.

Nu știu care va fi fost roada trecerii mele prin Cluj. Datoria noastră e să facem ceea ce credem că e bine, fără a cumpăni dinainte rezultatele. Pot spune însă că Biserica de acolo are nevoie de ajutor, și încă grabnic. Căci se lucrează încet. Abia 30 de oameni sunt zilnic pe schelă și peste scheletul de beton armat abia s-a așezat piatra de temelie și la cupolă. Mijlocul se cască gol, ca o gură flămândă și nesățioasă.

Câți ani sunt de când s-a început, nu mai știu. Dar sunt mulți. Și dacă lucrările vor continua în același tempo, apoi de bună seamă că numai copiii noștri vor apuca târnosirea ei. Și e păcat. Pentru că ortodocșii din Cluj sunt oameni harnici. Biserica de pe deal – singura casă de închinare pravoslavnică – e cu totul neîncăpătoare pentru credincioșii cari vin din ce în ce mai mulți și cari, în Duminecea trecută, când am ajuns eu, stăteau afară în burniță, pentru că nu puteau pătrunde de atâta îmbulzeală.

Și, pe urmă, mai e ceva. Catedrala ortodoxă a Clujului, înfiptă acolo în inima orașului unde e, însemnează, peste toate celelalte lucruri, o mândră afirmare

a nației noastre. Construcția aceasta nu poate să lâncezească, deci, între altele, și pentru că nu e bine ca terminarea ei să ajungă pentru străinii de acolo. „Când s-o isprăvi Biserica lui Ivan" a început să însemneze pentru unguri ceva cam ca: „La Paștele calului", „La Sfântul așteaptă" sau „Când o înflori patul puștii". E frumos? Și cui folosește?

Sforțarea părintelui episcop e neînchipuită. În așa măsură, încât expresia „Biserica lui Ivan" nu e decât prea la locul ei. Dar Î. P. S. Ivan nu poate fi lăsat singur – pentru că singur nu o poate duce la capăt. Nu am fost niciodată un prea călduros partizan al sprijinirii Bisericii prin bugetul statului. Dar aci lucrurile se schimbă. Ardealul a dat. Șapte milioane au fost adunate prin râvna părintelui episcop. Să mai dea și țara cealaltă! Să dea, deci, statul. Și repede!

# A fi „bun român"

Întâmpinarea, plină de dorința sinceră a unei lămuriri, pe care colegul meu de învățământ, d-l profesor Frollo, a publicat-o în această foaie în apărarea românilor catolici[1], ne dă prilejul să revenim asupra unor chestiuni pe cari noi, la „Cuvântul", le socotim drept fundamentale.

D-l Frollo se întreabă surprins și oarecum îndurerat: de ce și de unde îndârjirea unor cercuri ortodoxe împotriva românilor de confesiune romano-catolică? Adică cum, un catolic nu poate fi un „bun român"? Și nici nu mai așteaptă răspunsul; căci dreptatea atitudinii d-sale îi apare ca evidentă.

La prima impresie, desigur! Dar numai la prima impresie. Căci, în fond, chestiunea, așa cum e pusă de d-l Frollo, și în genere de toți românii catolici sau numai catolicizanți, este cu mult prea puțin precisă pentru a putea contribui la lămurirea problemei.

În adevăr, oricât de paradoxal s-ar părea, toți românii catolici sunt în măsură a răspunde victorios la întrebarea dacă un catolic poate fi un „bun român". Nici unul însă nu se oprește la chestiunea mai simplă – dar cea relevantă – dacă un catolic poate fi „român". *Et pour cause*[2]! Căci a fi „bun român" este, sub raportul etnic și spiritual, mai puțin decât a fi „român" pur și simplu. Dar ceea ce, în adevăr, atinge miezul problemei noastre nu e chestiunea bunului român, ci a românului.

Să ne lămurim. „Bun român" este o noțiune foarte vagă, foarte complicată și foarte confuză. Ea închide un element de valorificare morală, unul de încadrare politică și, în ultimă analiză, unul de apartenență spirituală.

Bercu Solomon, din târg de la Pașcani, care muncește de dimineață până-n noapte, care își plătește regulat birurile și e respectuos de legile țării, care a fost în război și și-a împlinit însărcinările cu convingerea fermă că e dator să o facă, este, desigur, un „bun român".

Samuel Micu, cărturarul ardelean, care a mers după învăţătură la Roma, a adus de acolo dovada latinităţii noastre şi a contribuit ca nimeni altul la definirea, la delimitarea conştiinţei noastre naţionale, este, iarăşi, un „bun român". Şi tot aşa, pentru a ne ţine în istorie.

Ion Brătianu-tatăl, care a construit armătura statului românesc modern şi urmărit, cu o putere vie încă în copiii lui, instăpânirea românilor asupra statului şi avuţiei din coprinsul lui, a fost un „bun român".

„Buni români" toţi aceşti trei, fără îndoială. Dar şi români? Aci o nodul chestiunii. Să nu mai vorbim de Bercu Solomon, săracul, deşi poate cel mai patetic dintre toţi. La el situaţia e clară: „bun român", adică bun cetăţean al statului român, în cea mai largă accepţiune a cuvântului. Pentru asta însă nu e nevoie să fii numaidecât român, nu? După cum nu e Bercu Solomon; deşi nu este exclus ca acesta să fi murit în război, cu liniştea detaşată şi lipsită de retorism a celor care au conştiinţa împlinirii unei datorii faţă de o realitate colectivă, care îi înglobează şi îi depăşeşte.

Cazul lui Samuel Micu e ceva mai complicat. Călugărul acesta papistaş este unul din ctitorii conştiinţei româneşti. S-ar putea oare pune la îndoială românismul lui? Şi totuşi, se poate. Eu nu vreau să cercetez aci dacă Samuel Micu a fost sau nu român cu adevărat. Cred însă să pot afirma că nu e nevoie să fii român, ca să faci ce a făcut Micu.

Iată, mai anul trecut, ne-a cercetat, aci, în Bucureşti, un englez, colonelul Wedgwood. Wedgwood este un englez de baştină. Neamul lui fabrică porţelanuri de vreo două sute de ani. Colonelul nostru este însă... ziarist. Poate că puţini oameni au făcut pentru conştiinţa etnică şi pentru naţionalismul evreu cât a realizat Wedgwood, acest stăruitor şi îndărătnic militant al sionismului. Care e însă situaţia lui?

Dacă ar fi locuit în Palestina ar fi fost, desigur, un „bun evreu". Este el însă, pentru asta, şi evreu? Evident, nu!

... Iată, deci, cum cazul lui Samuel Micu devine irelevant.

Mai rămâne cel al lui Ion Brătianu-tatăl. Exemplul colonelului Wedgwood este şi aci hotărâtor. S-ar putea totuşi ca el să nu epuizeze fondul chestiunii; de aceea vom insista.

E incontestabil că Ion Brătianu a voit să fie român. *A voi să fii român* nu înseamnează însă şi *a fi* român. A fi român înseamnează o stare naturală, o formulă de echilibru a existenţei din care decurg, prin însăşi desfăşurarea vieţii, anumite forme. Un bob de grâu, dacă îl îngropi în pământ, la umezeală, încolţeşte şi dă fir. Un anumit fir, cu o anumită dezvoltare, necesară, mai dinainte determinată de însăşi structura bobului de grâu. Aşa se petrece şi cu „românia" noastră. A fi român înseamnează a avea o anumită plămadă, din care decurg cu necesitate absolută anumite atitudini şi gesturi. Voinţa noastră nu are nimic de zis în această împrejurare; pentru că noi *nu ne putem depăşi în chip normal pe noi înşine decât încetând a mai fi noi înşine*.

Prin urmare: Ion Brătianu-tatăl a construit statul nostru modern. Este acest stat în adevăr *românesc*? Dacă da, atunci, desigur, Brătianu a fost în adevăr

român. Dar dacă statul nostru modern nu e cu adevărat românesc? Atunci lucrurile se schimbă: Ion Brătianu a fost „bun român", adică a avut cele mai bune intenţiuni pentru poporul şi statul nostru, dar „român" nu a fost. După cum nu e grâu sămânţa care sfârşeşte prin a purta un spic de orz.

Iată, deci, adevăratul cadru al problemei. Catolicii români revendică pentru ei calitatea de a fi „buni români". *Es ist zu viel des Guten*[3]. Noi ne-am mulţumi numai cu răspunsul la o întrebare... mai modestă: *Buni români* puteţi fi şi, desigur, sunteţi. Sunteţi însă şi *români*?

O vom lămuri tot noi.

## Noi şi catolicismul

Dacă părintele Rusu nu ar fi astăzi episcop[1], ci ar continua să conducă la Blaj foaia greco-catolică „Unirea", este sigur că articolul meu de ieri şi, în genere, toate consideraţiunile cari vor urma pe această temă ar fi căpătat o întâmpinare cu deosebire virulentă. Aşa, avem cel puţin certitudinea că o discuţie, dacă va fi, se va păstra în limitele unui respect reciproc şi a unei bune credinţe cari, singure, pot înlesni dacă nu un acord – cel puţin o lămurire cinstită a punctelor de vedere care stau în prezenţă.

Eu recunosc că tema este delicată. Şi că, pentru nişte oameni ca rumânii catolicizanţi, catolici de-a binelea, sau numai „uniţi", cari sunt încredinţaţi nu numai că ei sunt români cu adevărat, dar că ei reprezintă forma eminentă a românismului şi cari consideră absenţa noastră de la închinarea faţă de Roma drept una din cauzele stării noastre de înapoiere, iar „unirea", ca una din binefacerile cu cari Dumnezeu a învrednicit neamul nostru, afirmaţia care se desprinde deja din rândurile mele (că, anume, ar fi o antinomie sau cel puţin o incompatibilitate între calitatea de român şi cea de catolic) poate apărea drept iritantă. Cum însă nu scriu ca să irit şi cu atât mai puţin ca să insult pe cineva, ci numai ca să lămuresc, nu pot evita această discuţie, pe care o socotesc ca purtând asupra uneia din cele mai de seamă probleme ale spiritualităţii româneşti; cu atât mai mult cu cât discuţia îmi e oferită de catolici.

Şi, revenind la... berbecii noştri; pentru a strânge mai de-aproape problema, vom repeta cele ce, credem, am stabilit: că, anume, poate fi cineva „bun român" fără ca neapărat să fie „român"; calitatea aceasta de „bun român" fiind oarecum exterioară românismului şi neindicând decât o atitudine, să zicem, amicală, afirmativă faţă de realitatea rumânească.

De aci urmează însă că romano-catolicii nu dovedesc nimic în legătură cu tema pusă în discuţie, atunci când stabilesc că un catolic poate fi şi „bun român". Pentru a-şi justifica situaţia de români şi catolici, şi mai ales pentru a crea o îndreptăţire atitudinii lor categoric prozeliste, ei ar trebui să arate că poţi fi catolic şi român. Asta însă e mai greu de dovedit. Şi iată de ce.

A fi român, turc sau englez înseamnează a sta într-un raport de apartenență și participare în același timp față de o realitate colectivă, națiunea; care te depășește, dar care constituie însăși rațiunea suficientă a existenței tale ca român, turc sau englez. Realitatea aceasta colectivă este, după natura ei, o unitate spirituală; iar după structura ei organică, o comunitate de iubire.

(Formal – mai exact, fenomenologic, structural, există o izbitoare asemănare între națiune și Biserica creștină.)

Așa fiind, nu poate fi cineva român, de pildă, decât dacă participă în chip efectiv la „română" – dacă, cu alte cuvinte, realizează în concret, în individual, structura organică spirituală a cărei depozitară, în esențial, e națiunea noastră.

Națiunile sunt însă realități istorice. Ele iau naștere în spațiu și în timp; și sunt condiționate, ca atare, de tot ceea ce cade sub categoria individuației. Atitudinea unui popor față de Dumnezeu, felul în care el trăiește nu numai legătura lui cu Divinitatea, dar chiar Divinitatea însăși, face parte integrantă din structura intimă a națiunii.

Eu nu ignorez că, în această privință, există o cunoștință revelată, din a cărei codificare ies dogmele. Dar nu e mai puțin adevărat că, deși dogmele sunt, în ele însele, adevăruri neschimbătoare, absolute, există totuși *o istorie* a dogmelor; ceea ce înseamnează că adevărul revelat poate fi deformat prin presiunea realităților istorice. De aci și existența diferitelor religii și a diferitelor confesiuni înlăuntrul unei aceleași religii.

Noi nu discutăm aci chestiuni de religii, ci de etnicitate. Așa fiind, putem să lăsăm la o parte întrebarea dacă există în genere cunoștință revelată, nealterată de intervenția elementelor istorice sau dacă între catolicism și Ortodoxie prima sau cea din urmă reprezintă adevăratul creștinism.

Ne e suficient, pentru lămurirea problemei în dezbatere, să constatăm că există catolicism și Ortodoxie ca realități istoric distincte, întâi; și al doilea, că, în chip natural, istoricește, românii sunt, în marea lor majoritate – deci în *normalitatea lor* – prezentă și trecută, ortodocși.

Cu aceasta însă chestiunea e strânsă pe ultima ei poziție.

De îndată ce confesiunea, realitate *istorică*, face parte integrantă din cealaltă realitate istorică, națiunea, urmează că în definiția noțiunii „român" și în constituția realității „român" intră ca notă, respectiv componentă, esențială, Ortodoxia. A fi român, nu „bun român", ci român pur și simplu, înseamnează a fi și ortodox. În același fel în care, de pildă, animalul „cal" este și „patruped".

Iată însă, unii români găsesc că Ortodoxia nu e bună; și trec la catolicism. Este evident că avem a face cu o operație de grefă, de altoire. Întrebarea este: în momentul în care am devenit eu catolic, mai sunt și român? Cu alte cuvinte: a atins această operație de înlocuire a Ortodoxiei prin catolicism o componentă esențială sau numai una accidentală a „rumâniei"? Sau, mai simplu și mai general: este confesiunea în genere o notă esențială a națiunii sau nu?

Iată o întrebare de care depinde soluția antinomiei dintre universalismul romano-catolic și particularismul național.

# Sorții de izbândă a noii ofensive catolice

Cineva îmi atrage atenția asupra inactualității temei pe care am luat-o în dezbatere. Inactuală? E numai o impresie. Și, în orice caz, o judecată nu poate fi formulată acum asupra chestiunii, atâta vreme cât nu s-au văzut ultimele consecințe.

Aș concede altceva. Că discuția e prea teoretică, prea abstractă. Asta se poate. Dar nu e nimic de făcut. Sunt cazuri în care tema ne impune și nivelul, și maniera dezbaterii. Și acesta e un asemenea caz.

Criteriul de selecțiune a problemelor pe cari le luăm în cercetare este însemnătatea lor pentru așezarea națiunii și statului românesc, și acuitatea lor. Cari, în orice caz, nu pot fi puse la îndoială astăzi, când, incontestabil, asistăm la o bine nutrită ofensivă catolică.

Personal, această ofensivă nu mă îngrijorează. Căci, trăind de multă vreme în contact intim cu structurile realităților colective, îmi dau seama de incompatibilitatea funciară care există între catolicism și românie. Catolicii nu o văd. Și nici nu-i interesează. Căci pentru ei o asemenea incompatibilitate nici nu există. Orientată cu mult prea mult înspre ordinea seculară, interpretând „primatul spiritualului" ca un drept al papei de a patrona în chip direct tot ceea ce se petrece „în veac", Biserica romano-catolică își reglează indulgența sau implacabilitatea mai adesea după interesele ei politice. *Felul* cum trăiește cineva legătura dintre om și Dumnezeu, GRADUL în care o trăiește sunt lucruri de a doua mână. Importante sunt adeziunea formală la domnia sfântului părinte și supunerea la autoritatea Bisericii. Încolo – fiecare cum îl ajută Dumnezeu. D-ta, cetitorule, eu sau altul ca noi suntem sceptici asupra autenticității conținutului romano-catolic de credință a unui zulus, de pildă. Misionarul catolic, nu! Și nici Roma, cu toată amețitoarea ei capacitate de a despica firul de păr în patru, în discuțiile teologice. În această voită lipsă de spirit critic și de preciziune stă, de altfel, și puterea acțiunii ei prozelitiste.

Dar aci stă și slăbiciunea ei. Căci, pornită să cucerească *inși*, ea riscă să neglijeze și să piardă *suflete*. Neținând seamă de elementul viu, concret, istoric, catolicismul se poate aventura să facă prozeliți peste tot pământul, dat fiind că pentru el nu există condițiuni istorice de realizare. Orice om poate deveni catolic. Iată convingerea inebranlabilă a Romei.

Poate însă, în adevăr? S-a observat că protestantismul a făcut ravagii înlăuntrul Bisericii romano-catolice; dar că a fost incapabil să realizeze cel mai mic progres în țările ortodoxe. Explicația nu stă în precelența Ortodoxiei, cum le-ar plăcea unora la noi să creadă; ci într-un fapt mult mai simplu: în faptul că Biserica romano-catolică înglobase în sânul ei populații și națiuni cari, structural, nu se puteau încadra în doctrina catolică; și cari, mai curând sau mai târziu, trebuiau să se desprindă de ea, căutându-și formele firești de viață religioasă. Căci, oricât ar trece Biserica romană cu vederea tendințele particulariste – ce formă mai necatolică voiți decât franciscanismul, de pildă, care totuși e tolerat,

ba chiar pronat în catolicism! – realitățile spirituale sfârșesc uneori prin a depăși această Biserică, formula lor fiind alta.

Faptul acesta însă, că în lăuntrul catolicismului s-a ivit larga mișcare de reformă a protestantismului, formează dovada peremptorie că o confesiune nu se poate întinde la infinit; ci că, dimpotrivă, ea își găsește limite de expansiune în anumite împrejurări locale, istorice, cari determină structuri fundamental deosebite și, deci, incompatibilități.

Asemenea incompatibilități structurale există însă, după convingerea mea, între catolicism și rumânie. Căci catolicism și Ortodoxie nu sunt numai confesiuni, prezentând anumite deosebiri dogmatice și culturale, ci *două valorificări fundamentul deosebite ale existenței în genere*. Diferențele dogmatice sunt, aș putea spune, punctele cele mai puțin deosebitoare. Marea neînțelegere, incompatibilitatea, impenetrabilitatea categorică dintre catolicism și Ortodoxie își au originile în altă parte; în structurile spirituale, istorice, concrete, cari le formează suportul, înlăuntrul cărora ele se realizează.

Nu e deloc o întâmplare, deci, că Răsăritul Europei este ortodox, iar Vestul ei, catolic. Confesiunea face parte integrantă și e, oarecum, determinată de [illegible]da sufletească a regiunilor respective. Acesta e adevărul fundamental în problema națiunii și religiei: ele sunt realități corelative.

Suntem, ca atare, ortodocși pentru că suntem români și suntem români pentru că suntem ortodocși.

Să devenim catolici? Ca să devenim catolici ar trebui să ne transformăm astfel sufletește, încât să putem realiza catolicismul. Transformarea aceasta însemnează însă: renunțarea la istoria noastră și la structura noastră spirituală. Cu alte cuvinte: renunțarea la românie.

Aci nu există o a treia poziție: sau rămâi român, și atunci catolicismul tău nu e o realitate; sau devii catolic, și atunci nu mai ești român. Cine crede altfel se înșală. Realitățile sunt aci și ne putem controla.

... Iată de ce nu mi-e teamă de noua ofensivă catolică.

## Iluziile catolicizanților

Era natural ca, atunci când m-am hotărât să accept discuția provocată de românii catolici pe o temă așa de delicată – dar și de fundamentală importanță –, să mă aștept la o replică. Cum însă îi știu pe catolicizanții noștri oameni de cultură și de dialectică, nu am crezut niciodată că cel dintâi răspuns care îmi va veni va fi jalnic de confuz și de puțin îndemânatic. Și totuși, așa s-a întâmplat. De unde, iată-mă în necesitatea ca – așteptând ceva mai de seamă – să dezbat obiecțiuni cari, între oameni cu simțul ideilor și al argumentării, nici nu ar fi trebuit să fie ridicate. O fac însă, pentru că acest moment polemic se mișcă totuși pe linia considerațiunilor mele.

Obiecțiunea celor cari ar vrea să fie preopinenții mei este simplă: se înșiră o serie de români de seamă, care au fost uniți sau chiar catolici, și mi se pune, victorios, întrebarea: Âștia ce sunt? Nu sunt români?

Ba, să presupunem, sunt români. Ei, și? Ce mi s-a dovedit cu asta? Că poți să fii și catolic și român în același timp? Nu. Pentru că, dacă eu izbutesc a stabili cu precizie suficientă că cutare ins, care-și zice catolic, e în adevăr român, am datoria să-mi pun imediat întrebarea: dar e și catolic?

Căci, la urma urmelor, ce înseamnează a fi catolic sau a fi român? Este de-ajuns a te numi Ionescu și a avea act de naționalitate românească pentru a fi român; ori a fi înscris în controalele Bisericii romane sau greco-catolice pentru a fi catolic? Evident, nu.

Sau poate că este de-ajuns *a voi* să fii român sau să fii catolic, pentru ca să *și* fii una sau alta?! Mă rog, lucrurile astea trebuiesc totuși odată lămurite! Să precizăm. Eu trăiesc în țara românească; m-am născut din părinți români; sunt identificat, conștient sau fără să-mi dau seama, cu toată istoria și tradiția noastră; și mai sunt, să zicem, mădular al Bisericii Ortodoxe. *Reflectând* însă asupra diferitelor confesiuni, eu ajung la încheierea că, de pildă, catolicismul e superior Ortodoxiei. Și, consecvent, trec la catolicism. Înseamnează asta că eu *sunt* catolic? Cum adică? *Apartenența efectivă* la o categorie *naturală* să fie realizabilă printr-un act de voință? Atunci când eu am din naștere părul negru e suficient că vreau a-l avea roșu pentru ca să-l și am?

Augustin Bunea, mi se spune, a fost român și a fost catolic. *Ergo* [illegible] voie să ridic din umeri: să zicem că a fost român; de unde știți că a fost și catolic? Pentru că v-a spus-o el? Pentru că a crezut-o el? Pentru că a mărturisit-o el? Pentru că a vrut-o el? Asta nu este de-ajuns.

Ce vreau să spun cu asta? Iată răspunsul meu; sub forma unei probleme pe care am mai pus-o odată ardelenilor într-o conferință la Cluj și pe care acum o înfățișez catolicizanților. Se știe că Biserica Ortodoxă este sobornicească și apostolească; pe când cea catolică – numai apostolească. Asta înseamnează că, pentru pravoslavnici, adevărul nu e deținut decât de o unitate colectivă, Soborul, Sinodul; pe când pentru „latini", el e de natură individuală. De aci, la noi, ca autoritate supremă, Sinodul – reprezentanță colectivă, anonimă –, la ei, papa, reprezentanță individuală, personală.

În Ardeal însă sunt o mulțime de catolici și uniți. Și în Ardealul acesta catolic sau unit a luat naștere o organizație politică, a „voinicilor". Știți care este caracteristica acestei mișcări, ivite, după toate informațiile, în chip spontan și natural? O să vă surprindă: că nu are un șef. Mai mult: că nu admite *un* șef. În privința aceasta, toate datele, adunate de la uniți sau ortodocși, sunt de acord: pretutindeni, organizațiile de voinici, țărănești și românești, au mers înspre reprezentanța colectivă și anonimă, și nu înspre cea individuală și personală. Și atunci, mă întreb: cum se face că uniții din Ardeal – catolici, dragă Doamne! – merg în comunitatea de iubire a Bisericii după catolici, iar în comunitatea de iubire a națiunii după... ortodocși? Și cum se face că această structură a organi-

zațiilor de voinici nu a putut fi schimbată nici chiar de intervenția explicită a d-lor Vaida și Maniu?

Ei, vedeți? Țăranii ardeleni s-au pronunțat prin fapta lor pentru conducerea unității colective împotriva celei personale. Ei sunt, desigur, români. Dar sunt și catolici?

Împotriva acestui fapt au protestat doi oameni politici: d-nii Vaida și Maniu. Ei sunt, de bună seamă, catolici. Dar sunt și români?

Să nu mi se răspundă cu exclamații. Aci nu e vorba de obicinuințe, de prejudecăți, de interese personale. Ci de fapte; și de probleme; cari trebuiesc gândite de la început, tocmai pentru a evita erorile provenite din clișeu și lene de cugetare.

A fi român e o stare de fapt. A fi catolic e o stare de fapt. Ambele reprezintă anumite structuri organice, cu precipitat spiritual. Întrebarea este: sunt aceste două structuri compatibile sau nu? Cum am vrea noi să fie, ce vrem noi să fim, asta nu are nici o însemnătate. Însemnat e: cum este și ce suntem. Iată nodul situației. De aceea, toată acțiunea prozelitistă, care nu ține seamă de acest adevăr fundamental, se sprijină pe o iluzie. În cazul cel mai bun.

# La închiderea unei discuții
## – Între catolicism și Ortodoxie –

Am pus coloanele acestui ziar la dispoziția catolicilor din România, pentru lămurirea punctului lor de vedere. La trei sau patru articole ale mele, colegul profesor I. Frollo a răspuns cu opt[1]. Îmi va fi îngăduit să închei, deci, această discuție.

Am crezut că ea va fi mai strânsă și mai sistematică. Eu am făcut afirmații precise; și scurte. Nădăjduiam să mi se răspundă la fel. D-l Frollo a crezut însă necesar nu atât o precizare de poziții, pe cât mai ales o dovadă a falsității punctului meu de vedere. Trudă zadarnică. Pentru că *Ortodoxie și catolicism sunt stări naturale*; într-o discuție noi ne putem, deci, cel mult *învinge* unul pe altul. Dar *convinge*, nu. Așa fiind, eu voi încerca să desprind din toată această discuție punctul litigios, *ireductibil*. Ca să priceapă lumea de ce nu ne putem înțelege. Și să constate de partea cui e.

Trec peste primele patru articole ale d-lui Frollo, cari nu sunt relevante pentru teza pusă în dezbatere și cari se sprijină, toate, pe o confuzie între *definiția* națiunii și *realitatea* ei; de unde și cea de-a doua confuzie între *diferențele specifice* ALE UNUI CONCEPT și elementele constitutive (esențiale) ALE UNEI REALITĂȚI ISTORICE. Eu știu că de sute de ani catolicii sunt logicieni. Dar mai știu că îndeletnicirea lor îndelungată cu logica a degenerat uneori în logomahie; și că „întrebuințarea" sofismei sau a paralogismului tot în logică se studiază. Și, pe urmă, în logică sunt și eu în meseria mea. Socotesc, deci, că e

zadarnic să mai discuţi atunci când, tu spunând că Ortodoxia e element constitutiv a ceea ce se numeşte „rumânie", ţi se răspunde că nu e adevărat, pentru că Ortodoxia e element constitutiv şi al „bulgăriei", „rusiei" sau „sârbiei"! Se poate o mai categorică confuzie între nota specifică, după care se diferenţiază o noţiune într-un „gen" şi elementele constitutive ale unei realităţi? Eu spun: pentru ca un animal să fie cal, el trebuie ca, *între altele*, să aibă, NEAPĂRAT, şi patru picioare. D-l Frollo îmi răspunde: nu e adevărat... pentru că şi câinele tot patru picioare are!

Să trecem, deci, la discuţia cea serioasă. Ea începe abia acolo unde d-l Frollo, recunoscând că apartenenţa la o naţiune nu poate fi un act de voinţă, declară – împotriva punctului meu de vedere – că apartenenţa la o confesiune este, *totuşi*, un act de voinţă. Aşa pusă chestiunea, ea se reduce la afirmaţia că *viaţa naţională a unui individ este un fapt natural, pe câtă vreme viaţa lui religioasă, nu*. Împotriva acestei teme eu m-am înscris însă din capul locului în fals; şi nu pot fi decât surprins că perspicacitatea logică a preopinentului meu a avut nevoie de a pipăi terenul timp de patru articole pentru a descoperi punctul nevralgic. Să ne delimităm, deci, poziţiile faţă de acest punct litigios.

D-l Frollo zice – şi cu el, toţi catolicii – că învăţătura lui Hristos e una; şi că, prin urmare, adevărul învăţăturii lui e universal. Din această afirmaţie, care este netăgăduit valabilă, preopinenţii noştri deduc însă că acest adevăr unul trebuie să fie văzut de toţi la fel. Trebuie? Se poate. Şi nici măcar nu zic că nu e posibil. Cine ştie ce va mai hotărî Dumnezeu cu noi până la sfârşitul „veacului"! Eu *constat* însă că asta nu s-a întâmplat încă. Şi că adevărul învăţăturii lui Hristos *unul* e pentru ortodocşi, *altul* pentru catolici şi, în sfârşit, *altul* pentru protestanţi. Şi, ceea ce e mai ciudat încă, fiecare din noi, din aceste categorii, suntem încredinţaţi că adevărul *nostru* este cel valabil; că adevărul *nostru e absolut*. Din FAPTUL acesta, pe care nu-l poate contesta nimeni, eu deduc că, chiar dacă învăţătura lui Hristos e *una în ea însăşi*, trăirea ei şi înţelegerea ei *diferă în timp şi spaţiu*. Cu alte cuvinte, viaţa religioasă a unui ins, participarea lui la învăţătură sunt condiţionate istoriceşte. De unde eu conchid cu necesitate că apartenenţa la o credinţă este un *fenomen natural*. Dumnezeu mi-a vorbit – desigur. Dar eu nu Îl pot înţelege decât cu facultăţile mele de OM, istoriceşte condiţionat. Pot eu, deci, învăţa pe dinafară catehismul Bisericii romane şi pot declara cât voi voi că sunt catolic; asta nu are însă nici o valoare, atâta vreme cât eu nu voi fi trăit în condiţiunile *istorice* în cari s-a desfăşurat catolicismul şi nu voi fi eu însumi produsul acelor condiţiuni.

Cum adică? Până la 1518 germanii AU FOST efectiv catolici şi de la acea dată AU DEVENIT efectiv protestanţi? Până la 1699 o parte din românii ardeleni au fost efectiv ortodocşi; şi de la acea dată au devenit efectiv catolici? E o glumă! Mai drept e să spunem, cred eu, că germanii nu au fost niciodată efectiv catolici – ci întotdeauna protestanţi – şi că românii nu au devenit niciodată catolici – ci au rămas mereu ortodocşi; *chiar dacă unii şi alţii ar crede-o şi declara-o altfel*.

Asta înseamnează că formele de viață spirituală nu se transmit și nu se impun; ci ele se nasc pur și simplu. „Transmiterile" sunt întotdeauna o impunere de forme arbitrare, sub care mocnește realitatea (cazul protestantismului). Forme arbitrare, pe cari de cele mai multe ori nu le înțelegem și, deci, nici nu le asimilăm. Dovada? D-l Frollo însuși. Care nu știe – și, întru atâta cât e catolic, nici *nu poate* ști – ce e un sobor. D-sa spune, de pildă, că academia e un sobor. Întocmai ca tot Apusul catolic – și protestant, e drept – care și-a imaginat întotdeauna un conciliu ca un... parlament ecleziastic. De ce? Pentru că în Apus nu a fost niciodată înțeleasă convenabil – și, deci, nici *trăită* – realitatea, vie în tot Orientul greco-arab, cuprinsă în vocabula *pneuma*. Numai un exemplu!

Vedeți, dar, toate îndemânările logice sunt de prisos. Întrebările cari circumscriu litigiul sunt precise: este viața religioasă a oamenilor un fenomen natural sau nu? Formele de viață spirituală se nasc sau se transmit? Dacă *nu*, atunci avem noi dreptate; și îi rugăm să ne lase în pace în Ortodoxia noastră – atâta câtă e – după cum îi lăsăm noi în pace în catolicismul lor – chiar acolo unde nu e.

# „Internaționala" sub glugă

Sunt sigur că, pentru o mare parte din cititori, discuția în jurul catolicismului a fost prea lungă. De aceea am și scurtat-o, mărginindu-mă, în replica mea, la un singur articol. Nu puteam face însă același lucru și față de preopinenții mei; pentru că sunt gazdă, pentru că socoteam de datoria mea să îngădui adversarilor a spune tot ce au de spus și – să o mărturisesc acum – pentru o diabolică plăcere personală; am văzut din capul locului că teza adversarilor trebuia să ducă la o fundătură și... îi așteptam. Așteptarea nu mi-a fost înșelată; căci cei cari au urmărit cu atenție răspunsul d-lui Frollo au putut înțelege că pe acest cald și patetic credincios catolic îl paște... excomunicarea: d-l Frollo este, anume, evoluționist. Iar, după câte îmi aduc eu aminte, evoluționismul este la Roma condamnat[1].

Să fim bine înțeleși: eu, cel dintâi, apreciez îndemânarea dialectică a preopinentului meu. Recunosc în replica d-sale o bună școală catolică, a cărei tradiție, din nefericire, începe să se piardă și care, pe vremuri, făcea bucuria mea intelectuală. Vă închipuiți, deci, cu câtă plăcere urmăream meandrele unei discuțiuni care îmi aducea aminte, într-un fel, strânsa disciplină de expunere scolastică, ale cărei tradiții abia dacă le-a mai păstrat în vremea noastră un Garrigou-Lagrange.

Dar, pentru același motiv, vă închipuiți cât de trist trebuie să mă fi simțit constatând că nici măcar această minunată cultură catolică nu mai e în stare astăzi să asigure cărturarului și cugetătorului acea viziune organică a realităților, a cărei cea dintâi lege este *corelația* și care e singura cale de *înțelegere* a

acestor realități. Dacă eu am acceptat discuția cu catolicii noștri, e pentru că am crezut că între ei și mine exista ceva comun: punctul de plecare; care, în speță, nu putea fi decât unul: existența speciilor și incapacitatea naturii de a le depăși prin variațiuni lente. Este marele principiu antievoluționist, pe care Biserica romană și l-a însușit în chip categoric și pe care puținătatea mea îl profesează încă de pe vremea când – ca orice biolog care se respectă – omora broaște ca să afle… secretul vieții.

Spre surprinderea mea, a trebuit să constat însă că punctul litigios pentru care trebuia, până la sfârșit, să combat era caracterul organic al unităților spirituale și incapacitatea lor de a se transforma unele în altele; fapt pe care eu îl enunțam în formula: formele de viață spirituală, condiționate toate istoricește, nu se transmit, ci se nasc.

Din nefericire, neînțelegerea acestui fapt fundamental de care au dat, în discuția noastră, dovadă catolicii este un fenomen cu mult mai general; care depășește tema pusă în dezbatere și caracterizează un moment spiritual pe care, în vremurile de față, îl depășim; dar care e încă activ la „bonzii" noștri „intelectuali" și continuă să ne terorizeze cu prestigiul lui „științific".

Toată falsitatea și artificialitatea culturii românești, de aproape 100 de ani încoace, e rezultatul încercărilor făcute la noi de a se transpune – nici măcar de a se transplanta, deci! – în realitățile moldo-valahe anumite forme de viață apusene, cari *acolo* se născuseră, în adevăr, în chip organic. Iar postulatul, presupoziția acestor încercări a fost întotdeauna convingerea că formele de cultură, în ultimă analiză, de spiritualitate, se pot transmite și, deci, importa. Eroare fundamentală, care s-a verificat pretutindeni, ca atare.

Sunt încredințat că neamul nostru nu se va reculege, nu va lua cunoștință de el însuși și nu va izbuti să devină creator în ordinea spirituală decât din momentul în care va pricepe, în sfârșit, că în această ordine nu se poate construi decât pe baze autohtone și că orice import de idei – valabil, desigur, în cadrele stricte ale tehnicei – rămâne sterp și duce la apariții ridicole; rostul acestor idei importate neputând fi decât cel mult de „combustibil", în nici un caz de „sământă".

Îmi dau seama, desigur, de falsa perspectivă pe care o creează astăzi obicinuințele noastre și lenea noastră de cugetare, neputința noastră de a ne smulge unor tipare de gândire cari ne sunt cu violență impuse de aproape un veac. Asta nu mă va împiedica însă să afirm și să pun mereu ca temă de reflecție, pentru cei cari nu au pierdut obicinuința de cugetare, faptul fundamental că influențele între culturi sunt numai aparente și că orice cultură nu împrumută alteia mai „înaintate" decât *nume* pentru realități proprii, originare – sâmburele însuși, elementul esențial și caracteristic generator fiind, prin însăși natura lui, netransmisibil, netransformabil și, deci, neasimilabil.

Iată convingerea noastră – cu adevărat „științifică", aceasta –; iată mărturisirea noastră de credință, care trage o precisă linie de demarcație între noi și toate internaționalele din lume, fie ele negre, albe, verzi sau roșii. Ar mai fi ceva de adăugat? Nu.

# Biserică, stat, naţiune

Răspunsul Sf[ântului] Sinod al Bisericii noastre privitor la chestiunea amestecului preoţilor în politică este – de la 1919 şi până acum, adică de când urmăresc cu linia pe care se mişcă acţiunea Bisericii oficiale – cel dintâi act izvorât din răspunderea faţă de aşezarea, rosturile şi destinul Ortodoxiei. Se cuvine, deci, să ne oprim un moment măcar asupra lui.

Mai întâi, faptele. După prohodirea celor doi legionari români morţi în Spania, prohodire la care Biserica noastră Ortodoxă a luat largă parte, guvernul – prin delegatul său, ministrul Cultelor – a adresat Sfântului Sinod o întâmpinare, cerându-i să interzică pe viitor amestecul preoţilor în viaţa politică a ţării. În fond, Ministerul Cultelor nu urmărea scoaterea preoţilor din politică, ci – ceva mai precis – interdicţia pentru preoţi de a sprijini, prin participarea lor, mişcările naţionaliste aşa-zise de extremă dreaptă. Intenţia întâmpinării ministeriale nu era de altfel, nici măcar acoperită, ea căpătând chiar în anumite pasagii o exprimare categorică.

La această cerere, care avea caracterul unei injoncţiuni, Biserica rumânească a răspuns printr-un refuz clar, stabilind:

a) *datoria* Bisericii de a combate toate formaţiunile – inclusiv partidele politice – cari „propagă concepţii de viaţă şi programe etice opuse creştinismului"; şi, deci, implicit, *dreptul* Bisericii de a sprijini acele acţiuni – fie chiar şi politice – cari militează pentru „concepţia despre existenţă" şi „programul etic" al Ortodoxiei;

b) *dreptul* Bisericii noastre de a cere să se imprime statului rumân un caracter categoric naţional, drept care izvorăşte din Ortodoxia acestei Biserici.

Prin această atitudine, exprimată într-o formă de o impunătoare fermitate şi o rară nobleţe, Sf[ântul] Sinod sublinia necesitatea Bisericii de a se identifica cu naţia – fia chiar cu riscul de a intra în conflict cu statul. Că răspunsul acesta a surprins – în unele locuri neplăcut, în altele, plăcut – o ştim cu toţii. Că el, totuşi, *normal*, nu putea fi decât aşa cum a fost, vom încerca să o lămurim aci.

Este adevărat că Biserica noastră Ortodoxă e Biserică de stat. Ea nu e însă Biserică de stat în virtutea unei aşezări *teocratice* a comunităţii rumâneşti, ci în virtutea unei aşezări *naţionale*.

Noi ştim că, foarte multă vreme, formula Bisericilor de stat a fost generală. Cu timpul însă, Biserica s-a tras la ea acasă (sau, dacă voiţi: statul s-a tras la el acasă) – s-a separat, adică, Biserica de stat (sau statul de Biserică) – păstrând uneori legături, regulate prin concordate speciale, ori renunţând, alteori, la orice fel de legătură.

Evident, *Biserici de stat* mai există încă şi astăzi. Dar, dacă ne gândim puţin, ele *există mai ales în ţările de credinţă ortodoxă*. Să nu fie asta semnificativ? Iar dacă *da*, în ce fel? Explicaţia nu e chiar aşa de ascunsă.

Atâta vreme cât omenirea a trăit sub un regim teocratic, nu era decât foarte normal ca Biserica şi statul să fie una. Şi tot în chip normal laicizarea vieţii

trebuia să ducă la separarea Bisericii de stat. Dacă observăm însă că procesul acesta de secesiune s-a întâmplat nu numai în țări de spirit și observanță laică, atunci suntem îndreptățiți să conchidem că nu laicizarea, că *nu numai* laicizarea stă la originea separării Bisericii de stat. Impresia mea este că fenomenul care explică în chipul cel mai cuprinzător, sau care – mai exact – corespunde în chipul cel mai statornic cu procesul de separare, este apariția statelor naționale. În momentul în care statele au încetat să organizeze adunări omenești oarecari și, dimpotrivă, au început să gospodărească așezări cu unitate organică – națiile – în acel moment a început să se pună și problema separării statului de Biserică.

Procesul acesta are două etape; după cele două înțelesuri pe cari, istoricește, le ia națiunea:

1) atâta vreme cât nația este un concept juridic-politic și se identifică cu totalitatea cetățenilor din granițele unui stat, statele se retrag din *comunitatea universalizantă* a Bisericii romano-catolice și își construiesc *bisericile lor naționale* (e cazul țărilor protestante);

2) în clipa în care nația devine un tot organic construit pe *comunitatea de destin*, statele se retrag și din Bisericile naționale, dat fiind că aceste biserici (protestante) nici nu sunt, de fapt, biserici, ele nefăcând decât să *administreze* funcționărește o viață religioasă de natură *individualistă* (e cazul Germaniei revoluționare de azi).

Dacă separarea Bisericii de stat nu s-a întâmplat și în țările ortodox-creștine, asta se datorește faptului că Ortodoxia nu contravine nici naționalismului liberalizant (cum o făcea catolicismul), nici naționalismului totalitar (cum o face individualismul protestant). Asta înseamnă, cu alte cuvinte, că în statul național al liberalismului burghez Biserica noastră… a scăpat de primejdia separației, pentru că nu stingherea întru nimic statul; ba, ceva mai mult, era – în concepția acestuia – un instrument de poliție socială. Și asta explică atitudinea umilă, plină de „iertăciuni", ciujdită, de până acum, a Bisericii românești.

Astăzi însă lucrurile se schimbă. În pragul unei Europe totalitare, împărțită în națiuni cari sunt tot atâtea unități organice și spirituale, Biserica Ortodoxă, care își dă seama că organizează viața religioasă a nației, că este însăși viața în nevoia ei de a trăi pe Dumnezeu, nu mai are nici o iertare de cerut, nici o umilință de suportat, nici o separație de temut. Ea știe că *statul, fiind dator să organizeze viața nației în totalitatea ei, nu poate scoate în afară de stat Biserica – parte esențialmente integrantă a nației*. Și, urmând indicațiile precise ale realității, preferă să se pună în conflict cu statul, decât să se desolidarizeze de națiune. Preferă, pentru că e sigură că mai curând sau mai târziu, vrând sau nevrând, statul nostru va trebui și el să ajungă la imperativul – istoric și rumânesc totdeodată – al națiunii totalitare.

Iată, deci, de ce noua atitudine a Sf[ântului] Sinod e – în ciuda tuturor surprizelor – cea normală.

Lucrul acesta îl simte, de altfel, și statul. Căci știți ce a făcut el, după răspunsul negativ al Sinodului? Și-a adus aminte că se poate dispensa de acest răspuns, dat fiind că are la îndemână… câteva articole din noul Cod penal.

Foarte bine. Numai că, dacă Biserica refuză să dea răspunsul pe care-l vrea guvernul (şi care e cuprins în noul Cod penal), asta înseamnează că Biserica e în conflict cu statul – cel puţin în acest sector al Codului penal. Nu e, atunci, obligat statul să cheme la ordine Biserica? Logic, da. Numai că asta ar duce la un conflict deschis şi statul nu mai e în măsură astăzi – o simte el – să poarte până la capăt o asemenea luptă.

Răspunzând aşa cum a făcut-o, Sf[ântul] Sinod a asigurat o victorie nu numai Bisericii Ortodoxe, ci şi naţionalismului rumânesc. Dat fiind însă că victoria a fost repurtată asupra statului, noi credem că asta îndeamnă la anumite revizuiri.

## Naţionalism şi Ortodoxie

Intervenind într-o polemică iscată între naţionalişti, d-l Radu Dragnea, gânditor de calitate şi autor al unor substanţiale cercetări asupra culturii rumâneşti, găseşte prilejul să pună în discuţie raporturile dintre „Ortodoxie şi naţionalism"*. Bucurându-ne că, prin contribuţia susţinută a d-lui Dragnea, această problemă – care, până mai acum câţiva ani, avusese ciudatul destin de a nu fi atacată decât cu mijloace primare – intră în domeniul marilor dezbateri, vom încerca să obţinem, pe cale de obiecţiune, câteva precizări pe cari, cel puţin ca puncte de discuţie, le socotim necesare.

Să începem prin a mărturisi că întreprinderea noastră nu e prea uşoară. D-l Dragnea nu este întotdeauna gânditorul cel mai clar în expunere, al culturii noastre. O grijă, pe care o înţelegem chiar când nu o practicăm, pentru plasticitatea gândirii, îl îndeamnă adesea să renunţe la simplificările şi sistematizările fără de care *transmiterea* unui gând devine extrem de anevoioasă. Aşa încât, trebuie să o spun din capul locului, obiecţiunile mele se raportează la ceea ce *eu*, cu oarecare timiditate, *cred* că reprezintă punctul de vedere al d-lui Radu Dragnea.

După impresia mea, d-l Dragnea socoteşte că poate oarecum opune Ortodoxia naţionalismului; căci, deşi „Ortodoxia şi naţionalismul se apropie până la confundare, sunt sincronice şi chiar colaborează", totuşi, nu numai că „în nici un caz nu se identifică", dar – mai mult încă – „a fi naţionalist e o grea cădere în păcat, din care nădăjduim a ne mântui în Ortodoxie". E dificil de spus cum raţionează d-l Dragnea pentru a da valoare de circulaţie acestei afirmaţiuni. Totuşi, îmi închipui că nu greşesc prea mult când socotesc că la d-sa opoziţia aceasta decurge dintr-o înţelegere strict biologică a naţiei, viaţa spirituală fiind de competenţa şi domeniul *ecumenicităţii* creştine, „pe deasupra hotarelor confesionale şi politice".

Să-mi fie îngăduit a-mi exprima surprinderea, că un om ca d-l Dragnea, care circulă aşa de frecvent în lumea bunurilor culturii, şi care, deci, trebuie să aibă

* Radu Dragnea, *Ortodoxie şi naţionalism*, ziarul „Buna Vestire", Nr. 77, din 28 V 1937.

într-un grad foarte ridicat simţul *necesităţii realului*, poate întrebuinţa formule aşa de abstractizante şi de universalizante, ca aceea cu depăşirea „hotarelor confesionale şi politice". A crede că se poate trece, *în veac* încă, peste hotarele confesionale şi politice înseamnă a uita că şi istoria tot de Dumnezeu e făcută şi a socoti că se poate anula realitatea formelor de viaţă, aşa cum le-a lăsat Dumnezeu. Atitudine categorică falsă, cel puţin pentru simţul realist şi istoric al Ortodoxiei; cu atât mai falsă şi mai primejdioasă, cu cât, infestată încă de juridicismul roman, ea duce la ideea augustinică a *mântuirii în veac*, pe care (fatal!) o împărtăşeşte, de altfel, şi d-l Dragnea. (D-sa vorbeşte de „mântuirea aci, pe pământ, în istorie, întrucât creăm cultură" – uitând că, cel puţin în unele forme ale ei, cultura nu e decât o consecinţă a căderii lui Adam în păcat. Mântuirea prin creaţie e – de altfel – o poziţie magic-panteistă, şi nu creştină!)

Unde sunt necesare precizările, pentru a ieşi din surprinzătoarea şi inacceptabila opoziţie pe care o construieşte d-l Dragnea între Ortodoxie şi naţionalism?

Deocamdată, în două puncte:

1) *Naţiunea*. D-l Dragnea recunoaşte însuşi că „a aparţine unei naţiuni e un fapt firesc, de la care nu te poţi sustrage, ca nici de la naştere sau de a avea părinţi". Totuşi, d-sa crede, cum văzurăm, că „a fi însă naţionalist este o grea cădere în păcat". De ce însă a fi naţionalist este o grea cădere în păcat, atunci când, totuşi, a aparţine unei naţiuni e un fapt firesc şi necesar, nu ne lămureşte d-l Dragnea. Şi asta nu e bine, pentru că, fără ajutorul d-sale, noi nu putem judeca decât aşa: *Naţionalismul este atitudinea care trage toate consecinţele îngăduite din constatarea faptului firesc şi necesar că orice om aparţine – fără putinţă de sustragere – unei naţiuni.* Dacă, deci, apartenenţa la o naţiune e un fapt firesc, naţionalismul trebuie să fie şi el o atitudine firească, şi nicidecum o grea cădere în păcat. (Că naţiunea, ca realitate istorică, e o consecinţă a păcatului originar, prin care s-a început istoria, prin care noi *am căzut în istorie*, asta e altă chestiune!)

Aşa fiind însă, naţiunea e nu numai categoria logică, ci şi colectivitatea reală care ne defineşte pe fiecare din noi, locul, cadrul şi principiul întregii noastre acţiuni şi existenţe *în veac;* iar naţionalismul nu e numai o doctrină politică, cum pare a voi să lase a se înţelege d-l Dragnea, *ci o atitudine polivalentă*, care acoperă tot aşa de bine sectorul spiritual sau economic, politic sau cultural-estetic al activităţii noastre. De unde urmează însă că opoziţia naţionalism – Ortodoxie nu e valabilă.

2) *Ecumenicitate*. D-l Radu Dragnea crede că mântuirea nu e posibilă decât în ecumenicitate, ceea ce poate fi perfect adevărat. D-sa crede însă că ecumenicitatea e de caracter cantitativ-spaţial şi că se poate realiza şi în veac. Directorul nostru, Gheorghe Racoveanu, a dat în această foaie a noastră, cu un alt prilej, toate elementele cari duc la înţelegerea ecumenicităţii de fapt; aşa că e inutil să mai insistăm. Unde d-l D[ragnea] greşeşte, e acolo unde d-sa, ignorând că *ecumenicitatea este limita către care tinde veacul, istoria*, crede că ea poate fi realizată *aci* şi *acum*. Eroare gravă, a cărei primă consecinţă e, precum arătarăm, teoria mântuirii în veac, şi a cărei origine stă într-o confuzie: d-l Dragnea con-

fundă, anume, ***cuvântul** lui Dumnezeu*, care e *absolut*, cu ***trăirea** cuvântului lui Dumnezeu de către oameni*, care trăire, fiind un fapt istoric, nu poate fi decât *relativă*. Este adevărat că Dumnezeu, în atotputernicia Lui, poate, prin har, să coboare asupra oamenilor cunoaşterea absolută a legii Lui. Dar până acum această *scoatere din istorie* nu s-a operat decât individual, noi, ceilalţi, rămânând deocamdată *în* istorie.

Însemnează aceasta că fiecare din noi crede cum vrea şi cum îl taie capul? Nu. Căci fiecare din noi nu suntem *fiecare din noi*, ci aşa cum ne hotărăşte structura comunităţii de destin, *naţia* din care facem parte. Cu alte cuvinte, nu există în chip normal în istorie feluri individuale, ci numai feluri naţionale de a trăi cuvântul lui Dumnezeu. De aceea, *comunitatea de iubire a Bisericii se acoperă structural şi spaţial cu comunitatea de destin a naţiei*.

*Asta e Ortodoxie.*

Dar atunci – unde e opoziţie de care vorbea d-l Dragnea?

Eu ştiu că la consideraţiile mele se pot ridica obiecţiuni; foarte multe, de la cei ce vor să „discute" –, foarte puţine, de la cei ce vor să se lămurească.

Stau oricând la dispoziţia celor din urmă.

# 5. BISERICĂ ŞI STAT

## Autonomia bisericească

Raporturile dintre Biserică şi autoritatea civilă au fost pe punctul de a se încorda. Pe tema dreptului de anchetă şi de judecată în chestiunile ecleziastice, pe care ministerul pare a voi să-l revendice pentru el, dar la care Biserica nu înţelege să renunţe.

Procesul acesta a fost deschis în chip ceva cam intempestiv. Este, în adevăr, surprinzător ca, atunci când se studiază autonomia vieţii religioase, să se ivească intenţii de imixtiune, al căror caracter este tocmai anularea evidentă a acestei autonomii.

Nu trebuie să ne grăbim, totuşi, cu încheieri într-o chestiune care nu e de natură a fi cunoscută în amănuntele ei intime. Ar fi, în adevăr, inexplicabil ca Ministerul Cultelor să ridice, fără nici un motiv, asemenea pretenţiuni. Va trebui, deci, să admitem că imixtiunea autorităţii laice a fost provocată. Şi nu putem, principial, să bănuim decât un motiv de provocare: funcţionarea defectuoasă a aparatului judiciar ecleziastic.

Dacă suntem, prin urmare, partizani hotărâţi ai completei autonomii ecleziastice, cerem, în acelaşi timp, o cât mai mare grijă în exercitarea acestei autonomii; şi anume, tocmai în scopul garantării posibilităţilor de viaţă independentă a Bisericii.

Chestiunea are, de altfel, şi o altă latură, care depăşeşte cadrul Bisericii ca atare. Într-un sat din Moldova – aşa ne spun informaţiile – s-au împuţinat procesele, prin intervenţia preotului local. Mai ales neînţelegerile familiale, cari se sfârşeau, de cele mai multe ori, cu divorţul, au dispărut aproape. Oamenii merg la „taica părintele", care ştie să-i împace.

Cazul nu este izolat. Ştim, de pildă, că în judeţul Tulcea există, într-o comună, un tribunal puţin obicinuit: este o curte de judecată formată de câţiva fruntaşi ai

satului, prezidați de preotul respectiv. Oamenii se prezintă în fața judecătorilor, jură pe cruce și își expun păsurile; cu obligația morală, garantată de solidaritatea satului, că se vor supune hotărârii. Se pare că lucrurile merg așa de bine, încât împricinații din satele înconjurătoare au început să aflueze înspre această judecată patriarhală.

În momentul în care autoritatea și prestigiul statului naufragiază prin păcatele administrației, oamenii se întorc, plini de încredere, înspre Biserică. Nu e „legal", dar e bine.

Cu atât mai mult însă e necesar ca Biserica să vegheze la prestigiul ei și să nu prilejuiască nici un fel de bănuială care ar putea-o atinge.

# Pro domo

Faptul că ziarul nostru a luat atitudine hotărât împotriva politicii religioase a d-lui ministru Goldiș este interpretat, în anumite cercuri – cât de sincer, oare? –, ca o îndepărtare a noastră de la linia de sprijinire a Bisericii Ortodoxe. Mai e nevoie să subliniem că e cel puțin ciudat a identifica pe d-l Goldiș cu Ortodoxia?

Să precizăm mai degrabă situația: d-l ministru al Cultelor, răspunzând în Senat unei interpelări pornite din lagărul catolicizant, a arătat, cu cifre, date, memorii și documente, că în țara românească Biserica unită e privilegiată. Este un fapt pe care nu-l contestă nimeni – mai ales în [ceea] ce privește trecutul. Dar întrebăm: e acesta un răspuns la chestie? Evident, nu; și redactorul nostru respectiv a trebuit să sublinieze această alunecare, care, în bună logică, se cheamă *ignoratio elenchi*. De aci supărarea și necazul ortodocșilor noștri. Să ne lămurim.

Este adevărat că faimoasa decizie ministerială are, printr-un alineat al ei, un caracter retroactiv și, ca atare, depășește legea, care nu stabilește decât condițiunile *viitoarelor* parohii?

Și este adevărat că această decizie anulează condițiile de egalitate create de lege, prin faptul că lasă anumite latitudini personale ministrului?

Da sau nu? De ce să ne pierdem în arguții oțioase și în sofisme? Iată, noi declarăm formal: dacă d-l ministru Goldiș face dovada inexactității afirmațiilor noastre, noi ne obligăm să retractăm în public tot ce am scris și să intrăm în slujba necondiționată a politicii d-sale religioase.

Știm, anumiți ortodocși aplaudă pe d-l Goldiș; pentru că îi cunosc politica și sunt siguri că d-sa va... strânge șuruburile în ce privește Biserica unită. Mărturisim răspicat: cu *asemenea* ortodocși nu avem și nu vrem să avem nimic de-a face. Căci, a declara, întâi, prin *Constituție*, Biserica greco-catolică „de stat" și a încerca apoi să o retezi cu ajutorul autorităților statului e un fapt care iese din putința aprecierii noastre aprobative. Asta poate să bucure doar pe ortodocșii

cari nu-și închipuie Biserica decât ca o anexă polițienească și parazitară, proteguită de stat pentru anumite servicii inavuabile. *Pe noi, nu.*

Și, pe urmă, Prea Sfințiților Părinți, ASTĂZI e ministru d-l Goldiș, care e „al nostru" și „ne protejează". Dar dacă mâine va fi ministru un laicizant? Vă dați seama ce însemnează legea și decizia d-lui Goldiș în mâna lui?

Și vreți să ne spuneți nouă să nu mai sprijinim Ortodoxia, pentru că refuzăm a accepta deasupra grumazului Bisericii noastre această grozavă spadă a lui Damocles?

Mi se pare că ar trebui să inversăm rolurile...

## Pentru hrana călugărilor

Între faptele caracteristice pe cari le hotărăște noul buget al Ministerului de Culte este mai ales unul care, cu siguranță, va fi trecut cu vederea; deși, pe nedrept. Vorbim, anume, de un spor de hrană, care s-a acordat călugărilor din bietele noastre mănăstiri ortodoxe. Până la sfârșitul anului trecut, monahii Bisericii românești se hrăneau cu 3 – cetiți – *trei* lei pe zi. Sau cel puțin atât le hărăzea statul, în sarcina căruia cade întreținerea călugărilor, de când cu secularizarea averilor mănăstirești. Trei lei pe zi pentru mâncare, să recunoaștem că nu este excesiv de mult. Bieții oameni s-au plâns, au rugat, au cerut; iar când foamea i-a răzbit cu tot dinadinsul, au uitat de discuție călugării: au protestat cu glas tare și au ocărât chiar. Păcat mare, desigur; dar cu atât mai mare păcatul celor cari, prin dezinteresarea lor inconștientă, au lăsat lucrurile să ajungă până aci. Pe când s-a ajuns la scandal public, credeți că s-a mișcat cineva între înaltele fețe bisericești? Nu, nimeni.

Acum însă, bugetul ministerului stabilește că, de aci înainte, călugării vor primi 15 lei pe zi pentru hrană. E o simțitoare îmbunătățire a situației; căci, chiar dacă nu este tot ce trebuie, ne gândim că monahii, cari nu au murit de inaniție sub regimul celor 3 lei pe zi, vor ști să se gospodărească ceva mai omenește la un tratament încincit.

Iată, deci, că Biserica își leagă rănile cele rușinoase. Biserica? Să ne înțelegem. Biserica nu s-a mișcat deloc pentru „cucerirea" acestui drept elementar la viață al bieților noștri călugări. Au trebuit larga înțelegere, energică și rodnică, a prietenului Nichifor Crainic și îndemânarea „inițiativei parlamentare", pentru ca, pe masa goală a mănăstirilor noastre să cadă un boț îndestulător de mămăligă. Să o spunem răspicat, pentru ca monahii noștri să știe prin hotărârea cui a voit Dumnezeu să le asigure pâinea cea de toate zilele și pe cine să pomenească în rugăciunile lor de mulțămită.

Dar asta e o chestiune secundară. De prima însemnătate este faptul că, pentru cinul călugăresc și pentru viața mănăstirească, adică pentru tot ce e mai bisericos în viața noastră creștină, tot laicii au trebuit să intervină și de data aceasta

Biserica noastră se înstrăinează din ce în ce mai mult de înțelegerea adevăratelor ei rosturi: desconsiderarea organizațiilor mănăstirești e cea mai vorbitoare dovadă. Din nenorocire, prevedem că toate aceste grave greșeli nu vor rămâne fără răsplată.

## „Pâinea noastră"

Ne-a fost bucuria degeaba? Am anunțat că, după intervenția unor laici, prin grija lui Nichifor Crainic, s-a sporit alocația de hrană a călugărilor de la 3 lei la 15 pe zi, și ne-am bucurat de două ori: pentru bieții călugări, cari își vedeau, în sfârșit, cel puțin pâinea asigurată, și pentru dovada de creștere a interesului public față de cinul călugăresc.

Acum s-au făcut socotelile. Nu or să fie tocmai 15 lei pe zi. Ci mai puțin. Căci sporul acordat nu atinge nici 5 lei de gură de om; ceea ce, adăugat la cei 3 lei și ceva cari se dădeau până acum, împlinește numai bine 8 lei. Opt lei, desigur, mai mult decât trei. Dar nu ajunge. Să ne gândim omenește. Nu ajunge! Ce vreți să facă un om cu 8 lei pe zi? Pentru că, domnilor mânuitori de fonduri, și călugărul tot om este!

Nu știm cui să ne mai adresăm. Tot prietenului Nichifor Crainic? Mi-e teamă că a făcut tot ce a putut. Și trebuie să-i mulțumim pentru această sforțare. Dar acum ne-am adresa de-a dreptul d-lui ministru. I s-a retezat bugetul. Dar sunt mijloace de revenire. D-sa cunoaște. De ce nu acționează prin Consiliul de Miniștri? Ar reintra în posibilitatea de a lucra. Evident, dacă ține la așa ceva. Dacă nu...

Nu ar fi rău însă ca, cu acest prilej, să se gândească și la pâinea călugărilor. Poate că ar găsi în această chestiune un îndemn.

## Pentru prestigiul Bisericii

Nu știu ce o fi înțelegând d-l ministru al Cultelor prin autonomia bisericească. Sunt unele împrejurări însă, în cari ești înclinat a crede că, din partea statului, asta ar trebui să însemneze dezinteresare. Incidentul de la Teatrul Național[1] este o asemenea împrejurare.

Publicul a întrerupt reprezentarea „snoavei" lui Furtună, intitulată *Păcală*. Pentru motive îndeobște cunoscute, asupra cărora s-a insistat și în foaia noastră[2].

Cu câteva zile înainte de incident însă, Patriarhia intervenise cu o adresă în regulă la minister, cerând scoaterea de pe afiș a piesei împricinate. Motivarea acestei intervenții era precisă și dreptul Patriarhiei, necontestabil.

Ministerul avea îndatorirea să dea curs cererii şi să intervină la direcţia Teatrului Naţional. În afară de punctul de vedere al Bisericii, el singur suficient pentru a îndreptăţi o asemenea măsură, interveneau încă raţiuni de echitate; atunci când adventistul Bauer era condamnat la închisoare pentru propagandă conţinând elemente insultătoare la adresa preoţimii, era o imposibilitate morală ca această propagandă să fie, sub forma „artistică", continuată pe scena Teatrului Naţional, subvenţionat de Ministerul Cultelor.

D-l Goldiş a întârziat totuşi cu hotărârea d-sale. Intervenţia Patriarhiei a rămas ineficace; iar direcţia teatrului a continuat să ţină piesa pe afiş. Ca şi cum nimic nu s-a întâmplat.

Asta e rău. Patriarhia e reprezentanta Bisericii noastre; şi Biserica noastră trebuie să aibă un prestigiu. Dar de ce prestigiu să se mai bucure ea, dacă Ministerul Cultelor însuşi o desconsideră şi nu-i ia în seamă cereri cari, în fond, sunt aşa de îndreptăţite? Autoritatea noastră administrativă e în vină şi e bine ca asemenea greşeli să nu se mai repete.

Pentru că iată ce se poate întâmpla. Nu a reacţionat ministerul, dar a reacţionat publicul. Studenţi în teologie şi seminarişti, adică tineri direct interesaţi de ale Bisericii, au mers joi la teatru şi au întrerupt reprezentaţia. Faptul nu ar avea nimic grav în el, dacă nu ar fi decât în ordine estetică. Cine se duce la teatru, de îndată ce are dreptul să aplaude, are, principial, şi dreptul să fluiere.

Nu acesta e însă sensul manifestaţiei de joi. Căci tinerii nu s-au dus să fluiere o piesă proastă, ci una pe care ai o socoteau insultătoare pentru Biserică. Ei nu îndeplineau un rost estetic-critic, ci unul de poliţie socială. Nu e, desigur, în căderea lor. Dar, dacă au făcut-o, e pentru că organele în drept, cari trebuiau ele să o facă, au lipsit de la îndatorire. Crede d-l Goldiş că e bun sistemul acesta, de a lăsa publicul să se substituie autorităţii?

Eu cred că e primejdios. Pe această cale s-ar putea ca Biserica să înceapă a se adresa direct publicului. Şi atunci?...

# „Statul"

S-a închis adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Bucureştilor. Publicul mare se ţine departe de asemenea manifestaţii ale vieţii spirituale; dar pe nedrept. Căci cel puţin cât o şedinţă a parlamentului merită să fie cercetat şi acest congres.

Iată, în ziua deschiderii, preşedintele adunării a rostit un preafrumos discurs. Discursuri frumoase nu prea lipsesc, e drept, în ţara românească. Dar cuvântarea Prea Sfinţitului arhiereu Tit Simedrea Târgovişteanul e mai mult decât atât: e o impresionantă pagină de gândire religioasă. Harnicul vicar al Arhiepiscopiei Bucureştilor s-a relevat dintr-o dată nu numai ca un temeinic cărturar şi îndemânatic mânuitor al gândului; dar, fapt mai interesant încă, s-a aşezat în primele rânduri ale cugetătorilor *creştini*, pe care Biserica noastră îi aşteaptă de atâta vreme.

Ziua a doua a congresului a fost ceva mai tristă. Căci exceptăm remarcabila improvizație prin care Î. P. S. Patriarh s-a dovedit a fi – fără nici o exagerare – unul din cei mai abili și mai primejdioși parlamentari, atunci când ar voi să ia ofensiva – adunarea a scos la iveală o îngrijitoare mentalitate, permanentă în Biserica Ortodoxă.

S-a ridicat, anume, iarăși plângerea că statul nu acordă, materialmente vorbind, destul sprijin Bisericii. Un orator laic observa cu amărăciune că statul i-ar sări imediat în ajutor dacă s-ar îmbolnăvi de febră aftoasă, dar că nu-i acordă nici o atenție când suferă de vreo boală sufletească. „Statul" nu dă bani destui Bisericii.

M-am întrebat adesea, fără să mă pot lămuri, cam cum își închipuie oamenii aceștia statul și până unde cred ei că merg îndatoririle statului față de Biserică. Ortodoxia noastră duce o luptă aprigă față de secte. Ortodoxia elocventului orator, cu plângerea amintită mai sus, luptă amarnic împotriva concordatului și a „primejdiei catolicizării". Mă socotesc, deci: sectele și catolicii – să ni se ierte apropierea – lucrează fără bani? Dacă da, de ce nu putem și noi face la fel? Dacă nu, de unde au ei oare bani așa de mulți? De la „stat"? De la care stat?

Am pe masa mea darea de seamă tipărită asupra activității unei parohii catolice din România. Cunosc orașul și știu cât de redus e numărul închinătorilor Romei acolo. Parohul a adunat de la credincioși – sunt socoteli deschise – sute de mii de lei într-un an; a acoperit toate nevoile locale și a mai trimis bani și la Roma. Întreb pe onorabilul preopinent: cum fac oamenii aceștia de pot aduna fonduri și cui se datorează sărăcia noastră? Nu e nici un fel de problemă aci? În afară de aceea a „statului" lui Caragiale...

## În jurul concordatului

Nedumeririle prietenului Pamfil Șeicaru[1] în legătură cu agitația împotriva concordatului sunt ale noastre, ale tuturor. Ar fi însă nepotrivit să luăm lucrurile prea în tragic. Căci – dacă e vorba să spunem împrejurărilor pe adevăratul lor nume – nu este om sincer, serios și cu simțul responsabilității, care să aibă curajul să se îmbarce în această violentă campanie, începută cu întruniri și moțiuni, dar sfârșită o dată cu ele. Când cercetezi arsenalul de arme al acestor vajnici apărători ai Ortodoxiei – ah! în ce încurcătură i-am pune, dacă i-am întreba ce e aia –, ai impresia că bieții oameni mai degrabă se achită, cum pot, de o îndatorire impusă din afară, decât răspund unor îndemnuri interioare, încercând să se împotrivească unor primejdii real simțite.

Lupta publică pentru restaurarea Ortodoxiei în drepturile ei naturale și în funcțiunile ei rodnice, de noi, cei de la „Cuvântul", s-a început; aci, în reviste sau la universitate. Avem, deci, și căderea, și datoria să vorbim deschis; chiar dacă vorba noastră va cădea brutală sau aspră.

Ne-am închipui că cine vrea să se opună concordatului are motive serioase pentru această atitudine. „Clerul ortodox” din Capitală a ţinut o adunare de protest şi a votat o moţiune foarte categorică. Am fi preferat, înainte de întrunire, o serie de studii mai precise, cari să încercuiască problema şi să-i desprindă datele esenţiale. Studiile acestea nu au apărut. Noi, cel puţin, nu le cunoaştem; deşi urmărim de aproape literatura chestiunii ortodoxe. Argumentele adversarilor concordatului par a fi, toate, adunate în amintita moţiune. Poate că ar trebui să o discutăm; dar cum? E greu să te laşi prins într-o discuţie cu oameni a căror pătrundere şi disciplină ştiinţifică nu se jenează a repeta locuri comune, absolut necontrolate şi lipsite de sens, ca cele după cari „neamul şi statul nostru au fost create de Biserica creştină Ortodoxă”.

Ar fi mai potrivit să încercăm a înţelege resorturile intime ale întregei mişcări, făcând presupunerea – mai mult metodică şi introductivă – că ea ar fi sinceră. Impresia noastră deschisă? Bieţilor oameni cari protestează aşa de energic, încât uneori chiar trec limitele îngăduite – *le e frică*. De ce? Ei şi-au închipuit întotdeauna că Biserica Ortodoxă este o instituţie de stat, cu caracter de monopol; care va dăinui beneficiind de aceste monopol, cât va trăi şi statul românesc. În această concepţie, Ortodoxia este o industrie naţională, trăind nu prin propriile ei puteri şi în virtutea valorilor pe cari le creează, ci graţie unui regim protecţionist, sprijinită pe de o parte de bugetul statului, iar de alta, de jandarmi. Ideea că statul trebuie să se identifice cu Biserica Ortodoxă – respectiv, cu ceea ce cred funcţionarii Ortodoxiei – este aşa de adânc ancorată în spirite, încât moţiunea „clerului ortodox” ia tonul ameninţător: „Dacă, totuşi, guvernul va încheia acest concordat în contra voinţei neamului nostru creştin-ortodox declarăm că nu-l vom recunoaşte niciodată şi vom lupta din toate puterile până îl vom desfiinţa”. Evident, ameninţarea e amuzant de neserioasă: o instituţie de stat care nu recunoaşte hotărâri ale statului, se răzvrăteşte împotriva lor şi făgăduieşte să le anuleze. Noroc că oamenii cu răspundere nu vor confunda niciodată „clerul ortodox” cu Biserica românească!

Atitudinea aceasta dovedeşte însă cât de geloasă e „ortodoxia”... moţională de acapararea pe care crede că are dreptul să o exercite asupra statului. Căci această credinţă nu e pe nimic fundată, e sigur. „Ortodocşii” noştri o înţeleg însă mai greu.

Nu. Statul nu e de dat în exploatarea nimănui. Viaţa religioasă e o necesitate aspră pentru spiritualitatea românească; şi, în măsura în care spiritualitatea aceasta va fi românească, religiozitatea va lua formele Ortodoxiei. Sigur. Dar statul nu poate înfiinţa un monopol, asigurând „clerului ortodox” concesiunea perpetuă.

Orice Biserică trăieşte prin sâmburele ei de adevăr vecinic şi prin râvna duhovnicească a slujitorilor ei. Adevăr închide Ortodoxia mai mult decât oricare altă Biserică. Ea e *adevărul* pur şi simplu.

Nu are râvnă duhovnicească? Să-şi creeze. „Concurenţa” pe care i-ar face-o, eventual, catolicismul nu poate decât să o stimuleze la aceasta. Să nu protes-

tăm, deci, împotriva concordatului cu Roma, ci, mai degrabă, să-l dorim; așa cum îl doresc toți cei cari s-au săturat de o Biserică leneșă și funcționărească.

Nu, nu! Biserica Ortodoxă Română este mai tare și mai dornică de acțiune decât și-o închipuiesc iepurii de la „clerul ortodox". *Această* Biserică nu se opune concordatului. În orice caz, ea încă nu s-a pronunțat.

## Către anti-concordatarii sinceri

*„Intrăm într-o epocă de revelații sinistre, în care va trebui să trăim cu realități demascate."*
Berdiaev

Există în țara noastră și o categorie de oameni de bună credință, cari privesc cu îngrijorare tratativele pentru încheierea concordatului. Ei știu că statul ro-[illegible] este un stat creștin; în speță, un stat ortodox; identificat cu interesele Bisericii noastre naționale, ea însăși parte integrantă, contopită oarecum în plămada acestui stat. Și ei nu pot să înțeleagă cum statul nostru tratează de la putere la putere cu Roma, care este și rămâne pentru noi schismatică. Cu atât mai mult cu cât aceste tratative nu pot duce decât la recunoașterea oficială a Bisericii romane. Indiferent de avantagiile eventuale cari ar putea rezulta pentru Roma catolică dintr-un asemenea tratat. Oamenilor acestora de bună-credință le suntem datori câteva lămuriri.

Nedumerirea lor provine dintr-o greșeală; pe care o fac din pricina lipsei de curaj de a-și revizui cunoștințele asupra realității. Presupoziția fundamentală a raționamentului lor e că România ar fi un stat creștin. Ceea ce însă nu este exact. În aparență se mai păstrează încă, e drept, anumite legături între stat și Biserică în țara noastră; dar aceste legături nu sunt organice, ci contractuale. Pentru anumite servicii, indirecte și nespecificate, pe care Biserica Ortodoxă se presupune că le face statului român, acesta își recunoaște față de ea anumite obligațiuni. La atât se reduc însă legăturile. Dincolo de „contract" nu mai e nimic. Statul românesc nu se simte solidar cu Biserica în virtutea unei identități, ci în virtutea unei convenabilități. Statul nu păstrează obligații față de Ortodoxie pentru că este creștin; ci pentru că creștinismul îi face anumite servicii.

Să ne lămurim o dată pentru totdeauna: oricare ar fi aparențele, România nu este un stat creștin; și nici nu poate să fie, astăzi. Statele creștine sunt teocratice ca structură. Al nostru s-a constituit pe ideologia democrată.

State creștine nu mai există. Au existat în Evul Mediu; și nu ca realizări, ci ca încercări; și acestea neizbutite. Așa a fost statul papal; așa a fost Imperiul Bizantin: organizațiuni cari se sprijineau pe un anumit simbolism al funcțiunilor și al formelor. Dar cărora nu le-a succes niciodată efectiv să ancoreze aceste simboale în realitate. Teocrația s-a dizolvat înainte de a se constitui complet. Soloviov, care nu contestă caracterul teocratic al Imperiului de Răsărit, crede,

totuşi, că acesta a trebuit să cadă pentru că nu a reuşit să umple formele vieţii publice cu o spiritualitate autentică.

Întru atât întru cât ţările româneşti s-au dezvoltat direct sub sfera de influenţă bizantină, ele ar fi putut fi formal teocratice. În fond însă, nu au fost. Principatele dunărene erau creştine nu ca structură, ci întru cât domnii lor erau creştini.

România modernă nu cunoaşte această preocupare; de altfel, ca toate statele moderne. Că ea admite o religie de stat? E o chestie de oportunitate. Şi mai este inerţie, lipsă de sinceritate, lipsă de curaj. Statul modern democrat nu poate fi decât laic. De aceea, România de azi este, sub acest raport, un organism hibrid.

Pentru orice guvern, problema religioasă e o problemă politică. Pe care nu o poate trata decât ca atare. Politic a fost rezolvată autonomia Bisericii Ortodoxe; politic este pusă în discuţie şi chestiunea concordatului. Să interzicem statului român a trata cu Roma? Cu ce drept? Se periclitează Ortodoxia? (Mai întâi, nu e adevărat!) Dar ce-l interesează pe guvern asta? Dacă statul român ar simţi nevoia unei religii, apoi să o recunoaştem: cea mai potrivită ar fi cea protestantă, ca fiind tot aşa de fundamental lipsită de spiritualitate ca şi statul modern.

Ştiu, omenirea se îndreaptă înspre alte zări. Statul modern democrat lichidează. Dar acestea sunt consideraţiuni istorice, nu politice. De care un guvern nu poate să ţină seamă.

Că situaţia Bisericii va putea fi alta în statul viitor? Nu ne îndoim. Dar, mai întâi, trebuie creat acest stat. Adică trebuie adâncită spiritualitatea. Ceea ce, în primul rând, e rostul Bisericii.

## Precizări

Cu o îndemânare care nu poate înşela pe nimeni asupra intenţiunilor autorului său anonim, un articol ascuţit şi dinadins dezorganizat dintr-o foaie bisericească bucureşteană[1] îmi pune câteva întrebări, cari trec cu mult cadrul unei însemnătăţi personale. Voi răspunde după cuviinţă, cu atât mai vârtos cu cât e vorba nu numai de un punct de vedere al meu, propriu, ci – mai ales – de unul al ziarului nostru.

Atitudinea noastră faţă de discuţiile în jurul concordatului a creat o seamă de nedumeriri. Surprinderea noastră – faţă de nedumeriţii de bună credinţă, ceilalţi nu interesează! – e cu atât mai legitimă cu cât felul nostru de considerare a problemei a fost din capul locului clar şi precis. Pentru că în unele spirite se încearcă a se provoca un fel de confuzie, să ne lămurim.

Unii din adversarii noştri ne-au trecut în rândul celor cari susţin concordatul care s-a discutat la Roma. Pe ce temei? O asemenea chestiune nu s-a pus şi nu s-a discutat încă la noi. Toate comentariile noastre s-au grupat în jurul *discuţiunilor*, urmate în opinia noastră publică interesată la problema concordatului. Şi

s-a stabilit precis că Biserica Ortodoxă nu are dreptul a se crampona de statul actual modern, interzicându-i încheierea unor anumite tratate politice. Atât, și nimic mai mult: *principial*. România politică are dreptul să încheie un concordat cu papa, fără ca, prin aceasta, să-și nege sau, eventual, să-și încalce esența ei.

Concordatul însuși nu a fost discutat încă. Avem de-a face aci cu o problemă politică și, după știința noastră, până în prezent, nu am pus-o. E cineva de altă părere? Să o spună și să o dovedească.

Dacă o vom face? Sigur că da. Pentru aceasta însă așteptăm să cunoaștem textul concordatului. Atunci vom discuta. Dar cu textul în mână. Asta e obiceiul nostru. Și anume, vom discuta din două puncte de vedere: întâi, ca români, cetățeni ai statului politic român; pentru a stabili dacă stipulațiile tratatului cu scaunul papal vatămă sau folosesc ființei acestui stat; al doilea, ca ortodocși, pentru a vedea întru cât noua situație creată Bisericii romano-catolice la noi primejduiește Ortodoxia și cari sunt măsurile de apărare și de atac cari trebuiesc luate.

Așa. Acuma credem că suntem lămuriți. Preopinenții noștri nădăjduiesc să [illegible] în defensivă, agitând vechea insinuare de cezaro-papism. E greu! Suntem, spiritual, prea adânc ancorați în tradiția ortodoxă a neamului nostru; iar științificește, prea aspru disciplinați, pentru a nu ne simți siguri de punctul nostru de vedere.

Din cele ce am scris, deci, nu avem nimic de retractat. Vom vedea dacă, până la sfârșit, preopinenții noștri vor putea spune același lucru.

## Legiferarea în materie religioasă

Se va lua în curând în dezbatere legea cultelor minoritare; și, imediat după ea, se va ratifica concordatul. Două acte de mare însemnătate pentru viața noastră religioasă, așteptate cu interes nu numai de credincioșii Bisericilor respective, dar și de ortodocșii noștri. Pentru aceștia vor fi de folos câteva lămuriri.

Biserica Ortodoxă, mai ales în treptele ei ierarhice mai coborâte, a privit întotdeauna cu neîncredere și cu un fel de teamă orice încercare de legiferare din partea statului asupra regimului diverselor culte religioase. Există o convingere, întunecată și irațională, că singura comunitate religioasă având legături directe cu statul e cea a ortodocșilor. Și că, prin urmare, singura Biserică având dreptul la protecțiunea statului e a noastră. Ca și cum legiferare înseamnează întotdeauna protecțiune.

Cine a format această convingere? Nimeni. Ba, dacă ai întreba pe cineva, fiecare ar respinge-o, ca falsă. Și totuși, un asemenea punct de vedere zace în inconștient la toți ortodocșii interesați de viața noastră bisericească. De aci și sentimentul de... gelozie existent la noi față de stat, în raport cu celelalte culte: noi înțelegem să monopolizăm pur și simplu statul în beneficiul nostru.

E injust. Mai întâi, datoria statului, ca unitate politică, şi nu culturală, este să se comporte obiectiv şi imparţial faţă de toate formele de viaţă religioasă. În al doilea rând, legiferarea în materie religioasă nu înseamnează acordarea unui ajutor efectiv din partea statului; ci, dacă voiţi, mai degrabă o garanţie pe care statul şi-o ia faţă de aceste formaţiuni sociale.

Legiferarea înseamnează, în primul rând, precizare de raporturi. Ea nu poate să fie arbitrară şi nu creează realităţi noi, inexistente până atunci. Ci, cel mult, formulează şi, ca atare, defineşte anumite raporturi deja existente, schematizându-le şi reducându-le la câteva tipuri caracteristice, ridicate la rangul de normă pentru întregul domeniu de viaţă respectiv.

Atât şi nimic mai mult vor fi şi legea cultelor minoritare, şi concordatul. Ştiu, mai ales împotriva concordatului se ridică proteste şi bănuieli. Mărturisesc că nu înţeleg de ce. Pentru că, prin aceasta recunoaşte statul român suprema autoritate a papei asupra catolicilor? Da, domnilor, nu e decât o autoritate în materie religioasă. Şi asta nu depinde de statul român a o recunoaşte sau nu; asta există, pentru că aşa e catolicismul. Care şi el există!

La o parte, deci, grijile acestea nefundate. Am prefera altele: îngrijorare pentru lipsa de iniţiativă a Bisericii noastre. E mai fecundă.

## Biserica şi bugetul

Bugetul. Un nou prilej de nădejdi şi dezamăgiri. Au şi început să se ridice. Ele privesc şi Biserica. Fiindcă, cu toată autonomia şi cu tot bugetul propriu, mai sunt lucruri ale Bisericii cari depind băneşte de Ministerul Artelor.

Iată, acum, o foaie bisericească scrie despre d-l ministru Lapedatu, care a redus din buget sumele necesare, înscrise anul trecut de d-l Goldiş pentru întreţinerea Seminarului monahal de la Mănăstirea Neamţu.

Desigur, ştirea aceasta nu face plăcere. Seminarul monahal de la Neamţu era un început de interes pentru viaţa călugărească a noastră, care trebuie neapărat refăcută, dacă în adevăr dorim reînvierea unei religiozităţi autentice. Suprimarea din buget a fondurilor respective înseamnează însăşi suprimarea seminarului. Aşa se spune. Şi o credem. Dar e drept să fie aşa?

Bani a dat până acum Ministerul Cultelor. Era dator să o facă? A dat pentru că era pe vremea aceea la minister Vasile Goldiş; şi mai era Nichifor Crainic. Primul, un credincios slujitor al Bisericii; al doilea, un închinător al ei, încredinţat de înalta valoare spirituală a misticii creştine. Au dat, deci –, dar nu ministerul, ci doi oameni din acel minister; nu după indicaţiile legii, ci după convingerile şi necesităţile lor lăuntrice.

Acum se taie articolul respectiv din buget. E rău, desigur. Dar trebuie numaidecât să înseamneze asta suprimarea seminarului monahal de la Mănăstirea Neamţu? De ce?

Noi ştim că există o Biserică autonomă, cu un buget propriu. Nu e nimic mai simplu decât ca să se înscrie *aci* sumele cari s-au tăiat *dincolo*. Asta e soluţia. Este ea irealizabilă? Poate, dar a cui e vina?

Credem, deci, că este cel puţin exagerat să protestăm împotriva guvernului, pentru că acesta nu ar avea destulă înţelegere pentru însemnătatea vieţii călugăreşti, atunci când Biserica însăşi are putinţa să îndrepte imediat răul.

Întrebarea e însă: o va face Biserica? Noi ne îndoim; şi suntem siguri că se îndoieşte de aceasta şi amintita foaie bisericească. Avem doar o experienţă în materie. Dar, atunci, de ce să protestăm împotriva lipsei de înţelegere a guvernului, atunci când aceeaşi lipsă de tragere de inimă o împărtăşeşte şi Biserica însăşi? Înainte de toate, să fim drepţi.

## Anomalii bugetare

Am relevat la timp că Ministerul Cultelor a suprimat din bugetul său fondurile necesare întreţinerii seminarului monahal de la Mănăstirea Neamţu. Suntem acum îndemnaţi să scriem asupra faptului că nici anul aceasta nu s-au prevăzut sume mai însemnate pentru hrana călugărilor de prin mănăstiri.

Am mai vorbit noi de lucrurile astea şi altă dată. Nu e zadarnic să revenim. Să revenim, de ce? Pentru a protesta împotriva ministrului respectiv? Ar fi zadarnic. Avem impresia că deasupra tuturor miniştrilor, şi anulându-le, deci, responsabilitatea, o putere tainică luptă împotriva atâtor sforţări luminate pentru mânuirea adevăratei noastre vieţi bisericeşti. Exagerare? Exemplele abundă.

Iată unul. Legea şi statutul din 6 mai 1925 pentru organizarea Bisericii Ortodoxe Române, deci chiar legea d-lui Lapedatu, zice în art. 63 (statut): „Protopopul are o cancelarie cu un preot ajutor, ca secretar, şi un copist". Sub ministeriatul precedent, al d-lui Goldiş, se prevăzuse în bugetul Ministerului de Culte fondurile necesare pentru cancelaria fiecărui protopop. Legea prevedea aceste cancelarii şi bugetul trebuia să urmeze indicaţiile legii. E adevărat că peste lege se mai înscrisese şi salariul pentru un om de serviciu, în presupunerea că măturatul odăilor nu cădea nici în sarcina, nici în competenţa preotului ajutor sau secretar, sau în aceea a domnului copist.

Iată însă că, în bugetul pe 1928, însuşi legiuitorul, actualmente iarăşi ministru, d-l Alexandru Lapedatu, omite să prevadă fondurile înscrise de predecesorul său, d-l Goldiş, trecând pur şi simplu cu buretele peste cucernicia sa, „preotul ajutor ca secretar" şi peste veneratul „copist", dar mai vârtos şi mai cu seamă pe afurisitul om de serviciu, care se vârâse pe furiş în caşcaval.

Vedeţi, nu e vorba de nici un fel de bunăvoinţă suplimentară, pe care bugetul statului poate sau nu să o acorde, după disponibilităţi. Ci de o aşezare consfinţită prin lege, pe care însuşi statul o răstoarnă sau o desconsideră, prin aceea că nu-i dă condiţiunile de realizare pe cari ea le presupune.

Statul călcând legea, din pricina sărăciei, asta e; şi nu suntem la primul caz. Dar atunci, mai putem aştepta noi bunăvoinţa ministerului, acolo unde ca ar trebui să depăşească legea?

## Inter duos litigantes...

*... tertius gaudet*[1]. Cei doi cari se ceartă – uniţii şi ortodocşii; cel de al treilea, care până la sfârşit o să câştige – baptiştii, pe care nu-i mai putem scoate de sub protecţia specială a legii cultelor minoritare şi a căror forţă ofensivă pare a fi dacă nu ignorată, cel puţin subpreţuită. E adevărat, într-o vreme, ortodocşii din ţara veche anunţaseră o violentă campanie împotriva legii cultelor minoritare, pe motiv că aceasta ar recunoaşte în chip oficial cultul baptist. Că o asemenea campanie ar fi fost ridicolă – deoarece atâta patriotism şi Ortodoxie cât d-l Popescu (Tudor) va fi având şi ministrul Cultelor – e o altă chestiune. Fapt e însă că anunţata campanie, care trebuia să ia proporţii populare, a murit strangulată – dacă nu se va fi născut moartă – pe undeva prin cotloanele „Naţiunii dominante" ale aceluiaşi inefabil domn Popescu (Tudor), arhanghel – ceva cam ignorant (*comme de juste!*[2]) – al „ortodoxiei".

Aşa că, deocamdată, problema cea mai arzătoare care se pune pentru creştinii uniţi şi ortodocşi din ţara românească e: care e metoda cea mai eficace pentru a-şi extermina adversarul. Nobilă preocupare, fără îndoială, care pune în adevărată lumină perspectivele largi, istorice şi religioase, cari stau la îndemâna celor doi beligeranţi.

Între timp, d-l ministru Lapedatu caută formula care să-i îngăduie a depune fără prea mari primejdii proiectul de lege pe birourile parlamentului. Misiunea d-sale nu e deloc uşoară. Legea cultelor minoritare nu mai poate fi întârziată. Sunt prea multe chestiuni litigioase în viaţa acestor culte, cari nu pot fi lămurite decât pe cale de lege; şi, pe urmă, mai sunt anumite obligaţiuni internaţionale – ortodocşii de la Sibiu şi d-l Popescu (Tudor) se fac a ignora aceste lucruri –, cărora statul române nu li se mai poate sustrage. Întâmplarea a făcut ca acest soroc să-l ajungă pe d-l Lapedatu. Altfel, e la îndemâna oricui gândul că nici un ministru nu ar fi fost bucuros să-şi ia pe braţe o chestiune aşa de delicată, cum e legiferarea în acest domeniu.

Căci dificultăţi sunt nenumărate. Iar cea mai însemnată e aceea că un ministru de Culte, reprezentând în primul rând interesele statului şi nu pe cele ale Bisericilor, fatal nu va putea găsi înţelegere la reprezentanţii diferitelor culte, cari se cantonează într-un exclusivism explicabil numai din punctul de vedere al fiecărui cult *in parte*. La care se mai adaugă pretenţia – justificată poate (*et encore!*[3]) din punct de vedere cultural, dar nu şi *politic* – a Bisericii Ortodoxe de a se identifica nu numai cu românismul – ceea ce încă ar mai merge! – dar cu ***statul*** român, ***ceea ce este absolut inadmisibil***.

De o parte. Iar de alta, intransigenţa arogantă a uniţilor cari – foarte mândri de înrudirea lor cu Roma – cred că pot vorbi pe un ton nu numai ridicat, dar şi cominatoriu, punând în circulaţie o serie de ameninţări, inoperante în fond, dar nu mai puţin jignitoare, atât pentru statul român, cât şi pentru noi, oamenii de treabă, cari, dacă nu înţelegem o strangulare a uniţilor, nu putem admite nici incivilităţile blăjene.

*Şi totuşi, poate că situaţia d-lui Lapedatu s-ar fi putut simplifica, dacă d-sa ar fi renunţat să intervină categoric, prin lege, în chestiunea spinoasă a averilor bisericeşti. Nimic nu îl obliga să ia poziţie în această problemă. În materie de proprietate şi de persoane, dreptul nostru are la dispoziţie destule texte de lege de caracter strict juridic, care ar fi îngăduit dezbaterea şi SOLUŢIONAREA PE CALEA JUSTIŢIEI ORDINARE A TUTUROR CONFLICTELOR DE PROPRIETATE CE S-AR IVI ÎNTRE LITIGANŢI.*

Este soluţia pentru care am pledat noi în această foaie, şi pe care o socotim cu atât mai îndreptăţită cu cât STATUL român, prin situaţia lui, are tot interesul să se dezintereseze de transferurile de averi între cele două Biserici, ortodoxă şi unită, AMBELE ROMÂNEŞTI.

Ştiu că această atitudine şi propunere a noastră va ridica iarăşi împotrivă-ne fulgerele Prea Sfinţitului Neculai-cel-fără-Prihană de la Sibiu. Dar nu puteam altfel. Nu scriem aci ca ortodocşi. Ci scriem la legea cultelor minoritare; care e făcută de stat, pentru ordonarea raporturilor dintre cetăţeni, egal îndreptăţiţi la protecţia statului. Ce am dori noi, ca mădulare ale Bisericii noastre pravoslavnice, nu interesează deocamdată, acum. Iar dacă ar fi totuşi să spunem ce dorim, vom preciza că interesul nostru pentru stricta canonicitate şi pentru puritatea dogmatică şi morală a Ortodoxiei ne interesează mai mult decât problema blidului de linte.

## Încheierea discuţiei la legea cultelor

Discuţia generală la legea cultelor s-a închis la Senat, în manifestarea unei generale dorinţe de pace. Cuvântării suple, somptuoase, savante şi patetice a episcopului Hossu, noi, ortodocşii, i-am opus vorbirea aspră, sigură, masivă şi convingătoare a mitropolitului Bălan. De o parte şi de alta, chemări către pace şi înfrăţire au încheiat dezbaterile. Dar aceste dorinţe nu trebuie să ne înşele prea mult.

Noi indicasem din capul locului o soluţie: aceea, anume, ca statul să nu se amestece în transferul de averi între cele două Biserici. Dacă s-ar fi adoptat această atitudine, s-ar fi cruţat o încordare a spiritelor care nu e numai zadarnică, ci adânc păgubitoare. Căci, e adevărat, toată lumea îndeamnă la pace, dar nimeni nu e dispus la concesii. Ci, dimpotrivă, fiecare e sigur pe dreptul lui, socoteşte că până în cele din urmă adversarul… îşi va recunoaşte vina şi va ceda.

Nu cedează însă nimeni. Cele ce s-au întâmplat vineri seara în şedinţa Senatului, când P. S. Neculai de la Sibiu a trebuit să ameninţe cu plecarea, dovedeşte încă o dată cât de departe sunt de o înţelegere părţile antagoniste şi ce dificilă e poziţia ministrului, care nu trebuie să uite o clipă că, în calitatea sa de ministru, nu poate fi nici unit, nici ortodox, ci ministru al unui stat LAIC, cu egală grijă pentru toţi cetăţenii acestei ţări.

P. S. Neculai al Sibiului, ca şi P. S. Vasile al Blajului, se ţine departe de acest punct de vedere. Fiecare are, în parte, dreptate, întru cât sunt reprezentanţi ai unei Biserici militante. Cuvântarea primului ministru[1], care a ţinut să accentueze caracterul laic al statului român, nu putea găsi la ei nici un fel de înţelegere; pentru că e – omeneşte – greu să ceri unei corporaţii constituite, cu viaţa, legile şi tradiţia ei bine delimitate, să cedeze pasul intereselor altei corporaţii, chiar dacă – în ordinea lumească – aceasta din urmă i-ar fi ierarhic superioară.

Dacă însă înţelegem omenescul acestei atitudini, nu înţelegem lipsa de fermitate a statului, care nu şi-a precizat punctul de vedere şi, ca atare, nu a fost în poziţia de a trage hotărât consecinţele. E un proces grav şi aspru. În care cele două Biserici, care au încercat, de fapt, să încalce, într-un domeniu politic, drepturile suverane ale statului, s-au dovedit mai sigure şi mai ofensive decât statul însuşi, care s-a lăsat intimidat.

Din această dificultate, ministrul nu poate ieşi decât într-un singur fel: depăşirea punctului de vedere confesional – adoptarea unei atitudini politice şi impunerea acestui punct de vedere cu hotărârea ultimă.

Cele ce scriem aci vor supăra şi pe uniţi, şi pe ortodocşi; şi – probabil – şi pe ministru. Dar e mai puţin just şi mai puţin adevărat, pentru aceasta?

# Cuvântarea P. S. Neculai

Un confrate, ale cărui legături cu Ortodoxia nu sunt din cele mai evidente, aprecia frumosul discurs rostit de P. S. Neculai al Sibiului, afirmând că „mitropolitul Bălan a obţinut menţinerea articolului XLV şi – poate – anularea sau amânarea *sine die*[1] a concordatului". Faptele l-au dezminţit. Căci chiar a doua zi guvernul retrăgea faimosul articol XLV; iar P. S. Neculai plecă la Sibiu, după ce dăduse cetire unui energic protest, mai precis în conţinut decât în eficacitatea lui, ca pornind de la „episcopatul român ortodox". Instituţie religioasă de o canonicitate îndoielnică şi, în orice caz, ştirbită.

Nici nu se putea să fie altfel. Încă înainte de depunerea legii la Senat, noi am indicat aci ca sigură soluţie a chestiunii retragerea acestui articol. Iar într-un interviu acordat ziarelor de ieri dimineaţă, d-l ministru Lapedatu recunoaşte însuşi că soluţia adoptată e singura logică. D-l ministru are dreptate. Dacă ne mirăm de ceva e numai că, având atâtea motive – pe care noi le-am expus, de altfel – să se dezintereseze de chestiunea transferului de averi între confesiuni,

guvernul a pus totuşi în proiectul său de lege problema, formulând articolul XLV. S-a dat astfel prilej de discuţiune nervoasă între reprezentanţii celor două Biserici româneşti şi s-a creat unora din ei iluzia că, până la sfârşit, punctul lor de vedere va triumfa.

În primul rând, P. S. Neculai. De fapt însă, discursul mitropolitului Bălan nu putea schimba nimic într-o situaţie mai dinainte hotărâtă prin natura elementelor ei constitutive. Dacă cineva şi-a închipuit totuşi altfel e pentru că a socotit cu intervenţia unor fapte de oportunitate politică de interes limitat – aş zice, personal. Altfel, nimic nu milita pentru nefericitul articol. Când, din fericire, intervenţia unor fapte de asemenea natură nu s-a produs, chestiunea a trebuit să fie scoasă din discuţie.

Cuvântarea P. S. Neculai al Sibiului? Un discurs frumos. Atât şi nimic mai mult. Cu anumite îndemânări politice. Cu manifestarea unei frumoase mândrii, chiar dacă uneori alunecă înspre orgoliu. Dar nu a fost nici sub raportul canonic, nici sub cel istoric-juridic o argumentare strânsă, care să prezinte victorios teza noastră. Să nu ne înşelăm singuri. *Articolul XLV – devenit XLVII – a fost retras pentru că nu am fost în stare să-l susţinem.* Admiratorii părintelui mitropolit să nu înşele lumea şi, mai ales, să nu se înşele pe ei: *am pierdut un proces pe care nu-l puteam câştiga.* Nu din vina advocatului, care – ca advocat – a fost, desigur, strălucit. Ci din vina datelor însele ale procesului, desigur. Să o spunem însă lămurit, pentru ca nu cumva să creadă lumea că P. S. Nicolae şi-ar fi îndeplinit misiunea cu prisosinţă şi că noi, ortodocşii, am fi fost nedreptăţiţi. Cu prisosinţă nu şi-a îndeplinit sarcina mitropolitul Sibiului. Cu talent, da. Dar cu ştiinţă, cu duh în adevăr bisericesc, cu metodă şi cu conştiinţa teologică a dreptăţii, nu. Se putea face mai bine; oricât ar protesta confraţii mei. (Şi eu ştiu ce spun!)

O singură idee generală s-a desprins din întreaga cuvântare a prelatului ortodox: necesitatea reîntregirii Bisericii lui Hristos. Este o veche ideea a Prea Sfinţitului, care de câţiva ani îl poartă pe drumurile Europei. Şi astfel, în Senatul ţării, a răsunat elogiul Stockholmului. E mai puţin decât atunci când a răsunat în incinta Sfântului Sinod. Dar e totuşi excesiv – atunci când vine din gura unui prinţ al Bisericii pravoslavnice.

Noi, aşa cum am spus-o şi altădată, socotim această râvnă a P. S. Neculai ca luând drumuri absolut false. Atitudinea din Senat o dovedeşte încă o dată. P. S. Sa urmăreşte cu străşnicie întoarcerea uniţilor la Ortodoxie. Foarte frumos. E un proces nu numai necesar, dar absolut în ordinea lucrurilor. Că Biserica romano-catolică nu poate prinde pe structura noastră spirituală e un fapt. Că uniatismul, formulă religioasă hibridă între toate, nu poate fi sortit la izbândă e un alt fapt. Pentru că nu înseamnează catolicizare suprapunerea pe o pietate răsăriteană a unei ierarhii romane.

Dar părintele mitropolit merge mai departe. Readucerea uniţilor la Ortodoxie trebuie să se întâmple, în concepţia Prea Sfinţiei Sale, paralel cu un alt proces de unificare de proporţii cu mult mai vaste, pe baza programului de la Stockholm şi Lausanne.

Ne rugăm de iertare. Suntem bucuroşi de râvna misionară a Prea Sfinţitului Neculai în ce priveşte ortodoxizarea. Bucuroşi principial – pentru că metodele, care nici nu sunt creştine, nici nu pot fi eficace, nu le găsim potrivite. Dar unificare după indicaţiile protestante de la Stockholm – iată o fericire de care ne putem lipsi bucuros. Ceea ce am dori, şi e de absolută nevoie, este ridicarea nivelului vieţii noastre religioase răsăritene. E singura operă care ar da, în adevăr, roade. „Modernizare" protestantă a acestei vieţi, nu! Iar dacă P. S. Sa e hotărât a „moderniza" după aceleaşi procedee după care „reortodoxizează", ne-am ruga să lase pe uniţi în pace; dacă ortodocşii nu vor putea scăpa de binefacerile noii unificări, să scape cel puţin închinătorii papei. Nu de alta, dar ca să nu piardă sămânţa creştinilor în ţara românească.

Nu ne facem nici o iluzie aspra succesului rândurilor noastre pe lângă curtea mitropolitană din Sibiu. Prea Sfinţitul Neculai e un om luminat şi de talent, desigur. Dar pe teologul Bisericii noastre răsăritene îl aşteptăm încă. Marele discurs rostit în Senat de mitropolitul Ardealului ne-a dovedit-o încă o dată.

Dacă mai era nevoie.

## Cuminecătură

Măria sa, regele Mihai, s-a împărtăşit. Pentru prima oară, copilul regal cuminecă, întru Trupul şi Sângele Domnului, jertfă supremă şi cutremurătoare pentru mântuirea noastră, prin care se adună nădejdile noastre de regăsire a vechilor drumuri – pierdute de la Adam – spre Dumnezeire.

Cum se va fi răsfrânt Taina aceasta copleşitoare în sufletul fraged, deschis de aci înainte vieţii largi şi cuprinzătoare, e o îndoială. Practica noastră religioasă, care, singură, asigură mântuirea adevărată, dar care nu înlesneşte întotdeauna bucuria şi străluminarea lăuntrică a diverselor etape din drumul acestei mântuiri, nu prevede o catehizare specială înaintea săvârşirii acestei taine, sau cel puţin nu prevede una îndestulătoare. Elementul de iniţiativă personală cade cu totul pe al doilea plan, faţă de motivul transcendent al îndurării divine.

Iubirii noastre mişcate pentru copilul regal, simbol şi realizare de mâine a rasei noastre, să i se îngăduie, deci, două vorbe.

Mărite stăpâne, eşti rege după legile omeneşti, dar nu eşti ÎNCĂ rege după darul lui Dumnezeu. Sângele tău te-a indicat în ceasuri de îndoială voinţei naţionale ca purtător al nădejdilor, trudei şi aspiraţiilor noastre. Graţia lui Dumnezeu, care nu poate veni decât prin invocarea Duhului Sfânt, în clipa ungerii, nu a coborât încă asupra capului tău: abia vârsta, mai mult decât vrednicia ta, îţi va aduce Harul.

Mărite stăpâne, intri, totuşi, astăzi pe poarta larg deschisă a Bisericii, care e singurul drum al stăpânirii asupra oamenilor. Puterile tale mistice, fără de care nici un rege nu poate fi rege, de aci îţi vin, nu din altă parte, şi fără ele nu poţi începe nimic.

Și, ia aminte, te-ai împărtășit la Cina cea de Taină și ai mărturisit prin această faptă de înfricoșată adâncime credința ta nestrămutată în învierea morților.

Nu murim, Măria Ta, nu murim nici unul – de tot. Murim pentru păcatele noastre; dar înviem prin îndurarea lui Dumnezeu. Când asupra capului nostru s-a coborât o dată grația cerească, nici porțile iadului nu ne mai pot nimic împotrivă.

Altfel, toată jertfa trupului care s-a frânt pentru noi ar rămâne zadarnică. Mărturisește, deci, stăpâne, cu noi alături: „Aștept învierea morților...".

## Salarizarea preoților

Congresul preoților a discutat, între altele, chestiunea salarizării. Despre care eu am spus, cu acest prilej, că este o problemă cu deosebire dificilă. Alții sunt de altă părere; știu. Ei au soluțiuni de o simplicitate impresionantă. Și nici n-au așteptat congresul acesta al preoților ca să le expună; ci au convocat un congres al lor; unde, nefiind nici un fel de control, se poate spune și vota orice.

Pentru mine, și nădăjduiesc că nu sunt singur și nu exprim, deci, o impresiune subiectivă, ci o realitate, problema rămâne dificilă. Căci ea se complică cu problema *adevăratelor* raporturi dintre stat și Biserică. Nu ignorez că există o teorie a statului român ortodox. Dar îmi dau seama cât de puțin trece în practică, și cât de puțin *poate* să treacă în practică, din această teorie.

Faptul brut, de la care e bine să plece orice încercare de a soluționa problema salarizării preoților, e că Biserica noastră Ortodoxă e autonomă. Această autonomie nu a fost dată de stat; ci cerută de Biserică. E adevărat că nu toți chiriarhii își dau seama de ce însemnează această autonomie și ce valoare poate ea avea. Legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe este, în aplicarea ei de către episcopi, cea mai vie și irefutabilă dovadă că ierarhia noastră bisericească nu s-a lămurit încă complet asupra noului regim. Ministerul Cultelor înregistrează aproape în fiecare săptămână cereri și măsuri episcopale, cari fac dovada acestei stări de lucruri.

Nu e mai puțin adevărat însă că autonomia a fost cerută de Biserică. De ce această cerere? Voia Biserica să-și creeze o situație privilegiată, înțelegea ea să nu se mai mulțumească cu raporturile de până atunci și intenționa să se instituie într-o autoritate deasupra statului? Sau mai degrabă se simțea ea stingherită în viața ei proprie de amestecul statului, din ce în ce mai stăruitor și mai neconform cu interesele și cu viața ei? Se pare că acesta din urmă e cazul. Dacă însă Biserica se vede amenințată prin pretențiile și prin politica statului, aceasta însemnează că acesta din urmă lua în ultimul timp o dezvoltare și o structură din ce în ce mai neconformă cu principiile Bisericii. De aci și nevoia autonomiei.

Astăzi însă se cere o îmbunătățire a salariilor preoților. De la cine? De la stat? Statul își are funcționarii săi, pe care îi plătește cum poate și de la cari cere serviciile de cari are nevoie. El ar putea, eventual, face și sacrificiul de a îmbu-

nătăți salariile preoților. Cu o condiție: ca aceștia să fie funcționarii lui. Preoții să stea în slujba statului și să îndeplinească serviciile pe cari *el* le cere, el, acel stat care, prin politica lui, a forțat Biserica să devină autonomă, ca să scape de primejdia pieirii? Dar dacă asta nu se poate, cu ce drept se cere spor de salarii de la stat?

Iată o întrebare la care aștept de mult să mă învrednicesc cu un răspuns de la altcineva decât de la șireții cari se ascund după deget și își închipuie că nu le poate ceti lumea în ochi.

## Primenire

În acest sfârșit de toamnă târzie, când neamul nostru sărbătorește totuși primăvara lui politică[1], Biserica își adună și ea nădejdile. Ce poate ea aștepta de la această răsturnare a raporturilor de forță și de la această eliberare a puterilor vii ale nației? Totul.

Un stat din ce în ce mai acaparator, organizat de o ceată de meseriași ai detenţiunii puterii, fără nici un fel de înțelegere pentru plămada spirituală a poporului și a țării, nu putea vedea, în orice instituție constituită, decât un mijloc de stăpânire nu a maselor, care nu erau interesate decât cel mult ca instrument, ci a izvoarelor de producție materială.

Într-un asemenea stat, interesante nu sunt decât banca și poliția. Cum Biserica nu a putut fi încadrată în cea dintâi, a fost confiscată pentru cea de-a doua. Opera de spiritualitate? În cazul cel mai bun, o acțiune moralizatoare, în care grija cea mare era să se dea Cezarului ce e al Cezarului, lăsând îndatoririle față de Dumnezeu în grija… lui Dumnezeu însuși. Focul sfânt de misionari al oamenilor Bisericii? Excrescențe superflue, statul neavând nevoie decât cel mult de funcționari credincioși, iar partidele politice, de agenți electorali. Nu e încă prezentă în minte părerea răposatului Constantinescu: „Pune și pe popă în comisiune; că popa are mâneca largă, și e bine…", spusă în plin Consiliu de Miniștri?

Iată de ce, de la noua viață politică a țării, ai cărei zori mijesc astăzi, Biserica are totul de așteptat. Ea trebuie să intre în adevărata ei funcțiune, așa încât, nerefuzând a da Cezarului ce e al lui, să poarte în primul rând grija de a asigura lui Dumnezeu, în sufletul și în fapta oamenilor, ce este al lui Dumnezeu.

O puternică viață spirituală, o dezinteresare măsurată de statul politic și economic, o independență absolută față de încercările lui de imixtiune, o strașnică delimitare a ființei ei, prin reintrarea în legea lui Dumnezeu.

Nu ne îndoim că spiritul vremii noi, cărora i-am fost, după puteri, și noi meșteșugari, îngăduie această fundamentală primenire. Întrebarea e dacă ierarhia noastră bisericească simte marile nevoi ale trupului mistic al lui Hristos și va ști ce să ceară și va cunoaște ce trebuie să realizeze.

Cea dintâi problemă bisericească e, deci, astăzi cea a ierarhiei. O vom urmări.

# Moştenirea lui Titus Enacovici

Astăzi, la ora 11, se oficiază, în Biserica Sfântul Neculai Tabacu, slujba de pomenire a lui Titus Enacovici. S-au împlinit şase luni de la moartea lui.

Nu a fost, desigur, un credincios; dar omul acesta de cifre şi de realităţi imediate ascundea un surprinzător cunoscător al problemelor noastre bisericeşti, pe care, în anumite direcţiuni, le stăpânea până în amănunţimi de specialist şi de practicant. Crescuse – de copil – în umbra învăţatului nostru teolog Constantin Erbiceanu, într-un mediu de arhierei şi de episcopi; şi, desigur, cea mai dureroasă mustrare pe care am auzit-o din gura lui privea Biserica: „Nu sunt creştin pentru că prea am cunoscut de aproape pe popi". Gravă eroare pentru un logician, desigur; căci nu te îndepărtezi de Dumnezeu pentru nevrednicia slujitorilor Lui; dar explicabilă la un temperament pasionat ca cel al lui Enacovici.

Căci asta a fost „patronul" nostru: un pasionat al convingerilor lui. Violenţa francă, pusă în slujba unor ţeluri clare, şi curajul, trecând peste limitele oricărei prudenţe şi oricărei asigurări a persoanei sale proprii, cu care a intrat în luptă împotriva regimului liberal acum un an, sunt fără exemplu în viaţa publică românească. Doar de Nicu Filipescu dacă ar putea fi apropiat. Era însă mai ascuţit, mai tăios şi – în ordinea ideilor – mai convingător decât acesta. Aşa a izbutit el să facă din „Cuvântul" SINGURA GAZETĂ CARE SE MÂNDREŞTE A NU FI FĂCUT VREUN SERVICIU PARTIDULUI LIBERAL.

Când a închis ochii, acum şase luni, o grozavă prigoană s-a pornit împotriva moştenirii lui materiale şi politice. Resturile marii lui averi, punct al unei îndrăzneţe iniţiative creatoare şi a unei neînfrânte hărnicii, înghiţită în cea mai mare parte de jertfele făcute pentru acest ziar, au fost atacate de moştenitori improvizaţi, cu aceeaşi violenţă cu care guvernul d-lui Duca se arunca împotriva gazetei noastre.

Astăzi, cele două procese sunt închise; prin izbânda voinţei lui. Nici ruşinoase încercări de şantaj, nici scandaloase siluiri ale legilor nu au izbutit să schimbe o iotă măcar din ceea ce hotărâse el.

Dumnezeu nu i-a îngăduit să vadă prăbuşirea guvernului liberal, pe care îl atacase cu o înaltă competenţă şi violentă energie. Dar „Cuvântul", trecut printr-o generoasă şi dreaptă înţelegere a voinţei lui, în stăpânirea celor care îl scriu, prenumără printre titlurile sale de cinste, ca pe cel mai eminent, mândria de a fi contribuit, în mijlocul unor indescriptibile vicisitudini, la sugrumarea acestui regim.

La slujba de pomenire de astăzi, noi, tovarăşii lui de luptă, ne înfăţişăm cu conştiinţa împăcată: am ştiut să-i cinstim amintirea, învingând în numele lui. Fie ca liniştea de conştiinţă a datoriei împlinite să se coboare asupra tuturor celor cărora le-a stat alături.

# Secularizarea spiritului bisericesc

Cu prilejul discuţiilor în jurul calendarului şi Pascaliei, s-a ridicat din anumite cercuri, al căror interes pentru Biserică nu poate fi pus sub bănuială, chestiunea responsabilităţilor. Problema este privită deocamdată sub raportul persoanelor. Aş observa că ea este mai amplă şi că toate necazurile în care se zbate Biserica noastră derivă dintr-o anumită stare de lucruri generală, a cărei cea mai însemnată caracteristică este secularizarea spiritului bisericesc.

Fără îndoială însă că chestiunea persoanelor nu e lipsită de interes. Căci lucrurile oamenii le fac, şi între toţi vinovaţii sunt unii mai vinovaţi. Nu înţeleg însă prin ce întâmplare marele vinovat a devenit dintr-o dată P. S. Pimen, mitropolitul Moldovei. Nu am să-l scuz şi nici nu am cum să-l apăr. Pentru motive care se vor înţelege lesne. Am să amintesc totuşi că peste capul Prea Sfinţitului Pimen este un vinovat mai mare. Vrem în adevăr să începem opera de restaurare a Bisericii în drepturile ei şi vrem să promovăm reînvierea adevăratului duh ortodox? Bucuros – sunt la dispoziţia oricui, când va fi să se încerce acest lucru. Dar cu o condiţie: să se înceapă operaţia de unde trebuie. Nu de la P. S. Pimen.

De altfel, atacurile împotriva mitropolitului Pimen sunt şi din alt motiv nepotrivite. Eu cred că cea mai urâtă farsă pe care P. S. Pimen ar putea-o face acestor apărători ai Ortodoxiei – oameni, încă o dată, de mare merit şi de perfectă sinceritate – ar fi să... se retragă.

Căci vă închipuiţi atunci încurcătură: protestăm împotriva actualului mitropolit şi preşedinte al Sfântului Sinod pentru că e liberal şi politicianizează Biserica. Locul său va fi, prin retragere, liber. Şi vor trebui să se facă noi alegeri. Cine va fi viitorul mitropolit? În orice caz, tot un agreat al Partidului Liberal!

Situaţia e, astăzi, în Biserică, de aşa natură, încât nu pot ajunge la scaun episcopal decât liberalii. Căci alegerile se fac în marele congres bisericesc, iar marele congres bisericesc este pentru câţiva ani încă împănat numai cu liberali.

Iată, deci, că, în condiţiunile prezente, problema se deplasează: nici un chiriarh nu trebuie dislocat, atâta vreme cât nu avem putinţa ca, în locul gol, să vină un om mai vrednic. Putem să creăm noile condiţiuni de selecţionare? Eu cred că da. Nu ar fi, prin urmare, cazul să atacăm în prealabil această problemă?

# În disoluţie

Încercarea Partidului Liberal de a arunca vina tulburărilor pe chestia calendarului în seama guvernului actual este şi îndrăzneaţă, şi deplasată.

Adevărul este că Biserica noastră se află astăzi despicată în două. Şi că, sute de milioane de lei dacă ar fi cheltuit sectanţii şi protestanţii în România împotriva Bisericii Ortodoxe, încă nu ar fi putut obţine un rezultat aşa de... strălucit.

Dar poartă Partidul Național Țărănesc și guvernul lui, prezidat de d-l Iuliu Maniu, întrucâtva vina acestei stări de lucruri? Se poate spune și asta! Ce nu se poate spune cu rea-credință? Realitatea este însă alta.

Nenorocita rezolvare a problemei calendarului și a așezării Pascaliei nu este un incident întâmplător în viața Bisericii noastre. Aceste două întâmplări sunt numai două momente dintr-o întreagă serie de împrejurări cari, toate, dovedesc că Biserica noastră a intrat în disoluțiune.

Se putea evita tulburarea pe tema calendarului? Se putea dacă, o dată greșelile sinodalilor comise, d-l Maniu ar fi chemat la sine câțiva sinodali, le-ar fi bătut cu pumnul în masă și le-ar fi cerut, sub amenințarea raderii bărbii, să-și bage mințile în cap. Putea face însă d-l Maniu un asemenea gest? Ar fi însemnat să renunțe la toată linia lui morală, pentru care țara l-a sprijinit și l-a dorit la guvern, și să înfrângă – la fel cu liberalii – autonomia Bisericii, pentru care toți iubitorii ei au luptat. Un asemenea gest îi era interzis d-lui Maniu și, refuzându-se lui, șeful național-țărăniștilor a dat încă o dată satisfacție conștiinței morale a țării. Altcineva putea și trebuia să intervină în această afacere. Noi am [...]s cine. Acest altcineva însă nu a intervenit – și vom fi siliți, când va veni vremea, să o spunem de ce.

Să intervină d-l Maniu? A, nu. Nu, din o sută de motive în afară de cel al corectitudinii politice. În adevăr, să presupunem că s-ar fi obținut înăbușirea tulburărilor calendaristice. Ei, și? Ce s-ar fi obținut? Cel mult *neutralizarea unui efect*. Cauzele, acestea ar fi rămas. Ele stau în starea de azi a Bisericii, în configurația ierarhiei noastre bisericești.

A, nu! E mai bine așa. Suntem recunoscători celor care, fie chiar împotriva voinței lor, au contribuit la declanșarea scandalului. E singura posibilitate ca de aci înainte să fie atacată adevărata problemă a Bisericii – refacerea ierarhiei noastre.

# Inconsecvențe

Ziarele au fost încunoștințate că d-l Aurel Vlad, ministrul Cultelor, ar fi cercetat pe d-l dr. Lupu în locuința acestuia de la Athenée-Palace și i-ar fi comunicat că guvernul a trimis tuturor episcopilor o adresă, prin care le pune în vedere să îngăduie prăznuirea Paștilor la 5 mai, acolo unde populația o va cere. Știrea nu a fost dezmințită până în prezent; ea trebuie, deci, considerată ca bună.

Acțiunea noastră în legătură cu Pascalia nu a fost, propriu-zis, o agitație. Pentru că noi am refuzat în chip constant să trecem dincolo de marginile presei. Și Dumnezeu știe dacă ne-a lipsit prilejul și îndemnul. Nu am înțeles să creăm dificultăți nici țării, nici guvernului. Pentru simplul motiv că vinovații erau în altă parte. Afirmația unui foarte important membru al ministerului Maniu că această campanie a noastră a amenințat un moment însăși existența cabinetului e vădit exagerată. Și ea nu e un certificat nici de perspicacitate, nici de bună

credință. Am purtat lupta, și o vom continua, cu deplin sentiment de responsabilitate și cu obiectivitate rece. Asta ne creează o situație privilegiată, care ne dă dreptul să vorbim răspicat.

Așadar: dacă demersul d-lui ministru Vlad s-a produs în adevăr, atunci nu suntem de acord cu atitudinea guvernului. D-l Maniu a declarat în repetate rânduri că recunoaște gravitatea problemelor ridicate de Pascalie. Dar chestiunea e de resortul exclusiv al Bisericii și guvernul – oricare ar fi regretul sau părerea lui – nu se poate amesteca în nici un fel în această afacere.

E adevărat, d-l Maniu adăuga făgăduiala că toți creștinii vor avea libertatea să serbeze Paștele când vor voi. Făgăduiala ni s-a părut ciudată, pentru că nu înțelegeam cum ar putea guvernul să asigure în chip pozitiv prăznuirea Paștilor la 5 mai fără să se amestece în treburile Bisericii. Și asta am spus-o la timp.

Iată însă că nedumerirea noastră ia sfârșit prin intervenția d-lui Aurel Vlad: o circulară s-a trimes tuturor episcopilor, cerându-le să înlesnească prăznuirea ortodoxă a Sfintelor Paști acolo unde populația o va cere. Dacă e adevărat, e foarte rău.

Întâi, pentru că intervenția e tardivă. Dacă guvernul a avut în adevăr intenția serioasă de a asigura credincioșilor libertate de a prăznui Paștele la 5 mai, atunci această intervenție trebuia să se producă în timp util. Ce fel de Paști vor fi acestea: fără slujbele din Postul Mare, deci, fără îndelungata pregătire sufletească pentru sărbătorirea Învierii – fără amintirea Patimilor, răstignirii și punerii în mormânt? Demersul acesta târzielnic e regretabil – pentru că are toate semnele unei sabotări lipsite de curaj.

Al doilea, pentru că procedura guvernului se sprijină pe o inconsecvență. Imixtiunea ministerului în treburile Bisericii este evidentă. Și atunci: sau această imixtiune este posibilă – și atunci de ce guvernul s-a retranșat acum două luni în dosul declinării competenței și nu a intervenit pentru curmarea scandalului bisericesc; sau imixtiunea e neadmisibilă, și atunci cum își îngăduie guvernul să o săvârșească?

Al treilea, pentru că Ministerul Cultelor, neavând un specialist care să se priceapă în trebile bisericești, aruncă Biserica într-o situație gravă. În adevăr, ordin a fost dat pentru a se pune bisericile la dispoziția credincioșilor cari doresc să prăznuiască Paștele ortodox. Care Biserică? Bisericile unde s-a slujit Învierea? Este o aberație.

Iată, deci, unde a dus o politică pe bază de diplomație și lipsă de fermitate. Dacă guvernul vrea să continue și pe alte planuri, nu are decât să o facă. Rezultatele se vor vedea.

## Ofensiva sinodală

Agitația împotriva concordatului a reînceput. După moțiunea votată de Asociația Clerului Ortodox, iată acum Sf[ântul] Sinod, care se surmenează conce-

pând memorii protestatare şi luând în Senat, prin reprezentanţii săi, atitudini cari îl exced din toate punctele e vedere.

Ca un sinod – care în problema Pascaliei s-a comportat aşa de sub aşteptările cele mai pesimiste, făcând jenanta dovadă a ignoranţei lui nu numai în cele ortodoxe, dar în genere în cele duhovniceşti; şi dând spectacolul întristător între toate al unei anarhii şi lipse de prestigiu ruşinoase – să se ridice astăzi pentru apărarea prestigiului şi integrităţii Ortodoxiei româneşti, iată, în adevăr, ceva extraordinar. Stă mintea-n loc nu?

Nu. Pentru că cine îşi dă seama de întâmplările din Biserica noastră stabileşte imediat o legătură între dispreţuirea Ortodoxiei, întâmplată cu prilejul discuţiilor şi hotărârilor în jurul Pascaliei, şi supravieţuirea (falsă) aceleiaşi Ortodoxii cu prilejul discuţiei concordatului. Dacă aşezaţi în centrul preocupărilor d-voastre interesul Bisericii, atunci nu veţi înţelege nimic, desigur. Aşezaţi însă în centrul acestor preocupări o persoană, şi lucrurile se vor lămuri dintr-o dată.

Cheia tuturor încurcăturilor? Mitropolitul Neculai Bălan. Ambiţia mitropolitului Neculai Bălan. Planurile lui personale. Când se pusese chestiunea Pascaliei, purtător de cuvânt era mitropolitul Gurie. Părintele Neculai îşi dădea seama că o izbândă a Ortodoxiei pe această temă ar fi fost de natură a ridica prestigiul personal (ca şi cum numai de asta e vorba!) al arhiepiscopului Chişinăului. Şi a pornit împotriva lui. Lumea a crezut că a pornit împotriva Pascaliei ortodoxe. Dar lumea s-a înşelat. Pentru că numai chestiunile de persoană îl interesau. A spus-o el însuşi cu glas mare: de ce să poruncească în Sinod Gurie şi nu eu? Este adevărat, cu acel prilej s-a comis şi o infamie: părintele Neculai a pretins că vorbeşte în numele Ardealului. Ca şi cum un om cu răspundere poate vorbi de ardeleni şi basarabeni în chestie de Ortodoxie.

Vasăzică: ieri, mitropolitul Bălan lovea adevărata Ortodoxie. Pentru că era în luptă cu prestigiul părintelui Gurie. Astăzi însă, protestează vehement împotriva concordatului. Pentru că în Ardeal este în luptă cu prestigiul impresionant al părintelui Vasile, mitropolitul unit al Blajului. Aci stă, prin urmare, rostul agitaţiei violente la care arhiepiscopul de la Sibiu se dedă împotriva concordatului: în convingerea nevinovată – dar nu şi inofensivă – a părintelui Neculai Bălan că P. S. Sa trebuie să fie papă al Bisericii româneşti.

Acum, ca şi data trecută însă, mitropolitul Neculai a izbutit să solidarizeze cu punctul lui de vedere majoritatea Sinodului. Are faptul vreo importanţă? Principial, desigur. În speţă însă, nici una. Nici una, pentru că Sinodul nostru e compus, în marea lui majoritate, din bieţi oameni, plini de păcate lumeşti, cari tremură pentru scaunul lor şi cari se lasă terorizaţi de primul îndrăzneţ. Aşa s-a întâmplat, cu foarte puţine onorabile excepţii, în cazul Pascaliei, aşa se întâmplă şi acum. Guvernul, deci, nu are nici un fel de motiv să se nelinişteascǎ de ofensiva sinodală. Pentru că numai o dată să bată din picior, şi să vedeţi cum dispar Prea Sfinţii prin cotloane.

Dar chiar dacă Sinodul nostru ar fi ceea ce este, guvernul încă nu ar avea nici un motiv de îngrijorare.

Actul de protest încheiat joi dimineață și cetit în aceeași zi și în Senat nu are nici un rost și nici o îndreptățire. Concordatul este un act politic, pe care statul român, din considerarea unei situațiuni politice, crede că îl poate încheia sau nu. În speță, guvernul s-a hotărât pentru concordat. Întru atâta întru cât avem de-a face cu un act politic, Biserica nu poate ridica nici un drept de control asupra unui asemenea act. Statul face ce vrea. Este păgubită Biserica Ortodoxă prin concordatul care se încheie? De fapt, noi nu vedem nici un fel de păgubire. Dar presupunând, prin imposibil, că acesta ar fi cazul: de când trebuie să se conducă un stat politic, după interesele confesionale ale Bisericii? Că este Biserica Ortodoxă o instituție de stat? Formal, da. Dar tot instituție de stat este și Biserica unită. Și atunci?

Să-mi fie îngăduit a crede că Sinodul nostru, ca autoritate constituită, nu are calitatea de a interveni în această dezbatere cetățenească. Ierarhii, ei, întru atâta întru cât sunt, ca cetățeni, specialiști în asemenea chestii, da; o pot face. Dar, principial, nu mai mult decât oricare alt cetățean.

Se poate teme guvernul de intervenția, ca specialiști, a episcopilor noștri? Să fim serioși. Cu prilejul dezbaterilor Pascaliei s-a făcut dovada valorii lor de „specialiști". Pastorala explicativă rămâne un nepieritor moment de ignoranță teologică. Nici părintele Neculai nu știe carte? Ba, da! Dar părintele Neculai cunoaște teologia cum ar putea să o cunoască și un jidan: obiectiv și „științific". Creștin nu a fost niciodată. Și nu e nimic mai ușor de răsturnat ca o construcție „științifică" în teologie.

Guvernul poate prezenta, deci, liniștit concordatul în fața Parlamentului. Ofensiva sinodală nu e nici măcar o piatră-n bulboacă!

# Biserica dominantă

Ce este o „Biserică dominantă"? Iată o întrebare care trebuie și ea odată pusă. Cu „Biserica dominantă" lucrează la noi toată lumea: și ambițioșii cari încearcă să-și creeze, prin Biserică, situații excepționale, și slăbănogii care vor să-și pună situația – primejduită prin neactivitatea lor – la adăpost de orice risc, cu ajutorul jandarmilor. Dar ce e, precis, această „Biserică dominantă", în numele căreia se terorizează lumea, asta nu o spune nimeni. Să vedem, deci.

Este adevărat că, între celelalte Biserici recunoscute de stat, se acordă, prin Constituție, Bisericii noastre Ortodoxe calificativul de „dominantă". Rațiunea acestui fapt stă în aceea că majoritatea populației țării este închinătoare Bisericii pravoslavnice. De unde urmează că regele trebuie să fie botezat în religia ortodoxă și că la diverse festivități protocolul trebuie să acorde primul pas reprezentanților acestei Biserici.

Atât și nimic mai mult. Ba încă, nici măcar atât. Pentru că, dacă – Doamne ferește – mâine am fi republică, faptul că cineva ar fi unit sau catolic, sau orice,

nu ar constitui, constituţionaliceşte, un impediment pentru candidarea lui la preşedinţie.

Prin urmare, peste drepturile aproximative pomenite mai sus, Biserica aceasta, oricât de dominantă ar fi ea, nu se poate bucura, în faţa statului, de nici un fel de situaţie privilegiată. De altfel, calificativul de „dominant" ar fi mai degrabă de natură a consfinţi o situaţie existentă decât a crea situaţii excepţionale.

A înţelege altfel lucrurile acestea înseamnează a ne închipui că statul român nu acordă egală libertate de conştiinţă şi egală putinţă de exercitare a acestei libertăţi tuturor cetăţenilor lui. Ceea ce apare, în cazul uniţilor, români şi ei, ca de-a dreptul absurd.

Pricina mai adâncă a acestei neînţelegeri stă într-o confuzie: lumea nu-şi dă, la noi, seama că statul român nu e un stat confesional. Tot felul de locuri comune debitate pe tema Ortodoxiei, care ar fi salvat naţionalitatea românească, au făcut să circule părerea confuză că statul nostru ar fi ortodox. Ceea ce nu e adevărat. Fără a spune dacă e bine sau rău, noi trebuie să recunoaştem că statul român, întru atât întru cât şi-a însuşit aşa-zisa structură modernă, nu poate fi dogmatic interesat la viaţa religioasă a ţării; ci numai politic.

Concluzia? Nu există, de fapt, Biserică dominantă prin voinţa şi interesul statului şi nici prin vreun statut juridic al acestuia. Ci cel mult prin situaţia de fapt a Bisericii şi prin hărnicia şi osteneala duhovnicească a conducătorilor ei.

Acesta e adevărul. Dar, evident, el nu poate conveni decât unei Biserici vii.

## „Dominanţă" şi... realitate

Mi se spune că cineva o să-mi răspundă – şi încă „fulgerător" – la consideraţiile mele de duminica trecută, asupra Bisericii dominante. Aştept. Eu, cu răspunsurile... *fulgerătoare*, sunt obişnuit. Cariera gazetărească din ţara asta m-a obişnuit însă, din nenorocire, mai puţin cu răspunsurile *convingătoare*. De astea mai că n-am văzut. Căci toate „polemicile" cu care am fost cinstit – până la foarte rare excepţii – nu erau decât o ţesătură de injurii sau nerozii; iar în cazul cel mai bun, o pledoarie sentimentală, retorică a locurilor comune şi... neconvingătoare. Mai ales „polemicile" pe teme religioase, pornite din lagărul „dominanţilor".

Ce va fi, deci, acest răspuns ştiu mai dinainte. Aşa de bine, încât îi cunosc şi argumentele. Pentru a-i scuti însă de o trudă zadarnică, o să le amintesc, şcolăreşte – de îndată ce văd că e necesar –, datele elementare în care trebuie discutată problema.

Întâi, trebuie să se deosebească între situaţia de fapt şi cea de drept. Dacă Biserica noastră este de fapt dominantă, prin prestigiul, hărnicia şi strălucirea ei, atunci orice discuţie este de prisos; nici eu, nici preopinenţii mei neavând nici o pretenţie.

Partizanii dominanţei însă ştiu că nu acesta e cazul; ei pretind însă că Biserica Ortodoxă *are dreptul* să fie dominantă; şi, derivând pe „dominant" de la *dominus*, adică „stăpân", cer pentru această Biserică dreptul de a decide de soarta celorlalte.

Are dreptul? Ce înseamnă asta? Are drepturi istorice. Nu o contest. Dar drepturile istorice nu sunt operante decât în momentul în care ele au trecut în dreptul scris. Să vedem, dară, atunci ce spune dreptul scris.

Constituţia noastră prevede egală libertate şi proteguire tuturor Bisericilor din ţară. Asta înseamnă că libertatea şi proteguirea pornesc DIRECT de la stat spre Biserici, şi nu prin intermediul unei singure Biserici – în speţă, Ortodoxă –, care ar fi Biserica statului şi căreia i-ar reveni controlul vieţii religioase a ţării. Dominanţa Ortodoxiei ar fi, deci, mai degrabă o calitate – o... decoraţie, dacă vreţi – decât o funcţiune.

Se va răspunde că statul român e, prin Constituţie, un stat naţional şi că, prin urmare, Biserica Ortodoxă e Biserica naţiunii dominante; se vor deduce, deci, drepturile Bisericii din drepturile naţiunii care a făcut şi păstrat statul? Bine.

La aceasta vom replica însă:

1) Nu toţi românii sunt ortodocşi; şi atunci, cu ce drept se creează o situaţie reală subalternă unei părţi din naţiunea dominantă?

2) E adevărat că în Constituţie se spune că România e un stat naţional. Dar aci cuvântul de naţiune nu e luat în înţelesul spiritual sau de rasă, ci în cel politic, de cetăţean. După Constituţie, şi minoritarii noştri tot români sunt.

Iată, deci, care e situaţia de drept. Nu e bine şi nu corespunde realităţilor istorice? Se poate. Şi dacă e aşa, îmi pare rău. În acest caz însă, domnilor preopinenţi care vreţi să dominaţi, puneţi problema în adevăratele ei date şi cereţi modificarea Constituţiei. Şi atunci om vedea ce e de făcut. Cine ştie dacă nu vom fi de partea d-voastră...

E neapărată nevoie însă, în această perspectivă nouă, să desprindem toate presupoziţiile situaţiei. A cere modificarea Constituţiei pentru a se acorda Bisericii Ortodoxe atribuţii de control şi de dispoziţie asupra întregii vieţi religioase a ţării înseamnă a încerca să transformi statul român într-un stat confesional ortodox.

Eu nu mă sperii de nici o formulă; şi în ce mă priveşte, personal, eu, care ştiu ce înseamnă naţiunea în viaţa unui stat şi ce înseamnă Ortodoxia în viaţa sufletească a neamului românesc, nu aş fi, *principial*, împotriva unei confesionalizări.

În acest caz însă, „dominanţii" actuali ar trebui să-şi schimbe concepţia şi să subordoneze naţiunea credinţei, după principiul întâietăţii spiritualului.

Întâi; şi, al doilea, să se întrebe dacă evoluţia noastră merge într-adevăr spre un stat confesional. Pentru că, oricât am dori-o noi, confesionalizarea statului nu poate fi *decretată*, ci numai *acceptată*, ca rezultat al unui proces istoric. Dacă ni se dovedeşte asta, merg şi eu cu confesionalizanţii. Dacă nu, eu caraghios nici nu sunt, nici nu mă fac.

# Ministrul român la Vatican

Numirea d-lui Caius Brediceanu în postul de ministru plenipotențiar al țării, acreditat pe lângă Vatican, capătă în împrejurările de astăzi o semnificație deosebită. Nu-l cunosc pe d-l Brediceanu; nici personal, nici din activitatea d-sale publică de până acum. Mă gândesc însă câtă răspundere grea apasă în momentul de față pe umerii d-sale.

Postul de ministru la Vatican își are avantajele și dificultățile sale. Un om harnic și isteț, care ar vrea să învețe ceva în diplomație, nu și-ar putea dori un loc mai bun. Vaticanul posedă astăzi cel mai precis și mai formidabil serviciu de informații din lumea întreagă. Și mă întreb dacă însuși celebrul Intelligence Service englez nu ar avea ceva de aflat pe colina eternă.

Dar, în același timp, Roma papală este un puternic și suplu centru de ofensivă. Nu știu dacă e clădită chiar pe scaunul Sf[ântului] Petru; dar pe granit să fi fost ridicată, și încă nu ar fi fost așa de trainică. Vă dați seama la prăbușirea câtor [...]rii a asistat, impasibilă și inebranlabilă, această Romă papală?

Cu această Romă, deci, sau, mai drept, împotriva ei va avea d-l Brediceanu să apere interesele statului român, dar și integritatea Ortodoxiei noastre. Desigur, plenipotențiarul statului nostru nu e un plenipotențiar al Ortodoxiei, ci al unui stat politic laic. Nu este însă mai puțin adevărat că în îndatorirea ei cade însărcinarea de a pune, cu ascuțită gelozie, viața religioasă a fiecăruia dintre noi la adăpost de ofensiva catolică. Și sunt atât de multe și neprevăzute mijloacele de înfăptuire ale acestei ofensive!

Ministrului nostru la Vatican i se cere mai mult decât îndemânarea politică. I se cere convingerea fermă că Ortodoxia face parte integrantă din plămada spirituală a românului și că orice contrafacere a acestei religiozități duce fatal la o desprindere de condițiunile noastre de viață normală.

Mă zbat de prea multă vreme între datele problemei spiritualității românești, pentru a nu-mi da seama de acest adevăr fundamental (pe care câțiva analfabeți încearcă totuși, de atâta vreme, să-l trivializeze și să-i ia rodnicia). Este d-l Brediceanu omul care să trăiască aceste adevăruri și să-și dea seama de asasinatul spiritual la care se face complice oricine înlesnește procesul de penetrație a catolicismului înlăuntrul românismului? Atunci activitatea d-sale va fi rodnică. Dacă nu însă – e mai bine să nu avem ministru la Vatican.

# Preoții împotriva statului

Poate că, în sfârșit, își va da seama și oficialitatea de halul în care a ajuns Biserica noastră. Întâmplările din ultimele zile, când preoții au pornit agitația – îndemnând lumea la răscoală împotriva statului constituit și împotriva părinte-

lui patriarh – sunt cea mai bună dovadă că această Biserică poate fi pusă pe drumurile anarhiei de cel dintâi aventurier ambițios.

Nu sunt, Doamne ferește, un închinător al ordinii cu orice preț. Peste buna rânduială, pe care nu o înțeleg decât ca o stare de lucruri CE DECURG dintr-o bună așezare, și nicidecum ca o ordine polițienească IMPUSĂ în chip arbitrar, din afară, există totuși, imprescriptibile, drepturile vieții adevărate. Și fără îndoială că vitalitatea unui popor se măsoară pe putința lui de reacțiune la înfruntarea adevărului și dreptății.

Dar, în ultimele mișcări ale preoților, nu a fost deloc vorba de asemenea lucruri. S-a pornit o luptă împotriva concordatului cu Biserica romană. Interesele superioare ale Bisericii? Primejdia de catolicizare a credinței noastre? A, nu! Ci cu totul altceva. Să observăm că preoții cari au fost cei mai categorici și mai turbulenți în campania anti-concordatară sunt dintre cei cari s-au supus cel mai ușor noii Pascalii „științifice" a Sfântului Sinod. De ce oare supunere atunci și răscoală acum? Pentru că, dacă există un act de catolicizare al Bisericii noastre, apoi fără îndoială că – în afară de intrarea părintelui patriarh în regență – adoptarea noii Pascalii este cea mai primejdioasă și mai grea alunecare a Bisericii noastre în afară din dogmă.

Prin urmare, nu grija pentru viitorul Ortodoxiei a mânat pe acești preoți pe drumurile răscoalei. Atunci? E simplu: să mai observăm că agitația a fost îndreptată nu numai împotriva părintelui patriarh, ci și împotriva d-lui Maniu. „Patriarhul e catolic, d-l Maniu e catolic!" Asta strigau preoții. Vasăzică, responsabil de încheierea concordatului e... d-l Maniu. Aberație, o să spuneți. Cum, un concordat ale cărui discuții au fost începute de liberali, continuate și încheiate sub guvernul Averescu, amendate și definitiv încheiate sub cabinetul Vintilă Brătianu – acest concordat, dacă în adevăr constituie o... crimă împotriva Ortodoxiei, trebuie pus în sarcina guvernului Maniu? Desigur, aberație. Dar aberație cu cântec. Pentru că strigătul „Jos Maniu!", proferat în bisericile din Ilfov, trădează adevăratul sens al tulburărilor; care e cel politic.

Nu e oare părintele Mihălcescu, președintele Asociației Clerului Ortodox, membru devotat al Partidului Liberal? Ca să nu insistăm mai mult.

Dar, dacă e așa, intervenția energică a guvernului nu e numai justificată, ci imperios cerută de împrejurări. Am dori să fie însă categorică.

## Politica religioasă a guvernului

Cu cât suntem noi mai puțin sensibili la chestiunile religioase decât evreii se vede și din prilejul de vorbă și de discuție pe care îl dă hotărârea d-lui Aurel Vlad de a modifica pe alocurea legea cultelor. Rareori s-a pomenit o mai deplină solidaritate și îndârjire la evrei! U. E. R.-ul însuși, această asociație urâtă și combătură de imensa majoritate a evreilor din țara românească, a fost acceptată ca tovărășie de luptă, dat fiind că hotărârea guvernului e nestrămutată.

Eu înțeleg și pe evrei, și pe d-l Vlad. Pe evrei pentru că, hotărât lucru, modificările introduse de actualul ministru al Cultelor vor înlesni pulverizarea organizațiilor de solidaritate evreiască, și așa destul de precare.

Pe d-l Vlad pentru că e credincios politicii religioase a guvernului actual, al cărei principiu conducător este libertatea desăvârșită. E surprinzător că un partid care, prin ramura lui națională, a fost acuzat – pe nedrept, desigur – de confesionalism, iar prin cea țărănistă a trebuit să fie conservator, procedează în materie de politică religioasă după codul perfectului liber-cugetător, introducând, într-un domeniu care nu poate fi decât al autorității, principii libertare de un efect dizolvant sigur. Dar nu e nimic de făcut. Asta e politica guvernului și d-l Aurel Vlad o urmează cu credință.

Asta a fost politica guvernului și în cazul Pascaliei: statul nu se poate ingera în treburile religioase. Da, dar se sfărâmă Biserica! Se poate! Ne pare rău, dar nu putem face nimic. Asta poate fi cel mult treaba națiunii române, nu însă și a statului. Iar guvernul e al statului, și nu al națiunii.

Guvernul actual – al cărui punct de vedere cam acesta e – e cel puțin logic. Cât ne-am războit și ne-am sfârtecat noi, creștinii, între noi pe tema Pascaliei, nu a avut nimic de zis. Nu putea pieri, în cel mai rău caz, decât Biserica. Statul, nu. Când însă, pe agitațiile pe tema concordatului, a început să fie amenințat statul, a intervenit: prin modificările de la legea cultelor, aduse de d-l Vlad; modificări cari prevăd pedeapsa pentru preoții agitatori.

Prin politica lui, guvernul d-lui Maniu a subliniat caracterul acesta formalist și laic al statului român de ieri și de astăzi. (Prezența Î. P. S. Patriarh în regență? Nu am avut niciodată naivitatea să cred în semnificația religioasă a acestui fapt. Iar când am spus că locul lui nu poate fi acolo și când i-am cerut să se demită, eu știam și ce spun, și ce fac. Că nu a făcut-o e rău. Până la urmă tot eu voi avea dreptate. Și m-aș fi lipsit bucuros de această satisfacție.)

Vasăzică, statul fiind laic, d-l Vlad are dreptul să procedeze cum o face. Îl înțeleg. Dar religia, fiind un bun spiritual de care se ține și naționalitatea, evreii au și ei dreptul să protesteze. Îi înțeleg, deci, și pe ei.

Ce nu înțeleg e însă că, deși modificările d-lui Vlad se ating de Biserica Ortodoxă, noi nu ne mișcăm deloc. Nu e asta dovada lipsei de sensibilitate de care vorbeam la începutul acestor rânduri?

## Autonomie…, dar cu tutelă!

Marele congres al Bisericii Ortodoxe, întrunit, după trei ani, în sesiune ordinară, a votat o moțiune prin care protestează împotriva desființării Ministerului Cultelor, ca împotriva unei grave lovituri aduse Ortodoxiei.

Urmărindu-l în izvoarele lui și în felul în care s-a produs, actul acesta al protestului apare ca o acțiune politică bine caracterizată, îndreptată de majoritatea liberal-averescană a congresului în contra guvernului Maniu.

Nu noi vom apăra politica religioasă a guvernului actual. Calitatea de „unit" a președintelui de consiliu creează acestuia o situație delicată, împiedicându-l să procedeze cu toată fermitatea necesară în chestiunile atingându-se de Biserica Ortodoxă. Fostul ministru Vlad nu a avut în această materie vederi prea clare și nici nu a intervenit în chipul destul de eficace, acolo unde trebuia să o facă. Politica bisericească a guvernului a fost, deci, șerpuită și nesigură, construită toată din sofisme și arguții, retranșată în chip lipsit de curaj în dosul legii, care știm noi doară cum poate fi interpretată și șurubuită.

Dar de aci până la a ne solidariza cu moțiunea „măritului" congres bisericesc mai e mult. Mult – până la imposibilitate. Căci, pe de o parte, lovitura congresului e strict politică în resorturile și intențiile ei, iar pe de alta, *așa-zisa desființare a Ministerului Cultelor nu poate decât să folosească Bisericii Ortodoxe.*

Nu putem să constatăm decât cu regret că înalții prelați, membri ai Sinodului, prezenți toți în congres, s-au putut lăsa furați și au alunecat pe acest plan înclinat al politicei. Că o seamă – cei mai mulți – dintre ei sunt liberali și averescani, o știam demult. Dar, oricât de liberali și averescani ar fi ei, membrii Sinodului, îi cunoaștem doară, nu vor fi niciodată în stare să aibă curajul de a lua inițiativa unui act așa de grav. A fost la mijloc, deci, și un grăunte de bună-credință, atunci când au protestat împotriva desființării ministerului.

Bună-credință, dar nu și pătrundere a situației. Căci, dacă s-ar fi considerat problema în datele ei, toți chiriarhii ar fi trebuit să mulțumească guvernului pentru măsura luată. Iar dacă a surprins ceva în toată această afacere, e că părintele patriarh, a cărui prietenie pentru d-l Goga e cunoscută, nu și-a putut convinge protejatul să renunțe la „lovitură" – pentru binele Bisericii.

Cât despre marea majoritate a celorlalți chiriarhi, atitudinea aceasta nu ne surprinde deloc. Este adevărat că Biserica noastră a luptat pentru autonomie. Dar a luptat mai mult părintele patriarh. Ceilalți – cei mai mulți – nu și-au dat seama niciodată de valoarea acestei autonomii. A fost un bun care le-a venit de sus, fără ca ei – bieții oameni – să-i fi simțit necesitatea. Și de unde unele instituții luptă din greu pentru un asemenea bun, cei mai mulți dintre chiriarhi – mai ales din Vechiul Regat – au considerat autonomia ca o belea.

S-a repetat, astfel, cazul – să mi se îngăduie analogia – cu liberarea țiganilor în principate. Țiganii s-au îmbătat de bucurie în ziua liberării – de unde să știe ei, bieții, ce e aia! –, iar a doua zi s-au dus la boier și au căzut pe brânci, rugându-se să fie luați înapoi în robie.

Oricât de crud s-ar părea, acesta este – din nefericire – cazul Bisericii noastre autonome. De la votarea Legii pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe, lege prin care Biserica a fost scoasă de sub tutela statului, miniștrii de Culte au stabilit că chiriarhii se împiedică în autonomie ca un copil îmbrăcat în fustele maică-si, și că toate cererile adresate statului ignorează complet faptul nou al acestei autonomii.

Ministerul Cultelor? Nu e decât organul de tutelă și control al statului asupra vieții religioase. Lupta pentru autonomie, dacă luptă ar fi fost, ar fi trebuie să înceapă cu un atac împotriva Ministerului Cultelor.

Dar nu a fost luptă. Para mălăiață a autonomiei ne-a căzut în dar de sus; și ea împărtășește soarta tuturor bunurilor cari nu au fost cucerite, ci pur și simplu octroiate[1]. Autonomia ne-a fost dată, totuși. Din acel moment, Ministerul Cultelor a început să se închircească și să coboare, întocmai ca flacăra unei candele în care s-a sfârșit uleiul. Până când guvernul a hotărât să tragă încheierea logică, readucându-l la Ministerul Instrucției, de unde plecase, fără nici un motiv serios, de altfel.

Și Biserica protestează. Ce dovadă mai categorică oare, că această Biserică nu-și dă seamă de mecanismul autonomiei? E tocmai cazul țăranului rus: acum, că am făcut republica, să ne mai dea Dumnezeu și un țar bun!

Nu am dreptate? Moțiunea marelui congres își are, de bună seamă, teoreticienii ei: d-nii Goldiș, Lapedatu, Lupaș, Goga. Îi așteptăm cu întâmpinările lor. „Cuvântul" le stă la dispoziție pentru o discuțiune cinstită.

## Apelul la țară!

Este incontestabil că nodul situației politice actuale a fost brusc deplasat prin evenimentele din congresul bisericesc. Căci cele întâmplate acolo nu sunt simple incidente de suprafață, ci trădează o acțiune concertată și pregătită din vreme, ale cărei dedesubturi nu sunt clare încă pentru toată lumea.

Astăzi se știe, de pildă, că datele produse de prof[esorul] Silviu Dragomir[1], privitoare la ofensiva greco-catolică sub actualul regim – date cu adevărat impresionante în ele însele, dacă li s-ar putea dovedi și exactitatea –, au fost adunate din vreme, prin circulări pornite de la unii prelați ardeleni, dintre cari nu a lipsit P. S. mitropolit al Sibiului.

Ce interesează însă în această chestiune nu este atitudinea înalților prelați. Nu doară că nu ar fi interese ale Bisericii de apărat. Dar, din nefericire, nu putem socoti niciodată prea mult cu intransigența chiriarhilor noștri – mai ales când e vorba de interesele Bisericii, și nu de cele personale, ale lor. Din acest punct de vedere, insurecțiunea marelui congres cade, pentru prelați, foarte prost: în preajma constituirii bugetului. Noi ne-am învățat să fim destul de sceptici cu episcopii noștri. Ne dăm, deci, seama că orice veleitate de protest a lor poate fi lesne jugulată printr-o simplă trăsătură de condei, prin viitorul buget. E jalnic, dar așa e!

Prin urmare, din această conspirație politică, fomentată[2] în umbra Bisericii, chiriarhii noștri pot fi imediat scoși. Mai rămân laicii. Adică, elementul politic propriu-zis. Ei sunt, deci, elementul cu adevărat primejdios, pentru că acțiunea lor scapă de sancțiuni imediate și radicale.

Și, în legătură cu ei, se pune, prin urmare, problema. Să stabilim din capul locului că a fost o lovitură politică. Categoric politică; și fără nici o scuză. Eu presupun că în adevăr există o ofensivă greco-catolică; și că această ofensivă

tinde să acapareze posturile de comandă în Ardeal şi în statul român în genere. Are dreptul BISERICA Ortodoxă să acuze guvernul de prozelitism greco-catolic? Sau numai să atragă atenţia guvernului asupra acestei stări de lucruri?

Iar dacă, în adevăr, GUVERNUL este vinovat de o asemenea politică confesională, păgubitoare Ortodoxiei – şi, deci, neamului românesc –, datoria Bisericii este să se declare din capul locului inamic al guvernului sau să încerce a obţine explicaţii şi eventual îndreptare?

Felul în care s-a procedat în şedinţa de marţi a congresului bisericesc este de natură a condamna de la început actul. S-a hotărât, pe de o parte, apelul la regenţă, iar pe de alta, apelul la ţară.

Apelul la regenţă? Dar, în această afacere, regenţa e PARTE. Căci părintele patriarh a asistat la şedinţă şi a aplaudat. Deci, a prejudecat asupra fondului. Iar, pe de altă parte, e ştiut astăzi că, în calitate de regent, Î. P. S. Miron a consimţit la desfiinţarea Ministerului Cultelor, iar în calitate de patriarh a cerut să se înscrie la ordinea de zi a congresului protestul împotriva desfiinţării acestui minister. O... obiectivitate şi o delimitare de atribuţiuni care, mărturisesc, nu făgăduiesc nimic bun.

Apelul la ţară? Acest apel, dacă este în adevăr serios, echivalează cu o declaraţie de război a Bisericii faţă de guvern. Ar urma ca membrii congresului să întreprindă imediat o operă de luminare a opiniei publice, pentru ca presiunea ţării să forţeze sau abandonarea politicei de prozelitism a guvernului, sau abandonarea puterii. Cine va întreprinde această acţiune? Chiriarhia? Să fim serioşi! Oamenii politici din congres, în numele şi, deci, la adăpostul Bisericii?

Eu nici nu vreau să discut eventualitatea – oribilă, în inconştienţa ei criminală – în care afirmaţiile d-lui Silviu Dragomir s-ar dovedi false sau tendenţios interpretate. Pentru că, în acest caz, ierarhii Bisericii ar da dovadă de o uşurinţă iresponsabilă, care nu se poate sancţiona decât cu depunerea din scaun.

Dar, presupunând că drept e tot ceea ce a afirmat profesorul clujean, iată care este situaţia: înalţii chiriarhi, deţinători de drept şi de fapt ai destinelor Bisericii, au abandonat, prin votarea moţiunii de marţi, această calitate a lor în mâinile laicilor, membri ai unor partide politice.

Dacă situaţia aceasta le convine, nu au decât să continue. Suntem datori însă a le răspunde că apelului la ţară împotriva guvernului – făcut de o mână de politicieni, cu complicitatea chiriarhilor – i se poate opune apelul la ţară împotriva ierarhilor, cari au vândut diavolului politicei autoritatea toiagului episcopal.

Şi nu ştim ce se va alege până la urmă.

## Tot despre politica din Biserică

Ca să încheiem. Evident, numai deocamdată. S-a închis marele congres al Bisericii Ortodoxe şi se potoleşte larma ridicată de intervenţia intempestivă a oamenilor politici în trebile Bisericii. Dar s-a isprăvit în adevăr?

Sesiunea actuală a congresului a fost rodnică măcar sub un aspect: a dovedit că în Biserică se face politică – şi încă, primejdioasă – şi că actuala organizare a Bisericii înlesneşte amestecul politicii. Fie că scandalul se potoleşte sau nu, problema aceasta a deparazitării Bisericii rămâne în picioare, şi încă într-o formă foarte acută.

Cari sunt elementele de corupţie ale vieţii bisericeşti în această privinţă? Noi ştim că chiriarhii au făcut întotdeauna politică în Biserică. Adică, în marea lor majoritate, episcopii, oameni slabi şi cu păcate multe, erau în slujba Partidului Liberal. Care îşi făcea întotdeauna treburile cu ei. Dar episcopii erau oameni lipsiţi de curaj şi nu îndrăzneau să iasă pe faţă în treburile acestea politice. Se păstra, deci, o anumită decenţă. Poate numai din lipsa de curaj, cum spuneam, dar se păstra.

Astăzi, lucrurile s-au schimbat. A fost un iureş pe faţă, organizat din vreme, cu scopuri, mijloace şi înfăţişări strict politice, la care am asistat şi surprinşi, şi îndureraţi. Cine l-a organizat – cine l-a condus? Mirenii din congres.

Vasăzică, e clar. Dacă Biserica a intrat făţiş în luptele politice, este pentru că, în reprezentanţa ei de astăzi, mirenii sunt precumpănitori. Pentru că, e adevărat, au fost unii dintre chiriarhi cari au pus d-lui Goga material de informaţiune la dispoziţie. Dar, după vechea metodă infamă, ei au stat în spate; şi au împins înainte pe un mirean. Dacă nu ar fi existat mireanul, nu ar fi existat nici atacul acesta politic deschis, cu viziera ridicată.

Pe de altă parte, nici nu se poate spune că iniţiativa a pornit de la clerici. Prin urmare, vinovaţii pentru noua stare de lucruri nu sunt ei.

Încheierea? Nu, Doamne fereşte, să se pedepsească vinovaţii, pentru că în asemenea împrejurări nu există vinovaţi pasibili de pedepse; dar să se ia măsuri pentru ca aceste împrejurări să nu se mai repete. Şi nu e decât o singură măsură, pe care nu o pomenim azi pentru întâia oară – modificarea Legii pentru organizarea Bisericii Ortodoxe.

Dar, după cum nu o cerem prima oară, e sigur că nu e nici ultima. Pentru că, iată, legea nu se va modifica. Şi nu se va modifica pentru simplul motiv că guvernul actual nu are o politică religioasă.

Aceeaşi lipsă de curaj şi aceleaşi prejudecăţi în care se împiedică guvernul naţional-ţărănesc în alte împrejurări paralizează cabinetul Maniu şi aci.

De ce? Pentru că d-l Maniu îşi face scrupule; nu numai superflue, dar primejdioase. D-l Maniu e unit. D-l Maniu nu uită că e unit. Sau, dacă vreţi, d-l Maniu îşi aduce aminte că e unit atunci când nu trebuie. Politica religioasă a guvernului şovăie şi nici una din măsurile de energie cari trebuiau luate nu s-a luat, pentru că d-l Maniu se sfieşte: nu vrea să spună lumea că face... prozelitism greco-catolic.

Nu aşa! D-l Maniu nu e nici unit, nici neunit. D-l Maniu este pur şi simplu ministru-preşedinte al statului român. Responsabil de tot ceea ce se întâmplă în acest stat şi dator să preîntâmpine toate mişcările de tulburare. Cu sistemul acesta al scrupulelor nelalocul lor am ajunge la situaţia paradoxală ca d-l

Mihalache să nu aibă dreptul să se ocupe de problemele economice pentru că e... ţăran şi, deci, PARTE în procesul de producţie. Ceea ce este absurd.

Ar fi de dorit, poate, ca d-l Maniu să-şi aducă aminte că au fost împrejurări în cari a trecut peste aceste scrupule. Când, înainte de război, a intervenit d-sa, greco-catolic, în alegerea episcopală de la Caransebeş şi a hotărât succesul părintelui Miron Cristea nu au fost impedimentele acestea de ordin... confesional? S-au supărat unii ortodocşi – şi între ei însuşi părintele Ciorogaru? Se poate. Ei, şi? Aşa au cerut interesele naţiei atunci – şi aşa s-a făcut.

Interesele statului – şi, de altfel, interesele Ortodoxiei – impun astăzi o grabnică şi energică intervenţie în Biserica pravoslavnică, care trebuie să fie curăţită, un ceas mai devreme, de politicianism.

Dacă guvernul actual îşi dă seama de covârşitoarea însemnătate a acestei probleme, el e dator să treacă peste orice scrupule personale, mai ales când sunt excesive. Teama noastră este însă că chestiunea nu e înţeleasă în toată gravitatea ei.

... Şi iată cum Legea Bisericii Ortodoxe rămâne aşa cum e, iar d-l Goga mai departe trăgător de sfori, în această ţarină a Bisericii în care a năpădit pălămida.

## Imixtiuni politice în Biserică

Clerul Român Ortodox din Bihor a fost fericit în ultima vreme cu o scrisoare – era să zicem pastorală – a d-lui Vintilă Brătianu. Şeful partidului Liberal dă preoţilor din acele părţi sfaturi şi cere sprijin. Nu pentru el, personal; şi nici pentru Partidul Liberal. Ci pentru aşezarea normală a ţării, el cărei reprezentant general şi exclusiv este... întâmplător – o ştiţi d-voastră! – partidul d-sale.

Procedeul e cu totul insolit. Un şef de partid care se adresează organelor unui corp constituit în stat, de natură executivă, cerând sprijin împotriva guvernului! D-l Brătianu a mai făcut-o: atunci când s-a adresat funcţionarilor publici, îndemnându-i să saboteze guvernul. Deci: ieri, funcţionarii, azi, preoţii, mâine, magistratura, poimâine, armata, nu? Până unde poate merge legătura dintre un partid politic şi o instituţie executivă în stat, şi dreptul lui de sugestiune? Este o problemă de primă însemnătate, care e rău că scapă atenţiunii vieţii noastre publice.

În speţă, pretenţia d-lui Brătianu este absurdă. Nu ştiu o categorie socială din ţara noastră, căreia Partidul Liberal să i se poată adresa cu pretenţia de a fi ascultat. Biserica însă are motive speciale ca să fie surprinsă de intervenţia d-lui Brătianu.

Pentru că nu există partid politic, în ţară, care să fi duşmănit şi să fi lovit mai statornic Biserica [decât] cum au făcut-o liberalii.

Politicianizarea Bisericii ei au făcut-o.

Tot ei, laicizarea şi transformarea ei într-un instrument al politicii de stat.

Ei sunt răsturnătorii de mitropoliţi, ei, înjositorii prestigiului Bisericii şi semănătorii de vrajbă, ei, stricătorii de tradiţie.

D-l Vintilă Brătianu se prezintă în faţa preoţilor din Bihor cu îndemnuri şi cu sfaturi? În ce calitate şi cu ce drept?

Biserica e datoare să respingă orice încercare de imixtiune a oamenilor politici în trebile ei. Cu atât mai mult însă trebuie să respingă sugestiunile Partidului Liberal, duşmanul ei permanent.

## Pentru respectarea aşezămintelor dumnezeieşti

„Aceasta este ziua sâmbetei – să o sfinţeşti pre ea!" Regele Carol a anunţat sfetnicilor săi că – hotărât – nu lucrează Dumineca. Hotărârea e plină de înţeleri. Mai ales în viaţa noastră, aşa dezorganizată cum e.

Poate că sunt puţine ţări în lume în care să se lucreze atât de mult ca la noi; dar munca noastră e fără spor; pentru că ne lipseşte sistemul. Căci, alături de oamenii care ostenesc 16 ceasuri pe zi, ţărani sau intelectuali, sunt unii cari nu muncesc deloc.

Deci, o inegalitate în repartiţia muncii.

Iar din această inegalitate de repartiţie, o lipsă de calitate. 16 ceasuri de muncă pe zi – asta e aberativ. După toate legile muncii, prelungirea unui efort pe 16 ceasuri este o imposibilitate; sau realizarea se răsfrânge întotdeauna asupra calităţii rezultatului.

Şi totuşi, noi aşa lucrăm. Fără zi, fără noapte, şi mai ales fără „vacanţe". Legile elementare ale ritmului muncii sunt înfrânte. Dar asta se răzbună.

Aşa fiind, introducerea unui regim raţional în activitatea noastră nu e necesară numai pentru cruţarea individului, stors astăzi în chip sălbatec de toată vlaga şi aruncat la reformătură înspre 45 de ani; ci şi pentru rezultatele obţinute prin această muncă.

Şi, iată, astăzi, regele ţării impune, printr-un gest al lui, atenţiei dregătorilor această cea dintâi problemă a economiei forţelor naţionale.

Şi o face raliindu-se unei indicaţiuni a Bisericii. Este, pe lângă atâtea alte gesturi cu adevărat regale, unul care, mai ales, ne impresionează: regele aşezându-se categoric în observanţele Bisericii.

Aşa trebuie. Restauraţia regalităţii să se facă în toate atributele ei şi în structura ei adevărată şi fecundă. Domn prin mila lui Dumnezeu. Sub scutul lui Dumnezeu, în ascultarea lui Dumnezeu. Cu puteri emanând de la El, spre bunăstarea şi propăşirea poporului.

Regele a hotărât că nu lucrează Dumineca. Deci: că urmăreşte o organizare a muncii şi o respectare a aşezămintelor dumnezeieşti!

Tibru şi Oronte. Iată semnul sub care se deschide domnia regelui Carol al II-lea.

## O jertfă

Profesorul Iorga, preşedintele consiliului, a ţinut să meargă în persoană la Ministerul Instrucţiunii, pentru a prezenta funcţionarilor pe părintele N. Popescu, noul secretar general de la Culte. Este o atenţie şi o cinste speciale, care în adevăr se datorau noului demnitar.

Întâi, pentru că părintele Neculai de la biserica Bradu-Boteanului a făcut o jertfă: jertfa că, preot fiind, a acceptat o funcţiune administrativă de stat. Lucrurile astea nu le înţeleg oamenii; nu le-a înţeles părintele patriarh atunci când, cu inimă uşoară – ce zic? cu bucurie! – a primit să fie „Domn" (cum prea bine desemna Î. P. S. Sa funcţiunea de regent). Dar părintele Neculai, care e preot adevărat al adevăratei credinţe, ştie ce însemnează amestecul treburilor duhovniceşti în cele ale veacului – ştie şi suferă. Iată de ce socotim că acceptarea locului acesta de secretar general este pentru preotul N. Popescu o jertfă vie.

Dar mai e ceva. Aşezarea noastră de stat e în criză. O neînţelegere a situaţiilor a devalorizat în ultimii ani funcţiunile administrative. Şi se întâmplă astăzi că valoarea personală, ca şi situaţia părintelui Neculai, depăşesc cu mult însărcinarea pe care a acceptat-o. Şi totuşi, părintele Neculai a făcut-o. Din umilinţă creştină, desigur, dar, de bună seamă, şi din dorinţa de a fi folositor Bisericii.

Căci, să o mărturisim, numirea aceasta este unul din faptele minunate ale profesorului Iorga. În toată ţara românească – vă rog să credeţi, nu e nici o exagerare –, în toată ţara românească nu se găseşte un om mai înţelegător pentru cele ale Bisericii pravoslavnice decât cum e profesorul şi academicianul preot N. Popescu. Om de precisă metodă ştiinţifică, cercetător rodnic al trecutului nostru religios şi bisericesc, scriitor de covârşitor talent, liturghisitor fără pereche şi, mai ales, creştin, creştin până în cel mai mărunt gest cotidian, pătruns de har ca un popă simplu de ţară, simplu DIN NOU, după ce a urcat toate înălţimile lumeşti ale spiritului şi s-a simplificat din prea mare bogăţie lăuntrică.

Statul are astăzi la conducerea treburilor bisericeşti un om rar. Dorim Bisericii noastre atâta înţelegere, încât să poată folosi acest prilej unic, cu care nu se va mai întâlni, probabil, niciodată.

## Încă o episcopie...

... şi, mai ales, încă un episcop. De data aceasta, al Bisericii Ortodoxe – cu scaun de păstorie la Satu Mare. Aşa a hotărât Sfântul Sinod. Să o spunem imediat: rău a făcut.

Nu vrem să luăm în considerare motivele *pentru*: asemenea motive se vor găsi întotdeauna mai multe decât trebuie. Ne vom opri în schimb asupra celor *contra*. Ele sunt mai însemnate astăzi şi mai puţin scoase de pe mânecă *ad usum cause*[1] decât celelalte.

Suntem mai întâi surprinşi că necesitatea unei noi episcopii s-a dovedit aşa de imperioasă tocmai în Ardeal; adică, iarăşi în Ardeal. Unde mai avem deja un mitropolit la Sibiu şi câte un episcop la Caransebeş, la Oradea, la Arad şi la Cluj, şi de unde ne vine prin... tradiţie şi episcopul Armatei. Dacă, deci, vom mai adăuga pe cel nou, de la Satu Mare, vom avea în Sinodul Bisericii Ortodoxe Române un mitropolit şi cinci episcopi reprezentând Ardealul şi doi mitropoliţi şi şapte episcopi reprezentând Oltenia, Muntenia, Moldova şi Dobrogea, adică Vechiul Regat. A făcut cineva socoteala asta?

Căci, vedeţi, sunt anumite realităţi, peste care nu se poate trece fără explicaţii şi îndreptăţiri peremptorii; şi, în primul rând, e realitatea cifrelor. Ce înseamnează Ardealul şi cu anexele lui? Să spunem 5 milioane de oameni; dintre cari maximum 30 % ortodocşi. Dar Vechiul Regat? Pe puţin 8 milioane, dintre cari 70 % ortodocşi. Deci, un milion şi jumătate de ortodocşi ardeleni cu şase scaune episcopale; iar aproape 6 milioane de ortodocşi... regăţeni au numai două scaune episcopale.

De ce această disproporţie în favoarea ardelenilor? Reprezintă ei un element dominant şi caracteristic în viaţa Ortodoxiei? Nu. Dimpotrivă, Ortodoxia ardeleană nu mai e Ortodoxie demult. Şi nu vrem să insistăm; după cum rugăm să nu fim zădărâţi pe tema asta; ca să nu spunem lucrurilor pe nume. Pentru că numai de răfuieli religioase nu ne arde nouă acum. Dar o reculegere trebuie să se înfăptuiască. Şi sub acest raport. Căci sub acest raport, al influenţei ardelene în viaţa Ortodoxiei, dezechilibrul e mai grav încă. Vreţi cifre? Iată: din cei 20 chiriarhi ortodocşi ai ţării rumâneşti, 11, citiţi bine, unsprezece sunt ardeleni. Căci ardelean e şi P. S. de la Argeş, şi părintele patriarh, şi P. S. de la Roman; precum tot ardelean e şi P. S. de la Cetatea Albă sau episcopul Armatei. Şi atunci, iată anomalia: un milion şi jumătate de ortodocşi ardeleni – cu preoţime şi prelaţi de pravoslavie îndoielnică – dau 11 chiriarhi, pe când restul de aproape 12 milioane ortodocşi dau numai nouă.

Mai e nevoie de comentarii?

... Şi, cu toate acestea, Sfântul Sinod a hotărât să mai înfiinţeze încă o episcopie la Satu Mare, în Ardeal. Şi – evident – pentru un ardelean.

Să nu exagerăm. Şi, mai ales, să nu exagerăm *astăzi*. Când situaţia vistieriei ţării este de aşa natură, încât orice spor – de orice fel – apare ca o batjocură. Spor? Nu. Ci reducere.

Şi voi spune cu acest prilej ceea ce, în orice caz, ar fi trebuit să spun la aşezarea noului nostru buget. S-a anunţat prin ziare, şi altfel, că statul va acorda o sumă globală Bisericii şi nu se va mai interesa de necazurile ei. O sumă globală, mai mică decât actualul buget.

Asta e fals. Sau nu e bine. Statul are de făcut alteeva; să reducă bugetul Bisericii, desigur, dar iată cum:

1) să se ia drept criteriu de apreciere şi unitate de măsură starea de lucruri din Biserica Ortodoxă a Vechiului Regat;

2) să se reducă numărul actualilor chiriarhi din Vechiul Regat la cinci;

3) să se dea ortodocşilor din celelalte părţi un număr de episcopi proporţional cu numărul credincioşilor, după proporţia din Vechiul Regat;

4) aceeaşi măsură să se aplice tuturor celorlalte culte, denunţându-se în acest scop toate convenţiile cari ar împiedica luarea unor asemenea măsuri;

5) subvenţia *actuală* a statului pe cap de ortodox să fie unitatea de măsură pentru subvenţiile acordate celorlalte culte;

6) să se îngăduie tuturor cultelor o avere proporţională cu cea stăpânită de Biserica Ortodoxă. Tot ce va trece de această proporţie se va scădea sub formă de venit din subvenţia acordată de stat. Şi aşa mai departe.

Iată ce are de făcut statul, dacă trebuie cu orice preţ să facă economii în bugetul cultelor. O nouă episcopie? *Exclus*. Nu pentru că – faţă de celelalte culte – ortodocşii nu ar avea, *proporţional*, acest drept. Ci pentru că, din punctul de vedere al Bisericii, o nouă episcopie ardeleană va contribui la o mai mare stricare a legii; iar din punctul de vedere al statului, dreptate nu se poate face azi adăugând celor ce au mai puţin, ci tăind celor ce au mai mult.

Ăsta e adevărul şi [asta e] realitatea.

... Şi acum, ocărâţi, domnilor!

# Anexă: Concordatul dintre statul român şi Biserica catolică

## Concordatul [I]

Asupra tratativelor cari se urmează între guvernul român şi Sfântul Scaun, pentru regularea situaţiei religioase a catolicilor din ţara noastră, opinia publică nu are nici o informaţie. Guvernul nu crede necesar să ne lămurească nici măcar prin indiscreţia complezentă a vreunuia din membrii săi, iar presa se mărturiseşte incapabilă a-şi îndeplini funcţiunea.

Este adevărat că un ziar de seară a publicat un document, care ar fi trebuit să fie textul preliminar al concordatului. Dar un comunicat al Ministerului de Culte a negat categoric autenticitatea actului. Chiar fără această dezminţire însă, documentul trebuia considerat ca apocrif. El este, în conţinutul lui, aşa de vexatoriu pentru demnitatea şi interesele legitime ale statului român, încât e imposibil de conceput o delegaţie care să-l fi putut accepta, fie numai ca text preliminar. Pentru ca aşa ceva să se întâmple, o eventuală slăbiciune de minte nu e o explicaţie suficientă. Ar mai trebui şi rea-credinţă. Nu avem însă nici un motiv a face delegaţiei noastre insulta unor astfel de bănuieli; şi conchidem că, în

adevăr, „textul preliminar" e fals. Iată un exemplu care e şi o dovadă: documentul dă, într-un articol, textul latinesc al jurământului de credinţă, [pe] care ar fi trebuit să-l depună episcopii catolici din România, în faţa regelui ţării. Jurământul acesta, demn de cel mai ascuţit Bellarmin[1], este astfel conceput, încât pentru orice om care a frecventat cât de puţin cazuistica, el apare ca *nul* şi *neobligatoriu*. Este exclus ca faptul acesta să fi scăpat delegaţilor noştri la Roma. Deci Ministerul Cultelor a avut perfectă dreptate când s-a înscris în fals împotriva documentului.

Cu aceasta însă opinia publică nu este intru nimic mai lămurită asupra chipului în care se tratează astăzi concordatul. Cum problema aceasta e de natură a interesa mai de aproape viaţa noastră publică, vom încerca să construim, din datele îndeobşte cunoscute ale chestiunii, calea probabilă – sau, în orice caz, normală – pe care tratativele în jurul concordatului ar trebui să o urmeze.

Părţile eventual contractante sunt: statul român şi Sfântul Scaun. Să le stabilim calitatea. Statul român este autoritatea politică constituită. Papa – o autoritate spirituală.

Acestei ultime precizări i s-ar putea opune, din lagărul catolic, observaţia că Sfântul Scaun este şi o putere lumească. Argumente ar fi destule, chiar dacă s-ar renunţa la nefericita invenţie cu „Donatio Constantini", de care, la drept vorbind, Biserica romană s-ar fi putut lăsa păgubaşă încă de pe vremea lui Jean de Paris. Pe noi nu ne poate interesa însă poziţia pe care se aşază Vaticanul (el susţine doar şi astăzi că nu există regi în afară de cei făcuţi de papă!), ci poziţia pe care noi i-o putem accepta. În această privinţă, linia noastră de purtare e clară: catolicii de la noi nu au, sub raportul politic, decât o reprezentanţă: statul român. Dacă, în adevăr, papa ar avea şi o funcţiune lumească, atunci catolicii din România ar fi, o dată, politiceşte, sub autoritatea Sfântului Scaun, iar a doua oară, sub aceea a statului nostru; sau – ei ar fi supuşi ai papei locuind în România, pentru cari papa, prin episcopii lui, s-ar constitui garant faţă de statul român. Ipoteze absurde – chiar dacă textul latinesc al jurământului amintit mai sus strecoară ultima eventualitate.

Deci, nu ca organizaţie politică se poate prezenta Vaticanul la tratative, ci doar ca autoritate spirituală.

Ce reprezintă, în aceste tratative, statul nostru e lesne de închipuit. Nu tot aşa de lămurită este însă situaţia Sfântului Scaun. El vrea să apere şi să clarifice prin concordat situaţia Bisericii catolice din România. Din cine este constituită această Biserică? Ni se spune: din armeni, greco-catolici şi romano-catolici.

După cum e îndeobşte cunoscut, armenii nu ţin, în genere, de papă. Ei au urmat, în cea mai mare parte, dizidenţa monofizită, prin opoziţie cu conciliul din Calcedonia, şi stau în genere mult mai aproape de Bizanţ decât de Roma. Este adevărat că o parte din armeni s-au catolicizat, dar numărul lor este redus, iar în ceea ce priveşte ţara noastră, armeni-catolici să tot fie câteva sute. La aceasta se reduce, deci, primul lot din păstoriţii Sfântului Scaun în România.

Al doilea lot este constituit de greco-catolici. Dar asupra acestora trebuie să se facă o distincție: spiritual, dogmatic, ei stau sub autoritatea papei; administrativ însă, ei sunt sub jurisdicția directă a statului român, deoarece Biserica greco-catolică este în România biserică de stat. În adevăr, articolul 22 din *Constituția* noastră precizează că – împreună cu cea Ortodoxă și spre deosebire de celelalte – această Biserică e românească. Se știe însă, din dezbaterile constituantei noastre, că cuvintele „român" și „românesc" nu au, în pactul nostru fundamental, o accepție etnic-culturală, ci una politică. Sașii, ungurii și celelalte naționalități sunt, după *Constituție*, tot români. Deci, întrucât Biserica greco-catolică este „românească", ea e o așezare de stat și cade, în tot ceea ce nu e dogmă, sub autoritatea directă a statului român.

Papa le va putea da, prin urmare, nesupărat, indicații dogmatice, va putea numi episcopi etc. El nu se poate amesteca însă, sub nici un motiv, în administrație materială, în stabilirea diecezelor, întreținerea bisericilor, plata personalului, întrebuințarea averilor ș. a. m. d. Înglobarea greco-catolicilor, fără nici o rezervă, în Biserica romană este, deci, în cadrul tratativelor care se urmează, nejustificată; *Constituția* noastră, care trebuie să fie, totuși, punctul de plecare în discuție, indicând tocmai contrariul.

Rămâne cel de-al treilea lot, al romano-catolicilor, pe cari Sfântul Scaun îi reprezintă fără contestație. Precizarea aceasta este prețioasă, pentru că ea indică de-a dreptul că importanța care se acordă tratativelor în jurul concordatului trebuie să se măsoare, între altele, și pe numărul de credincioși din țara noastră, cari atârnă efectiv de Roma.

Dar, așa privite lucrurile, situația guvernului nostru apare cu mult mai avantajoasă, decât ne-am închipuit-o, când ne gândim la Biserica romană *in abstracto*. În adevăr, Sfântul Scaun are în țara românească un număr de credincioși mai coborât chiar decât cel al evreilor. Și, după cum nu există o problemă a regulării raporturilor dintre statul român și organizația religioasă mozaică, s-ar putea – din punct de vedere politic – tot așa de bine să ignorăm necesitatea unui concordat cu Vaticanul.

De aci se vede că începerea tratativelor pentru încheierea unui concordat s-ar putea să fie în bună parte numai un act de curtoazie a guvernului român, curtoazie care trebuie considerată și prețuită ca atare. E necesar, deci, ca de ambele părți să se conteze cu eventualitatea verificării... excesului de politețe, pentru cazul în care Sfântul Scaun ar ridica pretenții prea exagerate.

Dacă punctul de vedere stabilit aci este valabil, și nu vedem cum s-ar putea să fie altfel, textul preliminar al concordatului, publicat în ziare, se dovedește încă o dată a fi fals. În adevăr, după acel text, una din chestiunile fundamentale din învoiala noastră cu papa este regularea problemei școlilor. E aproape superfluu să insistăm asupra faptului că problema aceasta nu poate fi materie de discuție pentru concordat. Regimul învățământului este la noi stabilit principial prin *Constituție*, iar în amănunt, prin legile și regulamentele organice ale învățământului. Școală face, în țara noastră, *statul*. El este singura autoritate și sin-

gura corporaţie recunoscută în materie de învăţământ. În afară de şcoala de stat, al cărei regim este stabilit, există învăţământul particular. Oricine are dreptul la noi a deschide o şcoală, dacă îndeplineşte anumite condiţii, statornicite prin legi. Vor catolicii din România să-şi aibă şcolile lor – sunt liberi să-şi facă. Condiţiile în care o pot face le sunt doar cunoscute. Pentru aceasta însă, nu e nevoie de tratative speciale cu Vaticanul. Biserica romană nu are în România calitatea de a întreţine şcoli *ca Biserică romană*, ci exact acelaşi drept pe care îl posedă orice cetăţean român, de a deschide o şcoală. A trata în cadrul concordatului chestiunea şcolară înseamnează a deplasa chestiunea, a depăşi cadrul *Constituţiei* şi a conferi Sfântului Scaun a nouă calitate, pe care necesitatea de fapt nu i-o cere, iar situaţia noastră constituţională nu i-o îngăduie. Liber e oricine a face şcoală în ţara românească, dar nu ca corporaţie şcolară constituită şi recunoscută.

Dacă, în adevăr, Vaticanul ar cere un asemenea lucru, ar formula o pretenţie pentru noi inacceptabilă. E un fapt de care îşi pot da seama parlamentarii cari stau astăzi faţă în faţă la Roma.

Iată cadrele generale în care trebuie să se discute concordatul. Ele ne sunt date, în primul rând, de *Constituţia* noastră, în al doilea, de situaţia de fapt. De cea mai gravă însemnătate pentru dezvoltarea noastră naţională, problema aceasta este pentru stat ceva mai simplă decât s-ar crede. Rezolvarea ei fericită nu cere decât o atitudine clară, demnă şi fermă, şi o cunoaştere precisă a realităţilor.

Că diplomaţiei papale, vestită prin ascuţimea ei de spirit şi prin bogăţia resurselor, guvernul nostru îi opune parlamentari pe măsură, de aceasta nu vrem să ne îndoim nici un minut.

# Zvonuri despre concordat

Concordatul cu România, despre care, datorită discreţiei guvernului, nu se ştie la noi nimic limpede, afară decât că necompetenţa d-lui C. Banu în dogma şi dreptul bisericesc se ajută la Roma cu priceperea arzător catolică a d-lui Zenobie Pâclişanu, a găsit ecou şi în reviste străine. „Balychnis", frumoasa revistă romană de studii religioase, scrie în numărul abia venit la Bucureşti (iulie [1924]) despre lungile tocmeli, ajunse, după ea, la bun sfârşit.

Reiese de-acolo că Sfântul Scaun s-a luptat mai ales ca să restrângă pe cât cu putinţă drepturile guvernului la numirea episcopilor. Potrivit învoielilor, astăzi acesta nu s-ar mai putea pune de-a curmezişul decât din pricini temeinice. S-ar fi pus capăt aşa-zisului agrement şi s-ar fi scăpat capii diocezelor de deşănţatul amestec al partidelor politice.

Lupta cea mare pare să se fi dat însă tot în jurul bunurilor materiale. A fost vorba de exproprierea donaţiilor ecleziastice, de veniturile capitulelor şi ale bisericilor, care trebuiau scăpate sau pentru care trebuia smulsă o compensaţie.

O altă pricină, căreia i se zice, în „Piccolo della Sera", citat de revistă, ca fiind de mare însemnătate, ar fi fost aceea a căsătoriilor amestecate. Guvernul ar fi plănuind o lege, potrivit căreia copiii ieşiţi din asemenea căsătorii ar fi să urmeze religia tatălui. „Acum, în Transilvania, 80 % din supuşii români, aproape toţi schismatici, iau fete unguroaice, în mare parte catolice. Aceste familii ar sfârşi prin a ajunge tot atâtea familii ortodoxe."

Aşa sau altminteri, iată că şi de astă dată străinătatea poate şti mai multe despre ale noastre decât ni-e îngăduit nouă să aflăm. De câte ori s-ar putea da un obiect de meditaţie opiniei publice, iar gazetelor, hrană de cea mai adevărată şi prilej de gândire şi atitudini, ele sunt aruncate iar în zvonul şi [în] reportajul curent.

# Concordatul [II]

Trebuia să se iscălească la Roma, ieri. Nu ştim încă dacă s-a făcut. De altfel, şi vestea era trecută numai cu rezerva discreţiei absolute, de la om la om. Pentru a i se asigura o mai mare publicitate? Sau de teama unei noi amânări... neprevăzute?

Chestiunea a fost totuşi agitată în presă în ultimele săptămâni. Mai ales de către confraţii noştri ardeleni – ortodocşi. Pe un ton de îngrijorare aproape alarmantă. Nu prea înţelegem de ce. Şi ne pare rău că trebuie să surprindem la aceşti confraţi o intoleranţă, o inconsecvenţă şi o exclusivitate nu numai răutăcioasă, dar păgubitoare nouă înşine.

Teama cea mai însemnată a ortodocşilor noştri este că, tratându-se între statul nostru şi Vatican, se acordă acestuia din urmă calitatea de *putere*, de *parte* într-un contract politic. Faptul este netăgăduit exact. Dar nu este cel puţin curios că sprijinitori ai Bisericii ridică această chestiune? Dacă presa laică sau laicizantă ar fi făcut o asemenea întâmpinare, era normal. Era ridicol, evident; pentru că papalitatea este *de fapt* o putere; care nu se poate subtiliza numai prin bunul plac sau prin dorinţa anticonfesionaliştilor; dar era normal, pentru că aceasta e politica democraţiei în genere: neutralizarea oricărei puteri spirituale. Ce caută însă ortodocşii în tovărăşia acestor laicizanţi?

Că nouă nu ne convine existenţa catolicilor în România? Probabil. Dar împotriva lor se poate lupta altfel; adică, reînviind religiozitatea noastră şi asigurându-i eficacitatea la care îi dă dreptul superioritatea ei dogmatică şi istorică. E mai greu, desigur. Dar prea ne-am învăţat noi, ortodocşii, să ne facem situaţia uşoară, complotând cu statul laic împotriva tuturor formelor religioase cari nu ne convin şi punând pe Hristos la adăpostul poliţiei. Sistemul poate să ne dea succese momentane, iluzorii şi acestea; dar, cu timpul, se întoarce împotriva noastră înşine. Să ne fie clar: în apărarea credinţei noastre, noi nu putem avea decât un aliat: credinţa noastră însăşi, adică pe Dumnezeu. Toate celelalte sunt paleative.

Să avem deci curajul a privi lucrurile în față: de îndată ce există catolici în România, și de îndată ce papa este efectiv șeful acestor catolici, nu se poate ca statul să nu trateze cu el. De altfel, să nu se confunde: în împrejurările acestea, statul român nici nu se poate identifica cu Biserica Ortodoxă. Știu că nu vă place; o mărturisesc sincer: nici mie. Dar trebuie să o recunoaștem: e așa; și așa *trebuie* să fie. Că noi, ortodocșii, suferim – e adevărat; dar numai din vina Bisericii noastre, care prea s-a sprijinit pe stat.

Prin urmare, principial, împotriva catolicismului nu putem avea nimic. Putem discuta amănuntele realizatoare ale acestui catolicism. Dar pe acelea nu le cunoaștem încă.

Și numai aci ar fi îndreptățite protestele noastre; împotriva celor care nu au găsit cu cale să țină din vreme în curent publicul, cel puțin cu liniile mari ale tratativelor. Când le vom cunoaște, nu va fi cazul decât... de a stabili responsabilitățile – sau meritele.

## O diversiune

Lupta din jurul concordatului cu Roma, pe care am prevăzut-o mai demult toți cei cari ne interesăm de treburile religioase, pare a fi considerată ca începută. Cum era și natural, ziare din Ardeal au ridicat, în subsidiar deocamdată, problema averilor Bisericii. Noi o indicaserăm din capul locului ca unul din punctele nevralgice ale întregii chestiuni și de aceea nu ne-am sfiit a o pune în termenii ei adevărați, plecând de la realitate și de la obligațiunile deja acceptate de statul român. Ni se răspunde din Cluj, deocamdată scurt. În răspuns găsim însă mai mult dorințe decât argumente. Dar, desigur, nu e decât un prim contact de arme.

În București se schițează o acțiune mai amplă. Cineva, care prin naștere și-a căpătat și meseria, și a devenit, fără altă pregătire decât unele protecții, apărătorul oficios al Ortodoxiei, a lansat deja o broșură asupra concordatului. Nu o vom discuta; pentru că, în afară de câteva considerațiuni de caracter personal – autorul crede că are anumite polițe de plătit și nădăjduiește o „polemică" cu oameni cari știu ce spun – toată broșura nu e făcută decât în intenții alarmiste.

Pentru asemenea ocupațiuni credem că conjunctura e primejdioasă. Spiritele sunt astăzi cu mult prea frământate pentru ca să mai poată suporta încă o temă de agitație. Intențiile „ortodoxului" nostru sunt transparente: el vrea să creeze o diversiune. Caracterul eminamente polițist al „ortodocșilor" de profesie se trădează și din amintita broșură.

Intervenția aceasta subversivă e neîndemânatică. Pentru că diversiunea nu va reuși; iar noi vom avea nu o agitație religioasă în locul uneia politice, ci pe amândouă dintr-o dată.

Patronii d-lui ortodox vlădica-fiul, cari i-au pus la dispoziție, printr-o incalificabilă indiscreție, diverse documente reproduse în broșură, ar face bine să se

gândească la responsabilitatea pe care o iau asupră-le deschizând prematur această agitație. Chestiunea devine doar, în orice caz, actuală. Dar numai în momentul discuției legii cultelor minoritare. De ce atunci graba aceasta imprudentă?

La timp potrivit noi vom dovedi că suntem aci. Fără nici un fel de iluzie asupra obiectivității și simțului de măsură al oamenilor. Prevedem de pe acum, deci, că ortodocși și catolici vor fi tot așa de nemulțumiți de atitudinea noastră. De ce? Pentru că unii și alții vor discuta din punct de vedere religios o problemă pe care noi o socotim numai politică. Nu ne vom supăra, deci, de vorbele de hulă – dar nici nu ne vom schimba atitudinea. Ce Dumnezeu, pentru atâta lucru?

# Concordatul [III]

D-l Vasile Goldiș, fostul nostru plenipotențiar în tratativele cu Vaticanul și cel care a semnat concordatul cu Roma în vara anului trecut, publică într-o broșură textul concordatului[1], întovărășit de un memoriu, care indică până în amănunt chipul în care au fost duse tratativele și datele pe care a avut să se sprijine guvernul de atunci.

D-l Goldiș se vede, prin urmare, autorizat să dea în public toate elementele discuției. Era singura persoană care avea calitatea să o facă. Cu aceasta, d-sa dezleagă mâinile celor care cunoșteau deja faptele, dar care eram ținuți, prin îndatoriri și indiscrețiuni, a nu face uz de cunoștințele noastre.

Cu aceasta se satisface și dorința, repetat exprimată, a tuturor celor interesați de a cunoaște textul unui tratat asupra căruia s-au spus prea multe lucruri, dar s-au știut prea puține.

Publicațiunea vine la un moment foarte potrivit. Legea cultelor minoritare, depusă deja în Senat, ridică o adevărată furtună de proteste, în care nu lipsesc argumente impresionante. Între ele, cele ale „Clerului ortodox", de o parte, ale „Românilor ortodocși", de alta. Cum era de așteptat însă, discutarea legii cultelor a împins problema până la concordat, care este considerat de unii ca originea însăși a răului. Și se cere pur și simplu anularea acestui act.

Practic vorbind, anularea concordatului este foarte simplă. Textul publicat de d-l V. Goldiș cuprinde, în art[icolul] XXIII, alin[eatul] 2, următoarea dispozițiune: „Cele două părți contractante își rezervă facultatea de a denunța prezentul concordat, cu un preaviz de șase luni". Prin urmare, d-l Goldiș nu ne-a legat chiar așa definitiv de mâini și de picioare, cum ar avea aerul să pretindă frații noștri de la „Telegraful român". Ce e mai ușor guvernului decât să anunțe Vaticanul că nu mai înțelege a observa condițiunile contractului? Evident, dacă poate; adică, dacă are interes să o facă.

E adevărat, punctul de vedere al societății „Clerului ortodox" e că statul trebuie să renunțe imediat la această legătură. Numai întrebarea e ce calitate are „Clerul ortodox" a se pronunța în această chestiune.

Argumentele pomenite în diverse memorii și moțiuni, cum că Ortodoxia ar fi generat și întreținut neamul românesc, fac parte, pentru orice om de disciplină științifică, dintr-un arsenal retoric, a cărui valoare de argumentare e foarte redusă.

Noi nu discutăm dacă concordatul e folositor sau primejdios; aceasta o vom face cu un alt prilej, care nu va întârzia; ci vrem să stabilim anumite fapte, a căror ignorare face și mai dificilă discuția pe seama problemelor religioase, discuție destul de grea, prin natura delicată a problemelor.

Biserica Ortodoxă – mai exact, cei cari militează în numele ei – obicinuiește a identifica *neamul românesc* cu *Ortodoxia*. În această chestiune îi stăm alături. Toată nemulțumirea și tonul acru pe care presa unită le păstrează față de acțiunea ziarului nostru provin din faptul că hotărât și repetat am atras atenția asupra caracterului hibrid și absolut nepotrivit structurii spirituale a rasei noastre a uniatismului.

Dar este absolut nefundată pretenția acelorași ortodocși de a identifica *Ortodoxia* cu *statul român*. E la mijloc o confuzie împotriva căreia am scris în atâtea rânduri. Nimeni nu a ripostat, pentru a face valabile argumente împotriva tezei noastre. În schimb, confuzia persistă; și ea e utilizată cu o insistență care face să se ridice bănuieli asupra bunei credințe.

Statul român este un organism politic modern. Ca atare, resorturile lui, structura lui, legile lui de evoluție și elementele hotărâtoare în această evoluție sunt astăzi streine – cel puțin în înțelegerea și voința oamenilor politici – de factorul religios. Noi nu spunem că este bine așa. Spunem numai că AȘA E. Încercarea de a solidariza statul cu interesele Bisericii în genere este, prin urmare, de la început sortită nesuccesului.

Iar încercarea de a solidariza cu interesele Ortodoxiei e nedreaptă. Trebuie să înțelegem, o dată pentru totdeauna, că statul nu se poate identifica cu punctul de vedere al unei părți a populației sale, chiar dacă această parte reprezintă marea majoritate a locuitorilor, cu tot felul de drepturi istorice sau altfel.

Așa că protestul societății „Clerului ortodox" e nepotrivit. „Clerul ortodox" nu poate indica *statului român* ce are de făcut în relațiile sale internaționale, în actele sale pur politice. „Clerul ortodox" poate cel mult cere ceva pentru el; dar nu e îndreptățit a interzice statului – care trebuie să fie *neutral* sub raportul religios – să dea altor confesiuni ceea ce crede el că trebuie să dea.

Aci poate interveni altcineva; cetățeanul. Deci, cetățeanul, și nu „Clerul ortodox", să stea la discuție astăzi cu statul. A făcut-o? Și în ce formă? Vom cerceta.

## Responsabilitățile

Acțiunea ortodocșilor noștri, care, ca CETĂȚENI, au tot dreptul să se preocupe de chestiunea concordatului, ia în ultimele zile forme atât de ciudate, încât ele merită a fi mai aproape luate în considerare.

Este, pentru noi, în primul rând neclar care e rostul partidelor politice în această problemă. Duminica trecută, la Arenele Romane din Parcul Carol, un domn Popescu (Tudor) a organizat un miting de protestare împotriva legii cultelor minoritare şi a concordatului. Ce s-a spus acolo nu e stenografiat, aşa că nu ne putem referi la texte precise. Dar, în foaia „Naţiunea dominantă", care apare deja de şapte numere, gândul e scris; şi el se poate urmări. D-l Popescu îşi joacă mai de multă vreme calul prin Ortodoxie. D-sa singur o spune: de vreo 20 de ani. Nu-i cunoaştem activitatea pozitivă. Poate să fi făcut chiar lucruri bune. Pretinde însuşi că ar avea „o lungă pregătire". Şi afirmă că foaia e scoasă NUMAI de d-sa. Îl credem. Dar NUMAI pentru „apărarea naţiunii dominante"? Sau şi pentru scopuri precise? Căci, iată, în numărul 7 al foii este atacat Partidul Naţional-Ţărănesc. Nu este oare nici o legătură între anumiţi membri ai guvernului – cu predilecţie pentru crearea de încurcături – şi această vajnică luptă de apărare a Ortodoxiei, ameninţată prin legea cultelor şi concordat?

Întrebare cu atât mai îndreptăţită, cu cât ea se coroborează cu un fapt cel puţin straniu; noi am arătat, anume, că semnarea concordatului nu ne leagă DE FAPT în nici un fel, de îndată ce există o clauză, după care el poate fi denunţat oricând, cu un preaviz de şase luni. Existenţa – astăzi – a concordatului nu se datorează deci faptului că el a fost semnat, ci faptului că nu a fost denunţat. Răspunzător pentru existenţa lui e însă guvernul actual, care, în nouă luni de când e la cârma statului, nu a găsit de cuviinţă să-l denunţe. Prin urmare, guvernul Brătianu e solidar răspunzător, pe această temă, cu guvernul generalului Averescu.

Şi, cu toate acestea, printr-o ciudată manevră de tactică politică, al cărei sens nu poate scăpa nimănui, singurul om atacat pe tema concordatului, înfăţişat ca trădător al Ortodoxiei şi denunţat spre excomunicare e... d-l Vasile Goldiş. Nu e nici un amestec al politicii în această râvnă ortodoxă?

Pentru că, însă, se trag oamenii la răspundere şi pentru că se face istorie, să întârziem puţin asupra acestor împrejurări; şi să restabilim faptele. Nu pentru a apăra un om şi a acuza pe altul, ci pentru a lămuri care a fost atitudinea guvernelor noastre în chestiunea concordatului. Broşura d-lui Goldiş, pe care o aminteam în ziarul nostru de ieri, ne dă suficiente elemente de orientare.

Tratativele purtate la Roma în primăvara anului 1927 cuprind două feluri de rezultate obţinute: unele asupra unor puncte litigioase, precizate încă de guvernul liberal anterior; altele, asupra unor chestiuni ridicate pentru întâia oară în parlamentările din mai 1927. D-l Goldiş e acuzat că ar fi trădat interesele Ortodoxiei. În ce împrejurare? De îndată ce d-sa a obţinut TOT ce ceruse trecutul guvern liberal şi încă alte lucruri PE DEASUPRA, trădarea nu se putea exercita decât acolo unde a cedat Vaticanului în noile cereri ridicate.

Aceste cereri sunt trei:

1) La textul articolului IX s-a adăugat un alineat, în care se spune: „... deplina proprietate a bunurilor lor, de orice natură ar fi, e garantată de stat, CONFORM CONSTITUŢIEI REGATULUI, Bisericii catolice... etc.".

Faptul că se trece în concordat un drept garantat prin Constituţie oricui poate constitui o vină?

2) Tot la articolul IX s-a convenit ca la cuvântul „legal" să se adauge „canonic" („organizațiuni canonic și legal constituite"). Aduce acest adaos vreo știrbire autorității statului român sau vreo pagubă Ortodoxiei?

3) La articolul XIX s-a admis ca toate școlile întreținute de ordine călugărești și organizațiuni catolice să fie puse sub dependența episcopului din loc. Cine cunoaște legea învățământului particular își dă seama dacă aceasta înseamnă o abdicare din partea noastră.

Și atât! Iată cele trei crime ale d-lui Goldiș. Unde e vina, unde e trădarea? (Am vrea să fim lămuriți.) Căci restul nu sunt decât text și deziderate, formulate de fostul guvern liberal. Așa că actualul cabinet nu e solidar „vinovat" cu d-l Goldiș numai pentru că nu a denunțat concordatul; ci și pentru că a contribuit la fixarea textului semnat de guvernul Averescu.

Problema responsabilităților față de concordat depășește, deci, persoana d-lui Goldiș; ea se pune solidar pentru toate guvernele ce s-au succedat de la 1920 până astăzi. În ce constă vina acestui guvern vom vedea.

## Contra sau pentru?

... Prin urmare, unii din membrii Bisericii Ortodoxe acuză guvernul că ar fi trădat interesele neamului, consimțind a încheia un concordat cu Vaticanul. Trădare cu atât mai flagrantă, cu cât ea se complică și formal, cu anumite acte neconstituționale. După precizările pe cari le-am făcut până acum, sensul acestei acuzațiuni nu poate să fie decât unul: anume, că *statul* ar fi păgubit prin încheierea concordatului. Pentru că, dacă aceasta nu se întâmplă, ci dimpotrivă, statul român ar avea, din acest contract, un avantagiu, el este îndreptățit să-l și încheie. CHIAR DACĂ BISERICA ORTODOXĂ AR AVEA SĂ SUFERE DE PE URMA LUI.

Cu toate acestea, plenipotențiarii noștri nu au neglijat nici un moment interesele acestei Biserici. O mărturisește d-l Goldiș în amintita broșură: „Două considerente primau pe toate celelalte. Cea dintâi era ca acordul cu Roma să nu conțină nimic ce ar putea leza interesele statului român ori suveranitatea lui; a doua, ca guvernul nou să nu iasă inferior guvernului Brătianu. ÎNDEOSEBI EU, PERSONAL, ȚINEAM FOARTE MULT CA BISERICA ORTODOXĂ ROMÂNĂ SĂ NU FIE ÎNTRU NIMIC JIGNITĂ PRIN CONCORDATUL PROIECTAT.

În fața acestei atitudini larg înțelegătoare, ce întreprind ortodocșii prin Asociația Generală a Clerului Ortodox din România? Normal era ca, uzând de această atenție deosebită pe care guvernul, prin ministrul Cultelor, o acordă Bisericii dominante, să precizeze, DEȘI, FORMAL, NU ERA PRIN NIMIC OBLIGAT LA ACEASTA, întru cât, prin proiectatul concordat, interesele Ortodoxiei ar fi lezate, și să ceară guvernului a lua în seamă aceste doleanțe. Aso-

ciația crede însă că datoria ei e de a se substitui statului și de a stabili care sunt interesele lui. Aceasta, grație unei confuziuni pe care, după toate lămuririle de până acum, va trebui să o socotim voită, prin care se vorbește de STATUL ROMÂN ORTODOX. Că Biserica Ortodoxă nu are un asemenea drept e clar. Prin urmare, întâmpinarea acestei Biserici la concordat, atâta timp cât nu e vorba de interesele EI, ci ale STATULUI, poate să nu fie luată în considerare. Statul având doară organele lui speciale, care să-i apere interesele.

Să cercetăm, totuși, valoarea acestei întâmpinări. Argumentul hotărâtor e că „situația de drept public a oricărui cult din țară" trebuie să se reglementeze prin lege de stat, ca urmare a suveranității statului nostru național. Idee completată prin pozițiunea luată de P. S. mitropolit Neculai al Sibiului în Senat, care pretinde că concordatul ar fi neconstituțional.

Întru cât? Că doară, după *Constituție*, situația cultelor se reglementează prin lege, e adevărat. Însemnează însă aceasta că statul nu are dreptul să încheie un concordat? Căci doară situația cultelor se reglementează prin legea cultelor minoritare. E această lege posterioară concordatului? Nu, pentru că (cf. broșura Goldiș, pag. 8 și 9) a fost grija guvernului ca ratificarea concordatului să nu se facă decât după votarea acestei legi.

Prejudecă însă concordatul asupra structurii viitoarei legi și îi dă anumite indicații imperative? În fond, nu, de îndată ce tratatul nostru cu Vaticanul se poate denunța oricând. Dar să presupunem că acesta ar fi cazul. Este asta anticonstituțional? Evident, nu, căci noi mai avem și alte tratate internaționale cu caracter contradictoriu, pentru legile noastre de organizare internă.

Dar, obiectează Asociația..., cultul latin-catolic, ca și cel greco-catolic, reprezintă o primejdie pentru stat, papismul fiind o putere politică, iar doctrina catolică „o subversiune cu caracter politic". Să presupunem că e așa. E însă, în acest caz, suficient să nu încheiem concordatul? Nu. Ci singura soluție valabilă ar fi... să distrugem catolicismul. Asta însemnează consecvență și logică, Prea Cucernici membri ai Asociației... E absurd? Probabil. Dar e punctul dumneavoastră de vedere!

În fața acestei situații, guvernul român a încheiat concordatul. D-l Goldiș, care la început a fost contra lui, s-a încredințat și d-sa că e mai bine așa. Pentru care motiv? PENTRU CĂ EL E SINGURA POSIBILITATE CA STATUL SĂ POATĂ EXERCITA UN CONTROL EFICACE ASUPRA VIEȚII COMUNITĂȚILOR CATOLICE. Deci, bine a făcut guvernul încheind concordatul. REGRETABIL E CĂ ORTODOCȘII FAC OPOZIȚIE, ȘTIIND ACEST LUCRU.

## Precizări

Fapt nou, P. S. Neculai al Sibiului, care se nădăjduiește hotărât de Dumnezeu a fi patriarhul sub care se va face din nou unitatea religioasă a românilor, ruptă prin trădarea – mai mult inconștientă – a lui Atanasie[1], a cerut în Senatul

țării nerespectarea concordatului. Motive noi, față de cele analizate și înlăturate de noi ieri, nu a adus. Dar a provocat, prin intervenția sa, anumite precizări, care erau, în adevăr, necesare pentru delimitarea partidelor aflate astăzi în luptă.

Prima, a d-lui general Averescu. Fostul șef al guvernului, căruia îi revine meritul – sau ponosul – de a fi semnat concordatul, a fost de părere că acest act era denunțabil în termen de 6 luni de la semnarea lui. De îndată ce guvernul liberal nu a făcut-o în timp util, însemnează că el rămâne valabil. D-l general a vrut prin aceasta să solidarizeze guvernul Brătianu cu un act al cabinetului trecut. D-l general se dovedește însă incomplet informat. Căci nu este exact că concordatul ar fi fost denunțabil numai în termen de 6 luni de la semnarea lui. Textul concordatului – pe care, pentru evitarea oricărei discuțiuni inutile, îl cităm după originalul francez – spune precis în articolul XXIII, alineat 2: „Les deux parties contractantes se réservent la faculté de dénoncer le présent concordat, avec un préavis de six mois"[2].

Dar asta însemnează, fără nici un fel de îndoială, că noi putem denunța ORICÂND concordatul, cu singura condiție a respectării preavizului de șase luni. Precizarea d-lui general, departe de a contribui la lămurirea situației, provoca o confuziune, pe care ne simțim cu atât mai mult datori să o înlăturăm, cu cât ea contrazice punctul de vedere exprimat aci de noi, că semnarea concordatului nu ne angajează în chip absolut. D-l general dovedește încă o dată că are nevoie să fie apărat de alții chiar împotriva d-sale.

Cu toate acestea, efectul dorit de d-sa – solidarizarea guvernului Brătianu cu actul semnării concordatului – s-a produs prin intervenția și precizările ministrului Lapedatu, care a ținut să declare că guvernul din care face parte înțelege să respecte semnătura d-lui Goldiș și să nu admită nici o discuție asupra acestui fapt. Declarație care era de așteptat; cu atât mai mult cu cât toate cererile formulate de trecutul guvern Brătianu cu privire la concordat fuseseră complet satisfăcute prin tratativele din mai 1927.

Declarația aceasta e de cea mai mare însemnătate. Ea însemnează, pe de o parte, că guvernul face din concordat o chestiune de cabinet, pe de alta, că discuțiunile asupra legii cultelor trebuiesc despărțite de problema concordatului. Rămâne să vedem ce atitudine vor adopta de aci înainte... beligeranții.

## Atleții Bisericii dominante

Biserica Ortodoxă și-a găsit, în sfârșit, polemistul. În persoana d-lui Popescu-Dominantu, declarat, pentru circumstanță, ATHLETUS ECCLESIAE[1]. Era și timpul. Discuțiunile din comisia Senatului, care avea să cerceteze legea cultelor minoritare înainte ca ea să vină în dezbaterea plenului, ne-au arătat într-o vădită inferioritate. Nu e nici o bucurie – dar e imposibil să nu recunoaștem că acolo unde arzătorul fanatic al papei, episcopul unit Alexandru Niculescu, de la Lugoj,

aducea texte juridice şi canonice, argumente de drept şi de fapt, reprezentanţii Bisericii noastre nu au putut face valabile decât punctele de vedere POLITICE şi o anumită sfântă dreptate – adesea reală –, dar sprijinită numai sentimental şi nu ştiinţific. (Nu e vorba de problema în fond; ci de pregătirea metodică cu care am fost în stare să ne apărăm drepturile.)

E adevărat că, în purtător de cuvânt al Ortodoxiei, s-a ridicat numai P. S. mitropolitul Neculai de la Sibiu. Au lipsit ştiinţa masivă şi sigură a P. S. Vartolomeu şi spiritul precis şi sever cu sine însuşi, în primul rând, al P. S. Visarion Puiu. Mitropolitul Neculai s-a dovedit aşa cum îl ştiam demult: animat de nobile intenţiuni, dar nu îndeajuns de pregătit şi de pătruns de spiritul bisericesc, deşi trece drept unul dintre teologii noştri cei mai de seamă. Era, deci, nevoie mare de forţe noi combative. Şi au fost în sfârşit găsite în persoana d-lui Popescu (Tudor); care mai prezintă avantagiul de a fi liberal acoperit – deci, omul care poate întreprinde campanii lăturalnice, fără a angaja pe nimeni.

D-l Popescu-Dominantu crede că prima sa îndatorire e să se lupte cu oameni care au alte merite decât d-sa, în scrisul în favoarea Ortodoxiei. Ocărăşte, deci, pe d-l Goldiş; şi – ce onoare! – se ocupă de scrisul meu. Ce sunt eu? Un ignorant. O spune d-l Dominantu (Popescu), a cărui pregătire ştiinţifică e doar notorie. Şi de ce sunt eu ignorant? Pentru că nu ştiu că concordatul e un contract (ba o ştiu, şi am şi scris-o!); şi că un contract intră în vigoare din moment ce a fost iscălit de părţi.

Iacă, vedeţi, asta nu o ştiam. Eu mă gândeam, ca un ignorant şi ca un prost ce sunt, că, de îndată ce concordatul cuprinde clauza ratificării, dispoziţiunile lui sunt suspendate până când această ratificare devine fapt. D-l Dominantu (Popescu Tudor), care nu e numai profesor, dar şi avocat, zice că nu e aşa.

*Merci* pentru explicaţie. Mă gândesc totuşi că Biserica Ortodoxă are dreptul la apărători ceva mai serioşi. Nu de alta, dar pentru că e dominantă. Şi aş dori-o dominantă nu numai prin jandarmi, ci şi prin ceva ştiinţă.

## Ce e cu concordatul?

Violenţele incompetente ridicate în jurul concordatului cu Roma ameninţă să tulbure din nou atmosfera vieţii noastre publice, şi aşa destul de încordată; pentru că problema devine din nou de actualitate.

Ea e pusă la ordinea zilei printr-un fapt concret: moartea episcopului catolic din Satu Mare. Şi anume, iată pricina: se ştie că, prin concordat, s-a redus numărul episcopiilor catolice. Următor acestei hotărâri, episcopia din Oradea trebuia contopită cu cea din Satu Mare. Acum, că prelatul conducător din Satu Mare a trecut la cele vecinice, ar urma ca contopirea indicată de concordat să se facă, şi anume prin aceea că actualul episcop al Orăzii ar trece în aceeaşi calitate la Satu Mare, scaun al diocezei contopite.

Se întâmplă însă că concordatul, iscălit în bună lege de cei în drept, nu e încă ratificat. Ratificarea lui fusese, precum iarăşi se ştie, amânată până după votarea legii cultelor minoritare. Legea s-a votat însă, iar despre ratificare, nici vorbă.

Acum, Vaticanul profită de împrejurări. El întreabă ce are de făcut. Căci, dacă concordatul ar fi intrat în vigoare, chestiunea era simplă. Cum însă asta nu s-a întâmplat, Roma nu înţelege să renunţe la un episcopat, aplicând, înainte de ratificare, concordatul. De aceea, face presiuni.

Evident, presa maghiară a prins prilejul şi agită. Ni se spune, de pildă, că la Vatican se consideră soluţia denunţării concordatului. Să nu exagerăm. Cancelaria papală se va feri să facă acest pas; care nu ar fi, desigur, în beneficiul nostru; dar, mai ales, nu va fi în al ei.

De bună seamă, întârzierea ratificării nu e plăcută. Nu e plăcută nici pentru noi, care, dacă am pus o iscălitură, trebuie să o şi respectăm. Că vor fi interese de partid care intervin? Se poate. Dar nu se pot subordona convenţiile internaţionale intereselor de partid. Dacă nu o ştie d-l Vintilă Brătianu, o ştie cel puţin d-l Lapedatu.

Prin urmare, Ministrul Cultelor ar trebui să se îngrijească de ratificarea concordatului. Altfel, e în vină. Dar, pe de altă parte, Vaticanul e dator să evite crearea uneia atmosfere cominatorii. Pentru că asta indispune şi... s-ar putea să nu ne impresionăm.

# Concordatul [IV]

Discuţia concordatului, al cărui text a fost depus la Senat, a fost deocamdată amânată. Între timp, au apărut două scrisori: una a guvernului român – a trecutului guvern – şi alta a Sf[ântului] Scaun, prin cari se precizează anumite puncte, socotite litigioase.

Oricare ar fi atitudinea unor anumite cercuri, cari se zic ortodoxe, dar cari nu sunt decât politice când sunt inteligente şi ortodoxe numai când sunt ignorante, concordatul se va vota. Şi e bine. Iar meritul revine, în partea cea mai însemnată, d-lui Vasile Goldiş, fostul ministru al Artelor în cabinetul averescan.

Se poate afirma, în adevăr, că d-sa e autorul textului definitiv al concordatului. Modificările actuale nu sunt modificări, ci doar precizări de texte, cari nu numai că nu diferă întru nimic de intenţiile fostului nostru plenipotenţiar, dar au şi fost protocolate în timp util la discuţiile cari s-au urmat la Roma.

Un exemplu. S-au făcut precizări în legătură cu articolul IX. Ele trebuiesc acceptate doar pentru că *superflua non nocet*[1]. Astfel, în memoriul cu care d-l Goldiş a prezentat guvernului său textul concordatului, şi care rezumează, într-un fel, discuţiunile protocolate de la Roma, se spune clar: „Rămâne bine înţeles că Biserica catolică, în statul român, numai prin organizaţiile sale ierarhice legitime este recunoscută ca persoană juridică şi că, prin urmare, în statul român numai aceste organizaţiuni, enumerate în alineatul al doilea din acel ar-

ticol, pot avea bunuri. Împreună cu reprezentanții Sfântului Scaun am precizat că aceasta este unica interpretare justă a textului". Aduce noul text vreo precizare pentru aceste lucruri? Evident, nu.

Și la fel e cu articolul XX. Într-un singur loc, textul scrisorilor schimbate contribuie în adevăr la precizarea unei situațiuni. Scrisoarea zice: „Paragraful 3 al art[icolului] XIX, unde spune: «Toate școalele ordinelor și congregațiunilor religioase sunt puse sub dependența episcopului local; în consecință, și ele se vor bucura de dreptul de a fixa limba de predare» trebuie înțeles: «afară de școlile cari au în momentul de față limba română drept limbă de predare»."

Din această precizare se înțelege că școalele acestea își pot alege limba de predare pe care o vor, cu condiția însă ca această alegere să nu se facă nicăieri în paguba drepturilor câștigate ale limbii române. Textul d-lui Goldiș era, deci, principial cel puțin, mai larg. Să-mi fie îngăduit ca, împotriva tuturor lătrătorilor „naționaliști", să mă alătur punctului de vedere al vechiului text. Era acolo un spirit mai înțelegător pentru ritmul vremii și mai larg duh de libertate. Și era mai bine.

Politica aceasta de naționalizare cu orice preț trebuie o dată pentru totdeauna părăsită. Și părăsită în primul rând de noi, cari suntem cei tari. Era neapărată nevoie să ne dezbărăm de obiceiul pe care l-am luat, de a fi dezagreabili concetățenilor noștri, afișând ostentativ o mândrie națională inutilă, care ține mai mult de un orgoliu prostesc. Cu atât mai mult cu cât, în speță, această manifestație de spirit șovin este inoperantă. Și nu poate decât să contribuie în chip inutil la înăsprirea relațiilor sufletești între cetățenii aceleiași țări.

Dar, pentru a se obține o asemenea legătură de spirit, va trebui să mai treacă peste noi o generație.

Să fim, deci, bucuroși că am ajuns la votarea concordatului. Era un act necesar, pe care statul român trebuia să-l încheie și împotriva căruia Biserica română nu poate avea nimic de obiectat.

## În chestiunea „statusului catolic"

*„Monitorul oficial" a publicat, acum în urmă, textul acordului încheiat în mai 1932 între Sf[ântul] Scaun și guvernul român în chestiunea „Statusului romano-catolic". Problema a preocupat îndelung presa românească. Și socoteam că va preocupa și Parlamentul. Textul convenției s-a publicat însă; și guvernul are aerul să considere chestiunea închisă. E drept? Nouă ni se pare că nu. Am cerut, deci, mai demult, o consultație unui specialist. Consultația ne-a venit acum, în urmă. O dăm mai jos, păstrând autorului anonimatul, după dorința lui. Și vom reveni.*

N. I.

Acordul încheiat la Roma în mai 1932, în baza art[icolul] XXII din concordat, care prevede că „toate dificultățile și chestiunile cari s-ar putea ivi cu pri-

vire la interpretarea prezentului concordat vor fi rezolvite de comun acord între Sf[ântul] Scaun și guvern" este intitulat: *Acord cu privire la interpretarea art[icolului] IX din concordat.*

Din această titulatură rezultă clar că cele două părți contractante prin acest acord n-au avut alt scop decât să lămurească de comun acord, conform art[icolului] XXII din concordat, înțelesul art[icolului] IX, anume să vadă dacă organizația denumită „statusul romano-catolic ardelean" intră sau nu în rândul organizațiilor Bisericii catolice canonic și legal constituite, cărora statul, prin suscitatul articol, le-a recunoscut personalitatea juridică și dreptul de a poseda bunuri.

Statul român nu avea nevoie să mai facă interpretarea art[icolului] IX din concordat, întrucât aceasta se făcuse cu ocaziunea ratificării concordatului în 1929, interpretare care, pentru a preîntâmpina anumite discuțiuni care s-ar fi putut ivi în Parlament, s-a dat de comun acord cu Sfântul Scaun. În acest scop s-a luat părerea Sf[ântului] Scaun și anume, asupra faptului dacă enumerația făcută de art[icolul] IX din concordat este cu caracter limitativ sau enumerativ.

Din adresa Ministerului de Externe român, nr. 42 524 din 20 iulie 1929 și răspunsul Sf[ântului] Scaun, prin Nunțiatura Papală din București, cu nr. 5310 din 22 octombrie 1929, rezultă neîndoios că părțile contractante au făcut uz de dispozițiile art[icolului] XXII din concordat, interpretând de comun acord înțelesul art[icolului] IX în sensul că enumerația organizațiilor catolice prevăzute de art[icolul] IX este limitativă, adică statul român nu recunoaște personalitatea juridică și dreptul de proprietate asupra bunurilor decât părților constitutive ale Bisericii catolice, expres arătat în art[icolul] IX. Cu această strictă interpretare s-a ratificat concordatul.

Rezultă de aci clar că organizația necanonică și fără existență legală a așa-zisului „Statusul romano-catolic ardelean", nerecunoscută oficial niciodată nici de statul maghiar și nici de cel român, în interpretarea de comun acord cu Sf[ântul] Scaun, s-a conchis că nu intră în prevederile art[icolului] IX din concordat. Părțile contractante au stabilit de comun acord și Parlamentul a ratificat; astfel că nu mai putea fi vorba de o nouă interpretare a art[icolului] IX, chestiunea fiind definitiv tranșată cu această ocaziune.

Acest așa-zis acord, care s-a făcut la Roma în mai 1932, este în realitate o nouă convențiune, prin care statul român renunță la averi considerabile, în majoritate fonduri publice (fonduri de studii, fonduri de bursă etc.), provenite din averea publică și din donațiuni particulare, afectate scopurilor școlare și culturale fără caracter confesional, pe care „statusul catolic" le-a uzurpat un timp și le deținea fără nici un drept.

1) *Recunoaște statusul[ui] romano-catolic existență legală.* Faptul că întrebuințează expresiunea „statusul romano-catolic se transformă în consiliul..." înseamnă că i se recunoaște o existență legală anterioară convențiunii, ceea ce nu a avut niciodată. El n-a fost decât organizația de fapt, care deținea toate aceste bunuri *în administrație*, uzurpate sau căpătate în timp, pentru motive politice. Adevăratul proprietar a rămas întotdeauna statul.

2) *Renunță de bună voie la averile sale.* Statul român, prin convențiunea indicată, renunță formal, categoric și de bună voie la o imensă avere a sa, în favoarea unei organizații care n-a avut un caracter religios, dar care, acum transformată, chiar dacă capătă o coloratură religioasă, nu i se pot da în plină proprietate bunuri cari au altă destinație prin actele fundaționale. Astfel că, chiar dacă ar vrea statul să facă acest lucru, nu o poate face.

3) *Convenția în contrazicere cu justiția română.* Sus-zisa convențiune mai este în contrazicere și cu hotărârile date de instanțele noastre judecătorești, cari au dat câștig de cauză statului român în chestiunea Colegiului Terezian din Sibiu și [de] la Cluj, unde s-a dispus de către instanțele judecătorești funduare radierea dreptului de proprietate a „Statusului", cu privire la mai multe imobile, întabulându-se pe numele statului român, „fondul de studii sau fondul de burse", conform actelor fundaționale.

În schimbul renunțării la averile statului, statul român capătă dreptul de control asupra bugetului și gestiunii „statusului romano-catolic" transformat. Aceasta este, evident, ridicol, întrucât statul român n-avea nevoie de o convenție specială pentru a avea acest drept, [pe] care i-l conferă constituția țării și legea persoanelor juridice.

Dar și în calitate de succesor al statului maghiar avea acest drept de control, întrucât statul maghiar, prin Ministerul Cultelor, a executat întotdeauna acest drept, printr-o secție de contabilitate detașată din minister la Cluj, în sânul consiliului dirigent al „statusului romano-catolic". Orice încheiere a consiliului dirigent avea caracterul unui aviz, care nu putea avea forță executorie decât după ce era aprobată de minister. Statul român nu știm din ce motive n-a exercitat nici cel puțin acest drept de control.

MANDATUL. Nu știm dacă d-lui Valer Pop, atunci ministru al Justiției, i s-a dat un mandat de a încheia o asemenea convențiune.

După câte știm, mandatul dat d-sale, după aprobarea guvernului român, trebuia să se mărginească numai de a consulta Sf[ântul] Scaun în această chestiune, de a-i lua părerea cu privire la această problemă, care numai în foarte neînsemnată măsură era o problemă catolică, rămânând ca statul român s-o soluționeze așa cum interesele sale superioare o vor cere și în conformitate cu legile țării; chestiunea statusului nemaiprezentând, în urma concordatului și cu interpretarea art[icolului] IX, dată cu ocazia ratificării concordatului, decât un caracter de ordin administrativ intern. Statul, având puteri discreționare, ar fi putut în această chestiune să nu mai consulte pe nimeni și să le interzică pur și simplu orice manifestare de a administra aceste bunuri, trecându-le pur și simplu organelor sale competinte.

Dar, cu mandat sau fără mandat, și în acest din urmă caz poate fi făcut răspunzător, personal, fostul ministru, care a încheiat acest așa-zis acord, *care, în realitate, este o nouă convențiune*, după cum am arătat, și care nu poate avea existență legală și nici produce vreun efect, chiar dacă s-a grăbit publicarea în „Monitorul oficial", decât prin ratificare, care, conf[orm] art[icolului] 88 din *Constituție*, nu poate fi dată decât în urma votului Parlamentului.

# 6. ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS

## A. Legislația

### O știință ofensivă

Sfântul Sinod al Bisericii noastre a pus în discuție reforma învățământului religios. Nu știu de unde a pornit ideea, dar ea este în adevăr fericită; iar graba cu care ministrul cultelor și-a însușit-o arată că înțelegerea pentru cele bisericești își face drum și în lumea politicei, care începe să fie interesată nu numai de „manevrarea" Bisericii, ci și de întărirea ei efectivă.

Pentru Biserică, prilejul acesta este *unic*. Unic mai ales prin conjunctura extrem de favorabilă; căci de la întemeierea statului român modern, niciodată viața publică și atmosfera spirituală a țării nu au fost mai sincer interesate și mai deschise problemelor religioase ca astăzi.

Ce va izbuti să facă Biserica din prilejul acestei reforme, e hotărâtor pentru câteva generații de aci înainte.

În definitiv, învățământul religios mai că nu există. Nici nu spunem ceva nou; și credem că nu se va găsi nimeni care să se simtă... insultat. *Tot* învățământul nostru e arhaic și anacronic; de ce ar fi tocmai cel teologic altfel?

Concepția universității noastre este medievală; ceea ce, la urma urmelor, nu ar fi nici un rău, dacă, numai, acest medievalism școlăresc ar fi în tradiția noastră spirituală. Dar cultura de școală medievală noi nu am cunoscut-o niciodată. Și atunci, învățătura, care în altă parte se valorifică cel puțin prin asimilare desăvârșită și prin integrare în structura spirituală a nației, la noi rămâne pur și simplu literă de carte, moartă. De aceea, la noi cartea nu izbutește să fecundeze viața publică.

Biserica vrea să înceapă astăzi o mişcare de mântuitoare ofensivă. Toate împrejurările îi sunt prielnice. Să cumpănească, deci, bine instrumentele de luptă pe care şi le făureşte; şi, între acestea, în primul rând, învăţământul. Ea poate completa şi perfecţiona vechiul sistem, desigur. Dar asta nu e prea mult, căci perfecţionarea aceasta ar însemna un progres doar în ordinea cantitativă; ar fi vorba numai de un mai mult sau mai puţin. Şi, pe urmă, sistemul prea depinde de oameni: cu profesori buni se va face oricând ceva; cu alt fel de profesori se va vorbi iarăşi în trei-patru ani de nevoia unei reforme...

Credem că sistemul însuşi trebuie schimbat. Învăţământul teologic va trebui să reprezinte *o ştiinţă ofensivă*. E un lucru care se poate?

Evident, e nevoie de ceva curaj şi de lipsă de prejudecăţi în materie de „drepturi căştigate". A opera e un lucru dureros întru toate, o recunoaştem. Dar Biserica nu are astăzi prea multă alegere. Într-un fel sau în altul, va trebui să se decidă. Să nădăjduim că nu va alege calea compromisurilor.

## Învăţământul teologic

În desăvârşită necunoştinţă a situaţiei, confratele nostru „Biruinţa", de la Cluj, publică un articol, de altfel bine intenţionat, asupra proiectului de Lege pentru reorganizarea învăţământului teologic al Bisericii Ortodoxe Române[1].

Acest proiect este tipărit. El stă la îndemâna tuturor celor interesaţi şi e surprinzător că în legătură cu el se pot face afirmaţiuni cari contravin realităţii. Să restabilim numai unele fapte.

1) „E de regretat că în această comisiune [a Sfântului Sinod, pentru reorganizarea învăţământului teologic – nota n., N. I.] nu au fost numiţi şi membri ardeleni." Este inexact. Ziarele au anunţat la vreme constituţia amintitei comisiuni. Din ea făceau parte P. S. Ioan, episcopul Armatei[2], şi P. S. arhiereu Magieru[3], directorul Academiei Teologice din Oradea Mare. Acesta din urmă a fost desemnat şi în subcomisiunea pentru redactarea proiectului; şi, chiar dacă nu e îngăduită indiscreţia care să precizeze aportul fiecărui membru la înfăptuirea viitoarei legi, se poate spune, totuşi, că punctul de vedere, mai exact încă, experienţa didactică a Bisericii ardelene a fost din larg folosită de amintita comisiune.

2) „Proiectul elaborat de comisiunea sinodală are tocmai lacuna de a sancţiona, pentru un îndelungat viitor, starea de inferioritate a clerului român faţă de clerul altor neamuri conlocuitoare, prin faptul că face o deosebire între pregătirea teologică a clerului urban şi a celui rural." „Aceasta e greşeala fundamentală a proiectului."

Este numai aparent exact. Pentru că:

a) proiectul nu vorbeşte nicăieri de cler urban şi [cler] rural;

b) menţinerea posibilităţii de a deveni preot numai cu seminarul de vocaţiune este – aşa cum se prevede în proiect – o măsură absolut tranzitorie. Depinde

de hărnicia episcopilor eparhioţi ca aceste seminarii să fie lichidate în patru ani şi înlocuite cu licee confesionale ale Bisericii Ortodoxe, adevărate pepiniere pentru academiile şi facultăţile teologice (iar dacă râvna episcopală nu va exista, atunci, în orice caz, legea nu va fi de nici un folos...);

c) posibilitatea de a deveni preot numai cu absolvenţa seminarului e, în practică, iluzorie. În adevăr: seminarul de vocaţiune (4 ani), plus doi ani de practică pastorală dau şase ani de studii pentru hirotonirea cu seminarul („preoţi de ţară", cum îi numeşte „Biruinţa"). Seminarul, plus academia sau facultatea teologică (4 ani) dau opt ani de studii pentru „preoţia de oraş". E lesne de înţeles că marea majoritate a seminariştilor va merge la academie şi nu de-a dreptul la preoţie...

Confratele nostru anunţă şi alte articole asupra chestiunii. Îi dorim o mai precisă informaţie. Pentru binele adevărului, pe care nu ne îndoim că vrea să-l slujească.

## Legea învăţământului teologic

Sesiunea actuală a Sfântului Sinod are a se ocupa în primul rând de discuţia proiectului de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic. Proiectul acesta, redactat de o comisie specială, căruia nu i-a lipsit nici autoritatea teologică, nici cea pedagogică, este întâmpinat în unele cercuri bisericeşti cu o categorică duşmănie. În jurul lui discuţiile vor fi, deci, mai vii, deşi, până la sfârşit, principiile fundamentale ale legii vor trebui să rămână în picioare.

Oricât de ciudat s-ar părea, şi cu toate afirmaţiunile îndemânatice cari tind să deplaseze atenţiunea, trecând-o asupra unor probleme de ordin secundar – principala cauză a amintitei opoziţii, care deja a început să se desemneze prin articole şi interviuri apărute prin ziare, este spiritul sever bisericesc în care proiectul de lege a fost conceput.

E adevărat că deja legea pentru reorganizarea Bisericii Ortodoxe trece învăţământul teologic în aproape exclusiva competenţă şi administrare a organizaţiei ecleziastice constituite. Dar, despre însemnătatea acestei dispoziţiuni, lumea abia acum începe a-şi da seama, când stă în faţa proiectului de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic, care nu e decât aplicarea strict consecventă a statutului Bisericii Ortodoxe.

Este ciudat că tocmai preoţii şi intelectualii teologi în genere, cari au aplaudat entuziast principiul autonomiei Bisericii, sunt cei cari protestează astăzi împotriva spiritului legii învăţământului; care, totuşi, nu face decât să păzească şi să aplice în chip activ autonomia în materie de învăţământ.

Amintitul proiect pleacă de la ideea fundamentală, destul de simplă, că şcoala teologică, aparţinând, prin legea de organizare, Bisericii, trebuie să stea dogmatic, pedagogic şi administrativ sub controlul şi autoritatea ecleziastică.

Două categorii de oameni se ridică împotriva acestei idei: unii cari socotesc primejdioasă tendința Bisericii de a se constitui ca un corp aparte, precis definit față de celelalte instituții *ale* statului; alții cari – din motive mai mult personale, e drept – sunt neplăcut impresionați de perspectivele unui control sever, unitar și susținut pe care Biserica l-ar exercita asupra tuturor gradelor de învățământ teologic.

*Cei dintâi* sunt fricoșii Bisericii noastre. Ei cred, în fond, că autonomia, realizată efectiv, ar putea duce la slăbirea relațiilor dintre stat și Biserica Ortodoxă; și că cel dintâi ar putea vedea în procesul de independentizare a Bisericii un motiv pentru ca sprijinul pe care el îl acordă acesteia să fie din ce în ce mai redus. Despre un asemenea punct de vedere am mai vorbit. El crede că Ortodoxia trebuie să fie beneficiara organelor polițienești ale statului și se îndoiește de viabilitatea Bisericii noastre, în momentul în care acest sprijin i-ar fi retras. Nu insistăm asupra unor astfel de temeri. Ar fi să reeditām articolele noastre în legătură cu concordatul, în care am fost nevoiți să lăsăm să cadă cuvinte destul de grele. Dar existența acestei categorii, căreia îi e frică de autonomie, arată încă o dată câtă dreptate am avut protestând împotriva „ortodoxiei" leneșe și parazitare, pe care noi stăruim totuși a nu o confunda cu Biserica noastră vie, în care credem și nădăjduim.

*Cei din urmă* sunt geloși de o libertate pe care, e drept, că au avut-o până acum, dar de care au abuzat. Ei sunt în primul rând universitarii, cari nu vor cu nici un preț să se supună autorității Bisericii, cari au intrat adesea în conflict cu aceasta și cari au sfârșit printr-o stranie declarație de principii, sprijinită pe un *distinguo*, care ar fi vrut să fie subtil, dar nu a izbutit să fie decât glumeț: Universitatea, respectiv Facultatea de Teologie, nu se poate încadra în Biserică, pentru că ea face... știință și, ca atare, trebuie să se bucure de regimul libertății științifice; și, deci, nu poate accepta autoritatea materială a Bisericii.

Nici aci nu insistăm. Ar fi copilăresc. Îmi închipui, de altfel, că cea mai mare parte dintre teologii noștri universitari va fi sfârșit prin a se simți rușinată de asemenea aberații.

Dar iată cine sunt adversarii proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului. Motivele lor însele arată cât de necesare sunt restaurarea autorității bisericești și crearea unei discipline unitare. Asupra problemelor speciale vom reveni.

## Mai puțin decât nimic

Sfântul Sinod a făcut o întâmpinare către guvern cerând ca, la discutarea proiectului de lege pentru reforma învățământului superior, să se țină în seamă principiile formulate de Biserică în ce privește reorganizarea Facultății de Teologie.

Aceste principii le cunoaştem; ele s-ar rezuma, toate, în cererea Bisericii de a controla de aproape învăţământul teologic superior. Ne-am spus părerea în această chestiune; şi nu avem nimic de schimbat: Biserica are dreptate desăvârşită în dorinţa ei; controlul în materie de învăţământ teologic ortodox îi revine în chip necesar, de îndată ce dreptul de a învăţa procede de la Biserică. Dar tot astfel, Facultatea are dreptul să se opună pretenţiei Bisericii, de îndată ce învăţământul universitar stă sub egida autonomiei şi a libertăţii absolute de gândire.

Înţelegem, deci, că între Biserică şi Universitate este un conflict şi că acest conflict este ireductibil, pentru că el angajează esenţa însăşi a celor două instituţiuni.

Ceea ce nu înţelegem însă cu nici un preţ este stăruinţa Bisericii de a avea o facultate de teologie la Universitate. Atâta vreme cât Biserica, în urma gravei lovituri primite sub Vodă Cuza din partea francmasoneriei, ducea o viaţă amorţită şi era bucuroasă că e îngăduită să existe şi că tot e luată în considerare de către stat, ideile nu puteau fi clare, şi nici pretenţiile prea categorice. Astăzi însă, situaţia s-a schimbat. Biserica a luat cunoştinţă de ea însăşi, a început să se definească şi să-şi simtă fiinţa. Ar fi timpul, deci, să procedeze cu curaj la precizarea situaţiilor şi să reteze scurt orice activitate care pluteşte în vag şi care, tocmai pentru aceasta, nu-i poate fi decât de pagubă.

O asemenea chestiune e însă cea ridicată de existenţa Facultăţii de Teologie în cadrele Universităţii. Facultăţile acestea îşi aveau, poate, rostul în vremea dinainte de război, când Biserica era desconsiderată şi când participarea ei la viaţa universitară – prin facultatea respectivă – îi dădea un oarecare prestigiu. Astăzi însă lucrurile s-au schimbat. Numai cu puţină mândrie, hotărâre şi conştiinţă de sine, Biserica ar avea destul prestigiu ca să împrumute şi Universităţii.

De unde, atunci, nevoia de a fi neapărat în Universitate? Cu bugetul Facultăţii de Teologie, Biserica şi-ar putea crea un învăţământ al ei, cu adevărat teologic, ortodox şi superior. Ce se face azi în facultăţi, mai ales la Bucureşti, e mai puţin decât nimic. Pentru că nimicul e neutral; pe când activitatea Facultăţii de Teologie e negativă.

## Legea pentru reforma învăţământului teologic în Cameră

Legea pentru reforma învăţământului teologic agită cercurile interesate. Părintele patriarh a intervenit personal în discuţie; a luat parte la toate lucrările din Senat; şi, ca un semn al înaltului lui interes, s-a delegat singur, ca şi reprezentant al Sfântului Sinod, în comisiunea Camerei, însărcinată să facă un raport preliminar asupra chestiunii.

Toate aceste amănunte dovedesc, întâi, importanţa pe care o acordă Biserica acestei legi; al doilea, opoziţia care, în anumite cercuri, i se face. Nu vom spune,

despre proiectul acesta de reformă, nici că e bun, nici că e rău. Părerea noastră de ceea ce ar trebui să fie învăţământul teologic am spus-o aci în repetate rânduri; mai demult, de când s-a luat pentru prima oară în discuţie problema.

Vom sublinia însă faptul că, aşa cum se discută astăzi chestiunea, ea ia înfăţişări foarte delicate. Sunt, de pildă, grave aprehensiuni împotriva puterilor cari se acordă episcopatului. Nu pentru că principiul – în virtutea căruia se trece învăţământul cu totul asupra Bisericii – ar fi îndrăzneţ; ci pentru că, aşa cum am spus şi noi, nu se poate avea încredere în valoarea persoanelor cari împlinesc astăzi însărcinările episcopatului românesc.

Desigur, problema e rău pusă. Pentru că atitudinea logică ar fi să nu respingi legea – care e bună, şi să păstrezi pe chiriarhii cari sunt răi – ci, dimpotrivă, să înfăptuieşti legea şi să alungi pe episcopi. Asta ar fi însă o atitudine radicală, curagioasă şi singura rodnică. Iar asemenea atitudini sunt încă greu de luat la noi. De aceea, toată lumea... atacă legea.

Din consideraţiile acestea se desprinde însă impresia că în jurul legii se ridică zarva unei lupte de natură foarte delicată. Şi, de aceea, ne vom permite o indicaţie.

În Cameră sunt, printre deputaţi, ortodocşi şi uniţi. Între aceştia din urmă se află câteva netăgăduite competenţe. Ele se şi agită; se interesează foarte de aproape de mersul lucrurilor; şi emit chiar păreri. Credem că ar fi bine ca amestecul uniţilor în această chestiune să înceteze. Şi amestecul direct, şi, MAI ALES, CEL INDIRECT. Noi stăm bucuros de vorbă cu uniţii în chestiuni de organizare bisericească. Dar nu în chestiuni prea delicate; şi, mai ales, nu în cele de natură personală. O asemenea întorsătură a luat, din nefericire, discuţia în jurul amintitei legi. Deci, rezervă absolută din partea fraţilor noştri uniţi se impune. Să fim lăsaţi noi singuri în aceste urâte necazuri ale noastre. Iată ce cerem şi ce nu ni se poate refuza.

# B. Şcolile

## Socoteli

Încă nu s-a isprăvit discuţia în jurul şcoalelor române de la Blaj. Noi o socoteam închisă. Dar, iată, o foaie din Braşov[1] atacă din nou problema pe bază de cifre. Confratele nostru face o comptabilitate foarte complicată: cântăreşte cu o balanţă pe care o socoteşte foarte precisă şi ajunge la încheierea că, la urma urmelor, canonicii din Blaj nu prea au dreptate.

Vasăzică, după socotelile bunului nostru confrate braşovean, plângerile celor de la Blaj au cam ieşit lipsă la cântar...

Dacă toate calculele acestea nu ar fi decât pierdere de vreme, nu am mai spune nimic; fiecare face cu răgazul lui ce-i place. Pentru că, însă, în această chestiune trebuie să se spună odată și lucrurilor pe nume, ne vom îngădui să observăm foii din Brașov că îndeletnicirile ei sunt de-a dreptul nătoade.

Înțelegem, mai la urma urmelor, ca prietenii noștri de la „Biruința" din Cluj să cârâie pe urma plângerilor Prea Sfințitului mitropolit Vasilie. Cred ei că au cu Blajul și anumite chestiuni politice de rezolvat. Cred ei! Dar confrații din Brașov?... Hei, confrații din Brașov nu înțeleg anumite lucruri, foarte însemnate. Ei nu știu că un om de cultură și un român *se descalifică* singur precupețind banul pe care suntem datori să-l dăm Blajului cultural. Și anume, datori nu în virtutea recunoștinței către Blajul eroic și științific din trecut, pentru mucenicia lui fecundă întru românism; ci datori către sufletul de mâne al acestui neam, pentru care Blajul – adică disciplina Blajului – va fi încă multă vreme meșter faur.

Gândește-te, domnule confrate, că, dacă este un ban care nu se fură și nu se risipește în buna noastră țară, apoi în el trebuie socotită și paraua dată mitropolitului Vasilie și celor ai lui. Întâi.

Și, al doilea, nu uita că Blajul face școală confesională, adică singura școală românească cu grijă pentru sufletul copiilor care îi sunt încredințați; singura școală care mai este, în împrejurările de astăzi, creatoare de energii morale și de disciplină – spirituală și lumească.

Pentru numele lui Dumnezeu, agitați problema Blajului, dacă credeți că îi puteți fi de folos, dar nu mai încercați a-i cântări drepturile, căci începem să vă bănuim; și anume, de legăturile cu... Beoția.

# Școlile Bisericii

Problema secularizării învățământului teologic a fost ridicată de noi în chip precis. Împotriva punctului nostru de vedere am avut prilejul să auzim protestări. Și, iată, acum ne vine ajutor – aproape nesperat. Părintele Marin Ionescu de la „Cuibu-cu-Barză". Cuvioșia sa crede, ca și noi, că prima îndatorire a Bisericii autonome este să reintre în deplina stăpânire a drepturilor ei educative. Fără nici un fel de ascunziș și cu tot curajul pe care îl implică încrederea în puterile ei spirituale.

Pentru a doua oară, mergând pe drumuri deosebite, ne întâlnim cu părintele Marin pe o chestie de refacere a vieții noastre bisericești. Ne bucurăm. Căci, dacă nu ne temem a înfrunta, pentru convingerile noastre, pe toată lumea, nu e mai puțin adevărat că suntem bucuroși a întâlni, la popasuri cel puțin, tovarăși.

Părinte Marin, strigă mai tare, să audă și teologii noștri. Teologii noștri, cari dau interviuri la gazete, protestând împotriva proiectului de lege pentru reorganizarea învățământului teologic, care prevede dreptul Bisericii de a da cultură și de a face educația tinerimii și pune școalele teologice sub autoritatea imediată a chiriarhului!

Eu știu, teologii ăștia sunt țiganii liberați ai științei și ai... modernismului. N-au aflat în viața lor ce e știința; dar auziră și ei că e o știință. Și se tem ca nu cumva să-i bănuiască lumea că trăiesc alături de binefacerile științei.

Școli confesionale – în grija Bisericii? O aberație retrogradă. Bieții de ei! Cum fug ei de bănuială. Cum se mărturisesc ei părtași și închinători ai spiritului modern; și cum nu-și dau seama că tocmai prin această grabă se catalogheazā singuri sub rubrica analfabeților!

Cine vorbește în numele științei să iasă la lumină. Să-i cercetăm noi „știința" și să-i lămurim ce pierde atunci când se leapădă de teologie – mult-puțină câtă o știe – în schimbul bunurilor, pentru ei, în orice caz, imaginare, ale spiritului modern.

Așa, părinte Marine, acum suntem mai mulți; și numărul nostru crește; vom avea, deci, școalele Bisericii. În ciuda oamenilor „de știință".

## Școalele confesionale

Deputatul Coltar a cetit ieri la Cameră raportul privitor la legea pentru precizarea condițiunilor în cari vor funcționa școalele confesionale de peste munți. Și legea s-a votat.

Expunerea de motive, ca și raportul care prezintă legea, fac elogiul acestei școale și arată înaltele rosturi naționale împlinite de aceste școale în trecutul românesc.

Școli confesionale poate avea orice religie și orice Biserică. La noi însă, școala confesională este legată – în opinia publică – mai ales de catolicism. Iată de ce am regretat că raportor al legii a fost părintele Coltar, preot unit. Nu pentru părintele Coltar, și nici pentru Biserica unită, ci pentru problema însăși. Chiar dacă nu ar fi fost vorba decât de școli confesionale greco-catolice – din toate punctele de vedere ar fi fost de dorit ca raportor al legii să fi fost un preot ortodox. Pentru ca, prin aceasta, să se mărturisească în public că uniții și ortodocșii suntem cu toții alături în aprecierea eminentelor servicii pe cari școala confesională, de orice rit, le-a făcut cauzei naționale românești peste munți și în apărarea și de aci înainte a acestui tip de învățământ.

În ce mă privește, personal, sunt satisfăcut că d-l Iuliu Maniu, care, de când conduce treburile publice, a dovedit o constantă preocupare pentru mărirea prestigiului și puterii statului față de toate corporațiile cari tind a-i reduce din inițiativă și din autoritate, a renunțat în acest punct la rigiditatea de care îl bănuiește lumea, acordând școlilor confesionale un regim care le îngăduie mai departe rodnica lor activitate.

Dacă e să regret ceva e numai că Biserica Ortodoxă nu acordă destulă însemnătate acestui tip de școale.

Îmi aduc aminte și acum de furtuna pe care a ridicat-o, în cercuri ortodoxe – bine intenționate, nu mă îndoiesc, dar lipsite de înțelegere pentru ceea ce se

numește disciplină lăuntrică – propunerea mea de a crea asemenea școli confesionale. Era vorba de reforma învățământului teologic; și, cum cineva avusese primejdioasa inspirație de a mă chema în comisia pentru studierea și redactarea anteproiectului acestei legi, am propus menținerea numerică a actualelor seminarii, cu posibilitatea de a le transforma treptat, după nevoie, în licee confesionale pe seama Bisericii.

Pentru asta am fost foarte ocărât. Chiar cineva, care se complace în a se numi prieten al meu, m-a ocărât în gazetă, sub iscălitură, făcându-mi însă grația să nu numească pe cel care spunea „prostii" (eu, adică). Eu nu mă supăr. Pentru că, împotriva tuturor principiilor acestui proiect de lege s-a ridicat o furtună de proteste. Ceea ce nu a împiedicat noua comisie, numită pentru studierea unui nou anteproiect, să jefuiască fără nici un fel de rușine proiectul lucrat de P. S. Vartolomeu, P. S. Andrei Magieru, P. C. preot Dănău și puținătatea mea. Să mă supăr, dară, că nu există înțelegere azi pentru școala confesională? Va exista mâine.

Recunosc că tipul de educație realizat de această școală are de luptat împotriva tot felul de prejudecăți. Prima este că s-ar tinde la introducerea unui spirit clerical în viața publică. E absolut fals. Și proba e în faptul că o mulțime de oameni politici din lumea radicală și radical-socialistă franceză și-a făcut educația la „popi".

A doua, că educația din școalele confesionale falsifică sufletul copilului, reducându-i sinceritatea și spontaneitatea. E tot așa de fals. Aste nu se dovedește cu nimic.

În schimb, se uită minunata disciplină spirituală pe care o creează acest învățământ, rara stăpânire de sine, raționalizarea instrumentelor de acțiune și înțelegerea largă pentru tot ce e suprapământesc și metafizic, alături de simțul precis al realităților...

Fie ca aplicarea legii pe care a prefațat-o în Cameră părintele Coltar să-și dea roadele pe cari suntem în drept să le așteptăm de la ea; pentru izbânda școalei confesionale, pe care am dori-o cât mai mult răspândită. Mai ales astăzi.

# C. Seminariile

## „Carnet de conștiință"

S-a hotărât, în principiu, introducerea „Carnetului de conștiință" în învățământul nostru seminarial. Problema a mai fost dezbătută din tot felul de puncte de vedere. Acum s-a trecut, deci, în domeniul realizărilor.

În ce constă acest „carnet de conştiinţă"? Într-un caiet, în care viitorul preot şi teolog îşi însemnă, de obicei zilnic, faptele pe cari le trăieşte şi cari sunt de natură a preciza graficul conştiinţei sale. El este disciplinat prin aceasta la un examen al său propriu, de fiece moment şi prin aceasta chiar la o cunoaştere precisă şi la o stăpânire a sa. Dar nu e numai atât; dispoziţiunile cari prevăd introducerea amintitului carnet adaugă obligaţiunea, pentru elevul seminarist, de a prezenta la cerere însemnările sale spiritualului clasei sau şcoalei.

Împotriva acestei dispoziţiuni ştiu că se vor ridica tot felul de protestări. Se va spune că regimul e inchizitorial şi că va duce la nesinceritate desăvârşită. Un control exercitat asupra vieţii intime s-ar putea să fie o jignire a personalităţii copilului, care nu va întârzia să se sustragă acestui control vexatoriu, minţind. Şi atunci, carnetul de conştiinţă ar fi nu o binefacere, ci o calamitate a încercărilor de educaţie preoţească.

Să nu ne grăbim cu plângerile. Cercetarea de către spiritual a vieţii intime a copilului nu este în nici un fel o inovaţie. Ea se exercită şi astăzi, în forma spovedaniei. Că spovedania ar fi un act liber? Este inexact; de îndată ce Biserica prescrie un număr anual minim de asemenea mărturisiri. Provoacă Biserica prin această obligaţie pe creştini la falsificare? Dacă am afirma-o, ar însemna să atacăm însăşi taina spovedaniei. Şi încă, din orice punct de vedere, pe nedrept.

Dar, se spune, pătrunderea aceasta a spiritualului în cele mai intime cute sufleteşti ale elevului este o indiscreţie şi o siluire a personalităţii acestui elev. O diminuare a mândriei şi siguranţei lui individuale. Se poate să fie aşa; dar, oricât de paradoxal ar suna răspunsul urechilor noastre de „oameni liberi", vom mărturisi-o: *aşa trebuie să fie*. Biserica şi disciplina ei nu cunosc şi nu vor să cunoască „personalităţi" de invenţie individualistă. Orice creştin şi, deci, cu atât mai mult, orice preot trebuie să-şi înceapă viaţa maturităţii cu un act de abdicare. El încetează a trăi pentru el; trăieşte numai pentru Dumnezeu; încetează de a însemna ceva prin el; însemnează ceva prin harul lui Dumnezeu. Asta însemnează disciplină creatoare!

Dacă, în adevăr, carnetul de conştiinţă şi controlul spiritualului vor omorî în teologii noştri orice urmă de personalism subiectiv, ele trebuiesc imediat înfăptuite. Noi ne temem însă că – din nenorocire – asemenea efecte nu vor fi obţinute.

## Un caraghioslâc de import

Un vechi cunoscut m-a cercetat zilele trecute la redacţie. Ne ştim de pe vremea când, studenţi amândoi, colaboram la „Noua revistă română". Acum avea un necaz. Şi eu trebuia să-i dau o mână de ajutor.

Pricina, pe scurt, e următoarea. Era profesor la un seminar din ţară. Suplinitor. A întârziat mulţi ani pe la studii în străinătate, a făcut şi politică, şi nu a prea avut nici gând, nici răgaz pentru examenul de capacitate. De aceea a şi

rămas suplinitor. Dar valoarea lui didactică e remarcabilă. Acuma i se pare că a avut neînţelegeri cu direcţia seminarului şi a fost lăsat în disponibilitate.

Mi-a dat şi o broşură, să o citesc. Era apărarea lui. Eu trebuia să protestez împotriva abuzului cu revocarea.

Abuz? Nu văd. Un profesor suplinitor nu se bucură în nici un fel de stabilitate. Da, nu se revocă însă un profesor, chiar suplinitor, în cursul anului.

Aşa o fi, dar am cetit broşura. Vechiul meu cunoscut are o concepţie specială despre creştinism. Că nu ar fi o religie, ci numai o morală. A făcut studii în Anglia şi se declară protestant. El zice: anglican. (Pentru noi, într-un oarecare fel, e tot una.)

Foarte bine. Şi anglicanismul e ceva. Cu toate că nu avem încredere în valoarea lui religioasă şi, mai ales, cu toate că anglicanismul nu poate fi, pe malurile Dâmboviţei, decât un caraghioslâc de import mai mult. Dar, în sfârşit, fiecare om îşi alege credinţa care i se potriveşte mai bine; şi cine ce are să zică?

Stau totuşi să mă dumiresc. Dacă d-ta, domnule coleg, eşti anglican, ce cauţi într-un seminar ortodox? Căci aci, la noi, în şcoalele de credinţă răsăriteană, se cere o anumită convingere; copiii trebuiesc crescuţi într-o anumită disciplină.

– Eu cred că trebuie să se expună copiilor toate părerile şi lăsaţi-i să aleagă.

Evident, crezi! Dar asta se cheamă liber arbitru şi, mai departe, protestantism. Ce spui d-ta nici măcar nu mai e nou. A fost nou acum trei sute de ani. Acum e perimat.

– Da, dar pe mine mă iubesc copiii, şi totuşi, am fost înlăturat din şcoală.

Aşa trebuie. Cu atât mai mult cu cât, când ai asemenea idei, te iubesc seminariştii.

Vechiul meu cunoscut a plecat dând din cap. Eram un om pierdut! Cine e vinovat de rătăcirea asta aşa de grea?

## Evacuarea seminarului din Constanţa

Astăzi, duminică 1 iulie [1928], va fi aruncată în stradă, la Constanţa, întreaga gospodărie a Seminarului Sfinţii Împăraţi Constantin şi Elena. Pentru că, pe această dată, a căpătat sentinţă de evacuare împotriva seminarului Regimentul 9 de roşiori, în cazarma căruia a fost până acum găzduită şcoala.

Cum s-a ajuns la această stare de lucruri e greu de imaginat. Grija celor din capul trebilor Bisericii din loc a fost doară statornic încordată asupra acestei chestiuni, dureroase între toate. Parcă şi acum îl auzim pe P. S. Gherontie[1], legându-se solemn în ziua în care primea din mâna regelui cârja episcopală: „... şi nu voi da odihnă oaselor mele până când, cu sprijinul oamenilor de bine, nu voi vedea înălţat seminarul eparhiei, a cărei păstorire învrednicitu-m-a Dumnezeu să mi se încredinţeze".

Oamenii de bine nu au lipsit. Şi râvna P. S. părinte a fost neînfrântă. De câte ori nu a urcat scările autorităţilor cerând o hotărâre grabnică şi o trecere imediată

la faptă! Şi noi am scris în această foaie despre necazurile seminarului de la Constanţa. În august, iată, se împlineşte un an. Şi, dacă nu mă înşel, tocmai de ameninţarea evacuării era vorba. Evident, nu s-a făcut nimic. Iar evacuarea se plineşte astăzi.

Se poate atâta lipsă de prevedere şi de grijă? Precum vedeţi, se poate. Mai ales, dacă e vorba de un seminar – adică de o instituţie a Bisericii. Poate că împrejurarea e mai dureroasă acum decât altădată. Căci seminarul Episcopiei Tomisului îşi vede lucrurile aruncate în drum tocmai în anul în care se sărbătoreşte aniversarea a 50 de ani de la realipirea Dobrogei. Ceea ce dă o deosebită semnificaţie şi contururi precise grijii noastre gospodăreşti: după 50 de ani de administraţie românească, o şcoală este evacuată şi rămâne fără adăpost.

E ruşine să scriem despre lucrurile acestea? E mai mare ruşine ca ele să existe. Ce vor spune străinii despre noi? Ce spunem *noi* despre noi ne doare cel puţin tot atâta. Prin urmare, să nu ne mai ascundem după deget. Ci să amintim – cu acest prilej – îndatoririle noastre faţă de Biserică în genere, dar, mai ales, faţă de Episcopia Tomisului.

De când ne revine îndatorirea de a sta în fruntea Ortodoxiei, îndatorire care e şi o mare cinste şi pe care nu vrednicia noastră, ci hotărârea lui Dumnezeu a pus-o pe umerii noştri, Constanţa însemnează poarta noastră de onoare, deschisă asupra Orientului creştin. Lucrurile acestea se uită aşa de uşor în Biserica noastră şi la Ministerul Cultelor. Numai că, vedeţi, mai vin din când în când întâmplări ca cele cu calabalâcul seminarului.

O să ne serve cel puţin de lecţie?

## Soarta seminariilor

... nu este din cele mai încurajatoare. Căci trăiesc, de fapt, într-un fel de provizorat. Şi sunt, propriu-zis, fără stăpân. Iată un fapt. La 9 august [1928] a avut loc alegerea locurilor de profesori în învăţământul secundar. Unii dintre candidaţi au acceptat catedre în învăţământul liceal; alţii, în seminarii. Cei care au ales liceele au fost numiţi chiar de a doua zi. La 10 august, deci, şi-au avut adresele de numire. Până la deschiderea anului şcolar au toată vremea să se ducă în noile oraşe de reşedinţă, să se rost[uia]scă gospodăreşte şi să se apuce de treabă.

Astăzi însă, la 27 august, noii profesori cari au ales catedre în seminarii nu sunt încă numiţi. Bieţii oameni au bătut scările pe la ministere; dar nu s-a prea interesat nimeni de ei. Peste câteva zile se începe treaba şi ei nu au nici un rost încă. Cum e asta?

E simplu. Seminariile ţin deocamdată de Ministrul Cultelor. Prin legea organică a Bisericii Ortodoxe, învăţământul a fost trecut însă Bisericii. Şi atunci, Ministerul Cultelor a făcut o adresă acestei Biserici, rugând să se ia toate măsu-

rile pentru aplicarea legii. Biserica, bucuroasă la început de această creştere în atribuţii şi prestigiu, a răspuns că va proceda imediat la studierea şi redactarea unei legi pentru reorganizarea învăţământului teologic. Şi a numit chiar o comisie în acest scop.

Ministerul se ţine degajat – şi pe drept. El consideră că numai provizoriu mai împlineşte rosturi didactice şi nu acordă o prea mare însemnătate chestiunilor de învăţământ. De aci, probabil, neglijenţa.

Ministerul se înşală însă când crede că, în curând, învăţământul teologic va trece sub oblăduirea Bisericii. E adevărat, comisia amintită mai sus a fost numită. Ea a şi lucrat un proiect de lege, care e de vreo doi ani gata. Dar proiectul acesta nu va deveni lege aşa de curând. Dezbateri au fost în jurul lui. Dezbateri jalnice. Pentru că au dovedit sau neînţelegere, sau interese contrarii. Căci, în fond, proiectul este foarte bun. Nu mă împac, e drept, cu redactarea; şi ar mai fi câteva modificări de amănunt. Marile idei directrice însă sunt excelente. Dar are, pentru anumite feţe bisericeşti, un mare cusur nemărturisit – pe care eu nu mă voi sfii totuşi să-l spun: e prea sever ortodox în spirit şi în rezultatele pe care le-ar produce. E cel mai ortodox act al Bisericii noastre de după război. Şi, eu ştiu, asta jenează.

Deci, proiectul nu va deveni lege. Pentru că nu e bun? Cu o muncă de două zile m-aş obliga personal să-i dau o astfel de formă, încât să-l pot susţine, şi anume – fără prezumţie – cu succes, în faţa a 12 sinoade şi a 20 de congrese de pedagogi. Comisia aceea a lucrat doară! Şi a risipit pricepere şi energie. Dar însărcinarea asta nu o s-o capăt; nici eu, nici unul care ar vrea să susţină legea; ci, cel mult, unul care va voi să o saboteze.

Deci, ar fi bine ca Ministerul să nu mai nădăjduiască în iminenta trecere a învăţământului teologic sub oblăduirea Bisericii; şi să-şi ia rolul în serios, ocupându-se mai îndeaproape de aceste treburi.

Iată, se începe anul şcolar…

## Seminarul de studii monahale de la Cernica

S-a inaugurat, în sfârşit, Seminarul de Studii Monahale de la Mânăstirea Cernica. De azi înainte, călugării vor avea şi ei un seminar, unde să înveţe carte. Nu vor mai adăposti, deci, mânăstirile numai porcari, văcari şi pescari, oameni simpli, fără îndoială, plecaţi lui Dumnezeu, dar de puţin folos pentru Biserica luptătoare; şi biruitoare… altă dată.

Era şi timpul. Istoria seminarului acesta e destul de tristă. Căci nu funcţionează acum pentru întâia oară. Doar au stat în calea lui duşmănii de sus. Şi într-o bună zi a fost închis… din lipsă de fonduri. Au trebuit truda şi râvna îndărătnică a câtorva călugări – dintre cari nu a lipsit părintele Dionisie Lungu, strania figură de „nebun întru Hristos" – pentru ca, asemenea parabolei cu

văduva, urechea celor de sus să se plece – fie şi silnică – la chemarea dorului de învăţătură al bieţilor noştri monahi.

În sfârşit, s-a făcut. De acest seminar se leagă mari nădejdi. Părintele arhimandrit Scriban îl socoteşte drept începutul ridicării călugăreşti, asemănând această mişcare cu cea a preoţilor de mir, cari numai prin carte au izbutit în ultimii 50 de ani să treacă la rosturi conducătoare în Biserică.

Dacă îmi este îngăduit, voi spune că analogia nu e tocmai valabilă. Preoţii s-au putut ridica printr-un efort personal. Condiţiile lor de viaţă le-au îngăduit-o. Asupra acestor condiţii nu e locul să stăruim. Se poate spune însă că la călugări condiţiile lor de viaţă nu încurajează şi nici măcar nu fac posibilă o iniţiativă personală, chiar dacă ar exista putinţa efortului.

Aci iniţiativa trebuie să pornească de sus. Iată dificultatea. La inaugurarea seminarului monahal a fost de faţă şi Î. P. S. Miron. Ştiu că, pe vremuri, părintele patriarh era socotit ca un duşman al monahismului. Pe drept sau pe nedrept? Judecând după acte şi atitudini, s-ar putea spune că, dacă nu-i e duşman, nu-i e nici prieten. Să fie prezenţa Î. P. S. prelat semnul unei convertiri?

Am vrea să o nădăjduim. Dar avem oare dreptul?

Cauza călugărilor are mai mulţi neprieteni decât s-ar crede. Organizarea lor ar fi o forţă – şi nimeni din cei înscăunaţi nu are nevoie de forţe. Asta e de când lumea.

# D. Facultăţile

## O nouă facultate de teologie

Se pare că, în principiu, nu mai stă nici o dificultate în drumul înfiinţării unei noi şcoale superioare de teologie. Discuţii ar urma doar asupra locului unde această şcoală ar trebui să funcţioneze. E adevărat că locurile acestea nu sunt decât două: Iaşii şi Chişinăul. Dar între ele alegerea nu e uşoară.

Iaşii îşi au drepturile lor: acolo a fost prima facultate de teologie din ţara liberă; pe urmă, Iaşii reprezintă astăzi, prin reîncorporarea Basarabiei, cel mai însemnat centru de activitate politico-culturală. Dacă nu ar fi decât atât, şi încă e ceva hotărâtor.

Chişinăul însă oferă realizări practice imediate: noi avem localul, noi am depus deja o jumătate milion pentru această şcoală. Şi vom mai depune. Ce ne trebuie? Doar plata profesorilor.

Mărturisim, nu e aşa de simplu.

De o parte, Iaşii culturali şi istorici – cu garanţiile pe cari le oferă vlădica lor, P. S. S. mitropolitul Pimen. De alta, Chişinăul, cu ajutorul lui efectiv şi mai ales cu Ortodoxia lui autentică.

Nu e decât o posibilitate.

De caracterul pe care îl vom da noii facultăţi teologice să atârne şi locul în care ea se va înfiinţa. Care trebuie să fie acest caracter? Mai întâi, nu mă gândesc la o *facultate* ortodoxă. Facultăţi mai avem – la Bucureşti şi Cernăuţi. E, desigur, bine că ele există. Dar se poate organiza şi ceva mai propriu. Cred că nouă ne-ar trebui un *Institut de Înalte Studii Ortodoxe*. Institut, nu facultate. Facultăţile mucegăiesc – şi anume, *toate*, nu numai cele de teologie. Institutul e ceva viu. Institutul nu e numai în contact cu ştiinţa, el are şi priză directă asupra vieţii. O facultate – la ce bun? Ca să înfiinţăm zece catedre noi – *pe care nu vom avea cu cine să le ocupăm* –, de unde să se facă „cursuri"? De ce întârziem să înţelegem că un asemenea curs nu e de nici un folos? Oricât de bun ar fi – el este cel mult cât un manual!

Un institut, deci, care să fie centru de activitate nu numai teoretic-ştiinţifică, ci şi practică. Şi anume, un institut plănuit nu ca pornind de la problema teoretică a Dumnezeirii, ci de la cea practică şi concretă a *Bisericii*. Pe lângă solidă cultură teologică propriu-zisă, în acest institut va trebui să se adune date şi informaţii precise asupra situaţiei în celelalte biserici, asupra sectelor, asupra propagandei religioase etc. Toată viaţa religioasă a ţării să fie, statistic şi documentar, în arhivele institutului. Şi tot aci să se studieze mijloacele cele mai proprii de expansiune a vieţii religioase; şi tot de aci – la urma urmelor – să plece studenţii misionari. După cum, iarăşi, acest institut ar avea menirea să pregătească pe profesorii de seminarii; şi anume, nu numai pe cei de teologie, ci şi pe umanişti sau filosofi.

Nu o „facultate", deci, ducându-şi zilele de azi pe mâine, dispreţuită de celelalte facultăţi, jenată de existenţa ei proprie, cochetând cu ştiinţa şi cu raţionalismul protestantizant, geloasă de „autonomia" ei şi căutând mereu prilejul de a-şi afirma „independenţa" faţă de Biserică; ci un sever *Institut de Înalte Studii Ortodoxe*, cu metode precise şi moderne de lucru, convins de înălţimea menirii lui, bine înzestrat, în directă legătură cu Biserica, însufleţit de cea mai strictă disciplină, temut şi rodnic, instrument de expansiune al Bisericii luptătoare. Iată ce ne trebuie; şi anume, imediat! Să nu trecem cu vederea că nu peste multă vreme va trebui să adăpostim în ţara noastră o şcoală superioară de teologie catolică. Ce opunem noi acestor formidabile centre de ştiinţă, minunate organizaţii ofensive? Facultăţile noastre de teologie? Să lăsăm gluma.

Singur, noul institut la care mă gândesc ar putea împlini aceste rosturi. Şi le-ar împlini cu prisosinţă, dacă în sufletul organizatorilor s-ar înfige convingerea marii lui însemnătăţi şi hotărârea de a clădi temeinic. Să precizez.

Noi am organizat după război două universităţi. Ar trebui să utilizăm aceste experienţe şi să ne ferim de toate greşelile cari s-au făcut acolo.

Prima grijă ar fi să facem un plan precis de organizaţie; să ştim ce urmărim cu acest institut; şi să cumpănim cu grijă toate mijloacele în stare să ne ducă la scop.

O dată acest plan de organizaţie făcut, să nu ne pripim. Să nu încercăm, mai ales, a-l realiza dintr-o dată şi definitiv. Cadrele să se completeze provizoriu şi pe urmă să se procedeze încet şi metodic la construcţia definitivă: bucată cu bucată. Să fugim de improvizaţie. E cea mai mare nenorocire care poate aştepta noua şcoală.

Să avem curajul a socoti cu realităţile. De unde vom scoate noi astăzi profesori pentru acest institut? Pe specialiştii noştri îi ştim. Nu sunt suficienţi. Cultura noastră nu e aşa de bogată, ca să aibă rezerve disponibile de învăţaţi. Cei câţiva cari sunt sunt deja în facultăţi sau îşi aşteaptă pe curând rândul. Să-i mutăm de la facultăţi la institut? Povestea anteriului lui Arvinte! Şi, pe urmă, nu vor consimţi. Şi, mai pe urmă, nici nu trebuie să consimtă. Cei din universităţi sunt deja oameni cu o anumită „cută profesională". Institutul trebuie să fie ceva nou; el are nevoie de spirite noi.

Va trebui ca cea mai mare parte dintre profesori să fie de aci înainte pregătită. După socotelile mele, va fi nevoie de cel puţin 5–6 ani. Deci, abia după acest termen se va putea vorbi de cadre definitive ale acestei şcoli.

Organizarea muncii înăuntrul institutului s-ar putea începe şi mai devreme, şi anume, cu personalul provizoriu. Se presupune, bineînţeles, că există planul general de lucru şi persoana care să supravegheze de aproape executarea. Această organizare internă, temeinic făcută, nu poate nici ea să fie complet pusă la punct înainte de opt ani. Iată, deci, că funcţionarea definitivă în toate încheieturile ei cere timp, răbdare şi încredere. Lucruri însă de cari e absolută nevoie! Altfel, ratează. Asupra acestui fapt nu trebuie să existe nici cea mai mică îndoială.

Nădăjduim că, într-o împrejurare aşa de hotărâtoare, ambiţiile locale – desigur, toate pornite din râvna de a lucra pentru Biserică – vor tăcea. Iaşii şi Chişinăul să gândească asupra problemei: asupra cinstei, dar şi asupra răspunderii cari sunt legate de ea; şi să-şi mărturisească cinstit dacă o pot face.

Prilejul este, pentru Biserica noastră, unic! Să nu-l pierdem, dar nici să nu-l sabotăm prin graba noastră.

(Despre însăşi organizaţia acestui institut – altă dată.)

## Între Chişinău şi Iaşi

O vie discuţie s-a pornit între cele două oraşe moldoveneşti de la locul de aşezare a noii facultăţi de teologie, ce stă să se înfiinţeze. Sunt, evident, mari interese spirituale, cari se leagă de această aşezare.

Numai că, precum se întâmplă adesea, deşi argumentele în favoarea uneia sau alteia din localităţi nu lipsesc, punerea lor în cumpănă este oarecum fără rost. Căci, dacă guvernul a hotărât Chişinăul ca loc de găzduire a noii facultăţi, nu a făcut-o pentru că, după îndelungă socotinţă, înspre Basarabia s-ar fi plecat

cumpăna hotărârii; ci doar pentru că, încă din vremea opoziției, un membru al actualului guvern ar fi făgăduit Chișinăului această satisfacție. A făcut rău? În principiu, desigur că nu. Arhiepiscopia basarabeană se muncește demult cu gândul noului Institut Ortodox. Chestia se dezbătea deja prin 1919. Au dreptul să se plângă ieșenii? Mă îndoiesc; căci pe acea vreme, Mitropolia din Iași nu-și pusese problema acestei facultăți – sau, după câte îmi amintesc, nu și-o pusese în chip public. Ministrul care a făgăduit nu fusese, deci, sesizat decât de una din părți – și a hotărât în consecință. Când Iașii au ridicat chestiunea în Sfântul Sinod, hotărârea căzuse deja. E drept, nu o hotărâre publică, dar una personală, care leagă mai strașnic decât oricare alta. „Cazul" este caracteristic. Locul de înființare a noii școale nu depinde de anumite împrejurări obiective; ci doar de unele conjuncturi: dacă alt guvern sau alt ministru era chemat să decidă, cu siguranță că alta ar fi fost soluția. Ar fi, poate, nimerit să adopte toată lumea acest punct de vedere și să treacă la adevărata – la singura problemă care se poate discuta astăzi: dacă, materialmente, noua facultate poate lua ființă.

Și anume, problema întâi: care sunt viitorii profesori? Decan: se vorbește de părintele Mihălcescu. Netăgăduit, foarte bun. Dar poate fi C[uvioșia] Sa decan la Chișinău? Cuvioșia Sa e profesor la București – și paroh la Bis[erica] Amzei. Va părăsi părintele Mihălcescu aceste două însărcinări? Nu! Atunci? Va sta și la București și va face cursuri și la Chișinău? Nu se poate! Legea se opune categoric.

Mai departe. Ce profesori vor fi numiți? Cunoaștem doi cari ar fi în adevăr folositori: părintele Gr. Pișculescu și arhim[andritul] I. Scriban. Vor merge acolo în condițiile legii? Ne îndoim. Dar, să presupunem că vor merge. Să presupunem că, pentru partea dogmatică, se vor găsi profesori. Dar pentru istorie, dar pentru filologie? Unde ne sunt slaviștii, ebraiștii, latiniștii, de cari neapărat va fi nevoie la Chișinău? Unde este filosoful preocupat de probleme religioase, care nu poate lipsi din noua facultate?

Să mai presupunem și cealaltă problemă? E de prisos. Institutul de la Chișinău nu poate porni din loc.

... Și iată cum enervarea care a cuprins pe atleții Iașilor și ai Chișinăului este zadarnică. Să băgăm, deci, spadele în teacă și să așteptăm momentul potrivit pentru o asemenea discuție. Deocamdată, datoria oamenilor de conștiință este să contribuie la amânarea înființării unei înalte școli de teologie ortodoxă.

## Facultatea Chișinăului

Un corespondent binevoitor ne dă lămuriri asupra organizației viitoare a noii facultăți de teologie de la Chișinău. Nu credem să fie o farsă: omul nostru pare prea de bună-credință. El ne enumeră catedrele cari sunt a se înființa pen[tru] anii III și IV. Sunt nouă la număr. Nouă specialiști, deci savanți și pedagogi încercați, numai pentru ultimii doi ani. Vor fi, desigur, cel puțin încă nouă pen-

tru anul I şi II. Total, optsprezece. Optsprezece noi profesori de universitate. Mai trebuiesc vreo patru-cinci la Bucureşti, pentru ocuparea catedrelor văduvite la Facultatea de Teologie; şi, probabil, cam pe atâţia la Cernăuţi. Cu sistemul actual, anul viitor va trebui, deci, să numim 30 de noi profesori teologi. Cunoaştem ţara şi oamenii. Nu ne îndoim că, pentru fiecare dintre catedre, sunt deja înscrişi doi-trei candidaţi. Dar avem dreptul să ni se strângă inima.

Chişinăul inovează. Una din catedrele ce sunt a se înfiinţa poartă titulatura Pedagogie creştină. Pedagogie creştină[1]? N-am mai auzit până acum. Nici nu ne închipuim cam ce putea să fie. Dar ştim anumite persoane care dau târcoale Chişinăului. Neapărat vor trebui asemenea capacităţi câştigate pentru noul aşezământ universitar. De aceea vrem să facem un serviciu organizatorilor: catedra să fie cu... locuinţă gratuită.

Altfel ne-am închipuit noi această şcoală. Ce ar trebui ea să fie, am spus-o deja în „Cuvântul": nu o facultate în cadrele învăţământului universitar actual, cu cursuri seci şi studenţi, în cel mai bun caz, bucheri. Biserica noastră şi religiozitatea noastră suferă greu sub lipsa unei spiritualităţi ridicate, vii şi active; şi acuză – cu drept cuvânt – de această lipsă învăţământul nostru teologic superior. Vrem să creăm astăzi, într-un moment de supremă încordare a Ortodoxiei, un „dublet" pentru Bucureşti? E de prisos!

Ceream atunci un Institut de Înalte Studii Ortodoxe, organizat nu pe bază de cursuri, ci ca o comunitate de lucru; în care studenţii să nu capete numai ştiinţa – căci am văzut unde ne-a dus ştiinţa facultăţilor existente –, ci, mai ales, metoda, instrumentul de activitate ştiinţifică şi practică.

Cum ar trebui să fie concepută această şcoală nu e o chestiune prea complicată, pentru cine cunoaşte mecanismul muncii ştiinţifice moderne şi pentru cine a gândit măcar în treacăt la problemele de organizare a acestei munci.

Personal, ne-am închipuit un Institut cu cinci secţiuni: Sistematică religioasă, Istorie, Filologie, Filosofie, Teologie practică; indicând prin acestea un mod de grupare, desigur aproximativ, ca orice grupare în genere, dar completă, a tuturor disciplinelor religioase cari se predau astăzi, ori s-ar putea preda într-o înaltă şcoală de teologie.

Fiecare din aceste secţiuni ar fi condusă de un profesor, om cu autoritate ştiinţifică şi şcolărească, ajutat de profesori-ajutori, purtând ei titlul de agregaţi, conferenţiari, docenţi sau fie orice alt nume s-ar vrea. Profesorii nu ar avea o specialitate anumită în cadrul uneia din aceste secţiuni, ci ar îmbrăţişa cu preocuparea, interesul şi, mai ales, metoda lor de lucru, întreagă secţiunea. Cursurile nu ar fi, ca astăzi, cursuri complete, pe care studentul „să le înveţe" şi cu cari el să se prezinte la examene. Cunoştinţele acestea le-ar căpăta studentul din manuale (cari sunt, în orice caz, tot aşa de bune ca cel mai bun curs). Ci, în prelegeri, profesorul ar explica o problemă specială, rod al cercetărilor lui personale. Cu acest prilej, auditorul ar lua contact cu o gândire vie şi originală – ceea ce nu e cazul cursurilor – şi ar vedea, în acelaşi timp, cum se face lucrarea de expunere a unei idei, care e cu totul altceva decât cea de elaborare.

Elaborarea însăşi, secretul şi meşteşugul foarte delicat al acestei operaţii ar fi predate studentului la lecţiunile practice, cari, cantitativ, ar trebui să fie de cel puţin trei ori mai multe decât prelegerile, şi în cari profesorii ar urmări cu studenţii dezlegarea unei probleme.

Evident, nu e cazul a intra în amănunte şi nici a da o schemă completă; nu putem face aci un „memoriu" pentru organizarea noului aşezământ universitar. Din cele schiţate însă, se poate întrezări deosebirea între „facultatea" care se intenţionează şi „institutul" pe care îl dorim. Ea e fundamentală.

Nu vom avea însă naivitatea a propune proiectul nostru spre studiu „comisiei" de la Chişinău; ştim doară că el suferă de un viţiu fundamental: are nevoie de... prea puţini profesori definitivi.

Şi de ce să ne ascundem după deget: aci e doară toată chestiunea!

## Tot despre facultatea Chişinăului [I]

Discuţia în jurul viitoarei înalte şcoli de teologie continuă. Ea se complică chiar cu anumite acte, cari depăşesc cadrul oarecum ideal al dezbaterii. S-au format partide; se pun la cale proteste şi memorii; oameni politici au fost chemaţi să-şi spună cuvântul. E bine? Mă îndoiesc. Chestiunea ameninţă să iasă din planul didactic şi cultural, pentru a trece în cel politic. Desigur, fără voia combatanţilor, cărora trebuie să le recunoaştem puritatea nobilelor lor ambiţii de a lucra pentru Ortodoxie. Dar totuşi, se întâmplă.

Deja se şopteşte că un anumit partid politic ar fi făgăduit că va interveni în această problemă, acum sau când va fi la putere. Nu e adevărat? Aş dori o dezminţire.

Rareori am văzut – într-o chestiune aşa de însemnată – o problemă mai rău pusă. Toată lumea se interesează *unde* trebuie să ia fiinţă noua şcoală teologică. Nimeni nu se întreabă *cum* trebuie să fie această nouă şcoală. Şi totuşi, parcă *această* chestiune ar fi de cea mai mare importanţă.

Biserica noastră duce de la 1860 încoace viaţa pe care i-o cunoaştem: la remorca statului laicizant, care o consideră ca o anexă poliţienească şi care se îndură să-i acorde din bugetul lui atât cât să nu moară. O viaţă de mizerie, în care cele mai bune puteri ale ei se macină fără nici un folos; ameninţată de mecanizare şi de închircire, ca toate organismele sociale cărora li se răpeşte putinţa iniţiativei. Sprijinul care-i vine din patronajul statului este iluzoriu, atunci când nu e de-a dreptul primejdios. Voiţi un exemplu? Iată-l: în statul nostru cu religia oficială greco-ortodoxă, universităţile au, în principiu – şi pe alocurea şi de fapt –, câte o facultate de teologie. Se aşteaptă toată lumea ca aceste facultăţi să stea în slujba religiozităţii noastre, *deci*, în slujba Bisericei. Ei bine, nu. Atmosfera generală a statului a falsificat până într-atât viaţa noastră religioasă, încât amintitelor facultăţi le creşte pofta de... autonomie. Şi aşa s-a ajuns mai acum

câteva luni la o declarație categorică, în public, după care facultățile nu s-ar simți legate de Biserică; ele fac doar... știință. Nu este o aberație? Să presupunem că, în adevăr aceste înalte școale fac știință (am pe masa mea de lucru toate cursurile care se predau la una din facultățile de teologie din țară!). Ce fel de știință e asta? Și de la cine deține, în cadrul religiei noastre ortodoxe, o școală dreptul și delegația de a învăța pe alții? Nu de la Biserică? Atunci?

Atunci suntem raționaliști protestanți și trebuie să constatăm că aci ne-a dus patronagiul statului român modern și oblăduirea Ministerului de Instrucție asupra facultăților noastre de teologie.

Dar, iată că în marginile noului stat românesc Biserica a încercat o ofensivă pentru recucerirea drepturilor ei de viață; și a izbutit să capete o lege care, în anumite limite și în anumită măsură, înlesnește această viață. Ea a parvenit, între altele, să fixeze – principial și practic – ceea ce până acum nu era tocmai clar, că școalele teologice nu pot cădea sub jurisdicțiunea Ministerului de Instrucțiune. Printr-o consecvență gravă și dintr-o... fudulie naivă, facultățile de teologie au rămas totuși mai departe în cadrul universităților. Biserica a trebuit să recunoască faptul că aceste facultăți sunt sterpe și inoperante în forma lor actuală și în mecanismul actual al învățământului. Faptul că cea mai înaltă școală de teologie scapă de sub controlul și supravegherea ei era, în adevăr, ilogic și dureros. Dar nu putea face altfel. Și atunci a încercat o soluție tranzacțională: a cerut pentru ea dreptul de a avea un cuvânt la numirea profesorilor. I s-a acordat, în formă; în comisiile de recomandare a profesorilor funcționează, după noua lege, și doi membri ai Sfântului Sinod. Dar numai forma e satisfăcută; căci desemnarea acestor doi membri nu se face de Biserică, ci tot de universitate. Participarea Bisericei la numirea profesorilor este, deci, iluzorie. Cu această nefericită încercare – al cărei proces este încă în curs – Biserica ar fi trebuit să ajungă la încheierea că, în actualele împrejurări, controlul ei asupra învățământului teologic superior este imposibil. Și cum situația aceasta nu poate să dureze, Biserica ar fi fost datoare să recurgă la soluții eroice și radicale; să lase pe oamenii de știință de la facultăți să-și continue opera lor științifică; să se dezintereseze de acest învățământ și să încerce a-și crea singură un sistem de școli superioare, apropiat necesităților religiei și Bisericii noastre.

Era singura cale care putea fi cu folos urmată; și, mărturisesc, am crezut un moment că, forțată de împrejurări, Biserica va păși curajos pe acest drum. De îndată ce condițiile materiale îi vor îngădui-o.

Căci, iată, în primăvara aceasta, Sfântul Sinod hotărăște înființarea unei *facultăți de teologie* pe lângă Universitatea din Iași, în conformitate cu legea din 1919. Aproape concomitent, Arhiepiscopia Chișinăului cere, tot *Ministerului de Instrucție*, înființarea unei academii teologice în capitala Basarabiei. Iar ministerul combină cele două cereri și, printr-o dialectică de o ingeniozitate și o subtilitate în adevăr apreciabile, se oprește la o soluție intermediară: înființează *la Chișinău o facultate de teologie depinzând de Universitatea din Iași*.

Să spunem ceva împotriva ministerului? Ar fi absurd. Ministerul face doar ceea ce-i convine, și are căderea să facă. Dacă în această afacere e cineva răs-

punzător e Biserica: ea a avut în vara aceasta prilejul de a pune bazele unui învăţământ superior propriu. Guvernul nu i-a stat împotrivă; ci, mai degrabă, i-ar fi fost la dispoziţie. Era vorba numai să ceară. Dar Biserica noastră nu a ştiut nici *ce* să ceară; nici *cum* să ceară. În loc să stabilească în prealabil un plan de lucru şi să pretindă, după împrejurări, realizarea unuia sau altuia din punctele acestui plan propriu, ni s-a dat spectacolul unor arhiepiscopii cari lucrau pe seama lor, uneori chiar peste capul Sfântului Sinod, şi cari au transformat o chestiune de interes bisericesc şi naţional într-una de măsurătoare a forţelor şi ambiţiilor locale.

Să nu ne înşelăm: înfiinţarea noii facultăţi la Chişinău sau [la] Iaşi nu înseamnă înfrângerea Iaşilor ori Chişinăului; ci înseamnă slăbiciunea Bisericii noastre Ortodoxe, care nici nu a ştiut să aibă un punct de vedere, nici nu a putut să se afirme ca un organism disciplinat, cu o fermă autoritate centrală.

... Nu aş fi spus lucrurile acestea, dureros de grele, dacă nu aş fi sigur că încă nu a sunat ceasul al douăsprezecelea. Le va auzi însă cineva măcar acum?

## „Interesul bisericesc-naţional”

Arhiepiscopia Chişinăului ne trimite o colecţie de acte oficiale, în legătură cu facultatea de teologie din Chişinău; în dorinţa ca „fruntaşii vieţii noastre să cunoască că singurul interes ce a îndemnat pe cei în drept să mijlocească, iar autoritatea să aprobe, înfiinţarea facultăţii de teologie la Chişinău a fost şi rămâne numai interesul obştesc, cel bisericesc-naţional”.

Le anunţăm şi noi aci aceste acte, cu formula Arhiepiscopiei, în stilul şi ortografia originale, pentru ca fruntaşii vieţii noastre, câţi ne citesc, să ia cunoştinţă de existenţa lor.

Sunt, cu totul, şapte. În ele se poate urmări istoria noii şcoale de teologie. Pornită ca academie teologică în 1921 (actul nr. 2) şi concepută în dependenţă de Ministerul Cultelor (actul nr. 3), întreprinderea aceasta trece dintr-o dată (probabil, din interese pur bisericesc-naţionale) în competenţa Ministerului de Instrucţie Publică (conform actului nr. 4). Ar putea să ne lămurească cineva această schimbare, întâmplată încă în 1921?

Desigur, ea nu era pe placul şi în intenţia Arhiepiscopiei Chişnăului, şi nici ale Sfântului Sinod. Căci, din schimbul de adrese între cele două înalte foruri bisericeşti, din toamna anului 1923, reiese că dorinţa acestora era: înfiinţarea unei *„Academii duhovniceşti”* – deci, nu a unei facultăţi – care „să steie *sub conducerea Bisericii* şi numai sub controlul statului” (documentele 5 şi 6).

Iată însă că, în mai 1926, Adunarea eparhială referă asupra chestiunii în termeni cu totul noi: „Cu toată tăria susţinem şi cerem înfiinţarea în oraşul Chişinău a unei *facultăţi de teologie* (sublinierile nu sunt ale noastre) cu toate drepturile unor asemenea facultăţi din ţară”. Iar prin procesul-verbal nr. 4, al aceleiaşi

Adunări eparhiale, se hotărăşte „să se intervină la autorităţile în drept, pentru înfiinţarea în Chişinău a facultăţii de teologie" (actul nr. 7).

Care sunt aceste „autorităţi în drept" nu ne-o spun explicit actele; dar îndoială nu există: este Ministerul Instrucţiunii Publice. Căci peste tot, această ultimă adresă (nr. 7) nu vorbeşte decât de universitate şi facultate. Pretenţiile Chişinăului s-au ridicat: „E nevoie de o universitate la Chişinău. Dar, dacă pare deocamdată greu de realizat o asemenea înaltă cerinţă, de a întemeia aci o completă universitate cu toate facultăţile (...), totuşi e la timp şi prea bine aşezat să ia fiinţă în Chişinău măcar o facultate de teologie de stat, *aşa cum sunt în Bucureşti şi Cernăuţi*." Şi mai departe: „... cer înalta binecuvântare a Sfântului Sinod de a deschide în Chişinău o facultate de teologie cu caracter de stat, aşa cum sunt cele existente în Bucureşti şi Cernăuţi. Facultate *depinzând deocamdată de Universitatea din Iaşi* şi conducându-se în mersul ei de rezultatul facultăţilor respective din Bucureşti".

E clar, nu? Autoritatea competentă este Ministerul Instrucţiunii. Deci, nu mai e vorba de o şcoală „sub coordonarea Bisericii şi numai sub controlul statului", ci pur şi simplu de o şcoală de stat, stând sub autoritatea laică a ministrului şcoalelor.

După noi, este o înfrângere. Pentru că, după cum am mai spus-o, Biserica scapă marele prilej de a da un început învăţământului superior propriu ei. Arhiepiscopia Chişinăului este, prin tradiţia ei religioasă şi prin stricta ei Ortodoxie, cea mai în măsură să aprecieze proporţiile acestei înfrângeri. Şi totuşi, această Arhiepiscopie de Chişinău este cea care a consimţit la schimbarea naturei proiectatei *academii teologice*. Tot ea ar fi, deci, în măsură să ne spună cari sunt interesele bisericesc-naţionale, „numai" bisericesc-naţionale, cari au hotărât la această renunţare. Vrea să o facă? Şi poate? Noi i-am fi recunoscători...

Cunoaştem o versiune. Ne-a comunicat-o un prieten al Bisericii, om de reală valoare, amestecat de aproape în administrarea bisericească. Ne-a comunicat-o, e adevărat, numai ca părere personală; dar părerea aceasta trădează anumite fapte: „Nu s-a putut altfel. Şi eu mă gândesc că, decât nimic, tot mai bine puţinul care se face". (Este aceasta şi părerea Chişinăului?)

Ce înseamnă însă „nu s-a putut altfel"? De ce nu s-a putut altfel? Din pricina cui nu s-a putut altfel? Se opuneau interesele naţional-bisericeşti la înfiinţarea unei academii sub auspiciile Bisericii? Sau există, în fapt, la baza noii facultăţi o tranzacţie de alt ordin decât cel bisericesc-naţional?

Datele problemei – căci este una – se strâng deci; Arhiepiscopiei de Chişinău îi suntem recunoscători pentru lămuririle pe cari a vrut să ni le dea, prin publicarea amintitelor documente. Ele sunt însă departe de a fi îndestulătoare. Dacă Prea Sfânta Arhiepiscopie vrea într-adevăr să lămurească pe „fruntaşii vieţii noastre", o rugăm respectuos să ne spună:

1) Dacă din proprie iniţiativă a renunţat la o şcoală sub auspiciile Bisericii, pentru a o înlocui cu una sub autoritatea laicizantă a Ministerului de Instrucţie – şi de ce.

2) Dacă sugestia acestei renunțări a venit din afară, cari sunt interesele bisericesc-naționale cari au trebuit să fie respectate și cari ar fi fost primejduite prin academia teologică.

Acestea sunt lucrurile interesante. Și numai lămurirea lor poate da impresia că explicațiile arhiepiscopale sunt sincere și fără rezerve. Dacă Chișinăul nu o va face, el va lăsa forțamente loc tuturor comentariilor. Și, pe drept sau pe nedrept, unele din ele nu vor fi tocmai plăcute.

## Pentru încheierea discuției
### – În chestiunea noii facultăți de teologie –

D-l ministru Petrovici[1] a declarat unui ziar că nu se teme de anatema Bisericii – dacă un asemenea act s-ar produce. O știam. Mă gândesc însă dacă era absolut necesar să o spună. D-l Petrovici este, înainte de toate, un om de sânge rece și de măsură. Chiar glumele îi sunt cumpănite: sau, cel puțin, așa a fost până acum. De ce a făcut, deci, ieșirea aceasta?

D-l ministru Petrovici s-a hotărât, deci. D-sa va înființa noua facultate de teologie la Chișinău. Are motive serioase pentru aceasta. Motivele nu le prea vedem. Credem totuși în existența lor; căci, de n-ar fi, nu s-ar povesti...

În fond, chestiunea aceasta a noii facultăți a încetat pentru noi să fie interesantă. De îndată ce nu e vorba de crearea unui nou tip de școală, fecund în rezultate, ci numai de satisfacerea unor ambiții de dimensiuni foarte modeste, toată problema ia un caracter eminamente local, de aceeași importanță pentru restul țării ca și oprirea expresului de Mizil. Fără nici un fel de exagerare sau ironie.

Felul însă în care a căzut soluția în această chestie, elementele cari au fost hotărâtoare și, mai ales, atmosfera în care s-au plasat față de Biserică autoritățile laice constituite sunt, pentru înaltele noastre foruri ecleziastice, tot atâtea motive de meditație.

Ministrul a declarat scurt: „Nu sunt biroul de înregistrare al Sfântului Sinod". Așa este. Ministrul are dreptate: nu e birou de înregistrare. Sfântul Sinod poate formula cel mult dorințe. Pe care ministrul le va asculta sau nu. Poate că e cam brutal spus; dar asta e situația; și Biserica trebuie să fie îndatorată profesorului-ministru pentru sinceritatea lui deplină – fie chiar și în forma aceasta excesivă.

Dar discuția nu se poate opri aci. Este doar vorba de școlile teologice. S-ar putea – să zicem – ca de data asta să aibă dreptate ministrul. Dar dacă nu ar avea? Ar rămâne valabilă tot soluția ministrului, nu? Și atunci, ce poate întreprinde Biserica?

Încurcătura e gravă. Ea provine însă din cauze mai adânci, și anume, dintr-o lipsă de curaj și de sinceritate în care se complace Biserica. Echivocurile nu au fost nicicând folositoare. Se va dezminți acest adevăr elementar acum?

Iată situaţia: învăţământul teologic e, pentru Biserică, o chestiune de viaţă şi de moarte. Ţii în mână acest învăţământ, poţi hotărî de valoarea viitorilor preoţi. Dacă nu, aceştia îţi scapă şi devin simpli funcţionari ai statului, pe cari Biserica nu-i poate folosi în nici un fel. Prin noua Lege pentru organizarea Bisericii Ortodoxe, învăţământul teologic a trecut sub oblăduirea Sfântului Sinod; afară de studiile universitare, care rămân în cadrele învăţământului superior, depinzând formal de Ministerul Instrucţiunii şi trăind în regimul autonomiei universitare.

Aci începe însă dificultatea. Facultăţile de teologie sunt cele mai înalte foruri ştiinţifice teologice; ele interesează, ca atare, în cel mai înalt grad Biserica; şi totuşi, nu sunt în contact cu ea. Toate încercările şi toate sforţările au fost făcute pentru a le „capacita". Imposibil. Ele s-au retranşat în autonomia universitară şi au ştiut să stimuleze susceptibilitatea miniştrilor de instrucţie cari, în ultima vreme, nu au fost oameni prea... duşi la biserică. Inexpugnabilitatea lor era, deci, fatală.

Ce trebuia să facă Sinodul? Nu era decât o cale: să se dezintereseze de facultăţi. Nu a făcut-o: pentru că nu a avut curajul. Sinodul pluteşte şi el în prejudecăţi. El este de părere, ca şi majoritatea atâtor oameni de treabă, că, singură, universitatea conferă strălucirea culturii superioare; şi mai crede că ruperea legăturilor cu această universitate ar însemna pur şi simplu excluderea Bisericii din viaţa oficială a statului român.

Este o părere numai. Soliditatea culturii academice e, după sistemul actual de învăţământ universitar, iluzorie. Iar cât despre legăturile Bisericii cu statul, garanţia lor stă cu totul în altă parte decât în prezenţa mizeră şi absolut figurativă a facultăţilor de teologie în cuprinsul universităţii.

D-l Petrovici e un om sincer; atitudinea lui faţă de Sfântul Sinod nu e numai atitudinea ministrului laic şi laicizant, ci, în genere, atitudinea universităţii faţă de teologi! S-a uitat oare raportul răposatului rector Bogdan[2]?

Biserica nu are decât o cale de urmat, care să fie şi demnă, şi rodnică. O cunoaşte. I s-a spus de atâtea ori; a gândit-o ea însăşi de atâtea ori. Să tragă, fără frică, consecinţele situaţiei şi să-şi organizeze pe seama ei învăţământul superior teologic. De la facultăţile Ministerului de Instrucţie ea nu mai poate aştepta nimic bun.

## Profesorii-teologi

Ziarele anunţă că Senatul Universitar din Iaşi a fost convocat pentru a face recomandări de profesori la noua Facultate de Teologie ieşeană... cu sediul la Chişinău.

Se dă chiar o listă de viitori profesori; sau cel puţin de oameni cari ar dori să fie. Pe mulţi din ei îi cunosc. Nu vreau să stăruiesc asupra valorii lor ştiinţifice. Senatul Universitar e, în orice caz, mai în măsură decât mine să o facă.

Este, totuşi, cazul a stabili câteva principii. Recomandările se fac pe temeiul legii actualmente în vigoare. Unele derogări vor trebui să fie: pentru că ele rezultă din însăşi natura situaţiei; în Senat, de pildă, nu se va prezenta consiliul noii facultăţi, pentru simplul motiv că acesta încă nu există. Ar dori însă toată lumea cu dragoste de Biserică şi de învăţământ ca aceste derogări de la lege să fie mai mult formale decât materiale.

Văd, de exemplu, între candidaţi, câţiva cari nu au nici măcar titlul de doctor. Nu pretind că, în fond, acest titlu este absolut necesar. Învăţământul teologic se va împodobi, desigur, cooptând pe Nichifor Crainic, care, e adevărat, nu are diploma de doctor, dar are ceva mai bun decât atât; şi anume: ştiinţă, talent şi personalitate. (Despre Nichifor Crainic se vorbeşte în legătură cu catedra de literatură religioasă. Personal, l-aş fi preferat la o catedră de apologetică[1].) Dar ar fi o neiertată greşeală dacă criteriul aplicat lui Nichifor Crainic s-ar extinde şi asupra altora. Că nu sunt candidaţi? Se poate. Eu am spus-o mai demult. Asta nu scuză însă numirile nelegale şi nejustificate, în fond. Senatul Universitar nu va uita, desigur, că recomandările sale, chiar adoptate de minister, stau sub controlul justiţiei. Asta, întâi.

Şi al doilea. Văd între candidaţi pe un domn care e doctor, dar e şi ateu[2]. Ateu declarat şi recunoscut ca atare. Poate să fie el numit profesor la o facultate teologică? Ştim că aci încep arguţiile. Fiecare va veni cu un *distinguo*. E zadarnic. Sofismele nu mai amuzează pe nimeni. Trebuie să se statueze o dată pentru totdeauna. Cine nu e creştin nu are ce căuta într-o şcoală teologică precum cea de la Chişinău. Şi, pe urmă, mai există şi un drept canonic. Cel puţin în asemenea împrejurări trebuie făcut valabil.

Ştiu că avem episcopi divorţaţi; ştiu că avem preoţi, profesori universitari, membri ai lojii masonice[3]; nu vreau să deschid aceste chestiuni; nu e în interesul nimănui. Dar să se isprăvească cu sistemul! Biserica e datoare să o ceară hotărât.

## *Consummatum est!*[1]

Cu actul Senatului Universitar din Iaşi, care a recomandat, în condiţiuni necunoscute publicului până acum, noul corp profesoral, Facultatea de Teologie din Chişinău se poate considera definitiv constituită.

Înalt Prea Sfinţitul Gurie, arhiepiscop al Chişinăului şi mitropolit al Basarabiei, va putea, deci, prăznui după cuviinţă marea sa izbândă personală.

Este adevărat că meritul acestei victorii nu-i revine în întregime Prea Sfinţitului. Va trebui să împartă succesul cu d-l ministru Ion Petrovici, care s-a dovedit, în adevăr, nu numai ca un om de voinţă fermă, dar şi ca un diplomat de mâna întâi.

În alte împrejurări, faptul ar fi putut fi prilej de mare bucurie şi noi cei dintâi am fi fost fericiţi să-l trâmbiţăm publicului, ca pe un semn de reînnoire spirituală. Cine, urmărind scrisul nostru, şi-a dat seama de însemnătatea pe care o acordăm Bisericii Ortodoxe în cadrul noului stat românesc va putea să măsoare cât de adânc ne e regretul că nu ne simţim curaj a felicita pe înaltul prelat pentru izbânda dobândită.

Ca să liniştim toate conştiinţele, acolo unde mai sunt, să spunem că orice alarmare este fără sens. Este adevărat, cunoaştem în amănunt cum s-a desfăşurat zi de zi tragica înfrângere şi umilire a Bisericii, pe care a constituit-o înfiinţarea noii facultăţi. Dar nu vom spune nimic; chiar dacă o imprudentă şi iresponsabilă îndrăzneală ar voi să ne forţeze la aceasta, „Cuvântul" va stărui să facă binele cu de-a sila şi va fi cel din urmă care să ridice împotriva Bisericii oficiale piatra scandalului. Iar dacă va fi să spunem ceva, vor fi doar generalităţi.

Auspiciile sub care se naşte noua şcoală teologică sunt din ce în ce mai triste. Nu este în nici un fel exagerat dacă vom spune că, pentru prima oară, se constituie în ţara noastră O INSTITUŢIE ALE CĂREI GARANŢII DE EXISTENŢĂ SUNT DISPREŢUL ŞI DEZINTERESAREA OAMENILOR DE CARTE ŞI DE CONŞTIINŢĂ. Senatul universitar de la Iaşi a făcut în adevăr recomandările de profesori. Ele sunt însă, pentru motive ce nu urmează a fi expuse aci, în mare parte, ilegale. Ar fi, prin urmare, de-ajuns o acţiune în justiţie din partea unui interesat, pentru ca aceste numiri să fie casate şi atâtea cariere... ştiinţifice, începute în aşa de prielnice condiţiuni, să fie retezate scurt.

Noii savanţi ai Chişinăului îşi pot însă continua în linişte tipărirea cărţilor de vizită: nici un om de treabă şi cu respect pentru ştiinţa lui nu se va deda la o asemenea inutilă îndeletnicire. Între multele secrete ale noii meserii, pe care va trebui să o cunoaşteţi de aci înainte, aflaţi, iubiţi colegi, şi unul care vă poate fi de folos – dacă nu l-aţi folosit deja până acum: una din slăbiciunile adevăraţilor oameni de carte este că... ei se uită cam peste umăr.

Lista noilor profesori este însă plină de învăţăminte şi alt fel. Indiferent de valoarea personală şi ştiinţifică a celor recomandaţi: găsim în ea nume cari până ieri încă se aflau în tabere deosebite. Cearta între Iaşi şi Chişinău, pe care noi am încercat s-o lămurim dintr-un punct de vedere mai înalt, care nu era nici al oraşelor, nici al persoanelor, ci al şcoalei şi al Bisericii, a fost dusă în bună parte de oameni pe cari astăzi îi găsim laolaltă. Să ne bucurăm că, în sfârşit, în spiritul lor s-a coborât împăcarea? Împrejurarea e prea serioasă pentru ca să ne îngăduim ironii deplasate.

Nu împăcare, ci, brutal spus, TRANZACŢIE. Dacă ne gândim însă că în această urâtă ceartă au fost angajate puterile, demnitatea şi responsabilitatea Sfântului Sinod, a două mitropolii, a Marelui Congres Bisericesc şi a atâtor înalte feţe, ne putem închipui ce vaste proporţii a atins această tranzacţie.

Rolul Cassandrei nu este întotdeauna simpatic; iar nouă, personal, ne repugnă. Biserica e însă datoare să ia aminte: nici o abdicare din slăbiciune nu rămâne nepedepsită.

# Lămuriri

Însemnările mele în legătură cu constituirea noii facultăţi teologice de la Chişinău au provocat anumite precizări, din partea unor persoane cari se credeau interesate. Publicăm în chiar numărul nostru de astăzi o declaraţie a preoţilor Valeriu şi Cicerone Iordăchescu[1], recomandaţi ca profesori de Senatul universitar din Iaşi, prin care aceştia refuză a face parte din corpul profesoral al înaltei şcoale teologice.

Aceste precizări şi corecţiuni ar fi menite să atenueze oarecum aprecierile noastre asupra actului de la Chişinău. Să ne înţelegem: preoţii Cicerone şi Valeriu Iordăchescu sunt, evidente, scoşi din cauză. În ceea ce priveşte însă faptul în sine, nu am nimic de retractat. Am scris TRANZACŢIE şi menţin cuvântul. Nu e nevoie de precizări. Am declarat că nu urmăresc nici un fel de scandal şi refuz hotărât să dau în public precizări de amănunt. Cei cari au discutat şi au luat parte la „împăcare" se ştiu ei înşişi. Ce au făcut este făcut. Nici nu mă gândesc la o revenire. Ar fi poate chiar mai rău.

Din acest punct de vedere, refuzul preoţilor Iordăchescu este primejdios. Desigur, situaţia lor personală câştigă. Pierde însă Biserica. Pentru că actul lor poate deveni început de scandal. E bine, deci, să nu răscolim lucrurile, chiar cu preţul unui sacrificiu personal. Dacă îmi e permis un sfat, aş îndemna pe părinţii Iordăchescu să-şi retragă actul de refuz: ar fi un folos şi pentru învăţământ, şi pentru Biserică.

Nu e bine să ne jucăm cu împrejurările, *mai ales când nu le cunoaştem în amănunţime* şi când, prin urmare, nu le putem prevedea consecinţele cu toată precizia. Peste demnitatea noastră personală există şi un interes mai mare: *al cauzei*. Ca fii ai Bisericii şi ca preoţi, cei doi sunt îndatoraţi la acest act de înfrânare a lor înşile şi de sălbatecă, dacă vreţi, dar rodnică disciplină.

Politica degajării de responsabilitate şi a aruncării răspunderii asupra altora e bună cel mult dintr-un punct de vedere personal, care, în speţă, e fals. Nu este suficient să fii tu însuţi fără greşeală; ci eşti *dator* să înlesneşti pe altul a nu face greşeala: chiar împotriva voinţei lui.

Nu am fost, nu sunt şi nu voi fi alarmist. Ţin să spun însă pentru toată lumea că există o anumită gravă nelinişte şi nemulţumire, împotriva căreia lupt personal, ca să nu ia forme concrete. Nădăjduiesc, cu aceasta, prevenită pe toată lumea. Fără să adaug însă: *dixi et salvavi*[2]...

# În chestia studenţilor teologi

Congresul Studenţesc de la Iaşi va discuta, între altele, şi dreptul studenţilor teologi de a urma cursurile altor facultăţi decât aceea de studii religioase.

Este o durere mai veche a absolvenţilor noştri de seminarii, care, de câţiva ani, revine mereu în preocupările şi doleanţele studenţimii şi care merită a fi odată cercetată cu amănuntul, pentru a i se găsi o soluţie echitabilă.

Problema însăşi datează cam de şase ani. Căci, după câte îmi amintesc, până la 1920 teologii seminarişti aveau dreptul să se înscrie şi să treacă examene la oricare din facultăţile universităţilor noastre, unde era valabilă vechea secţie clasică a liceului. De atunci însă s-au introdus restricţiuni. Seminariile, deşi având tot opt ani de studii, au fost considerate ca *şcoli speciale*, a căror echivalenţă cu liceul nu mai putea fi acordată principial. Prin aceasta, drepturile rezultate din echivalenţa refuzată cădeau, iar seminariştii erau chemaţi la examene de diferenţă, cari se raportau la toate cele opt clase ale seminarului – respectiv, ale liceului. Ceea ce, practic, însemna că, dacă aceste examene nu erau făcute paralel cu clasa respectivă, ele nu se mai puteau face aproape niciodată. Fapt care echivalează cu interdicţia pentru seminarişti de a poseda şi o altă licenţă decât cea în teologie.

Trebuie să recunoaştem de la început că, *formal*, punctul de vedere al ministerului şi al diverselor facultăţi este pe deplin îndreptăţit. Dacă liceul stă la baza studiilor universitare, absolvenţii seminariilor teologice nu se pot înscrie la drept, litere sau medicină, de pildă, pentru că seminarul nu e, în nici un fel, o şcoală asemănătoare cu liceul. E drept!

Să fie însă punctul de vedere formal cel care a prezidat la luarea hotărârii din 1920? E greu să credem! Trebuie să admitem mai degrabă că anumite *stări de fapt* au atras atenţia asupra chestiunii şi că, pentru rezolvarea lor, s-a luat această măsură interdictorie. Cercetarea acestor motive *reale*, deci, e singura cale ce poate duce la lămurirea situaţiei.

Unul din aceste motive este credinţa că, dacă se îngăduie seminariştilor să se înscrie la alte facultăţi, ei părăsesc teologia, şi mai ales preoţia, îndreptându-se înspre ocupaţiuni laice.

În aparenţă, argumentul este impresionant; în fond, el nu rezistă însă unui examen.

Nu este exact că lucrurile se întâmplă aşa. Mai întâi, e mult mai mare la noi lipsa de preoţi buni decât lipsa de preoţi pur şi simplu. Al doilea, până la 1920 seminariştii puteau face şi alte licenţe, totuşi temutul fenomen de dezerţiune în masă nu s-a produs. În sfârşit, trebuie să recunoaştem că actuala generaţie de preoţi, care numără în adevăr o seamă de exemplare de elită, este tocmai generaţia care s-a bucurat de dreptul să facă şi alte studii, în afară de cele teologice. Atunci?

Dar să presupunem că, în adevăr, dezertarea aceasta ar fi un fapt real. Este oare măsura luată o soluţie rodnică? Recunoaştem că, dacă seminaristul nu se mai poate înscrie la litere sau drept, de pildă, el va fi forţat să se facă preot; şi se va face. Va fi el însă preotul care ne trebuie? Fără nici un fel de patetism, preoţia este un apostolat şi o chemare. Or, ce fel de chemare mai e aceasta, care se îndeplineşte nu după o alegere proprie, ci după constrângerea absolută? Constatăm că, în privinţa aceasta, Biserica este mai înţelegătoare. Sunt în măsură să afirm că proiectul de lege pentru reorganizarea învăţământului teologic are la

bază *vocațiunea*; și dispune diversele trepte de învățământ în așa fel, ca studiosul respectiv să poată părăsi oricând teologia, îndreptându-se înspre alte preocupări. Dar dacă Biserica e așa de largă, de ce vrea autoritatea școlară laică să fie mai... catolică decât papa? Este, evident, o exagerare.

Un al doilea motiv, hotărât mai serios, dar cu mult prea formal, e cel pe care l-ar putea invoca învățământul. Seminariștii nu au, de fapt, pregătirea necesară ca să urmeze cursurile altor facultăți. Să fie chiar așa? De ce oare nu ar putea un seminarist să studieze dreptul, istoria, filologia sau filosofia?

Eu cred că e o prejudecată pornită din așezarea actuală a învățământului nostru. De fapt, necesară pentru universitate e pregătirea celor opt ani de studii secundare. Ce fel de studii s-au făcut în acest timp e indiferent aproape. În Germania sunt acceptați la inginerie chiar absolvenții secției clasice de la noi. Sunt, pentru aceasta, inginerii din Germania mai lipsiți de pregătire? De ce nu s-ar lăsa și la noi studentului libera alegere și responsabilitatea?

În speță, chestiunea ar fi mai simplă încă. Teologii nici nu cer dreptul de a se înscrie la facultatea de litere cu seminariul, ci *cu licența în teologie*. Garanțiile de seriozitate cresc, deci, prin aceasta, în chip simțitor. Se opune ceva la admiterea acestor cereri ale studenților noștri teologi? Nu cred.

Am mai degrabă impresia că chestiunea nu a fost expusă și nu a fost discutată complet. Să se facă, deci, în congresul de la Iași; și sunt sigur că nimeni nu va ocoli o soluție echitabilă.

## Chestiunea profesorilor navetiști

Opinia publică era înclinată ca, de câte ori avea nevoie de un Tartuffe, să-l caute în Biserică. Discuțiile urmate la Senat în jurul noii facultăți de teologie de la Chișinău au dezmințit părerea curentă. Căci, pe când înaltele fețe bisericești, precum sunt P. S. mitropolit al Moldovei și al Basarabiei, s-au luptat pieptiș, fiecare apărând punctul său de vedere – pieziș nu a atacat legea decât un laic, și anume, fostul ministru al Instrucției, dr. Angelescu[1].

După toate celelalte dificultăți pe care le bănuiește în calea noului așezământ de cultură teologică, dr. Angelescu a plâns pe puținătatea didactică a viitorilor profesori de la Chișinău. Să zicem că așa este. Dar de unde știe d-l doctor toate lucrurile astea și care e competența d-sale de a judeca valoarea științifică a candidaților respectivi?

De altfel, însuși d-l doctor se pune într-o situație delicată atunci când, între principalele argumente împotriva acestor profesori, înșiră, alături de calitatea oficială a unora dintre ei, și faptul că facultatea de la Chișinău va continua sistemul profesorilor navetiști. Cunosc întâmplător mai de-aproape sistemul de lucru al Chișinăului. Pot asigura pe d-l doctor – și îl rog să creadă că sunt mai bine informat decât informatorii d-sale – că profesorii aceștia navetiști cu situa-

ții oficiale și – dragă Doamne! – nedoctori au inaugurat acolo o activitate pe care orice om de cultură și cu dragoste de Biserică ar dori-o generalizată și aiurea. Noi ne-am spus răspicat punctul de vedere în chestiunea facultății de la Chișinău. Credem că el e valabil și astăzi. Dar asta nu ne împiedică să recunoaștem ce e bine acolo, chiar dacă suntem încredințați că s-ar fi putut, în alte împrejurări și cu o altă înțelegere a lucrurilor, să fie și mai bine.

Vorbește d-l Angelescu principial împotriva profesorilor cari nu locuiesc în orașul unde își au catedra? Poate să aibă, principial, dreptate. L-am întreba însă ce a făcut d-sa în calitate de ministru al Instrucției pentru stârpirea acestui rău?

Sau poate că se gândește la profesorii cari își neglijează îndatoririle. În acest caz, ar fi poate cu deosebire potrivit să ne ofere indicațiuni asupra propriei d-sale activități profesorale.

Recunosc, argumentele sunt *ad hominem*[2]. Dar s-ar putea oare altfel, când d-l doctor pornește atacuri împotriva profesorilor pe tema competenței și conștiinciozității și când d-sa, fost ministru, atacă un coleg, actual ministru, pentru o vină pe care d-sa cel dintâi nu a ocolit-o?

Am fi fost bucuroși să-l ascultăm pe d-l doctor vorbind ca om al școalei. Ar fi putut spune anumite lucruri în legătură cu facultatea de la Chișinău, cari încă nu s-au spus, dar cari trebuiau spuse. D-sa a preferat să vorbească în el omul politic; pe care, de circumstanță, l-a înlocuit cu Tartuffe. Regretăm!

## Facultatea tradiției ortodoxe

S-a publicat în „Monitorul oficial" lista catedrelor înființate la noua facultate de teologie din Chișinău. Ea este instructivă. Căci, din distribuirea materiilor de studiu și din alegerea lor, se desprinde spiritul care a dominat la conceperea noului așezământ științific. Temerea noastră, exprimată și cu alte prilejuri, că se va urma fără spirit critic tipicul facultăților existente – cari funcționează cum știm –, scăpându-se din vedere că stăm în fața unui rar prilej de a pune pe baze vii și rodnice învățământul teologic superior, s-a realizat.

În adevăr, ce aduce nou facultatea de teologie basarabeană? În afară de o catedră de literatură, foarte la locul ei, între altele, și pentru că ancorează preocupările tinerilor teologi în realitatea actuală, mai nimic. Ce trebuia să reprezinte facultatea din Chișinău? E simplu; în primul rând, legătura cu Ortodoxia rusească. Ortodoxia noastră a pierdut legăturile cu tradiția. Fie cea greacă, fie cea slavă, fie, în sfârșit, chiar cea românească. Noi nu mai mergem la izvoare, nu numai prin legăturile *de fapt*; ci nici măcar prin cele științifice. Teologii noștri nu mai cunosc limbile cari interesează direct literatura religioasă.

Credeam că la Chișinău se va organiza în primul rând o serioasă secție filologică; tocmai pentru că Chișinăul trebuie să ne dea facultatea tradiției ortodoxe. O secție filologică cu serioase studii de greacă, latină, slavă și ebraică. Orice viitor teolog să cunoască *în scris* și *în vorbit* una din aceste limbi. Așa ar fi pus

din nou în contact direct Biserica noastră, cu tot trecutul religios al Orientului, care face parte integrantă, *actualmente chiar*, din structura noastră spirituală. S-a gândit cineva la acest lucru – *unul* numai din multele lucruri noi, ce trebuiau realizate la Chişinău? Nimeni. Nu există, în lista publicată a catedrelor, nici măcar o conferinţă de slavă veche sau modernă.

Bănuim motivele: orice aluzie numai la vechea stăpânire rusească trebuie să dispară! E o copilărie. Şi o teamă exagerată. Spiritual şi politic e pentru noi o datorie să nu pierdem contactul cu Răsăritul. Toată Europa e de 50 de ani falsificată, dar şi fructificată de spiritualitatea rusească. Noi, la porţile Rusiei, primim cunoştinţa acestei formidabile culturi cu un enorm ocol de loc şi de timp, prin Berlin şi Paris. Nu e ridicul?

Ştim, nici Ortodoxia noastră, nici metafizica noastră populară nu sunt de origine sau de structură rusească. Şi nici nu trebuie să fie. Dar însemnează asta că trebuie să tăiem legăturile cu această cultură? Fals şi îngust văzută problema, domnilor universitari!

## Tot despre facultatea Chişinăului [II]

O încunoştinţare pornită de la decanatul Facultăţii de Teologie din Chişinău anunţă pe studenţi că s-a contramandat deschiderea cursurilor. Băieţii nu vor mai veni, deci, la 1 noiembrie, ci vor aştepta o nouă înştiinţare.

Am vrea ca ministrul Instrucţiei să acorde acestui aviz, în aparenţa anodin, toată atenţiunea necesară. Dacă nu se redeschid cursurile la 1 noiembrie, aceasta se datorează faptului că facultatea nu e în stare să-şi reia activitatea.

Ştim, d-l doctor Angelescu nu are multă simpatie pentru înalta şcoală a Chişinăului. Nici noi nu am avut. Am aminti rezervele exprese pe cari le-am făcut, mai ales cu privire la structura ei. Dar nu e vorba de asta. De îndată ce şcoala s-a înfiinţat prin lege şi – de bine, de rău – a funcţionat un an, ea trebuie să continue. Este o chestiune de prestigiu şi ar fi primejdios ca prestigiul statului nostru să sufere vreo atingere pe o chestiune aşa de delicată, mai ales în noile provincii. Şi, pe urmă, nu trebuie să se strecoare în inima basarabenilor nici o îndoială că cineva le-ar duşmăni succesul obţinut cu facultatea, succes aşa de scump sufletului lor.

Cercurile oficiale ar fi de părere să se continue încă un an regimul acesta de provizorat, cu profesori suplinitori, până când se va modifica legea de organizare a facultăţii. E imposibil. În regimul acesta, profesorii de anul trecut, şi între ei elemente cu deosebire valoroase, nu mai pot funcţiona; căci ei nu se pot stabili la Chişinău atâta timp cât nimic nu e sigur, şi nici nu se pot deplasa săptămânal pentru 8 000 lei pe lună.

D-l doctor Angelescu pretinde că nu poate admite să se numească profesorii altfel decât în condiţiile obicinuite. În principiu, are dreptate. În speţă, nu; pentru că facultatea, fiind nou înfiinţată, legea veche nu se poate aplica: lipseşte corpul

profesoral. O universitate nouă își formează corpul profesoral după dispoziții speciale. Asta a fost și necesitatea din care s-a născut legea d-lui Petrovici. Nici nu se poate vorbi dacă e bună sau rea: ea e pur și simplu necesară.

Credem, prin urmare, că ministrul e dator să asigure facultății Chișinăului funcționarea normală; și, pentru aceasta, să procedă neîntârziat la consolidarea situației după indicațiunile legii. Altă soluție nu există. Are d-l ministru una? Să auzim!

Dar Chișinăul nu poate aștepta!

## Academia de la Iași

Adunarea eparhială a Arhiepiscopiei Iașilor a dat un vot a cărui semnificație a scăpat presei. S-a hotărât, anume, ca în capitala Moldovei să se înființeze o academie teologică.

Academii teologice se pot înființa multe în țară. Legea sau, mai exact, proiectul de lege pentru reorganizarea învățământului teologic (despre care toți spun că e făcut de mine, când dau peste vreo prostie sau peste vreun articol pe care nu-l înțeleg; sau că e făcut de ei, atunci când alții bagă de seamă că sunt lucruri bune în el) prevede 18 asemenea academii; câte una în fiecare eparhie.

Academia de la Iași cată însă a fi altceva. Ieșenii au o mare durere. Faptul că a treia facultate de teologie s-a înființat la Chișinău, și nu la Iași, e resimțit pe malul Bahluiului ca o insultă aproape personală. A fost pe vremuri o agitație în jurul acestei chestiuni, pe care publicul probabil că nu a uitat-o încă. De aceea, adunarea eparhială, hotărând înființarea unei academii la Iași, a încercat să repare o nedreptate care acolo e socotită istorică.

Pe vremuri, am protestat și eu împotriva facultății de la Chișinău. Nu însă pentru că era la Chișinău, ci pentru că planul ei de organizare nu mi se părea potrivit. Îmi aduc aminte că am avut chiar un schimb de vederi în această chestiune, schimb de vederi rămas fără urmări, cu P. S. părinte mitropolit.

Acum, iată-l pe Prea Sfințitul Pimen în pragul academiei teologice de la Iași. Nu putem decât să-i dorim succes. Dar academia ieșeană vrea să însemneze o etapă în învățământul superior teologic. Și mai ales aci se leagă adevăratul interes pentru încercarea Prea Sfințitului părinte.

Va fi această nouă școală încă o facultate de teologie? E prea puțin. Căci împotriva acestei concepții rămân valabile obiecțiunile pe care le-am ridicat împotriva facultății de la Chișinău și pe care, până acum, nimeni nu le-a răsturnat.

Dacă Iașii vor în adevăr să-și „ia revanșa" asupra Chișinăului, să facă ceva mai bun decât au înțeles să facă basarabenii. Se poate face. Nu sunt bani de-ajuns? Arhiepiscopia e nevoiașă? Nici nu e nevoie de bani prea mulți. Sunt atâția oameni de treabă care ar fi dispuși să muncească, gratuit chiar, numai să vadă începându-se ceva bun. De ce nu se apelează la ei?

# Capela Universității

Ne încreștinăm – desigur. Dar mai mult pe de lături. În inima treburilor întârzie încă oameni pentru care religiozitatea e o rămășiță a trecutului, dacă nu cumva o slăbiciune a minții. Căci, iată, un prieten îmi atrage atenția asupra faptului, în adevăr semnificativ, că în planurile noii Universități din București lipsește orice indicație pentru capelă.

Marele bloc al Universității e aproape gata. Când se va fi sfârșit de stricat frumoasa fațadă, liniștită și armonioasă, dinspre statuia lui Mihai Viteazul, se va proceda la începerea lucrărilor din complex. Pe actuala stradă a Academiei, peste sala Liedertafel, până la Biserică. Dintr-o zi se va întinde acest complex, legându-se la colțul străzii Enii cu Școala de Arhitectură.

Dar capelă universitară tot nu vom avea. Pentru că, la Universitate și la minister, au cuvânt numai oameni „moderni". De ce să ne mai mirăm că nu vom avea o capelă a Universității, atunci când știm că planurile viitorului complex de clădiri exclud din Universitate până și Facultatea de Teologie! Da, da, Facultatea de Teologie nu va fi găzduită în noul local. I se va face, probabil, rost pe undeva, mai pe la marginea orașului – așa ca studenții teologi să nu se amestece cu ceilalți. Căci teologia nu e... „știință". Iar religia e un lucru eminamente neserios.

Nu s-a spus acum câțiva ani, cu prilejul unor cursuri în care se atacau probleme religioase: „asta e escrocherie"? E adevărat, cel care spunea nu era decât un biet dobitoc, acru, sterp, veninos și cu ochelari; iar de atunci el însuși a început să se ocupe („pentru că se cere", probabil) cu asemenea lucruri neserioase. Vorba e că s-a spus. Și asta e suficient pentru a caracteriza o situație.

La urma urmelor, au dreptate. Într-o universitate „științifică", în care sociologia este ocupație serioasă, teologia nu are ce căuta; iar religia, și mai puțin. Să o dăm, deci, afară. Facem mai întâi loc pentru specialitățile noastre; și mai apoi ne dăm și noi impresia de titani: expulzăm pe... Dumnezeu.

Bieții oameni! Și d-voastră ați vrea poate să protestăm împotriva unor așa de nevinovate îndeletniciri. Nu e capelă la Universitate? Ei, și? Cine pierde? Capela – sau Universitatea?

# Evaziune

Pentru a nu știu câta oară, studenții de la teologie înaintează locului în drept un memoriu, prin care revendică pentru ei dreptul de a se înscrie și la Facultatea de Drept sau Litere. Legea actuală prevede această posibilitate numai cu trecerea unui examen de diferență, care este așa de complicat, încât, practic, echivalează cu interdicția. Ei cer, deci, să se treacă peste această prevedere legală.

Nu trebuie să ne înşelăm singuri. Studenţii teologi încearcă o evaziune în masă din domeniul teologiei. Foştii seminarişti nu mai sunt mulţumiţi cu perspectivele pe cari li le oferă haina preoţească şi vor să plece care încotro o vedea cu ochii. E un fenomen oarecum analog cu cel al învăţătorilor cari, acum câţiva ani, se „activau" trecând în rândurile armatei.

Cum se explică împrejurările acestea? În două feluri. Întâi, prin lipsa de prestigiu a tagmei preoţeşti. Preotul a scăzut în ochii oamenilor. În aşa măsură, încât slujitorii altarului sunt din ce în ce mai stingheriţi de „meseria" lor şi caută să o ascundă. Portul preoţilor suferă, din această pricină, modificări fanteziste, toate având de scop a face să se confunde îmbrăcămintea preoţească cu cea a mirenilor. Până când, unii mai îndrăzneţi îmbracă pur şi simplu „straiele nemţeşti", ale noastre. Preoţii sunt încântaţi dacă le spui „domnule". Cât despre soţiile lor, care din ele mai acceptă să le spui „coana preuteasa"?

În al doilea rând, tendinţa de evaziune a teologilor se explică prin mizerabila educaţie care se primeşte în seminarii. Viaţa din aceste instituţii e din ce în ce mai lipsită de duh creştinesc. Seminariştii sunt orice – afară de creştini. La ieşirea din şcoală, tinerii aceştia duc cu ei oroarea de haina preoţească şi de trebile Bisericii. Nu e nici o exagerare. Ci adevărul adevărat.

Să ne mirăm, deci, că, astăzi, ei cer din nou dreptul de a fugi de preoţie? Nu. Ci să le acordăm acest drept. Preot cu forţa, apostol de nevoie sunt aberaţiuni. De îndată ce seminariile nu ne pot câştiga suflete şi energii pentru Biserică, să-i lăsăm pe aceşti tineri să-şi vază de treabă. Bisericii nu-i pot fi, în orice caz, de folos. Şi să rămână numai cei cari îşi simt în adevăr chemarea. Cei în cari această chemare nu este înfrântă nici chiar de regimul seminariilor noastre.

## Toleranţă şi Biserică

D-l profesor Iorga publică, sub titlul *Spre clericalism*, un substanţial articol asupra Facultăţii de Teologie. Iată acest articol:

„Sfântul Sinod vrea să aibă un control asupra Facultăţii de Teologie din Bucureşti şi doreşte chiar să aibă parte decisivă în numirea profesorilor. O hotărâre s-a şi luat în acest sens. E explicabilă: liberată, Biserica tinde să domine, să-şi lărgească domeniul, să impuie, să creeze.

Numai, atunci mergem cu paşii iuţi la separaţie. Căci nu pot fi facultăţi de mai multe feluri cu mai multe legi. Vrea Sfântul Sinod un seminariu superior? I-l dăm. Vrea o facultate? Pe aceea însă o păstrăm în legile noastre.

Şi să ni se dea voie: şi *cu spiritul nostru*, larg şi tolerant."

Ştiu că domnul profesor, ca om de gând, nu se sperie de cuvinte. Îmi voi spune, deci, gândul întreg, fără reticenţe, fără înconjur şi fără explicaţii cari – dată fiind persoana căreia se adresează – ar fi de-a dreptul ofioase.

D-l profesor Iorga crede că, de îndată ce Facultatea de Teologie aparţine Universităţii, ea trebuie păstrată în legile şi cu spiritul tolerant al acesteia.

E clar, e vorba de spiritul tolerant al Universității. Și iarăși e clar, nimeni nu poate impune Universității un alt spirit decât cel de toleranță.

Numai că, vedeți, Facultatea noastră de Teologie nu numai că e ortodoxă, dar dă Bisericii Ortodoxe preoți. Legătura între Facultate și Biserică este astăzi așa de strânsă, încât există situații ecleziastice, cari nu pot fi deținute decât în virtutea unui titlu acordat de Facultate.

Așa că Universitatea poate fi tolerantă (și chiar trebuie să fie); dar Facultatea de Teologie e și a Bisericii; și Biserica nu poate fi tolerantă.

Nu vorbim pentru d-l Iorga, a cărui înțelegere a spiritului instituțiilor e, desigur, unică la noi; cu d-sa ne bănuim de acord. Vorbim însă pentru „moderniștii" și „civilizații" Bisericii, dintre cari câțiva s-au cuibărit și la Facultatea de Teologie. A fi ortodox sau catolic și a fi tolerant este o aberație; care nu repugnă doar celor cari nu știu ce e Biserica. Toleranți pot fi, cel mult, protestanții, cari cred întru Dumnezeu abstract și câteodată nici măcar atât; nu noi, cari mărturisim existența unui Dumnezeu viu, nu după capul și simțirea noastră, ci după învățătura aspră și fără greș a Bisericii; pe care nu o cumpănim și nu o trecem prin ciurul judecății noastre – betege, întru cât omenești –, ci o acceptăm pur și simplu.

Universitatea poate să-și păstreze o facultate de teologie cu spiritul ei larg și tolerant – dar nu o facultate de teologie ortodoxă. Ci una... „științifică"; unde să fie ortodocși, catolici, protestanți, baptiști sau mai știu eu ce. Unde să se simtă la îndemână și spiritul larg, și toleranța de care – din punct de vedere al Universității – cu drept cuvânt vorbește d-l profesor Iorga.

„Mergem cu pași iuți la separație"? Ne pare rău, dar, dacă nu se poate altfel, mergem! De ce nu, adică?

Pentru Biserică, necesitatea de a controla învățământul teologic este absolută. Nu numai pentru că nu e învățătura în afară de Biserică, dar pentru că, practic vorbind, e primejdios și nelogic ca învățătura să se predea în afară de știrea ierarhiei bisericești.

Prin urmare, situația se precizează în modul următor:

Facultatea e a Universității. Dar Universitatea lucrează în spirit de toleranță.

Facultatea e însă ortodoxă. Deci, a Bisericii. Și Biserica nu „tolerează".

Încheiere:

sau Universitatea acceptă controlul Bisericii în ce se leagă de Facultatea de Teologie;

sau Biserica retrage creditul ei Facultății de Teologie Ortodoxă, dacă aceasta vrea să fie cu orice preț tolerantă.

O a treia posibilitate nu există.

Iar ce va urma după asta nu interesează, deocamdată. Interesează clarificarea situației.

# 7. CONFESIUNILE

## A. Uniatismul

### Problema confesională în România

În noua Românie, de care aşa de încet luăm cunoştinţă integrală, pentru că, între altele, atât de puţin se agită problemele mari cari o interesează, şi cari numai din când în când iau un aspect politic, şi, deci, trec spoite şi micşorate în cadrul de preocupări al ziarelor, începem a cunoaşte, a bănui mai mult, o mare chestiune confesională. Ţin s-o notez aici, şi nu să-i aprofundez originea şi dezvoltarea, ca un cronicar conştiincios, care nu urmăreşte alt interes decât realităţile, aşa precum i se prezintă.

În vechea Românie, nu cunoşteam o chestiune confesională. De aceea, poate nici spiritul de toleranţă al românilor n-a fost pus la încercare; spunând aceasta, n-aş vrea să fiu înţeles greşit. Masa ortodoxă, prin însăşi esenţa acestei religii, este perfect tolerantă şi admite cea mai deplină libertate. Dar conducătorii statului, cari aveau, pentru interesele lor politice, în mână organizarea Bisericei şi conducerea ei, ar fi putut să manifeste intoleranţa lor pe deasupra spiritului public.

Astăzi Ardealul îşi macină mândru, în izolarea lui, problemele, îşi tăinuieşte cu gelozie secretele vieţii şi n-a adus încă pe platforma vieţii române patimi cari fierb, nu a arătat nici toată strălucirea aurului, nici toată adâncimea şi întunerecul munţilor săi.

Politica strânsese Ardealul sub un steag unic. Cultura Blajului unit îi dăduse culoarea; de acolo pornea şi ideologia mlădioasă, dar tenace, care a caracterizat

pe mulţi dintre conducătorii ardeleni, chiar neuniţi. Păstrând cu grijă patrimoniul limbei, uniţii au dat pontifului din Roma o parte din ceea ce datorau împăratului. Era un dar înţeles, către ceva mai apropiat poate decât împăratul; legătura spirituală s-a prefăcut repede în una lumească, iar reprezentanţii rituali ai Romei printre români au simţit repede o solidaritate integrală cu Roma, care a rămas aşa şi după ce condiţiile politice sau culturale s-au schimbat. Din inerţie? Cui îi plac formulele va pune-o pe aceasta. Nouă nu ne spune nimic, căci ceea ce trăim încă e viaţă reală, e o continuă pregătire a viitorului, viitorul însuşi.

Sub aripa plină de bogăţie şi foarte deschisă a Romei catolice, cei cari caută acolo primul cuvânt de ordine în viaţa lor spirituală *întreagă* găsesc inspiraţii care interesează adânc viaţa noastră de stat. Înainte era bine *aşa*, acum e de văzut cu grijă dacă mai este bine. O coborâre liniştită în adâncurile conştiinţei va lumina, desigur, spiritele drepte şi înţelegătoare asupra deosebirei care este între confesiune şi stat. Dar, până la această coborâre, care încă nu s-a produs, toată vigoarea de gândire pe care cultura solidă a catolicismului şi-a implântat-o la noi împrăştie un fel de a gândi, care pune la dedesubturile vieţii noastre politice o adâncă deosebire de gândire. Ardealul nu şi-a spus încă cuvântul în marile probleme ale ţării. Ele îşi aşteaptă colaborarea şi abia când el va veni, şi trebuie să vie, vor începe a fi rezolvite. Şi, pentru că noi credem în această necesitate, aşteptăm cu grijă să vedem *cum* va veni Ardealul şi ne trudim să-i urmărim şi să-i înţelegem forma de viaţă spirituală şi mentalitatea lui, neclară încă nouă, [celor] de aici.

Sunt multe ascunzişuri în viaţa de dincolo. Relaţiunile cu catolicismul, mai ales în ceea ce are el extrareligios, sunt de acest gen tainic, şi anumite legături, ca şi anumite disensiuni ale celor mai aleşi dintre conducătorii politici ai Ardealului, dau foarte mult de gândit, cu atât mai mult cu cât aceştia sunt mai cu grijă tăinuitori ai preocupărilor lor confesionale.

Acum se fierbe concordatul, impus nouă nu ştim de cine şi nu ştim de ce; el este foarte dorit, pătimaş dorit, poate chiar în revoltătoarea lui formă actuală, de mulţi dintre fruntaşii Ardealului românesc; sunt, [aşa]dar, cei de dincolo prinşi de o problemă care-i interesează adânc şi pe care n-au putut să o uite pe vremea, nu prea depărtată, când se trata atât de mult dorita fuziune. Nici un semn în acele tratative n-a amintit grijile acestea. Pentru că problemele confesionale sunt dincolo considerate ca în afara politicei? Desigur nu, pentru că nu e aceasta realitatea. Pentru că simţeau la noi lipsa de interes? Ar fi fost o bănuială sprijinită numai pe o observare superficială şi pe aspectul gazetăresc al vieţii noastre, şi cu atât mai puţin justificată, cu cât partidul ţăranilor români nu poate fi indiferent acestor probleme, când ele se pun.

Interesul ţăranului nostru, e drept, este plin de discreţie, e fără umbră de prozelitism şi nu se ridică niciodată la violenţă, decât dacă ar fi de apărat un patrimoniu intim. De aceea, la suprafaţa acestui partid de mase stau adesea cavaleri şi teoreticieni cu nobile intenţii, dar depărtaţi de spiritul adânc al celor pe cari cred că-i reprezintă. Aparenţele pot înşela şi greu ne vine a crede că educaţia catolică a unora măcar dintre fruntaşii ardeleni li se [va] fi lăsat înşelată de

aparențe. Noi credem mai lesne că problema a fost cu grijă tăinuită, pentru ziua când, în toată vigoarea, se [va] putea acționa pentru o strălucită rezolvare a ei.

În orice caz, scoaterea la lumină a acestei probleme, deși putea să creeze o piedică mai mare pentru fuziune decât acele înfățișate publicului, trebuia făcută.

Faptul că nu a fost făcută ne umple de îngândurare pentru viitorul acestei țări, în care se prepară atâtea surprize, cu atât de mare grijă păstrate.

Semnele acestea ne duc spre izvoare de influență străine, dar ne arată și cât e de mult întărită influența acestor izvoare la noi. Noi credem că nu trebuie să mai lăsăm în umbră problema confesională și că o limpezire a ei, cu prețul unor sacrificii, trebuie făcută cu vigoarea și cu calmul pe care marile probleme le cer.

# Confesionalismul

Sunt abia câteva săptămâni de când, în pagina a treia[1] a acestei foi, se atrăgea atenția asupra primejdiilor grave pe cari le închide pentru viața noastră politică problema confesională[2]. Articolul a trecut aproape neobservat. Doar o nedumerită ridicare din umeri din partea câtorva. Și atât. Se continuă a se acorda, în țara noastră, problemelor religioase aceeași neînțelegere care, dintr-o încăpățânare a comodității, crede că cea mai convenabilă atitudine e aceea a ignorării. Chiar publicații mai subțiri, pentru cari mânuirea ideilor e stăruitor dorită, ca un punct de onoare, repetă astăzi vechea prostie ciocoiască după care țăranul ar fi numai superstițios și ateu. Să se miște, în adevăr, la noi viața religioasă numai pe un plan așa de coborât? Și să rămână ea, în adevăr, circumscrisă în acest domeniu, din care manifestări directe sunt excluse?

Cel care publica în această foaie articolul amintit mai sus nu bănuia, probabil, că întâmplările îi vor da așa de curând dreptate. Iată, în adevăr, că, din Ardeal deocamdată, vin semnele războirii. Congresul ortodox de la Sibiu nu s-a spart fără urmări imediate.

În acest început de activitate politică, în care întâmplările senzaționale se îngrămădesc ca berbecii, gazetele sunt pline de știri și comentarii în jurul unei eventuale rupturi în Partidul Național, pe o temă confesională. Este absolut indiferent dacă problema religioasă stă efectiv la baza acestor neînțelegeri. Destul că asemenea probleme sunt puse în față.

Să amintim că viața noastră dinainte de război nu a cunoscut asemenea întâmplări. „Scandalurile religioase" pe cari le-a înregistrat istoria noastră politică se reduceau la chestiuni de persoane agreate sau nu, din motive adesea străine religiei. Erau conflicte provocate de incorectitudini personale – reale sau de-a dreptul inventate. Fondul religiozității însuși, în dogmă sau în răsfrângerea sufletească a dogmei, rămânea departe de lupte. Ba, ceva mai mult, se părea că chiar nevoia de păstrare neatinsă a acestei religiozități era pricina – adevărată sau numai aparentă – a acestor conflicte.

Lipsa de amestec direct al motivelor religioase în viaţa publică a Vechiului Regat era urmarea firească mentalităţii ortodoxe. Orientarea extramundană sau, în limbaj propriu, spirituală a acestei religii, caracterul personal al actului religios făceau inutilă, pe de o parte, organizarea în scopuri politice a Bisericii, pe de alta, introducerea unor elemente de viaţă strict interioară în legăturile profane dintre oameni.

Fără a încerca să analizăm problema în elementele ei exhaustive, trebuie să notăm că noua atmosferă religioasă de la noi se datoreşte, în linii mari, contactului direct cu mentalitatea apuseană. Acest contact s-a luat pe două căi: o dată, prin unirea cu Ardealul; a doua oară, prin pătrunderea unora dintre teologii noştri în viaţa apuseană. Să observăm totuşi că, pe când Ardealul aduce forme vii de viaţă, cari – bune sau rele – trebuiesc contate în calculele noastre de viitor, pentru că sunt fapte, teologii europenizanţi, lipsiţi ei înşişi de o viaţă religioasă proprie, nu au adus din călătorii decât forme nedigerate de organizare, cari vor fi la locul lor acolo unde sunt crescute organic, dar cari nu au nici o legătură cu aşezarea noastră sufletească. Cel puţin o legătură care să se vadă.

ARDEALUL. Se obişnuieşte a se afirma că elementul ofensiv în neînţelegerile religioase de peste munţi îl formează Biserica unită[3]. Aparenţele sunt, în adevăr, toate pentru această teză. Nu doară că deosebirile dogmatice între uniţi şi ortodocşi ar fi aşa de fundamentale. Dar structura unei religii nici nu este determinată numai de dogmă. Ci, mai degrabă, în dogmă intră, ca motiv constituent, ethosul rasei, în care apare o anumită formă de viaţă religioasă. Biserica de Apus poartă cu ea pretutindeni valorificarea lumească a creştinismului şi, ca atare, imixtiunea principiilor de organizare religioasă în viaţa publică. E bine sau e rău? E bine, de pildă, ca grija pentru mântuirea oamenilor să fie lăsată tocmai Bisericii acelui Petru care dormea în noaptea tragică de pe Muntele Măslinilor? Ajută, în adevăr, spiritualizării omului îndreptarea interesului nostru către uşurarea legăturilor din viaţa lumească? Sunt – alături de atâtea altele – întrebări care interesează numai în al doilea rând problema de aci. Important e faptul brut al acestei orientări lumeşti.

Nu se poate spune că uniţii stau departe de această concepţie. Uniţi sau de rit latin, catolicii pretutindeni una sunt. Este doar cunoscută autoritatea fără discuţie şi *fără limite* de care se bucură papa; să nu fie decât acest element, şi încă el e destul de semnificativ. Dacă, în adevăr, uniţii nu ar reprezenta pentru Biserica – nu pentru religia – catolică decât o formă hibridă, de ce nu se încearcă o convertire a lor totală? De ce interdicţia pentru misionari de a face pe uniţi să treacă cu totul la ritul latin? De ce perpetuarea voluntară a acestor forme mijlocii, dacă, în adevăr, Răsăritul e fundamental „schismatic"? Pentru că, probabil, uniţii sunt suficient adaptaţi mentalităţii şi structurii sufleteşti catolice.

Iată, dară, că se poate pune, în adevăr, în seama uniţilor – adică în seama tendinţelor de prozelitism şi de dominare a Bisericii catolice – introducerea elementelor religioase în viaţa publică.

Dar să fie oare ortodocșii din Ardeal scutiți cu totul de această vină? Să ne fie îngăduit a ne îndoi. Ortodoxia ardeleană e ea însăși departe de a-și fi păstrat neschimbate caracterele. Ceva din „moralismul" șcientist al dreptului și religiei naturale s-a strecurat și aci. Nu vreau să insist, *dar să spună Sinodul nostru dacă statutul lui Șaguna este în tradiția strictă a Ortodoxiei.*

Ardealul stă în fața noastră încă nepătruns. Și va trece vreme până când moștenirea lui să ne fie lămurită.

VECHIUL REGAT trăiește încă, în aparență, în marginea acestor frământări. În fapt însă, sămânța unei laicizări a vieții religioase – care e condiția suficientă a introducerii motivului religios în viața publică – a fost deja aruncată.

Pricina acestei noi orientări stă în primul rând în sărăcia spirituală a unora din teologii noștri. Nemaifiind în stare să puieze din adâncurile vii ale conștiinței lor religioase, ei încearcă diversiunea rosturilor sociale ale Bisericii. Să amintesc, de pildă, că sunt astăzi teologi pentru care monismul lui Haeckel este ultimul cuvânt al religiozității? Cu toată neverosimilitatea lui, lucrul este riguros exact. De aci și până la „înfrățirea popoarelor prin biserică" – cine a acoperit cheltuielile ultimului congres de la Sinaia? – nu mai e decât un pas. Fenomenul merită în adevăr toată atenția noastră. Religia vrea să străbată și să coloreze viața societății noastre tocmai în formele ei cele mai sărace. Chestiunile de persoane sunt întotdeauna penibile. Dar urmăriți mișcarea de la Asociația Creștină a Tinerilor. Și după ce vă veți fi încredințat cât de puțină și cât de superficială religiozitate se închide în toată cazna de „lecturi biblice" și de „ajutorare socială", cercetați un moment numai cine sunt conducătorii. Cu greu se va găsi unul care să nu fie *complet indiferent* sub raportul religios și care să nu creadă că rosturile Bisericii și ale religiei sunt de natură cooperativă cu cele ale poliției.

Știm că împotriva acestui punct de vedere se va face valabilă atitudinea civilizatoare, care identifică „Apusul" cu „săpunul". Pentru cei care nu au început să se spele decât din momentul în care au avut prilejul – iarăși: plătit de cine?... – să treacă granița, argumentul poate să fie valabil. Să nu insistăm.

Să lăsăm dară nehotărât dacă așa e mai bine sau mai rău; să subliniem însă: și în acest fapt tendința consta, absolut nouă față de viața noastră dinainte de război, de a scoate religiozitatea din individ și de a o amesteca în legăturile noastre publice de toate zilele.

E lesne de înțeles că, cu aceste elemente nouă, conflictele având la bază neînțelegeri de natură religioasă își au... viitorul asigurat.

Că situația nu se pricepe în toată însemnătatea ei, se vede și din faptul că oameni cu răspundere în stat cred astăzi că pot ințeți neînțelegeri confesionale pentru foloase politice imediate, pe de o parte; iar pe de alta, că este cu cale a se înlesni legături cu Apusul prin sacrificarea ființei noastre bisericești, care cel puțin atâta bun a avut, că nu ne-a învrăjbit.

Dar e aci un motiv mai mult ca lucrurile să fie spuse deschis.

# Ortodoxia văzută de un catolic

*Léo Thévenin* a stat o vreme printre noi. Plecat înapoi în Franța, a scris o carte: *La robe sans couture* (Ed. „La vraie France"), în care încearcă să ne zugrăvească așa cum ne-a înțeles. „Haina fără cusătură" e cămașa Mântuitorului. Se înțelege ușor, deci, încotro merg preocupările d-lui Thévenin.

Problema e din cele mai delicate: un fel de comparație, am zice, între Ortodoxie și catolicism. Către acesta din urmă i se îndreaptă, evident, simpatiile. Dar rareori am cetit o mai subtilă, mai respectuoasă și mai simpatică analiză a Ortodoxiei noastre *vii* decât în această carte. D-l Thévenin oferă spectacolul rar al unui catolic cu înțelegere pentru elementul istoric al oricărei religii, renunțând implicit la universalismul dogmatic și, deci, aprioric al creștinismului latin. Excelența catolicismului, autorul nu o vede în perenitatea și în apodicticitatea dogmei, ci în principiul autorității, care organizează în Biserica de Apus comunitatea credincioșilor. Cu aceasta, d-l Thévenin descoperă armătura catolicismului, lăsând loc elementului psihologic și contingentului, e drept. Dar cât câștigă această religie în umanitate!

Pentru această întreagă discuție și teorie, cadrul îl formează romanul de dragoste al unui francez cu o româncă, remarcabil prin construcție și prin puritate. Dacă maniera de analiză sufletească nu ar aduce prea tare aminte pe Durtal din *La cathédrale* a lui Huysmans – și dacă autorul nu ar fi, uneori, față de noi, românii, excesiv de binevoitor –, mai că nu am avea... nimic rău de spus de această carte, rară în sănătatea ei spirituală. Ba da! Am propune, de pildă, reducerea a cel puțin 20 de pagini, de la fila 219 înainte, unde o pledoarie artificială pentru ritul unit distonează cu tot conținutul romanului, sincer, viu, lipsit de prejudecăți și de intenții piezișe.

# Despre păcatul disprețului

„Unirea" de la Blaj nu se poate împăca cu gândul că există și o Biserică Ortodoxă. A avut, totuși, două veacuri timp ca să se convingă. De ce nu vrea să o facă cel puțin de acum înainte?

Iată, ultimul număr al acestei foi săptămânale e iarăși plin de înțepături[1]. Ni se vorbește de fondurile Ortodoxiei „stockholmiane" al Ministerului Cultelor, de faimosul – de ce faimos? – Sinod ecumenic (ecumenic cu ghilimete), despre programul destul de provincial al acestui Sinod, sau, în altă parte, iarăși, despre dominanța Ortodoxiei. Într-un stil al cărui respect de însăși persoana scriitorului nu l-am dori nici dușmanilor noștri, cu întorsături de frază ca: „Ci-că activitatea lui..." și altele.

Vai, părinte redactor, dacă te-ai fi gândit vreodată cât de greu e să înțelegi făpturile lui Dumnezeu și cât de ușor e să insulți, ai pregeta, de bună seamă, cu

ocările și cu disprețul acesta superior, care – așa mi se pare mie – este și el un păcat.

Obiceiul e mai vechi la „Unirea" din Blaj; el rămâne pentru mine, totuși, neexplicabil. Personal, mă cinstesc cu prietenia unui însemnat număr de catolici, personalități eminente în domeniul gândirii și al practicei romane; din toate părțile: de la Tamisa la Tibru, de la Rin peste Escaut, la Sena. Dar mă fericesc că, printre aceștia, oameni dezagreabili nu am întâlnit.

Desigur, romanii, chiar și cei mai sensibili dintre ei, lasă uneori să se strecoare sentimentul unei superiorități. E și explicabil. Pentru lumea aceasta apuseană, accentuarea, până dincolo de limitele convenabilului, a principiului autorității bisericești are și o parte bună: dă individului izolat un fel de siguranță de corp; care lipsește la noi, unde viața interioară e mai bogată, unde omul e mai singur – unde problematica e mai complicată și mai tulburătoare. Vasăzică, e dreptul lor să se creadă superiori, pentru că sunt mai liniștiți (după cum e dreptul nostru să-i judecăm – sub alte raporturi – cum o facem).

Dar am întâlnit și oameni cari vorbeau cu adâncă emoție de cu deosebire calda religiozitate răsăriteană, pe care unii din ei o cunoscuseră chiar în necăjitele și săracele mănăstiri valahe. Rămâne pentru mine neuitată după-amiaza anului trecut, în care, la Meudon, lângă Paris, unul din cei mai drepți închinători ai Romei papale făcu elogiul Bisericii noastre[2].

Și totuși, „Unirea" ne disprețuiește. Adânc; și de sus. Pentru că suntem răi sau nevoiași? Nu. Pentru că suntem ortodocși.

E cel puțin deplasat. Nu e nici măcar scuza talentului, căci acidul scrisului de acolo e doar acreală, iar veninul – doar un fel de borș răsuflat.

„Unirea" vrea să ne vadă fericiți – adică sub scutul Romei. Intențiile or fi bune; dar, de! părinte redactor, bine cu de-a sila nu se prea poate face. Cucernicia ta știi că nici Păcală, care tot valah era, n-a vrut să fie primar (și eu mă gândesc că parcă ar avea dreptate!). Deci, lasă-ne în plata Domnului.

Cât despre felul scrisului, el ar trebui schimbat; în chiar interesul bisericii pe care o reprezinți și pe care noi o respectăm.

# Biserica unică*

Confratele nostru de la „Biruința" din Cluj, d-l I. Paleologu, cercetează problema Bisericii greco-catolice, pentru a găsi soluția unificării vieții noastre religioase[1]. Cercetarea este făcută cu îndemânatică întrebuințare a textelor și duce la încheierea că, de îndată ce „unirea" de la 1698 a fost un fapt politic, și nu unul religios, cea mai simplă soluție a problemei noastre bisericești ar fi anularea, într-un fel oarecare, a acestui act politic.

* Cu prilejul studiului d-lui I. Paleologu, *Biserica unică română. Contribuții spre înfăptuirea ei*. 1926, Cluj. Tip. Bornemisa, 24 p., 20 lei.

Mărturisesc că, față de un studiu așa de pozitiv și de precis al datelor chestiunii, soluția îmi apare ca prea simplă. Evident, anularea actului din 1698 ar duce – *teoretic*, cel puțin – la restabilirea unității noastre religioase. Dar această anulare este ea astăzi în domeniul posibilităților imediate? Iată un fapt de care avem tot dreptul să ne îndoim.

Mai întâi, există astăzi între noi și uniți o tensiune care nu e de natură a încuraja apropierea. Ne dușmănim și disprețuim reciproc, și anume, din toată inima. Însuși d-l Paleologu, care dorește sincer împăcarea, tratează chestia „de autoritate". D-sa stabilește atitudinea dușmănoasă și nici pe departe creștină pe care unii din episcopii uniți au avut-o față de românii rămași dreptcredincioși. Eu nu vreau să contest afirmațiile d-lui Paleologu, căci doar textele sunt aci, în dureroasa lor elocvență. Dar întreb: la ce slujește amintirea cestor păcate, cari nu pot decât să indispună și să despartă într-o pledoarie pentru reînfrățirea Bisericilor? Desigur, nu putem cere tuturor să profeseze de fapt sentimentul de iubire și de împăciuire – asta e și o chestie de temperament; dar o anumită „diplomație" și mai ales obiectivitate se poate cere tuturor celor care văd necesitatea refacerii noastre religioase. Iată o exemplificare tipică a situației: acum, în urmă, am crezut că trebuie să scriem, în această foaie, câteva cuvinte în apărarea școalelor de la Blaj[2]; abia apărută foaia, iată pe un prieten din Ardeal, care îmi trimite o scrisoare de „sfaturi": rău fac că iau apărarea celor din Blaj și Gherla; că eu nu cunosc situația etc. Și îmi citează câteva întâmplări. Îngrozitoare. Din ele, corespondentul meu îmi trage sfatul de încheiere: să nu mai scriu pentru apărarea blăjenilor, care sunt niște răi.

Întâi, iubite prietene, eu nu am luat „apărarea" blăjenilor, ci am chemat lumea noastră la realitate, făcând-o atentă asupra unor elementare *datorii* ale ei. E o mică nuanță, care e bine să nu scape.

Pe urmă, oricine are dreptate... când vorbește singur. Faptele relatate de d-ta sunt, în adevăr, îngrozitoare. Dar, dacă ai fi stat de vorbă cu un unit, ai fi putut constata că și ei îți pun în față întâmplări tot așa de grave, a căror vină apasă asupra noastră, a ortodocșilor. Atunci? Atunci nici unii nu suntem mai buni decât ceilalți. Ne urmărim și ne îndușmănim adesea până la ură; și încă nu am auzit ridicându-se glasul care să cheme la pace.

D-l Paleologu dorește, ca și noi, Biserica unică românească. Dar unificarea aceasta, gestul spontan de abdicare a uniților e sigur că nu se poate produce în atmosfera actuală, înveninată de toate dușmăniile locale, pentru a căror înlăturare nu am găsit nici noi, nici ceilalți, lărgimea de spirit și inteligența necesare.

Dar să presupunem un moment că o prietenie frățească ar domni între uniți și ortodocși. Ar fi ea, în adevăr, suficientă, pentru ca anularea actului din 1698 să devină fapt? Eu zic, mai mult: să presupunem, prin imposibil, că toată ierarhia bisericească unită din Ardeal ar recunoaște originile pur politice ale unirii cu Roma și ar hotărî sărbătorește reîntoarcerea la vechea matcă a vieții noastre religioase. Ar fi, prin aceasta, realizată în adevăr unificarea?

Eu mă îndoiesc. Şi iată de ce: confesionalismul este o problemă ale cărei explicaţii stau în istorie. Suntem ortodocşi sau catolici nu în măsura în care suntem mai inteligenţi sau mai puţin inteligenţi, mai buni sau mai răi, mai creştini sau mai păgâni, ci în măsura în care suntem răsăriteni şi apuseni, reprezentanţi ai unor structuri spirituale deosebite şi ai unor tradiţii culturale deosebite. Chiar dacă catolicii de la Roma ar renunţa la „schisma" lor, sau chiar dacă noi am accepta punctul de vedere catolic, o religiozitate răsăriteană şi una apuseană, bine deosebite, nu ar înceta să existe. O astfel de unificare ar fi posibilă în teorie; în fapt, ea este inoperantă.

Evident, nu chiar aşa stau lucrurile cu „uniţii", căci, oricum, ei sunt români şi răsăriteni şi, deci, mai aproape de urzeala noastră sufletească. Desigur. Dar deosebiri există nu numai între uniţi şi noi. Ci chiar între ortodocşii ardeleni şi noi. Ultima lege bisericească votată de parlamentul trecut nu se potriveşte vieţii religioase a Basarabiei şi a Vechiului Regat. De ce? Ea e făcută de ardeleni – sau sub inspiraţie ardelenească – şi închide, ca atare, anumite elemente şi puncte de vedere protestantizante. Afirmaţia aceasta se poate dovedi oricând.

Iată, deci, că problema unificării vieţii noastre religioase e mai complicată decât s-ar crede. Sub deosebirile confesionale – şi adesea chiar acolo unde nu sunt asemenea deosebiri –, stau realmente deosebiri de structură spirituală, de înţelegere şi valorificare a vieţii.

Unificarea religioasă nu e o problemă cu care să începem; ci una cu care vom sfârşi. A forţa nota e şi inutil, şi primejdios.

Când viaţa noastră naţională îşi va reconstrui ritmul ei unitar, care fatalmente va fi de esenţă răsăriteană, toate manifestaţiunile sufletului naţional se vor dori după unificare. Atunci se va pune şi problema Bisericii unite. Şi se va rezolvi singură, în chip natural; fără siluirea nimănui şi fără jignirea nici unei coarde din noi.

E singura soluţie adevărată şi fecundă a problemei. Celelalte se pot încerca. Ele sunt însă artificiale şi mi-e teamă că mai mult vor strica.

## Pentru pacea confesională

„Cazul de la Hamba", unde fraţii noştri ortodocşi vor să deposedeze de casa preotului – şi mâne, probabil, şi de biserică – pe uniţi agită presa bisericească de peste munţi[1].

Întâmplările de acest fel sunt cu atât mai dureroase cu cât condamnarea lor nu poate încă aduna sufragiile tuturor oamenilor de răspundere. Căci, la orice încercare de aducere la realitate, ortodocşii obiectează că, la urma urmelor, ei nu fac astăzi, cu ajutorul jandarmului român, decât tocmai ceea ce au făcut uniţii timp de 200 de ani, cu ajutorul jandarmului kesaro-crăiesc.

O asemenea întâmpinare poate să fie valabilă în cazul unei duşmănii între cele două Biserici româneşti. Există această duşmănie? Din nefericire, ca nu e

decât prea evidentă. Vina i-o poartă ambele părţi: şi jactanţa dispreţuitoare şi jignitoare a unor feţe bisericeşti unite, şi ambiţiile brutale şi nesăţioase din partea celor alor noştri. Nu trebuie să se supere nimeni: eu am fapte precise, în sarcina unora, ca şi a celorlalţi, iar publicarea lor nu va face cinste nimănui.

Dar nu scriu ca să învrăjbesc. Ci ca să chem luarea-aminte a tuturor oamenilor de răspundere asupra unor ruşinoase lupte, cari pătează viaţa noastră religioasă.

Uniţii vor să ne fericească şi pe noi, punându-ne în umbra scaunului Sfântului Petru. O vreme au vrut să ne fericească cu de-a sila; acum, vor să ne strivească cu dispreţul. Să recunoaştem însă că astăzi vina cea mai mare nu e de partea lor: ei sunt – în cele mai multe locuri – reduşi la defensivă.

Noi, ortodocşii, vrem să-i scăpăm de… apostazie. (Aşa mă lămurea cineva!) Şi, pe urmă, îi mai bănuim că nu sunt destul de români. Să-i facem, deci, români; iar dacă nu se poate altfel, chiar şi cu parul.

Iată substratul luptei. Se agită, evident, şi ţăranii, credincioşii celor două Biserici. Dar de ce să nu fim sinceri? Religioase nu sunt motivele acestei fierberi decât sus, la conducători. Marea majoritate a credincioşilor sunt tulburaţi mai ales cu mijloace politice – în orice caz, extra-bisericeşti. Pentru orice om de răspundere, situaţia este intolerabilă.

Procesul unificării noastre religioase îşi va găsi, desigur, drumul cel adevărat. Dar nu după vrerea Sibiului sau a Blajului; ci după vrerea lui Dumnezeu – adică în chip natural. Violenţele, de o parte sau de alta, nu numai că nu ajută, dar strică acestei unificări. Ca să vorbesc pentru noi, graba ortodocşilor mă jigneşte: am impresia că ea pleacă dintr-un fel de teamă şi nesiguranţă interioară, neîncredere în puterile de viaţă şi de expansiune ale credinţei răsăritene.

Războirea aceasta trebuie să înceteze.

Biserica creştină românească – Ortodoxă şi unită – are alte lupte de purtat; mai grele şi mai urgente: lupta împotriva destrămării lăuntrice, lupta contra protestantismului şi a sectelor. Lupte cari trebuiesc purtate în tovărăşie frăţească.

Pacea religioasă va începe să fie realizată când se va găsi pentru ambele Biserici-surori un teren comun de acţiune şi de înţelegere. Nu ar putea fi stârpirea protestantismului – de sus şi de jos – acest punct de raliere a puterilor?

Ce zice Blajul şi ce zice Sibiul?

## *Pro… juventute mea*[1]

… Ah, dacă, cel puţin, d-l D. Gavrilă, care mă cenzurează în „Politica"[2], ar fi vrut să fie ironic! Dar nu, îl recunosc din scris, d-sa face parte din oamenii de bună-credinţă, cari refuză să mânuiască ironia. În perfectă convingere scrie d-sa, deci: „d-l Nae Ionescu, un tânăr…" ş. c. l. E bine şi aşa. Dar, vezi, tinereţea mea pare a fi de vină că, în problema, cu deosebire gravă, a frământărilor religioase din Ardeal, eu am dat „un sfat" care ar fi „şi straniu, şi inoportun".

Buna-credință m-a impresionat întotdeauna. Față de ea nu pot reacționa decât în dorința unei lămuriri cât mai complete. Să luăm, deci, lucrurile de la capăt.

Eu am constatat că agitațiile cari se întrețin pe teme religioase, dar din motive extra-religioase în viața publică ardeleană nu pot duce decât la o coborâre a spiritualității creștine, unite sau ortodoxe; și am adăugat că, față de dușmănia factice creată între cele două Biserici surori, trec în umbră primejdii care amenință de fapt viața noastră religioasă. Numeam această primejdie pe numele ei adevărat: protestantismul, și o indicam atenției oamenilor de răspundere.

Nu am dat nici un „sfat". Nu pentru că nu mi-ar permite „vârsta", ci pentru că socotesc stearpă orice acțiune de sfătuire pur și simplu. Indicam drumuri de acțiune, LA CARE SUNT EU GATA SĂ PARTICIP pozitiv, dacă e nevoie și de puterile mele, atâtea câte sunt. E bine să spunem odată răspicat că, în genere, aceasta e atitudinea noastră, a tuturor, aci, la „Cuvântul": nu sfătuitori sau monitori ai vieții publice, ci căutători de drumuri pe cari, la vremea lor, cei dintâi am fi gata să pășim.

Iată ce e cu „sfatul" meu; despre care d-l Gavrilă crede că ar fi „straniu și inoportun".

Să ne lămurim și asupra acestui punct. Eu am îndreptat atenția asupra protestantismului. D-l Gavrilă spune: „Protestantismul nu este o primejdie, fiindcă numărul protestanților români se poate calcula pe degete, iar protestantismul nu face la noi operă de prozelitism".

E o neînțelegere. Pentru mine – și cred că nu e o accepție personală –, protestantismul este un nume generic pentru toate încercările de a reduce creștinismul la *o morală*, prin negarea personalității divine a lui Hristos. Protestantismul nu e, deci, numai lutheranism, pur și simplu, ci toate sectele, cari minează mai ales religiozitatea Ardealului, intră în acest cadru. Așa înțelese lucrurile, perspectiva se schimbă. „Sfatul" meu încetează de a mai fi „straniu și inoportun"; și poate chiar „tinerețea" mea devine relativă.

Nu?

## Ce e cu pacea confesională?

După „cazul de la Hamba", „Unirea", foaia greco-catolicilor de la Blaj, poate raporta despre „o nouă ispravă" a ortodocșilor noștri ardeleni, și anume „spargerea bisericii din Gălăuțaș"[1].

Dacă lucrurile continuă în același tempo, activitatea ortodocșilor ardeleni va transforma „Unirea" într-un buletin de spargeri.

Cunoaștem deocamdată, pentru ambele cazuri amintite, versiunea uniților. Am vrea să auzim și „partea cealaltă", care să ne lămurească și temeiurile legale ale procedării.

În chestia bisericii din Gălăuţaş, reportagiul amestecă şi persoana Înalt Prea Sfinţitului Patriarh. Un comunicat asupra acestei întâmplări nu ar fi deloc o exagerare.

Refuzăm să credem că părintele patriarh, care e, desigur, şeful Bisericii noastre Ortodoxe, dar e, mai înainte de orice, creştin, a putut contribui la învrăjbirea dintre uniţi şi ortodocşi. Afirmaţiile „Unirii" sunt temerare şi ele ar trebui întovărăşite imediat de dovezi.

Regretăm însă că, din partea Bisericii noastre, explicaţiile întârzie. Trebuie să credem că apasă asupra noastră conştiinţa sfiită a unei vinovăţii?

Cei cari, din nici un interes altul decât cel creştinesc, apără Biserica Ortodoxă şi lucrează pentru ea au dreptul la lămuriri. Situaţiile clare sunt cele mai rodnice: dacă nu avem nici o vină, „Unirea" să fie chemată la răspundere; iar dacă suntem vinovaţi – să tragem consecinţele.

... Afară numai dacă e cineva care să creadă prielnic momentul de faţă pentru dezlănţuirea luptelor confesionale.

Căci într-acolo mergem.

Dar şi în acest caz, e bine să fim lămuriţi...

Atragem atenţia însă că uniţii nu sunt o simplă sectă internaţionalizantă.

## Colaborare confesională

Nu vin numai veşti rele din Ardealul religios. Iată, cu prilejul ultimelor serbări culturale din nordul ţării, s-a întâmplat un fapt pe care nu e om cu tragere de inimă pentru Biserică să nu-l aprecieze. La Gorăslău, preoţii uniţi şi cei ortodocşi au slujit alături, aceluiaşi Dumnezeu căruia ne închinăm cu toţii, pentru acelaşi neam românesc, care umplea câmpia. Să însemnăm cu o piatră albă ziua aceasta. Şi să subliniem ca o faptă de mare laudă iniţiativa canonicului de la Gherla, care, în aceeaşi vreme, la serbările ţinute la Bocşa în amintirea lui Bărnuţ, a chemat la o slujbă comună pe fraţii lui, preoţii creştini răsăriteni.

Este adevărat că, prin aceste părţi, tradiţia conlucrării şi spiritul de împăciuire sunt mai vechi. În biserica din Ciumărna, uniţi şi ortodocşi slujesc alternativ câte o duminecă. Iar o însemnare din 1837, găsită pe un *Triod* de către preotul acelui sat, arată că această aşezare a slujbelor alternative exista deja pe acea vreme.

Dar întâmplările acestea au anumite învăţăminte. Nu am auzit ca, prin părţile ţării pe cari le amintim, naţia noastră să fie ameninţată; şi nici credinţa noastră creştină mai primejduită ca aiurea. Bănuim chiar că tocmai dimpotrivă, buna înţelegere şi pacea frăţească întăresc în aceste ţinuturi puterile noastre spirituale.

Ne pare numai rău că la Bocşa iniţiativa înfrăţirii nu a plecat de la noi, ci de la uniţi. Aşa este oare normal? Îmi închipuiam că mâna întinsă trebuia să fie a noastră. Noi suntem şi cei mai mulţi, şi – într-un fel – cei mai puternici în ţară.

Generozitatea şi încrederea noastră sunt singure în stare să arunce punţile iubirii rodnice peste certurile confesionale mărunte.

Sunt în lagărul cel[ăl]alt oameni pizmaşi, temători, răutăcioşi, slobozi la gură şi păgubitori Bisericii lui Dumnezeu? Nu mă îndoiesc. Ca şi la noi, de altfel. Dar răutatea şi miopia aceasta politică nu se pot înfrânge decât prin îngăduinţă şi iubire. Să recunoaştem însă că nu ei, ci noi în primul rând suntem în măsură şi trebuie să facem uz de o mai mare lărgime de vederi – şi de inimă. Generozitatea lor ar însemna pentru ei înfrângere; generozitatea noastră e siguranţă.

Sunt nuanţe, desigur; dar viaţa spirituală nu poate cu nici un preţ trece peste nuanţe. Ştim că, demult, papa a hotărât ca ortodocşilor să nu li se mai spună „schismatici". Hotărârea nu e încă deplin realizată. E de datoria noastră să o ajutăm.

## O pretenţie costisitoare

Iarăşi am căzut – personal, de data aceasta – între roate. La „Unirea" din Blaj; şi anume, am încăput pe mâinile părintelui-director Rusu[1], care se ştie ce om plăcut e când „discută" şi ce grijuliu este de toate bunele procedee cari, singure, fac posibilă o discuţie şi, deci, o conlucrare rodnică.

Părintele Rusu nu e de părerea mea în chestiunea înfiinţării unei noi episcopii unite – *et pour cause!*[2] – şi mă roagă, cu toată supusa ironie de care e capabil, să retrag rezoluţia pe care aş fi pus-o pe cererea Bisericii unite. Ca să liniştesc pe onorabilul meu preopinent şi ca să-l hotărăsc să-şi schimbe procedeele, cari nu pot duce la nici un rezultat, îi voi spune ceea ce desigur nu ştie, că şi eu am practicat ani de-a rândul *Exerciţiile spirituale* ale lui Ignaţiu de Loyola. Doreşte cucernicia sa să ne luăm la întrecere? Mărturisesc că, pe mine, personal, mă poate interesa, la urma urmelor, şi un asemenea joc dialectic – şi făgăduiesc să nu rămân cu nimic dator. Dar de asta e vorba acum?

Mie mi se pare că nimic nu se poate crea în adevăr statornic dacă nu sunt la bază buna-credinţă şi sinceritatea. Interesul nostru nu poate prima asupra bunei dreptăţi, oricât de stringent ar fi acest interes. Nu voi contesta că Biserica unită ar fi în adevăr câştigată prin înfiinţarea unei noi episcopii. Şi, mărturisesc, eu nu văd în nici un fel primejdia în întinderea şi întărirea Bisericii unite. Biserica Blajului e, din punct de vedere strict religios, nu primejdioasă, ci inutilă. Am spus-o şi altă dată, când am arătat că ideologia catolicizantă nu se poate grefa pe structura noastră spirituală. Nu am pretenţia ca părintele Rusu să fie de părerea mea; eu ştiu ce înseamnă o psihologie contrafăcută, în care *der Wunsch ist Vater des Gedanken*[3]. Înţeleg, deci, că directorul „Unirii" doreşte cu căldură o nouă episcopie.

Dar nu e vorba de dorinţele noastre, ci de posibilităţile ţării. Şi, precum se ştie, bugetul bisericilor de tot felul se acoperă din banii statului. Noi avem pre-

tenția să credem că nu afirmăm chiar enormități atunci când susținem că trebuie să existe între pretențiile diferitelor biserici o proporționalitate. Și că, atunci când Bisericii Ortodoxe – dominantă, dragă Doamne! – i se acordă financiarmente un episcop la aproape 700 de mii de suflete, e cel puțin nedelicat să pretindă alte culte mult mai mult.

Vor să aibă uniții mai mulți episcopi? Cred că nimeni nu se opune la asta. Dar, pe de altă parte, nu poate nimeni cere ca ei să fie plătiți de stat. Vedeți, părinte Rusu, e – până la urmă – și o chestie de finanțe. De ce credeți că noi toți, contribuabilii români, suntem mai datori față de Blaj decât de Ortodoxie?

Prin urmare, nu-mi veți lua în nume de rău, dar... nu pot retrage rezoluția. Fără supărare, nu?

## Uniatismul – o decadență spirituală

P[ărintele] Ciril Korolevsky este preot catolic „de rit bizantin". A trăit multă vreme în sud-estul european și, dacă îmi aduc bine aminte, nu sunt nici cinci ani întregi de când a părăsit țara noastră pentru a merge la Roma, atașat Bibliotecii Vaticanului. Este un om de o observație sigură și severă, și de o largă știință. Are obicinuința judecății personale și marele dar de a nu se lăsa intimidat de prejudecăți.

A făcut de curând să apară în Belgia o broșură intitulată *L'Uniatisme*[1], în care discută, cu o impresionantă libertate de spirit, cu metodă și cu bogată informație, problema „uniților" nu numai în țara noastră, ci în tot Răsăritul Europei, unde metode false de prozelitism catolic au dus la apariția acestei ciudate forme de viață religioasă.

Părerea părintelui Korolevsky este categorică: inspirația care a condus la „uniatism" a fost nefericită, formula aceasta nefiind decât o apariție hibridă, care nu poate promova adevărata religiozitate.

Ne permitem să amintim că exact același punct de vedere l-am exprimat noi aci, acum câtăva vreme. (Întrebuințăm chiar aceeași expresie: hibrid.) Atunci, frații noștri uniți de la Blaj mi-au făcut cinstea unui răspuns care semăna mai mult cu o insultă personală. Nu am ridica mănușa. Nu m-am supărat, după cum nu mă bucur atunci când aceiași frați blăjeni mă laudă. De îndată ce eu nu fac decât să păzesc linia precisă de conducere a gazetei, care e și a lui Nichifor Crainic și a mea, toate comentariile cari se fac pe de lături sunt inoperante asupra noastră.

Iată însă că cineva din lagărul lor ridică aceeași problemă, sub aceeași apreciere. Nu avem pretenția ca Blajul să se declare înfrânt. Nici nu e cazul și poate nici nu ar fi bine. Din foarte multe motive. Dar poate că această broșură, pornită desigur din cele mai bune intențiuni, ca și cercetarea noastră (cu toate că din alt punct de vedere) vor fi pentru gânditorii religioși istorici și politici ai Blajului prilej pentru o revizuire de conștiință curagioasă și sinceră.

Trăim cu toţii o epocă de înnoire spirituală, în care problema religioasă e pe planul întâi al preocupărilor. Este păcat ca revizuirea critică pe care o întreprinde partea ortodoxă a rumânismului şi care dă multe nădejdi – chiar dacă timide – de rodnicie să nu fie folosită, după cuviinţă, de fraţii noştri uniţi. Uniatismul este decadenţă spirituală. (Nu o spunem numai noi.) Şi nu numai în fapt. Ci *principial*.

Nu s-ar putea ieşi din acest grav impas? Părintele Korolevsky oferă o soluţie. Noi am avea alta. Poate că o întâlnire între oameni cari au şi respectul gândului altora, şi dragoste de cuvântul lui Hristos, şi – *last, not least*[2] – buna-cuviinţă care, într-un fel, e începutul iubirii, ar grăbi sfârşitul crizei. Se va găsi cineva *dincolo* care să ne audă şi să ne înţeleagă? Sau vom continua a ne duşmăni unii pe alţii şi a ne lăsa reciproc în bătaia sectelor şi a protestantismului?

## Un „răspuns"

*Duminica* mea de la 6 VI [19]27, în care analizam situaţia uniatismului faţă de cele mai recente păreri ale catolicilor înşişi, formulate de părintele Korolevsky, de la Roma, îmi procură prilejul unui răspuns din partea „Unirii" blăjene[1].

Mărturisesc că răspunsul acesta mă bucură: pentru că, în tonul lui potolit şi cordial, se recunoaşte dorinţa sinceră a fraţilor noştri uniţi de a trece la o revizuire cel puţin de conştiinţă, pe care noi o socotim necesară, mai ales în actualele împrejurări, pentru propăşirea religiozităţii româneşti.

Dar mă şi nelinişteşte; pentru că nu l-am înţeles. Şi, cu toate acestea, am mers şi eu la şcoala Sfântului Toma, cel puţin atâta cât trebuia, ca să găsesc drumul punctului de vedere catolic; iar dacă ar fi să fie vorba de cine ştie ce întortocheată demonstraţie specioasă, încă nu m-aş da bătut; am frecventat şi eu doară cazuistica, şi încă în exemplarele ei cele mai subtile.

Iată nedumerirea mea: „Unirea" nu contestă că p[ărintele] Korolevsky socoteşte uniatismul, în genere, ca un produs hibrid; şi nici nu pretinde că nu ar avea dreptate. Nu lasă nici o îndoială că biserica blăjană nu ar fi unită. Dar încheie cu afirmaţia că nu e hibridă. În bună logică, ar fi altfel; şi anume:

Uniatismul e hibrid;
Blăjenii sunt uniţi; deci:
Blăjenii sunt hibrizi.

Nu? – Nu. Asta o fi valabil pentru noi. Pentru fraţii şi confraţii noştri de la „Unirea", silogismul ia forma insolită:

Uniatismul e hibrid;
Blăjenii sunt uniţi; deci:
Blăjenii *nu* sunt hibrizi.

Credem că în toată această argumentare există o neprecizie. Şi anume, autorul răspunsului nu recunoaşte uniatismului un caracter propriu, bine definit, congenital viţios; ci îşi închipuie că uniatismul e hibrid numai pentru că exagerează în tendinţa latinizantă. Noi, ardelenii, spune preopinentul meu, nu latinizăm, deci, nu suntem hibrizi.

Ei, nu. Uniatismul nu e hibrid pentru că latinizează, ci dimpotrivă, latinizează pentru că e hibrid. Asta reiese clar şi precis din broşura părintelui Korolevsky: şi asta putem să o mai dovedim şi noi, dacă e nevoie, pe bază de alte considera-ţiuni. Să insistăm?

# Religiozitate şi disciplină

Pentru acel redactor al ziarului „Telegraful român" care mă cinsteşte cu deosebita d-sale atenţiune[1], aş avea o rugăminte: să binevoiască, anume, a dispune să mi se trimită şi mie o foaie ori de câte ori sunt ocărât. Căci, fără îndoială, „Telegraful român" scrie pentru cetitorii săi, în primul rând, dar nu e mai puţin adevărat că, dacă şi eu aş şti întotdeauna ce grozavă vină au mai descoperit împotriva Ortodoxiei mele fraţii mei teologi de la Sibiu, poate că aş interveni; şi am schimba ocara în discuţie.

Ştiu că cererea mea nu e un drept. Dar dacă „Telegraful român" nu se găseşte pe la noi! Iată, acum, îmi scrie un cetitor din provincie: că iar au descoperit teologii de la Sibiu că aci, la „Cuvântul", am fi... catolici. Şi, de!, dar poate am avea de răspuns ceva! Dar nu o putem face, pentru că nu cunoaştem textul acuzaţiei.

O lămurire generală e însă, totuşi, posibilă. Şi ea nici nu trebuie să întârzie, ca să nu se înăsprească raporturile dintre publicaţiile creştine, şi aşa destul de puţin animate de solidaritate. Impresia fraţilor noştri ortodocşi de la Sibiu e falsă. Dar este, în oarecare măsură, explicabilă. În Ardeal, unde lupta confesională e – din nefericire – o realitate în ceea ce priveşte pe ortodocşi şi uniţi, atmosfera se tulbură pe zi ce trece. Cuvinte grele şi de-o parte, şi de alta. „Telegraful român" şi „Unirea" sunt deopotrivă mânate de un limbaj pasionat, care nu arareori depăşeşte limitele civilităţii. Noi o regretăm: recunoaştem însă că nu se poate altfel: ardoarea luptei întunecă mintea şi pierde măsura.

Noi însă stăm deoparte. Nu ne e străină această luptă, dar suntem oarecum în afara ei. Şi, în această calitate a noastră, ne putem îngădui să urmărim şi indicaţiile dreptăţii, şi pe cele ale interesului general. Asta e suficient ca să nemulţumim şi pe uniţi, şi pe ortodocşi. Pentru cei dintâi suntem ignoranţi, pentru cei din urmă... catolici.

Nu avem nici un motiv să ne supărăm în ceea ce ne priveşte pe noi. Suntem, în schimb, mâhniţi pentru ceea ce priveşte pe ceilalţi! Ortodocşi sau uniţi, toţi suntem creştini, fii ai Bisericii. Dar ce înseamnă în realitate Biserica, dacă ea nu izbuteşte măcar să ne impună elementara disciplină a stăpânirii de noi înşi-

ne? Întrebare însemnată între toate. Căci tocmai aci stă prilejul de mare îndoială pe care oamenii de cugetare îl tem: liberul examen şi spiritul critic nu numai că au dezorganizat viaţa lăuntrică religioasă a omenirii, dar au destrămat aşezarea de disciplină a Bisericii. De aceea, chiar dacă asistăm astăzi la o renaştere a religiozităţii, nu putem descoperi tot aşa de uşor o ridicare a Bisericii.

Ortodocşi sau uniţi, toţi suntem datori, prin atitudinea noastră, să dovedim că religiozitate şi disciplină sunt aspecte corelate ale realităţii interioare. Altfel, vom contribui la întărirea impresiei că viaţa religioasă se poate desfăşura şi în afară de Biserică. Iar asta însemnează începutul sfârşitului.

Sunt fapte pe cari creştinii din Ardeal au tot interesul să le mediteze.

# Învălmăşeala

Nu se poate spune că grozăvia de la Târgu-Mureşului nu a fost din timp prevăzută. Nu a fost prevăzută în concret, e adevărat; dar din atâtea părţi s-a atras atenţia asupra primejdiei pe care o prezintă exasperarea pasiunilor religioase. Nu s-a crezut. După cum, de obicei, nu se cred prevestirile rele. Dar iată că întâmplările de la Târgu-Mureşului sună ca o alarmă în ceasul din urmă.

Credincioşii – uniţi – au vrut să facă un convoi demonstrativ, în legătură cu legea cultelor minoritare. O manifestare pacinică, o procesiune cu flamurile Bisericii şi cu crucea. Vă închipuiţi dacă oamenii aceştia erau porniţi pe dezordini. Autorităţile însă nu au îngăduit manifestaţia.

Nu aveau nici un drept să o facă. La Târgu-Mureş nu e stare de asediu. Întrunirile şi manifestaţiile sunt libere. De ce au intervenit prohibitiv? Lumea se adunase în convoi, când au venit autorităţile şi au aşezat cordoane armate pentru a împiedica mişcările credincioşilor – aşa de inofensive, totuşi. Atunci s-a produs învălmăşeala.

# Între realitatea naţională şi internaţionalismul catolic

Scandalul care se face în jurul participării P. S. mitropolit Vasile al Blajului la sfinţirea steagurilor tineretului „chemărist" din Ardeal este sau exagerat, sau porneşte dintr-o neînţelegere a situaţiilor.

Să începem prin a observa că, de când există Biserica românească, Ortodoxă sau unită, a fost în Ardeal strâns legată de manifestaţiile politice ale poporului nostru. Este adevărat că, înainte de Unire, orice mişcare politică lua un caracter naţional. Ceea ce astăzi s-ar putea să nu mai fie cazul.

S-ar putea, dar nu e. Însuşi faptul că nici un partid politic nu a izbutit să pună până în prezent piciorul în Ardeal dovedeşte – indiferent dacă asta e bine sau

rău – că acolo Partidul Național se identifică cu națiunea. Așa fiind, participarea mitropolitului Suciu nu este un act politic, ci unul național. Cel puțin în interpretarea ardelenilor psihologia e perfect îndreptățită.

Ceea ce este caracteristic e însă că toți cei cari atacă pe această temă pe uniți adaugă la acest atac acuzația că Biserica greco-catolică ne-ar... vinde Romei. Acuzația este cel puțin lipsită de logică. Și, dacă mitropolitul Vasile ar fi pasibil de o vină, apoi vina ar trebui să i-o găsească tocmai Roma și nu noi, națiunea română.

În adevăr: Biserica apuseană este, prin esența ei, internațională. Ea se ține, și trebuie să se țină, deasupra frământărilor sufletului nostru politic și național. Căci orice legătură cu acest suflet duce la diferențieri locale și creează dificultăți operei de unificare spirituală, către care tinde catolicismul.

Mitropolitul Vasile și Biserica unită a Blajului se îndepărtează, deci, de tradiția și disciplina romană, ancorându-se în realitatea națională. Să condamnăm acest lucru? Ar fi ridicol.

Se poate obiecta că această naționalizare a catolicismului nu e decât... o metodă perfidă, pentru ca cu atât mai ușor să ne câștige. Să fim serioși. „Câștigarea" noastră de către uniți e o imposibilitate de fapt. Evident chiar și pentru cei cari, teoretic, ar dori-o.

# Strajă gurii

„Prietenii" mei, uniții, au obiceiuri ciudate. Pe care, odată, tot trebuie să le subliniez. Am tot amânat să o fac, pentru că nu e pentru nimeni plăcut să-și scuture confrații. Și, pe urmă, am tot crezut că nu am de-a face cu un obicei, ci doar cu regretabile scăpări, ale unor oameni care întotdeauna sunt stăpâni pe gândul și pe scrisul lor.

Dar sistemul se perpetuează; și atunci, e bine să precizăm o situație. Să începem prin a stabili că e greu să se poată pretinde unui gazetar o mai cinstită obiectivitate, o mai caldă convingere și o mai aspră disciplină controlată a scrisului, decât ducem noi la această foaie. Nu ocolim, fără îndoială, adevărurile grave; dar nimeni nu o poate contesta: avem grijă ca acestea să fie – pe cât e omenește posibil – adevăruri.

Biserica unită, împotriva căreia s-au ridicat la noi atâtea zeluri necontrolate și uneori chiar atâtea pasiuni, a avut cea dintâi prilejul să se încredințeze de spiritul de înaltă obiectivitate pe care l-am păstrat, afirmând totuși precis deosebirile fundamentale care ne despart în chip absolut și pentru totdeauna de Biserica greco-catolică.

Față de această atitudine a noastră, pătrunsă de seriozitatea meseriei pe care o îndeplinim și de răspunderea locului pe care îl deținem, membrii Bisericii unite, în foile confesionale sau în simple foi politice, au adoptat în chip constant un limbaj și un fel de a gândi care nu pot ridica decât nedumerire; cel puțin!

Noi am mai atras atenția asupra faptului, așa, în treacăt. Dar, precum se vede, fără rezultat. Căci, în „Săptămâna", gazetă economico-culturală a orașelor Bistrița și Năsăud, un domn, care iscălește I. C. și care se mărturisește a fi unit scrie negru pe alb că ziarul „Cuvântul", prin campania lui în chestia Pascaliei, se face ecoul tendințelor separatiste rusești.

Nici nu mai vorbesc de absurditatea prostească a unei asemenea afirmații. Ea se judecă prin ea însăși, judecându-și în același timp autorul. Dar tare aș vrea să știu care este atitudinea unui gazetar cinstit, care nu a scris un rând care să nu fie o convingere, care nu a urmărit niciodată o soluție personală – și a dovedit-o refuzând înalte însărcinări – pentru ca să fie pus la adăpost de loviturile de coarne ale primului dobitoc, ajuns, printr-o aberație a naturii, să țină un condei în mână?

Prea Sfinție Vasile al Blajului, lămurește-mă.

## Furoare anti-ortodoxă

Preotul unit Andreiu (?) din Borșa Maramureșului face întâmpinare către ziarul nostru, în legătură cu un articol publicat în coloanele gazetei, mai demult.

Autorul scrisorii se arată a fi foarte supărat pe Prea Sfințitul Ivan al Clujului care, ar rezulta din rândurile întâmpinării, săvârșește în mijlocul populației din vechiul ținut al descălicătorilor Moldovei o acțiune de prozelitism ortodox, cu un succes, pare-se, de natură a necăji foarte pe reprezentanții Bisericii unite cu Roma.

Îndărjitul preot unit nu aduce în scrisoare nici un argument valabil în sprijinul afirmațiilor sale și se dovedește, prin tot ce scrie, incapabil nu numai să se ridice la înălțimea morală a unei discuții pe tărâmul Bisericei, dar incapabil să se păstreze în marginile unei decente ținute.

Tonul întâmpinării sale este însă interesant prin ceea ce denotă ca atitudine, aș zice, colectivă, a unei bune părți din preoțimea unită față de ceilalți slujitori, ortodocși, ai altarului lui Hristos, precum și până la ce aberații se pot lăsa seduși de furoarea lor anti-ortodoxă mulți dintre clericii Mitropoliei de la Blaj.

Desprind din scrisoare câteva pasagii, cărora le păstrez ortografia și stilul, deși ele înseamnă o oribilă stâlcire a limbii românești:

*„Domnul Preasfințit în știința lui Păcală și Tândală, Ivan al Clujului vorbește de cultura preoților ortodoxi, de ex. N., preot ortodox în Maramureș, fost porcar al domnului Mihail din Sarvașău și fost porcar și ademenitor de femei la ospătăria «Kis Pipa» din Sighet, pe care Prea Sfințitul ortodox l-a făcut preot, care pe pravoslavnicii Curiei, vorba domnului Iorga, cu aghiazmă îi așteaptă."*

Iar mai departe:

*„Domnul Ivan prin porcari voiește a trăda Maramurășul catolic pravoslavnicilor ruși, sau dacă le place mai bine ortodoxi. Statul să plânge că nu are*

*bani, vezi bine pentru catolicism, nu, al căre-i religie fii din trei ţări au sânge-*
*rat pentru înfăptuirea României. Dacă la Alma, Inkerman şi Sebastopol france-*
*zul catolic ştia că un arhiereu român ca Ivan pe nişte porcari i-a pus de pază*
*contra pravoslaviei ruseşti cred că primul glonţ în loc Sebastopol îl dădea*
*Bucureştilor fanariot care vânzând şi trădând chestiile Romei eterne a fost aşa*
*de mişel de prin dascăli semiculţi trimişi pe grumazii Maramurăşului a voit a*
*pregăti drum pravoslavnicilor ruşi spre inima Ardealului."*

Evident, asemenea baliverne n-ar merita nici un fel de discuţie, dacă ele n-ar
vădi o stare de spirit primejdioasă. Fiindcă, vă închipuiţi ce poate vorbi acest
preot şi alţii ca el, ţărănimei, dacă nu se sfieşte, într-o scrisoare către noi – şi
trebuie să recunoaşteţi că a scrie înseamnă cel puţin un efort de disciplină spiri-
tuală –, să aştearnă pe hârtie atari violenţe de limbaj şi să dea curs liber unei
îndârjiri mergând până la aberaţie şi la monstruozitate.

În astfel de condiţii, pe cari le vădeşte tonul acestei întâmplări, vă imaginaţi
ce trebuie să însemne în frământatul ţinut al Transilvaniei lupta dintre cele două
Biserici româneşti, care-şi dispută sufletul ardelean?

Când vor înţelege înalţii ierarhi ai ambelor Biserici că o acţiune de prozeli-
tism, dusă cu astfel de mijloace şi într-o atare atmosferă, e păgubitoare înainte
de toate însăşi Credinţei?

# B. Catolicismul

## O carte de îndrumare mistică

Cartea de îndrumare mistică pe care o dau publicului *Jacques* şi *Raïsa Maritain* (*De la vie d'oraison*, Paris, A l'Art Catholique, 1925, 68 p.) este *unul din cele mai frumoase îndreptare la viaţa contemplativă, ale literaturii universale*. Că ea apare astăzi este, de bună seamă, încă un semn al vremii.

Pentru nevoile aşa de răscolitoare ale generaţiei noastre spirituale, dacă nu am avea de-a face decât cu o operă de excepţională valoare literară, ar fi, desigur, prea puţin. Viaţa ne-a devenit cu mult prea apăsătoare prin conştiinţa tragică a golului nostru sufletesc, pentru ca atitudinea estetizantă să mai fie o formulă care îndestulează şi nu dezamăgeşte.

*De la vie d'oraison* e mai mult decât atât. Este experienţa sistematizată şi aproape transformată în tehnică a unei conştiinţe, care şi-a găsit echilibrul spiritual în contemplaţia şi – cine ştie? – poate dincolo de aceasta, în unirea cu Dumnezeu în iubire.

Totuşi, cartea este specific apuseană. Faptul că, pentru autori, „iubirea procede din Verb, adică din posesiunea spirituală a adevărului", este semnul cel mai neîndoios al tradiţiei augustinice în care li se mişcă gândirea. Autonomia desăvârşită a filosofiei faţă de planul religios al vieţii autonome, pe care structura spirituală a Răsăritului, prin Origen sau Clemens, o voia încă păstrată, este aci definitiv sacrificată. Ca şi în *Enchiridion*-ul lui Augustin, *pietas* şi *sapientia* se acopăr. Este o altă perspectivă, care ne rămâne străină, pentru care ne lipseşte, pur şi simplu, înţelegerea.

Asemenea cărţi minunate, a căror înaltă valoare o recunoaştem, dar pe care nu le putem folosi, ne măresc părerea de rău că nu s-a născut încă omul care să ni le dea pe *ale noastre*.

## O mişcare spirituală transplantată

Dintr-o lucrare editată de Seminarul franciscan din Hălăuceşti, cu prilejul celui de-al şaptelea centenar al naşterii Sfântului Francisc din Assisi, luăm mai îndeaproape contact cu forţele spirituale ale franciscanilor[1] din România. Să ne mărturisim, cu oarecare melancolie, deziluzia. Căci, chiar dacă religiozitatea simplă, dar serioasă, care palpită în aceste pagini este înduioşătoare şi reconfortantă, intelectualitatea, gustul artistic, preciziunea şi adâncimea de gândire, disciplina ştiinţifică stau sub îngăduinţa glorioasei Biserici catolice.

Începând de la tipăritură, care întrebuinţează oribila tăietură de literă botezată, din naivitate sau ignoranţă, „arhaic românesc", şi terminând cu versurile stângace, lemnoase şi reci ale cutărui părinte călugăr, pe care, pentru simplicitatea lui robustă şi fermă, ţi l-ai dori nu director de conştiinţă, dar, desigur, duhovnic, totul e făcut să îndepărteze parcă de la ideea marii tradiţii de cultură romană.

Să nu mi se spună că franciscanii nu sunt oameni de carte şi că tradiţia lor nu e discursivă, ca a dominicanilor[2]. Ar fi să ni se opună o erezie mioapă şi prostească, care de prea multă vreme circulă pe seama fraţilor „sărăcuţului". Cum, Sfântul Anton de Padua nu a fost franciscan? Dar Bonaventura? Dar Alexandru din Hales? Dar – cu îngăduinţa Romei! – întreaga mişcare cărturărească anglo-saxonă, care culminează în chinuitul Scottus Eriugena? Desigur, cugetarea franciscană are o structură aparte, care, orice ni s-ar obiecta, închide în ea germenii gravei erezii filosofice a nominalismului. Dar *este* o cugetare, şi încă puternică. La franciscanii din România nu o pot surprinde sau măcar bănui nicăieri. De ce?

Vina nu e în nici un fel a franciscanismului. Ci a transplantării acestei minunate şi suave mişcări spirituale pe plaiurile Moldovei, într-un ţinut şi o atmosferă improprii. S-a spus adesea, de oameni cari nu ştiu surprinde mecanismul resorturilor delicate ale întâmplărilor: dacă noi, în loc să fim ortodocşi, am fi fost

catolici, cultura noastră ar fi cu 200 de ani înainte. Recomand acestor doctori spirituali lectura broşurii de care mă ocup; ea arată mai clar şi mai concludent decât orice demonstraţie savantă ce devine catolicismul transplantat în rasa noastră: *se închirceşte*.

# Pretenţii cari indispun

Biserica romano-catolică din Vechiul Regat şi-a formulat pretenţiile în ceea ce priveşte ajutorarea pe care crede că are dreptul să o ceară de la statul român: 10 milioane lei. – E cam mult; ştim, Biserica romană e învăţată să facă lucrurile boiereşte, din larg. Arhiepiscopia din Bucureşti are nevoie de nouă canonici; Arhiepiscopia din Iaşi, de şase. Se poate! Nu cunoaştem mecanismul birocratic al Romei; e posibil, deci, să fie neapărată nevoie de toţi aceşti canonici. Dar un lucru e sigur: *noi nu putem să-i plătim.*

Să facem o mică socoteală: cele două episcopii de Bucureşti şi Iaşi păstoresc peste 105 000 de credincioşi. Pentru această sută de mii de catolici, în majoritate necetăţeni români, statul ar trebui să dea 20 milioane de lei anual; adică, un ajutor de aproximativ 100 lei de catolic.

În ţara românească sunt însă 12 milioane de ortodocşi; dacă le-am recunoaşte şi lor acelaşi drept, statul ar trebui să acorde Bisericii dominante 1,2 miliarde de lei. Dar întreg bugetul ministerului respectiv, care cuprinde *toate* cultele din ţară, şi pe deasupra şi artele, nu e decât de 1,05 miliarde lei. De unde dară 10 milioane numai pentru catolicii din Vechiul Regat?

Că au două episcopii? E adevărat! Dar de ce au două? De unde, pentru catolici, dreptul de a avea un episcop la 50 000 de credincioşi, pe când noi, ortodocşii, dominanţii, nu avem decât unul la 670 000 de oameni?

Să nu exagerăm. Larga noastră solicitudine pentru Biserica romană nu poate în nici un caz merge până la batjocorirea intereselor noastre ortodoxe. Suntem un stat creştin; dar, să nu se uite, 12 milioane din noi suntem ortodocşi. Avem o cultură a noastră şi o mândrie a noastră, care e bine să nu fie jignite.

O spunem pentru că, de la o vreme, lucrurile acestea au început să se cam uite. Iată, fraţii noştri uniţi din Ardeal nu formulează şi ei asemenea pretenţii? Nu cer ei acum o a cincea episcopie? Pe ce drepturi şi pe ce calcule reale e, pentru toţi oamenii de simţ al proporţiilor, o taină. Dar ei cer!

Nu li se va da. Nu se poate. La asta se împotriveşte şi bunul simţ, şi conştiinţa drepturilor noastre.

Pretenţia Vaticanului ne cinsteşte, dar nu suntem în situaţia să ne întreţinem prieteniile pe bani!

# O carte mediocră despre Descartes

Dimier a scris o carte mediocră asupra vieţii lui Descartes[1]; cu preţioase restabiliri de fapte, fără îndoială; dar, în schimb, cu o foarte redusă înţelegere a ideilor generale şi a semnificaţiei mai adânci a întâmplărilor.

El încearcă, între altele, de pildă, o reabilitare a personalităţii *creştine* a lui Descartes şi aduce în sprijin nu atât texte şi interpretări, cât, mai ales, declaraţii şi mărturii personale. Până şi Bérulle este adus cu un certificat de bună creştinătate; pentru ca, în sfârşit, să fie confundaţi odată detractorii părintelui filosofiei moderne.

Încercarea este zadarnică; iar pentru puterile lui Dimier, excedantă. Căci cercetătorul nostru nu deosebeşte *ideile lui Descartes* de *cartezianism* şi nu-şi dă seama că ceea ce e mai ales esenţial şi de însemnătate pentru înţelegerea istorică e tocmai cartezianismul; care e o nouă structură spirituală, ce depăşeşte – oricât s-ar părea de ciudat – ideile lui Descartes. Cu aceste idei, adunate puse cap la cap cu penibilă hărnicie filologică, se poate demonstra orice; cu cartezianismul însă, înţeles şi definit precis, teza autenticităţii creştinismului lui Descartes suferă un jalnic naufragiu.

Şi, cu toate acestea, o geană de adevăr mijeşte între confuziunile lui Dimier. E drept, nu în sensul dorit de autorul nostru; şi totuşi, un adevăr. Tendinţa potrivnicilor de a desolidariza catolicismul de cartezianism, sau personal de Descartes, nu poate fi fundată. Descartes decurge din catolicism; căci, chiar dacă el a răsturnat vechile raporturi dintre *ratio* şi *intellectus*[2], nu e mai puţin adevărat că şi în catolicism *ratio* e pur şi simplu *ratio*, şi nu *mens*[3]. Descartes rupe linia cugetării catolice? Nu ştiu. Aş crede mai degrabă că dezvoltă excesiv şi abnorm un germen închis deja în această cugetare. E foarte adevărat, cartezianismul e un corelat al Reformei; dar tocmai aci e întrebarea: de ce şi nominalismul, şi cartezianismul, şi Reforma se dezvoltă în Apus, adică în ţinuturile de religiozitate catolică? Chestiune mai veche, dar nerezolvată încă, deşi ea e pusă demult, de când Homiakov[4] făcea constatarea că protestantismul nu a izbutit să prindă în Răsăritul ortodox.

Probleme delicate, fără îndoială, de o subtilitate reală, nu dialectică, demnă de interesul celor mai fine şi mai ascuţite inteligenţe. Cari, toate, ne privesc de-a dreptul. Căci dacă – cu toate rătăcirile mondene – definirea noastră faţă de protestantism e o operaţie care s-a început deja, delimitarea înspre catolicism nu există nici măcar în formă de problemă. Fapt cu atât mai primejdios cu cât chiar cei mai pravoslavnici dintre teologii noştri autentici nu simt nevoia unei asemenea delimitări.

E o greşeală. Ortodoxia nu va începe să fie într-adevăr fecundă şi actuală, decât atunci când îşi va însemna hotarele; la dreapta, ca şi la stânga.

# O inepție

Am primit la redacție o mică broșură anonimă. E intitulată „Memorandum" și are însemnat pe prima pagină, în tuș, numărul 17. Ceea ce pare a denota că sunt a șaptesprezecea persoană căreia necunoscuții autori ai amintitei broșuri îi fac insigna[1] onoare de a i-o trimite.

Am citit-o nedumerit până aproape de sfârșit. Când am văzut că este o pledoarie pentru unirea „Bisericii autocefale Române" cu Roma. Dar, ca să ajungă la formularea acestei concluzii, autorii fac o serie de interminabile considerații, scoase din lucrarea rusului Novikov, *La politique internationale*[2]. Se pare că acesta încă din 1886 prevăzuse războiul mondial și consecința lui cea mai de seamă: crearea statelor naționale.

Dintr-una într-alta, „Memorandumul" ajunge la România. Stat național, dar primejduit de tendințe centrifugale, ale unor grupe de minorități etnice și religioase, încurajate de iredentismul revanșard al vecinilor de la vest.

Se impune, deci, o acțiune care să accentueze caracterul unitar al statului. Și, cum același Novikov scrie că „cel dintâi lucru de făcut pentru a ne apropia sufletește de o minoritate este a o împinge la îmbrățișarea credințelor religioase ale majorității", broșura anonimă se declară gata să subscrie reflecția. Cu un corectiv. Căci, adaugă anonimii, „azi, mai mult ca oricând, este absolut imposibil a se gândi cineva la forțarea minorității să îmbrățișeze religia majorității. Și e și odios în cel mai înalt grad. În schimb, nimic mai posibil decât ca majoritatea să îmbrățișeze religia minorității...". *Et pour cause*...

E de admirat logica argumentării. Trei milioane (cifrele broșurei) de minoritari (catolici și uniți) nu-și pot abandona religia, și ar fi și „odios" să și-o schimbe. Dar pentru 10 milioane de români neuniți, cum li se spune în „Memorandum", care ocolește cu anumit scop termenul de ortodocși, treaba ar fi foarte ușoară. Trebuie doar „tact, pricepere și discreție absolută". Și iacă, așa va să devenim catolici pentru a salva unitatea statului!

Căci întreaga afacere n-are decât acest scop politico-patriotic. Ca și cum spiritualul ar putea fi subordonat politicului. Ca și cum atâtea veacuri trăite în Ortodoxie pot fi azvârlite ca un balast, iar de dragul unor teorii, a căror verificare e lăsată viitorului, sensul culturii și dezvoltării noastre istorice ar putea fi abandonat.

Inepția propunerii și tendința prea stângaci evidentă a broșurii m-ar fi scutit, poate, de o stăruire asupra ei, dacă n-aș cunoaște ravagiile mentalității laicizante și ale raționalismului în pătura noastră conducătoare. Că „Memorandumul" este opera unor anumite cercuri catolice, nu încape îndoială. Dar, întreb, sunt creștinești asemenea mijloace de propagandă, care, la adăpostul anonimatului, coboară cele veșnice la cele trecătoare?

# Ofensiva prozelitismului catolic

Însemnam în trecuta zi a Domnului, pe marginea unei inepte broşuri de propagandă catolică, dispreţul pentru anonimatul acelui „Memorandum", cum se intitula lucrarea.

Iată însă că, în cursul săptămânii, mai primesc o broşură de propagandă catolică. De data asta, s-a renunţat la anonimat.

E o cărticică inestetică, a şaptea din „seria religioasă" a bibliotecii catolice „Presa bună", tipărită în Institutul de Arte Grafice cu acelaşi nume la Iaşi. Titlul cărţii: *Români şi ortodocşi*, iar subtitlul: „De vorbă cu fraţii mei de acelaşi neam". E semnată de d-na Ana Jurgea-Negrileşti, probabil soţie ori rudă a prefectului de Bacău. Pe contrapagină, în mijloc, citeşti: „Imprimatar † Mihai Robu, episcop", iar jos, formula obişnuită tipăriturilor catolice, trecute toate prin cenzură: „cu învoirea superiorilor regulari".

Cuprinsul? Ca valoare spirituală, nulă. De altfel, şi scopul ei pare a fi să câştige o anumită categorie de credincioşi. Cartea, în intenţia propagandei catolice, nu se adresează intelectualilor, pentru cari nivelul ei este prea scoborât, nici maselor populare, cărora o argumentare seacă, sprijinită pe câteva date istorice fals interpretate, este inaccesibilă. Ci unei anume pături din burghezia noastră, al cărei semidoctism – se socoteşte – s-ar putea lăsa impresionat.

De aceea şi broşura face apel la „latinitatea" noastră, înşiră câteva amănunte istorice, se străduieşte să combată ca neîntemeiată jena morală a burghezului, care ar vrea să-şi schimbe religia, dar i-e ruşine de ce va zice lumea şi, îmbrobodit într-o stăruitoare solicitare a orgoliului naţional, la care patriotismul nostru se presupune că nu va rămâne surd, un atac pieziş împotriva „inerţiei" ortodoxe, din vina căreia poporul român n-ar fi dat omenirii ceea ce stătea în virtualităţile sale.

Poate nici n-aş fi stăruit asupra acestei cărţi, editate sub oblăduirea episcopului catolic de Iaşi, cuprinsul ei de o valoare submediocră nemeritând deosebită atenţiune. Dacă nu s-ar vădi prin tipărituri din ce în ce mai numeroase o recrudescenţă a propagandei papistaşe. În faţa acestei ofensive a prozelitismului catolic, ce face Biserica noastră?

# Un dar pe care nu-l putem accepta

D-l Marius Theodorian-Carada a publicat în revista catolică „Irénikon" un mic studiu asupra problemelor unirii Bisericilor în România[1]. D-l M. T.-C. este un vechi luptător pentru unirea catolicilor cu ortodocşii, în forma în care îl îndeamnă sufletul: să renunţăm noi, ortodocşii, la... „schisma" noastră.

Expunerea de care ne ocupăm e foarte împăciuitoare; am zice: *prea*! Căci toată Biserica Ortodoxă Română nu e plină decât de... unionişti. Unionist Prea

Fericitul Patriarh Miron, unionişti P. S. Lucian şi P. S. Iacov, unionist, Gala Galaction; şi P. S. Simedrea tot unionist. Iar, la fel – părintele Moşoaia şi... Nichifor Crainic; Onisifor Ghibu şi, *last not least*, Codin Cernăianu. Da, da unionişti cu toţii. Până şi puţinătatea mea, cu toate că sunt aplecat spre sofismă şi paradox.

Să avem iertare. Spiritul de harţă cată a fi, desigur, înlăturat din aceste discuţii; dar, chiar aşa, fără nici un fel de obiecţiune, iarăşi nu putem trece pe lângă afirmaţiile d-lui M. T.-C.

Să vorbesc, deci, pentru „Cuvântul". Nu suntem unionişti. Categoric, nu. Recunoaştem că, din toate Bisericile schismatice cari se pretind a fi creştine, una singură mărturiseşte pe Hristos; cea catolică. Cu una singură avem, deci, noi, pravoslavnicii, îngăduinţă a sta de vorbă: cea de la Roma. Dar de aci şi până la a spune că noi am putea sfârşi prin a recunoaşte pe „urmaşului Sfântului Petru" ca şef al Bisericii noastre – să ne fie cu iertăciune – mai va!

De altfel, din însuşi felul în care d-l M. T.-C. pune problema, se desprind argumente pentru noi. Noi am fi în schismă; şi, ca atare, ar trebui să fim mântuiţi. Dar să se procedeze încetişor cu noi. Că suntem cam sperioşi. Şi, pe urmă, avem o însuşire năzdrăvană: mistuim catolici. O constată însuşi autorul: nici o familie de catolici nu rezistă trei generaţii în ţara asta; pleacă – sau se pierd în masa... schismaticilor.

De aceea d-l M. T.-C. e prudent: nu vrea să ne catolicizeze aşa, dintr-o dată; ci să ne pună în categoria uniţilor. Acuma, problema asta e mai complicată. Sunt, în chiar cercurile catolice, oameni cu totul serioşi şi catolici adevăraţi, cari condamnă uniatismul. Îl condamnă ca pe o formă hibridă – şi pe bună dreptate. D-l Carada îl recomandă, totuşi. De ce? Pentru că d-sa gândeşte, în toată trebuşoara asta, politic; atunci când ar trebui să gândească religios.

Există, pentru cei cari nu vor să admită *istoria* ca o componentă a realităţilor, un şablon de gândire: deosebirea fundamentală, *de natură*, dintre cult şi dogmă. Două realităţi între cari nu ar fi nici un fel de legătură. Poţi fi, adică, în speţă, catolic şi să faci slujba după ritul ortodox; după cum poţi fi ortodox şi să faci slujba după ritul catolic. Aşa îşi închipuie treaba asta dumnealor. Şi atunci, vedeţi cum se simplifică lucrurile: noi... „schismaticii" ortodocşi, să ne păstrăm toate ale noastre; că, dacă o veni cineva să ne ceară a le schimba, cum suntem oameni buclucaşi, s-ar putea să ne supărăm. Mai ales dacă ar fi vorba să devenim „letini" – care, cum se ştie, e în popor cuvânt de ocară. Dar, ca să nu fim lăsaţi pierzării în focul Gheenei, să recunoaştem supremaţia papei de la Roma şi purcederea sfântului Duh „şi de la Fiul". Atâta doară.

Mărturisim că d-l Marius Theodorian-Carada nu e interesant. Noi ne aşteptam să ne pună o problemă religioasă. D-sa – cum observarăm – pune una politică: să recunoaştem pe papa. „*Filoque*"[2]? Nici asta nu ar fi, poate, pentru d-sa chiar aşa de important. Numai că, dacă nu am mărturisi-o, nu ar vrea Prea Sfântul părinte de noi!

Manifestaţia d-lui M. T.-C. ne-a bucurat, totuşi. Căci am cetit acolo lucruri pe cari noi nu le puteam scrie decât sub primejdia de a fi înfruntaţi de la Blaj.

Am cetit, anume, că treceri individuale de la pravoslavia noastră la catolicism, fie şi sub forma unită, nu sunt de nădăjduit. Şi că, dacă este o cale de urmat, apoi aceea e, desigur, cea a înţelegerii cu căpeteniile. Preţioasă mărturisire, în adevăr! Căci ea însemnează: nu încercaţi să-i convingeţi pe oameni a-şi lepăda legea, că e bucluc; încercaţi mai degrabă a vă înţelege cu ierarhia, care să vi-i dea pe toţi grămadă; dar, băgaţi de seamă, chiar când se va întâmpla asta, lăsaţi-i pe credincioşi în ale lor (d-l Theodorian zice: nu vă atingeţi de cult); că, altfel, te pomeneşti că se observă vânzarea, şi iarăşi s-ar putea să fie bucluc!

... D-l Marius Theodorian-Carada mi-a făcut cinstea să mă socotească de bună-credinţă. Nici eu nu-l cred altfel pe d-sa. Dar, raportându-mă la cele de mai sus, mi-aş îngădui, între oameni de bună-credinţă o întrebare:

Frumos e?

## Şi totuşi, catolicismul este inactual

În publicaţia „Farul nou unit cu Dacia creştină" (ce titlu, Doamne!), organ săptămânal al catolicilor din România, un domn Gr. I. P. se întreabă: „De ce apare PREDANIA?". Se întreabă – şi răspunde: „«Predania» apare pentru a lovi catolicismul pe orice cale".

Mărturisesc că nu ne gândisem la asta. Biserica Ortodoxă şi naţia rumânească au astăzi o conştiinţă suficient de ridicată a valorii lor de sine stătătoare, pentru ca să mai acorde catolicismului importanţa pe care şi-o doreşte pentru biserica d-sale d-l Gr. I. P.

Pe de altă parte, toţi cei pe cari credinţele lor i-au adunat în jurul PREDANIEI sunt de părere că, oricum ar fi, catolicii sunt totuşi creştini; Biserica papală realizând, în adevăr, un maximum de creştinism posibil în bazinul de apus al Mediteranei, adică într-o regiune stăpânită până în adâncuri de ideea romană de stat, idee structural divergentă faţă de creştinism. Aşa fiind, dacă, în adevăr, noi ne vom fi gândit la un adversar care trebuie „lovit", apoi acela era mai degrabă protestan[tis]mul, duşman insidios al creştinismului, pe care îl atacă pe căile cele mai neaşteptate, izbutind chiar uneori să-l dizolve – şi nicidecum catolicismul, care e cu atât mai puţin primejdios pentru noi, cu cât istoriceşte şi structural e inaderent geniului nostru naţional.

Dacă, totuşi, catolicii ne caută râcă – fie chiar prin pana, mai mult înveninată decât ascuţită, a d-lui Gr. I. P. – nu noi ne vom da din drum; cu atât mai mult, cu cât găsim aci prilejul să lămurim şi pentru ai noştri anumite afirmaţiuni, uneori prea concentrat şi prea eliptic înfăţişate.

D-l Gr. I. P. nu este interesant. D-sa cultivă convingeri ca aceea că azi lumea nu mai e pozitivistă, evoluţionistă şi materialistă, datorită numai renaşterii scolastice, convingere care, dacă e nevinovată şi nu face rău nimănui, apoi nu dovedeşte mai puţin la ce coborât nivel de înţelegere stă preopinentul nostru.

D-sa este cu totul lipsit de prudenţă, pentru că vorbeşte de „acele discuţii inutile şi copilăroase" ale grecilor din Bizanţ, atunci când s-ar fi putut gândi că, dacă nu la noi, cari s-ar putea să fim nişte ignoranţi, dar cel puţin la unul, căru-ia-i zicea Pascal, ar fi de găsit lucruri cari înveselesc lumea, de trei veacuri, în legătură cu unele „discuţii inutile şi copilăroase", care nu sunt chiar „greceşti".

D-sa nu ştie să scrie şi mă îndoiesc dacă ştie să gândească; pentru că atunci când vrea să ne înfăţişeze un raţionament, ne dă să mestecăm dop de plută. Ia vedeţi, vă rog, o mostră: „Tot ce este participat, din lucrurile superioare în cele inferioare, şi tot ceea ce este mai înălţat este ceea ce este formal prin raport la lucrurile inferioare. Tot ce este astfel prin participaţie, este supus la ceea ce este astfel în esenţă şi universal. Tot ceea ce participă şi tot ceea ce este participat, este posterior la ceea ce este prin esenţă. Încercând să precizăm logic poziţia laicilor în ortodoxie, vedem clar că pentru participare ar trebui să avem elementul formal din propoziţia scolastică, adică ierarhia". V-aţi lămurit, nu?

Dar dacă, personal, d-l Gr. I. P. nu este interesant, în schimb e reprezentativ pentru o anumită mentalitate; pentru o anumită mentalitate catolică de la noi, agresivă şi lipsită de măsură şi de elementara bună-cuviinţă, pe care orice străin de legea noastră o datorează în chip firesc unei ţări şi unui neam ospitalier şi tolerant. Şi de aceea nu e chiar lipsit de interes să ne oprim puţin asupra acestui caz.

Ceea ce depăşeşte putinţele mele nu numai de acceptare, dar şi de înţelegere, sunt îngăduinţele pe cari şi le iau catolicii din România faţă de Ortodoxie. Şi nu-şi dau seama, de pildă, că dispreţul pe care îl afişează, fără nici un fel de discreţie, pentru credinţa şi Biserica noastră constituie o imprudenţă, care, în împrejurările de azi, ar putea fi chiar o gravă imprudenţă. Tonul absolut inacceptabil, pe care se cred îndreptăţiţi a-l adopta aceşti militanţi ai catolicismului, nu e numai o chestie de temperament sau de bună creştere personală, ci decurge oarecum din atitudinea principială a lor faţă de noi. E suficient ca undeva, înlăuntrul Ortodoxiei rumâneşti, să se ivească un efort organizatoriu, o încercare de lămurire, pe care ei o bănuiesc fecundă, o tovărăşie de muncă ordonată, pentru ca reacţiunea aceasta necuviincioasă să se producă; automat. De pe cataligele catolicismului, orice Gr. I. P. „scrie" şi „gândeşte", aşa cum văzurăţi; orice ignar care mozoleşte câteva propoziţii învăţate într-un catehism uscat şi anacronic ca tonalitate spirituală îşi permite să te repeadă, să creadă că te poate repezi înapoi, în nefiinţă. Şi dacă ar fi vorba numai de bietele noastre persoane – care, totuşi, se întâmplă uneori să fie ale unora cari au luptat din greu şi cu cartea, şi cu lumea, şi cu diavolul, şi cu ei înşişi, aşteptând împlinirea nădejdii de a fi învinşi de Dumnezeu; dar nu! Aceeaşi atitudine de brutală agresivitate, de lipsă de consideraţie, se manifestă şi faţă de credinţa noastră ortodoxă, uitând cu totul, aceşti vardişti ai lui Dumnezeu, că poliţie represivă nu poţi exercita decât *la tine* acasă, şi, atunci când îndrăzneşti să pui *ordinea ta – în casa altuia*, rişti să ţi se arate uşa.

Ceea ce mai ales a necăjit iritabilitatea d-lui Gr. I. P. este, se pare, o afirmaţie a noastră, în legătură cu inactualitatea catolicismului. Catolicismul inactual? se întreabă preopinentul nostru. Asta „înseamnă a ignora Italia lui Mussolini,

Austria lui Seipel, Dolfuss și a cancelarului Schuschnigg, înseamnă a uita Portugalia lui Salazar și a nu băga în seamă reacțiunea dârză și eroică a catolicismului spaniol naționalist. Dar, înainte de toate, înseamnă a uita că Ortodoxia nu a fot stavilă în fața materialismului comunist din Rusia și că protestantismul n-a putut zăgăzui extremismul național, de pure cadre materialiste, ale hitlerismului".

Chiar așa să fie? Să le luăm pe rând:

*Italia* – Aud pentru prima oară că Italia lui Mussolini este fructul acțiunii catolice. Eu știam numai de *o pace* care s-a încheiat între fasciști și catolicism *după* instituirea statului fascist. De unde aș avea dreptul să deduc – în afară de alte informații – că până la pace fusese război!

*Austria* – Nu știam că Austria lui Siepel, Dolfuss și Schuschnigg se încadrează în „noua structură istorică înspre care lumea se îndreaptă precipitat". Cunosc însă un raport, al unui agent diplomatic străin din Viena, care relatează că singurii lui aliați împotriva mișcării naționaliste sunt catolicii și... evreii.

*Spania* – Informațiile mele diferă de ale preopinentului meu. După știința mea „reacțiunea dârză și eroică a catolicismului spaniol naționalist" a pornit prin inițiativa unui ostaș, Franco, și a continuat cu sprijinul fascismului italian și al „materialismului" hitlerist. Mai știu că, până în momentul de față, e greu să se spună care este atitudinea sfântului părinte față de generalul Franco. În orice caz, e mai prudent să așteptăm; căci tare aș vrea să văd ce va spune Sfântul Scaun, dacă naționalismul lui Franco va lua forma totalitare.

*Rusia* – Procesul nu e terminat. Și e cel puțin imprudent să se vorbească de carența Ortodoxiei, azi, când redeschiderea Bisericilor e un fenomen general și când stalinismul trece prin atât de profunde transformări structurale.

*Germania* – Afirmația că hitlerismul ar fi un naționalism „de pure cadre materialiste" nu poate curge decât dintr-un condei care nu se controlează. Incapacitatea protestantismului față de național-socialism? E evidentă. Dar nu cumva a fost „zăgăzuit" hitlerismul de catolicism? Și, pe urmă, dacă suntem așa de grozavi, nu am putea afla cum a zăgăzuit Biserica romană protestantismul?

Iată valoarea afirmațiilor preopinentului meu.

Dar, chiar dacă ar fi stat în picioare, ce ar fi dovedit ele? Că, poate, catolicismul e actual? Nu.

A fi actual însemnează a intra ca o componentă hotărâtoare în structura prezentului istoriei. Această structură se precizează, după impresia mea, în momentul de față, în sensul unui naționalism totalitar. Poate catolicismul să intre în componența acestei formule istorice? Foarte greu de crezut! Căci:

1) Este un fapt, istoricește exact, că Biserica romană nu a sprijinit niciodată și nicăieri mișcările naționale; nici în Italia unificării, a lui Cavour, nici în Germania unificării, a lui Bismarck; nici în Italia cvasi-naționalizării, a lui Mussolini, nici în Germania naționalizării, a lui Hitler; a combătut Franța gallicană și a excomunicat Franța creștină a Acțiunii Franceze; a sprijinit, în schimb, țări în cari principiul național nu există deloc (Austria habsburgică) sau nu există

decât în al doilea rând (Spania înainte de Frontul Popular, Austria lui Dolfuss, Seipel, şi Schuschnigg).

2) În toate ţările de observanţă etnică, voturile catolice nu au mers către dreapta naţionalistă, ci întotdeauna către centrul democrat – atunci când ştiut este că democraţia dizolvă formele de viaţă organică, aşa de scumpe naţionaliştilor. (În această operaţie, catolicii au fost întotdeauna alături de evrei!)

3) Este *principial imposibil* ca Biserica romană să accepte naţionalismul – şi cu atât mai puţin totalitarismul, aceste doctrine şi forme de viaţă postulând absolutul naţiunii, statului sau mai ştiu eu cui, catolicismul neadmiţând *politiceşte* decât un absolut: cel al Bisericii romane, care e şi supranaţional şi suprastatal, şi supra mai ştiu eu ce!

Dar, dacă actualitatea istorică se ţine în marginile naţionalismului şi totalitarismului – şi dacă Biserica romană nu poate decât duşmăni asemenea forme de viaţă, ar putea să mă lămurească preopinenţii mei de la „Farul" cum mai e actual catolicismul?

Eu ştiu că lucrurile astea sunt neplăcute pentru catolici, care ar fi preferat ca ele să nu fie spuse (cu atât mai mult cu cât se mai pot spune şi altele). Dar cine e de vină? Noi, cari vrem să ne vedem doar de ale noastre, sau domnii catolici, cari umblă cu brâul târâş prin lume?

Apoi, deh!

# C. Anglicanismul

## Pentru apărarea Ortodoxiei

Un episcop englez tratează astăzi la Bucureşti, după cum a făcut-o şi la Constantinopol, unirea Bisericii noastre Ortodoxe cu cea anglicană.

Este o aberaţie.

Dar este şi un atentat împotriva fiinţei noastre naţionale.

L-am prevăzut şi-l aşteptam.

De trei ani, asociaţiile creştine ale triunghiului roşu şi ale triunghiului albastru (Y. M. C. A. şi Y. W. C. A.) fac propagandă religioasă, căutând prozeliţi pentru o credinţă care nu este, nu poate şi nu trebuie să fie a noastră.

De trei ani se continuă stăruitor, la „Cuibu-cu-Barză", acţiunea evanghelizatoare, eminamente neortodoxă, a preoţilor T. Popescu şi D. Cornilescu, prin predici şi prin cărţi, pe a căror copertă sfânta cruce este încălecată de coroana bizantină a unei regine de sânge englez.

De trei ani arhimandritul Scriban încearcă refacerea unei virginități morale, făcându-se apostolul unui ortodoxism spălat cu toate apele Apusului, până la decolorare.

Și mai sunt și alții.

Împotriva acestui îndrăzneț atentat, ridicăm protest în fața istoriei noastre întregi.

Fuziunea celor două Biserici înseamnă regele Angliei, cu drepturi egale, în viitorul sobor al Bisericei noastre de Răsărit;

Înseamnă contrafacerea credinței noastre, făcută nu din *Evanghelie* și „moralizare", ci din nevoia adâncă, organică, a legăturii cu Dumnezeu;

Și, mai departe, deschiderea vieții noastre sufletești pentru orice influență politică străină.

Respinși, prin înfrângeri politice răsunătoare, de la cheile Mării Negre și [ale] Asiei Mici, englezii caută drumul cel mai scurt la Golful Persic, peste Constanța și Trapezunt.

Să și-l aibă, dacă nu se poate altfel, sau dacă așa trebuie să fie. Dar nu peste sufletele noastre.

Necazurile noastre sunt altele; în aceste momente de renaștere religioasă, drumurile noastre se desfac lămurit: grele, dar pline de lumină.

Și le vom călca cu hotărârea unui neam care nu a trăit decât prin puterea suferinței și nu a suferit decât prin nădejdea mântuirii.

Dar mai întâi:

În lături cu poliția anglicanismului.

## Forme românești ale problemei religioase

Cartea preotului T. Popescu de la Biserica „Cuibu-cu-Barză" din București* s-ar fi putut să fie și un eveniment. Interesul vremii noastre este astăzi foarte multiplu și putința de a provoca șuvoaie în volbura opiniei publice, foarte ridicată; tăcerea cu care totuși a fost întâmpinată până acum cartea e, deci, aproape concludentă.

Nu ne îndoim că cetitorii-cumpărători ar lipsi. Cunoaștem doară stăruitoarea acțiune de evanghelizare a preotului Popescu și ne putem închipui că cel puțin ascultătorii de fiecare duminică se vor fi grăbit să ia cu ei acasă, tipărit, cuvântul îndrumătorului lor, care de multe ori îi va fi scos din încurcături sufletești serioase. Dar aceasta nu e de-ajuns. Acțiunea celor câțiva evanghelizatori români se plasează astăzi, fără voia lor, poate, într-un cadru cu mult mai larg. Căci nu virtuțile personale, netăgăduite totuși, ale preotului adună atâta lume în

* *Iisus vă cheamă*. Predici rostite de pr. T. Popescu de la Biserica „Cuibu-cu-Barză" din București. Buc[urești]. Soc[ietatea] Evang[helică] Română, Str. Bursei, 1, 278 p., 20 lei.

Biserica „Cuibu-cu-Barză", ci nevoia mai veche şi mai cuprinzătoare de a se auzi undeva cuvântul mântuirei.

Întoarcerea maselor orăşeneşti la viaţa religioasă este în adevăr un fapt cu rădăcini mai adânci. O activitate socială sprijinită pe un talent – oricât de mare – oboseşte şi coboară repede. Statornic prinde numai ceea ce e mai dinainte cerut.

Iată de ce valoarea predicilor preotului Popescu trebuie judecată cu altă măsură decât cu aceea a unui succes personal.

În cadrul larg al nevoilor noastre religioase, cartea aceasta aproape dispare. Chiar în forma simplă, cerută stăruitor de prilejul şi de publicul pentru care au fost ţinute, predicile s-ar fi putut închega în jurul unui sâmbure de valoare ceva mai ridicată. Încercarea timidă, dar statornică, de raţionalizare a actului de credinţă se sprijină aci pe o vădită alunecare a judecăţii. Tot ce se spune în cărţile sfinte e adevărat, pentru că vine de la Dumnezeu, şi Dumnezeu nu ne poate înşela. Raţionamentul e inferior; istoriceşte, mort din veacul al XVII-lea, întrebuinţarea lui astăzi e stranie.

Dar şi semnificativă. Ea arată, anume, cât suntem cu toţii de slab pregătiţi în materie religioasă; câtă lipsă de înţelegere pentru necazurile şi greutăţile noastre stăpâneşte chiar pe cei mai bine intenţionaţi dintre noi. Ce poate ajuta, în adevăr, bietului nostru om de la Dunăre raţionalizările acestea, la locul lor doar într-o întortochiată metafizică tomistă, deşi chiar acolo insuficiente!

Nevoilor de reînnoire religioasă nu am izbutit să potrivim încă nimic. Lipseşte aci, ca şi aiurea, încredinţarea că există *un creştinism al nostru*, în afară de orice dogmă şi orice biserică, *un creştinism de atmosferă*, a cărui înţelegere şi valorificare e singura cale ce ne rămâne deschisă.

În loc de acesta, ni se oferă astăzi evanghelizarea. O cunoaştem deja din altă parte; e o problemă mai vastă. În ce ne priveşte, ni se pare că nici o religie nu există în lume pentru ea însăşi; ci îşi cumpără dreptul de existenţă prin măsura în care contribuie la rezolvirea problemei mântuirii. Noua evanghelizare se mişcă greoi şi în tipare vechi. Sunt aceleaşi forme înţepenite, lipsite de mlădiere, fără cel mai elementar simţ istoric, fără nici o legătură cu viaţa noastră, cu necazurile noastre. Simple lecţiuni de morală cu argument biblic, ele înţeleg religia ca un instrument de poliţie socială. Este cea mai hotărâtă şi mai nimicitoare interpretare a religiei. Se uită că virtuţile creştine nu sunt „scop"; şi nici măcar mijloc pentru înlesnirea convieţuirii; ci doar o simplă terapeutică, anexă la problema metafizică a mântuirii.

Restaurarea creştinismului în funcţiunea lui metafizică, cu mijloace la îndemâna tuturor, este problema ceasului de faţă. Evanghelizarea în genere, ca şi predicile preotului Popescu, o ignoreză. Ar fi o vină pentru marii creatori; e numai un drum fals pentru oamenii de treabă, al căror principal merit e buna lor intenţie.

Ce realizează, deci, într-un cadru mai restrâns, cartea de predici *Iisus vă cheamă*, adică în cadrul pe care şi-l trage autorul însuşi? O predică lucrează sau prin adâncimea convingerilor, sau prin vorba arzătoare a cuvântătorului.

Adâncimea lipseşte pretutindeni. Nicăieri, urme măcar din umilinţa, aşa de fundamentală totuşi, creştinismului. Un ton artificial şi de circumstanţă, carac-

teristic pretutindeni aproape, în acțiunea de evanghelizare; personalism supărător, nimic din Duhul Sfânt, care se coboară ca o binecuvântare asupra omului lui Dumnezeu.

Rostirea? Este probabil că, rostite, predicile acestea câștigă în valoare. Dar de zguduirea ascultătorilor nu se poate vorbi. Căutăm zadarnic vorba care merge de-a dreptul la inimă, cuvântul care biciuie sau chiar viziunea apocaliptică. Peste atâtea cărți mijlocii de predici, noi și vechi, tipăritura aceasta nu se ridică cu nimic.

S-ar putea opune acestor considerații *faptul* întoarcerii la viața creștină a atâtor ascultători. Să ni se dea totuși voie să spunem că e o iluzie; sau că e prea puțin!

Criza noastră sufletească e astăzi cu mult prea adâncă, pentru ca scăderea alcoolismului, împuținarea conflictelor conjugale sau ridicarea cinstei personale a unora dintre noi să fie tot atâtea dovezi de înălțare întru Hristos.

La o tragică răscruce a istoriei, ceea ce ne-ar trebui, am spus-o. Sunt unii cari cred că tinerețea nouă a activității câtorva preoți din țară sunt începuturile unei renașteri. Credem hotărât că se înșală. „Mișcarea de la «Cuibu-cu-Barză» e numai semnul nevoii unei reînnoiri.

Reînnoirea însăși va avea, desigur, o altă față.

Și nu suntem singurii cari o așteptăm.

Dar, *pe aceea!*

---

# Domnule redactor,

La întâmpinarea d-lui D. Mitrany din numărul trecut al „Ideii europene"[1], vă rog să binevoiți a-mi îngădui două rânduri de răspuns: Problema pe care o puneam era de ordin sufletesc. Mi se dă un răspuns diplomatic. Evident, aș fi dorit un *altul*, pentru că el ar fi contribuit la lămurirea unor fapte și idei cari, în primul meu articol, au fost numai – și încă incomplet – enunțate. Așa, trebuie să mă mulțumesc cu mai puțin.

Mărturisesc că mă interesează numai în chip mediocru dacă Anglia sau Franța va fi, peste cincizeci, o sută de ani, cea care va stăpâni marile drumuri ale lumii. Deci, nu din interes politic am ridicat această discuție. Aș fi fost mai bucuros dacă d-l Mitrany mi-ar fi dovedit că anglicanismul nu urmărește și nici nu poate urmări drumuri de expansiune. Dar nu o face.

Preocuparea d-sale e de a stabili că între politica Angliei și aceea a anglicanismului nu e nici o legătură. Și aceasta se dovedește prin aceea că:

1) în Anglia nu există o biserică „dominantă", care ar putea să angajeze întreaga națiune într-o activitate în favoarea ei;

2) diferiții conducători politici sunt de credințe religioase deosebite; ei nu ar putea lucra, deci, pentru prosperarea unei biserici căreia nu i se închină;

3) deosebitele frământări religioase din Anglia au luat bisericii forța ofensivă

Chiar pentru cel care este de aceeaşi părere ca d-l M[itrany], argumentarea nu e convingătoare.

Căci:

a) atunci când întrebuinţezi organizaţia bisericească drept armă politică, nu eşti determinat de „biserică", ci de scopuri politice; şi atunci nu mai e vorba de biserica „*dominantă*"; ci de *oricare* organizaţie ce e în stare a-ţi servi scopurile;

b) de aceea nici nu e nevoie ca omul politic conducător să fie, sub raportul religios, solidar cu biserica a cărei activitate o înlesneşte... peste graniţă;

c) iar o organizaţie slabă poate fi, la nevoie..., galvanizată.

Argumentarea mea este numai logică. D-l Mitrany însă, care cunoaşte mai bine decât noi lucrurile englezeşti, îşi va reaminti mai uşor rostul pe care l-au avut *Biblia* şi misionarii la expansiunea politică şi economică a Angliei şi – de altfel – a capitalismului în genere. Repet totuşi, pentru încheiere, că nu prezenţa *negustorului*, ci a *spiritului* englez, mă nelinişteşte.

Aş fi vrut să am câteva cuvinte şi pentru dezminţirea P. C. preoţi Popescu şi Cornilescu[2] de la „Cuibu-cu-Barză". Deocamdată îmi este imposibil.

Scrisoarea afirmă textual: „Nu am avut şi nu avem *nici o legătură* cu asociaţiile aşa-zise creştine ale triunghiului roşu şi ale triunghiului albastru (Y. M. C. A. şi Y. W. C. A.)...".

Dezminţirea aceasta e scrisă însă pe o hârtie de blok, caracteristic liniată. Partea de sus (*en-tête*-ul) şi de jos a fiecărei foi e tăiată cu foarfecele. Nu aşa de îndemânatec însă; căci, pe foaia a doua, jos, se poate ceti: „*To the writer: save by writing on both sides of this paper*"; iar pe prima, foarfecele, cari nu au coborât destul, au lăsat încă să se vadă *vârful de jos al triunghiului roşu!* P. C. sa îşi face, deci, corespondenţa pe hârtia cercului Y. M. C. A.! E aci ceva care nu se potriveşte. Până la o lămurire, prefer să aştept; eu neînţelegând a continua discuţia decât cu o perfectă bună-credinţă.

Primiţi salutările mele,

UN ORTODOX

Bucureşti, 28 II '923

## Preotul Tudor Popescu şi agitaţia pentru anglicanism

Preotul Tudor Popescu de la „Cuibu-cu-Barză" a fost caterisit. Vasăzică, tot era vinovat – iar cele ce s-au scris mai acum un an în această revistă, tot adevărate au fost! Numai în parte? Numai în parte, *deocamdată*.

„Bate-voi păstorul şi se vor împrăştia turmele[1]." Turma se va fi împrăştiat – dar nu ştiu dacă tocmai păstorul a fost bătut. Să cercetăm, deci, puţin faptele.

Preotul Tudor a început o acțiune de „modernizare" a Bisericii noastre. Nu o începuse singur, ci în bună și prea cuvioasă tovărășie, de îndată ce-și făcea corespondența pe hârtia englezească a triunghiului roșu (Y. M. C. A.). În jocul preotul Tudor a intrat însă o altă persoană – bisericească și ea. Această persoană e astăzi fugară în Germania; de ea nimeni nu s-a atins; după cum nimeni nu s-a atins de o a treia tovarășă, care, totuși, a contribuit cel mai mult la întorsătura pe care a luat-o acțiunea evanghelizatoare a preotului Tudor.

Eu aș vrea să-mi mărturisesc greșeala. Când, anul trecut, vorbeam de încercarea de unire cu Biserica anglicană, treceam printre agenți și pe preotul Tudor. El a protestat, afirmând că nu are nici o legătură cu Y. M. C. A. Nu l-am crezut; pentru că hârtia pe care ne scria era tocmai hârtia „Asociației Creștine". Și totuși, părintele Tudor spunea adevărul: în acel moment el nu mai avea nici o legătură cu Y. M. C. A.

Sub presiuni lăturalnice, părintele Tudor sfârșise prin a deveni protestant. A spus-o doară – după câteva șovăiri – și la proces.

Aceasta explică de ce acuzatorul cel mai îndârjit al lui a fost părintele arhimandrit Scriban!

În sfârșit, preotul Tudor și-a pierdut darul și a fost exclus din Biserica noastră. Orice s-ar mai întâmpla, convingerea noastră e că episodul de la „Cuibu-cu-Barză" s-a închis.

Nu e numai părerea noastră. Vechii tovarăși ai preotului Tudor cred și ei același lucru. Căci agitația pentru anglicani a reînceput. O întrerupsese acțiunea le la „Cuibu-cu-Barză", care amenința să capteze pentru alte intervenții nevoia de lămurire spirituală a unor mulțimi necăjite. Acuma preotul Tudor e la pământ! Să reîncepem, domnilor!

L-am auzit, deci, din nou pe părintele arhimandrit Scriban. Îl așteptam. Nu ca să-l ascultăm. Ceea ce ne poate spune, o știm demult. Dar îl așteptam tocmai ca să ne întărească bănuiala că, în adevăr, „mai întâi la pământ cu preotul Tudor"! Și a venit. *Ergo*...

Din câmpul Ortodoxiei nu se ridică nici un glas. Un tânăr scriitor de talent face din când în când variații literare pe această temă. Dar, vezi, treaba e mai serioasă decât atât.

Înaltele fețe bisericești tac. Scepticism, ignoranță sau din nou vremea în care o broșură putea să fie și un instrument de șantaj?

Părintele Scriban și-a găsit chiar și colaboratori nesperați. E însăși facultatea de teologie, în persoana câtorva din profesorii ei. Să-i numim „delegația facultății"?

Ori, poate, facultatea are, totuși, ceva de spus?

# Iar cazul d-lui Tudor Popescu [I]

Primim din partea d-lui Tudor Popescu următoarea scrisoare:
[...][1].

*Nota redacţiei:* Scrisoarea fostului preot de la „Cuibu-cu-Barză" nu e suficient de clară, mai ales în lămuririle privitoare la punctul 2. Evident, *trebuie* să credem pe cuvânt declaraţiile d-lui T. Popescu. Dar nu ne putem ascunde impresia că, chiar dacă tot ce a afirmat e exact, d-sa nu a spus tot ce ştie în această afacere.

Referitor la punctul 1: delimitările pe cari le face între „creştinismul" d-sale şi adventism sunt specioase. Că vor fi deosebiri e nuanţe, nu ne îndoim. Dar numai de nuanţe. De o parte şi de alta, creştinul recunoaşte aceeaşi încercare tenace de a submina Biserica şi de a instaura, în locul disciplinei garantate de autoritatea bisericească, anarhia subiectivistă a „liberului examen".

# Iar cazul d-lui Tudor Popescu [II]

Din partea d-lui D. Nanu primim următoarele:
[...][1].

*Nota redacţiei:* Nu putem fi de părerea d-lui D. Nanu, care crede că între creştinismul Bisericii române strămoşeşti, cum zice d-sa, şi creştinismul Societăţii „Trezirea" din jurul fostului preot Tudor Popescu nu ar fi nici o deosebire esenţială.

Afirmaţia noastră precisă a fost că toate mişcările protestantizante tind, spre deosebire de creştinismul ortodox sau catolic, să introducă liberul examen ca garanţie şi fundare a adevărurilor religioase. D-l Nanu nici nu încearcă să conteste acest lucru; ba, dimpotrivă, face o apologie călduroasă a logicei. La aceasta e încurajat şi de faptul că „autorul" *Evangheliei* este cel mai mare logician din câţi au fost cu putinţă, fiindcă singur s-a numit pe sine: „Calea, Adevărul şi Viaţa".

Pentru că d-l Nanu cere „să respectăm formele elementare logice", vom observa:

1) nu ne îndoim că „autorul" *Evangheliei* e cel mai mare logician; dar asta nu *fiindcă* s-a numit pe sine Calea, Adevărul etc.; ci, pur şi simplu, fiindcă e Dumnezeu;

2) d-l Nanu confundă problema adevărului cu problema logicei. Lăsând la o parte alte chestiuni, care nu-şi au locul într-un ziar, indicăm doar că logica e un instrument de cunoaştere, cu ajutorul căruia, în cazul cel mai bun, se ajunge la adevăr. Dar la acest adevăr se poate ajunge şi pe altă cale decât cea a logicei. Şi tocmai aci e nodul chestiunei: gnoseologia creştină, şi în special cea răsăritea-

nă, afirmă că, *în ordinea religioasă*, adevărul e un act de credință; deci, nu rezultatul unei operații logic discursive, în propriu rațiunii. Adică, tocmai contrariul părerii Societății „Trezirea", care vede garanția adevărurilor religioase în „forme elementare logice". D-l Nanu va concede că deosebirea este esențială.

# Congresul Bisericii anglicane

Cuvântarea părintelui mitropolit Nectarie al Bucovinei, rostită la marele congres al Bisericii anglicane, este un model de preciziune și de atitudine fermă. În ea s-a spus că, reprezentant al Bisericii Ortodoxe autocefale Române, Prea Sfinția Sa asistă cu bucurie la această manifestație creștină, dar că în nici un caz nu poate lua parte la discuții, cari – eventual – ar pune în chestiune dogmele și așezările de bază ale Ortodoxiei.

În același timp, părintele mitropolit a adresat și o chemare către ceilalți ierarhi pravoslavnici prezenți la congres, cerându-se să se ralieze la acest punct de vedere. Și ralierea a fost obținută.

Nu știm care va fi rezultatul acestei atitudini. Anglicanii încearcă de multă vreme o apropiere de noi. Ei simt, sincer, că creștinismul pe care îl practică s-a golit de conținut religios și caută înapoi calea spre izvor. Că s-au îndreptat mai degrabă înspre noi decât înspre catolici – asta nu e chiar așa de întâmplător și nici chiar așa de lipsit de dedesubturi. Dar să nu insistăm.

Nevoia de religiozitate adevărată îi împinge, deci, spre noi. Dar sunt dificultăți. Dacă anglicanii au încetat de fapt să fie creștini și au devenit anglicani este pentru că structura lor spirituală nu le îngăduie o încadrare adecvată în creștinism. Nominaliști, pozitiviști și moraliști, lipsiți de simțul și orizonturile veciniciei, ei au sărăcit creștinismul de actul Dumnezeului real și viu, pentru că nu-l puteau trăi. De aceea refuzul lor de a accepta dogmele și tainele ca dogme și ca taine corespunde unei realități: incapacitatea structurală a anglicanilor de a le trăi.

În acest fapt trebuie să vedem una din pricinile pentru cari, în chip constant, la adunările anglicano-ortodoxe, cei dintâi nu ostenesc cu încercarea de a începe o discuțiune asupra dogmelor. Încercare lipsită de sens: căci, dacă e vorba să punem în discuție dogmele și tainele, nu mai suntem ortodocși, ci... anglicani; iar în acest caz, unirea între noi și ei nu s-ar face cu un folos pentru ei, cu o renaștere a religiozității lor, ci cu o pierdere pentru noi, cu o sărăcire a vieții noastre religioase.

De data aceasta însă, la Londra li s-a spus precis: nu acceptăm nici un fel de discuție asupra conținutului dogmatic al Ortodoxiei. Anglicanii știu, deci, ce au de făcut: renunță la discuție, acceptând botezul întru pravoslavie, sau renunță la nădejdea unei uniri cu noi și a unei refaceri a vieții religioase.

Noi credem că se vor hotărî pentru ultima atitudine. Sunt doară anglicani – și nu pot altfel.

# D. Protestantismul

## *Rumänien – ein Missionland*[1]

România, țară de misiune protestantă. Trebuie să concedem că, deocamdată, așa se înfățișează situația. De la război încoace, suntem aproape în fiecare an, într-o formă sau alta, cercetați de misionarii protestanți și îmbiați la o tovărășie religioasă pe care noi nu izbutim să o înțelegem, și de aceea pregetăm a o realiza.

Acum, în urmă, ne-am bucurat de vizita d-lui Raoul Allier, decan al Facultății de Teologie protestantă din Paris, învățat specialist în studiul religiozității... primitivilor. D-sa a făcut și două conferințe publice la Fundația „Carol", ascultate cu remarcabilă condescendență de studenții noștri, obicinuiți parcă cu un alt fel de înțelegere a problemelor religioase.

Dar d-l decan nu a venit în București ca să țină conferințe. A spus-o însuși, cu dezinvoltură sau... cu candoare. A venit să ne propună o alianță. Evident, forma era ceva mai alambicată; cel puțin la început. Ne oferea omul, gratis, nici mai mult, nici mai puțin, decât o capelă ortodoxă în „cetatea universitară" de la Paris; capelă pe care Rockefeller ar fi dispus să o clădească pe socoteala lui, dacă... am consimți ca ea să fie comună nouă și protestanților. Propunerea e copilărească. Domnul decan ar fi putut găsi ceva mai ingenios. Chiar așa de naivi, ca să ne îmbarcăm pe primul șlep în remorca protestantismului, nu suntem. D-l Allier putea să se gândească o clipă că păstrăm și noi ceva din tradiția bizantină!

Și totuși, trebuie să o recunoaștem: noul purtător de cuvânt al protestantismului pe malurile înflorite ale Dâmboviței nu a venit la noi fără oarecari încurajări. Contactul pe care l-a luat cu Bisericile sărăcite și dezorientate din Răsăritul balcanic – bucuroase de făgăduiala unui ban, chiar când acesta curge din buzunarul dinadins rupt al protestanților – va fi fost, desigur, deschizător de perspective. Iar la noi în țară, bucuria cu care a fost primit în anumite cercuri nu putea să-l facă decât să-și mângâie satisfăcut barba.

E, deci, și vina noastră. Nu am fost niciodată conștienți de comoara de spiritualitate pe care o deținem, în calitate de moștenitori legitimi ai creștinismului răsăritean. Atențiunea care ni se acordă ne umple de uimire și de bucurie; ca o cinste nemeritată și neașteptată. Ne comportăm ca niște „îmbogățiți de război" ai spiritualității, pe cari relațiile cu „lumea bună" a Apusului îi fac sau aroganți, sau slugarnici; ne pierdem siguranța noastră personală și nu izbutim să păstrăm o linie demnă; suntem așa de năuciți de „norocul" nostru, încât depășim, prin exces, limitele ospitalității; plebei, asta suntem! De pildă. Am asistat la conferințele d-lui Allier. O doamnă, care se ostenește – fizic! – pentru progresul Ortodoxiei, a ținut să-l salute. Și am putut auzi, pentru prima oară în istoria Bise-

ricii creştine, probabil, vorbindu-se de cele trei mari Biserici ale lui Hristos: cea catolică, cea protestantă, cea ortodoxă! Fericitul domn Allier! Dacă ştia el asta, demult s-ar fi grăbit să vină în România, ca să ia în sfârşit diploma de autenticitate a protestantismului. Astăzi, protestanţii din lumea întreagă caută o legătură cu catolicii sau cu ortodocşii, tocmai pentru a-şi legitima biserica. Şi când te gândeşti că ea era la Bucureşti demult legitimată, prin generozitatea nobilei doamne ortodoxe! Iată ştiinţa, demnitatea, tactul şi seriozitatea noastră.

Ştim cu ce a plecat în traistă trimisul protestant al consorţiului Rockefeller: cu nimic precis; dar cu foarte multe nădejdi; cari, toate, vor contribui la întreţinerea atmosferei de „mezat" create în jurul Bisericii Răsăritene. E rău. Trebuia să se ia o atitudine clară. Să se spună omului precis cine suntem şi care e atitudinea noastră. Nu avem, din nici un punct de vedere şi în nici un fel, interes să prelungim incertitudinea de raporturi în care se pot complace cel mult protestanţii – nu însă şi noi.

Evident. Dar pentru asta trebuia să ştim mai întâi noi înşine cine suntem şi ce vrem. Iar până la asta, mai va! Căci în ţara românească are dreptul oricine să ia iniţiative şi să hotărască în numele Ortodoxiei. E de-ajuns ca o cucoană să simtă necesitatea unor relaţiuni internaţionale, sau ca un domn să-şi dorească călătorie în străinătate – pentru acoperirea căreia, cekul de origine protestantă nu a lipsit încă niciodată – pentru ca „Biserica Ortodoxă Română" să fie reprezentată – cu competenţa, siguranţa şi demnitatea pe cari le cunoaştem – în toate congresele suspecte, pătate de prezenţa impură a „interconfesionaliştilor".

Sistemul trebuie să înceteze. Biserica noastră nu poate fi nesfârşit o casă cu uşile vraişte; şi nici han la răscruci. Avem un Sinod şi o ierarhie bisericească. A căror datorie e să creeze o conducere fermă şi unitară. Să se isprăvească cu iniţiativele particulare, cari, chiar când sunt bine intenţionate, se dovedesc betege, nevolnice şi iresponsabile.

Altfel, vom continua a rămâne ţară de misiune protestantă. Şi nu ştim în al cui folos.

## Protestantism

Părintele Petre Chiricuţă crede că poate porni la atac împotriva celor cari creează panica protestantă. C[ucernicia] Sa e de părere că nu există o reală primejdie protestantizantă şi că îngrijorarea care domneşte în unele cercuri e o alarmă falsă, tinzând a deveni o marotă. Cam acesta e sensul articolului pe care ni l-a trimis părintele şi pe care noi l-am publicat.

Iată-ne, prin urmare, alarmişti, şi încă ameninţaţi cu o manie. Căci şi de noi e vorba, părinte Chiricuţă, nu e aşa? E bine, deci, să ne lămurim.

Protestantism înseamnă mai multe lucruri: poate să însemneze şi o confesiune, cum pare a accepta preopinentul nostru; dar mai înseamnă – şi anume,

înainte de orice – o anumită atitudine, și metafizică și practică, în fața realității. Teoria care pleacă de la faptele exterioare este, cel puțin în materie de valorificare spirituală, irelevantă. Pentru a înțelege cât de cât din întâmplările acestei realități, e nevoie să pornești de la resorturile intime, al căror precipitat sunt aceste fapte.

Părintele Chiricuță întrebuințează prima metodă, noi, pe cea de-a doua. De aceea nu ne înțelegem. Dar dreptatea e tot de partea noastră. Ni se spune că pe nedrept bănuim de protestantism pe cei cari se îngrijesc în primul rând de realizarea lui Hristos în suflete și numai în al doilea rând în forme; că părăsirea unor forme învechite nu atacă întru nimic esența ortodoxă ș. a. m. d.

Nu putem împărtăși această părere; interiorizarea lui Hristos, oricât s-a[r] sprijini pe texte sfinte, este un procedeu eminamente protestant. De esență subiectivistă, această metodă duce fatalmente la desființarea Bisericii, așa cum s-a întâmplat de fapt în lumea Reformei.

Nu sunt decât de a doua însemnătate formele? Bănuiam demult că părintele Chiricuță împărtășește asemenea păreri. C[ucernicia] Sa poartă cioc, e tuns ca un... funcționar și umblă ca un spențer. Să ne ierte, dar nu suntem de acord. Asta e, în adevăr, protestantism. Formă înseamnează disciplină din afară înăuntru. Și Biserică tot asta însemnează: principiul autorității. Lăsarea formelor la dispoziția fiecăruia dintre noi e anarhie subiectivă. E prea aspru punctul acesta de vedere? Se poate. Dar e singurul cu adevărat ortodox.

Părinte Chiricuță, sunt încă multe lucruri de filosofie și de cultură pe cari trebuie să și le asimileze Biserica noastră, dacă vrem să iasă izbânditoare din marea luptă la care e chemată acum!

# E. Mișcarea interconfesională

## Ortodoxia răsăriteană și pancreștinismul

Încercarea de apropiere a Bisericilor creștine, începută anul trecut în chip mai concret prin Conferința de la Stockholm, va fi continuată acum într-o nouă adunare, convocată pentru sfârșitul lui august la Geneva.

Inițiativa pornește, atunci ca și acum, din lagărul protestant, care se dovedește a fi nu numai cel mai harnic și mai stăruitor, dar|și cel mai chinuit de insuficiența lui metafizică, în actualele împrejurări de renaștere religioasă.

E pentru noi de cea mai mare însemnătate să ne dăm seama că ofensiva protestantă, pornită pe așa de largi baze, nu e numaidecât un semn de vigoare și de

siguranță lăuntrică. Ci, dimpotrivă, aş considera această ofensivă ca o încercare involuntară, inconştientă, dar fatală de întoarcere la izvoarele veşnic vii ale religiozității. Căci şi legăturile unui Blake sau Hartmann cu biserica roşie rusească, şi sprijinul, dea dreptul neleal pentru noi, pe care ambițiile şi iactanța răposatului Meletie din Constantinopol l-au găsit în Anglia, şi presiunile sistematice la care a fost supus mitropolitul pribeag Antonie al Kievului, şi – *last not least* – grija asiduă cu care este înconjurată Biserica noastră arată ca țel al acestei ofensive Răsăritul.

De ce tocmai Răsăritul? Se complac unii în a crede: pentru că Răsăritul e mai slab şi, deci, mai uşor de înfrânt.

Nu. Pricinile sunt mai adânci. Circulă între protestanți, în genere, convingerea că Luther ar fi dezlănțuit „din nou" puterile originare ale creştinismului. Se poate. Dar Luther a ignorat întreaga Apocaliptică iudaică: el a exclus din spiritualitatea creştină entuziasmul primitiv. Grija tragică a mântuirii, ca şi aspra disciplină bisericească paulinică s-au închircit în negurile nordului. Toate dementele mistic-ascetice pe care Sfântul Pavel le trecea ca moştenire creştinismului din lichidarea Antichității s-au risipit şi, mai ales, a dispărut fără urmă conceptul paulinic de sacrament, care, istoric şi structural, izvorăşte din cultul – eminamente răsăritean – sincretist al misterelor. Luther a vrut să facă creştinism ignorând Răsăritul.

Nu se poate! Asta o simt acum, inconştient, toți protestanții. Şi de aceea vin la noi, de aceea ne-au chemat la Stockholm şi ne cheamă la Geneva.

Ne vom duce. *Non congaudet iniquitate*[1]. TREBUIE să ne ducem. Dar nu săraci şi umiliți. Ci conştienți de slăbiciunea noastră în ceasurile de astăzi; dar generoşi şi siguri pe moştenirea noastră: ca depozitari ai tuturor tradițiilor Răsăritului, fără de care nu a fost niciodată posibilă – şi, mai ales, nu e acum – ridicarea spirituală a lumii creştine.

Să nu fie o ofensivă care jigneşte şi ridică bănuieli. Ci doar o sigură afirmare, în care Geneva va trebui să audă din nou pe Tertullian: *Quid Athenis et Hierosolymis*[2]? La ce bun curiozitatea, când ochii noştri au văzut crucea? La ce bun cercetarea, când noi avem cuvântul mântuirii... Dezbatere care nu e, desigur, încă la sfârşitul ei, dar pe care toate forțele istorice s-au conjurat ca să o rezolve în favoarea noastră.

## *Ad maturandum Christianae unitatis bonum*[1]

Se anunță prin ziare că în curând vor avea loc la Malines, în Belgia, discuțiuni şi „tratative" pentru unirea Bisericilor creştine, la care vor lua parte reprezentanți ai catolicismului, protestanților şi Ortodoxiei.

În această formă, informația e falsă; sau cel puțin tendențioasă; şi de natură a încuraja confuziune sau nădejdi irealizabile. Miezul lucrurilor închide însă un

sâmbure de adevăr destul de semnificativ şi nu e, deci, lipsit de interes a preciza situaţiunea.

Întâlnirea de la Malines, dacă va avea loc, se va întâmpla după dorinţa, exprimată oarecum *in articulo mortis*[2] de răposatul cardinal Mercier, primatul catolic al Belgiei, şi nu va fi decât continuarea încercărilor de apropiere sau cel puţin de înţelegere, începute încă din 1921.

Aceste încercări pornesc din lagărul protestant. Este adevărat că, deja în 1895, papa Leon al XIII-lea cere tuturor catolicilor din lume să se roage pentru reconcilierea fraţilor despărţiţi; iar doi ani mai târziu, instituia între Înălţare şi Rusalii o perioadă de rugăciuni în acest scop. Dispoziţia se respectă încă şi astăzi. Dar toate aceste acte au la bază îngrijorarea care cuprinde lumea protestantă în faţa disoluţiei fără leac aproape a vieţii lor religioase, îngrijorare căreia catolicul de mai târziu Neumann îi dădea expresie încă de acum 50 [de] ani.

Istoriceşte, deci concret, dorinţa de reîntoarcere la adevărata Biserică a protestanţilor şi-a găsit după război exprimarea în activitatea lordului Halifax, figură întru toate venerabilă şi iubită în ţara lui. El este cel dintâi care a luat, în 1921, iniţiativa unei vizite la Malines, unde cardinalul Mercier l-a primit în tovărăşia abatelui Portal, personagiu intim amestecat, sub pontificatul lui Leon al XIII-lea, în chestiunea hirotonirilor anglicane. A doua întâlnire, provocată de acelaşi lord Halifax, a avut loc în primăvara anului 1923.

Rapoartele care fixează conţinutul acestor întâlniri abundă însă, toate, în precizări cari stabilesc caracterul convorbirilor. Se spune, de exemplu, că întâlnirile au fost *private*, şi anume, schimbări de păreri într-un *salon particular*. Lucru pe care, de altfel, îl confirmă şi dr. Randall Davidson, arhiepiscopul de Cantorbery, în scrisoarea adresată la Crăciun, [în] 1923, arhiepiscopilor anglicani. Este, prin urmare, cel puţin inexactă telegrama publicată în ultimele zile de ziare, care vorbeşte de *tratative* între amintitele Biserici. Pentru ca cineva să „trateze", trebuie să aibă un mandat. Asemenea împuterniciri însă nu au existat nici de o parte, nici de alta. În stadiul absolut preliminar al convorbirilor, care nu a fost depăşit, chestiunea mandatelor ar fi fost, de altfel, şi indiscretă, şi inoportună. Aceasta, ca o primă precizare.

Şi o a doua. „Conversaţiile de la Malines" au avut loc între catolici şi anglicani. Acum telegramele vorbesc de o întâlnire a catolicilor, anglicanilor şi *ortodocşilor*. Să distingem. Nu se ştie nimic de o participare a „ortodocşilor" la aceste convorbiri. Vestea pleacă, după originea telegramelor, de la protestanţi. E foarte puţin probabil că ei ar poseda o autorizaţie formală în acest sens. Nu e, totuşi, mai puţin adevărat că pasul lor are, în fond, o îndreptăţire. Raporturile dintre anglicani şi ortodocşi sunt cel puţin ciudate. Biserica de Răsărit păstrează neştirbită tradiţia creştinismului, în forma ei cea mai autentică. Nu e, deci, nimic mai natural ca anglicanii, la care conştiinţa sărăciei lor religioase e mai vie ca în toată lumea protestantă, să caute prietenia şi – dacă se poate – înrudirea cu Răsăritul. Aceste relaţiuni le creează lor o situaţie măcar indirect precisă în

lumea creştină; şi poate asigura cuvântului lor o mai însemnată autoritate în adunările Bisericii universale.

Pe de altă parte, Ortodoxia constată că blazonul pe care şi l-a trecut nepătat de-a lungul istoriei i-a cam fost spălat de ploi. Aur pe el, în orice caz, nu mai este. Biserica a sărăcit literal, în ordinea materială. Mai ales anumite patriarhate sunt silite astăzi să constate că nu mai au asigurată ziua de mâine. Pentru acestea, anglicanii sunt prietenul bogat. Îmbogăţiţi de război, probabil. Dar bogaţi. Prietenia lor e, deci, dorită, iar înrudirea – şi ea, acceptată. Trebuie să credem, prin urmare, că cel puţin în particular, legăturile dintre anglicani şi anumite Biserici Ortodoxe sunt îndeajuns de strânse, încât ei să poată nădăjdui că, la viitoarele convorbiri de la Malines, ortodocşii le vor consolida – prin prezenţa lor – situaţia. Dar este, în orice caz, vorba numai de un serviciu *particular*, pe care, din anumite motive foarte personale, unele organizaţii locale din lumea ortodoxă înţeleg să îl facă anglicanilor. De aci şi până la participarea „ortodocşilor" la convorbirile din Malines, distanţa este apreciabilă.

Iată, prin urmare, cum trebuie înţelese şi precizate veştile care ne vin din străinătate în legătură cu „tratativele" pentru unirea Bisericilor creştine. Aceasta, în ce priveşte pe participanţi.

Să presupunem însă că, în adevăr, reprezentanţi ai acestor trei Biserici s-ar întruni să discute şi să realizeze *haec populorum omnium in oecumenica unitate consensio*[3], cum ar zice Pius al XI-lea. Care sunt sorţii de izbândă ai unor asemenea încercări?

Dintre cele trei grupe în prezenţă, cei cari ar putea cel mai puţin ceda sunt ortodocşii. Pentru că ei au preferit întotdeauna să vadă născându-se o schismă, decât să admită soluţii tranzacţionale. Biserica pravoslavnică nu are, nici teoretic, nici istoric, posibilitatea unei mlădieri.

Cu catolicii, principial, s-ar putea trata. Ei au ştiut adesea să găsească un *modus vivendi* care, garantând fondul chestiunii, să înlesnească soluţionarea unor probleme delicate. (O astfel de soluţie neclară, dar, pentru Biserica română, de mare utilitate, este Biserica greco-catolică, uniţii noştri.) În cazul special însă al anglicanilor, se pare că atitudinea romano-catolică va fi absolut intransigentă. Iată părerea cardinalului Mercier: „„... Ne puserăm deci pe lucru, însufleţiţi de aceeaşi dorinţă de înţelegere reciprocă şi de frăţesc ajutor... Este, totuşi, lesne de înţeles că, atunci când se ridicară chestiuni esenţiale – ca, de pildă, primatul papei, stabilit la conciliul Vaticanului, şi care fu prima şi ultima la ordinea zilei – nici prietenii mei, nici eu, n-am avut măcar un moment gândul să jertfim unei dorinţe stupide (*insensé*) de unire cu orice preţ, un singur articol al crezului catolic, apostolic şi roman".

E aproape drastic de clar.

Cine ar putea, deci, să cedeze? Evident, numai anglicanii. O vor face? Sunt serioase motive de îndoială. Dar să presupunem cazul afirmativ. Care va fi urmarea acestei „împăcări"? Anglicanii au mai fost odată catolici. De ce nu au rămas? Pentru că s-a supărat pe papă cutare rege[4], stingherit în aventurile lui amoroase de disciplina rigidă a Romei? E cel puţin ridicol să se facă aşa istoria.

Biserica Angliei s-a despărţit de Roma pentru că sufletul englez nu se putea încadra în disciplina dreptului roman şi în mistica mediteraneană. Căci de ce, de pildă, franciscanismul roman a putut să crească în umbra realismului tomist[5], pe când cel englez a trebuit să treacă în nominalism? Este o întrebare pe care nu vor să şi-o pună convorbitorii de la Malines. Şi totuşi, o întrebare impusă de realităţi.

Iată adevăratele perspective ale problemei. Convorbiri vor avea loc. La urma urmelor, nu sunt excluse nici „tratativele". Dar „împăcarea" – şi mai ales împăcarea definitivă? Nu.

Deasupra bunei voinţe şi a tragicei râvne mistice a lordului Halifax (la 70 de ani, *nu poate să moară*, pentru că nu poate fi împărtăşit) stau realităţile istorice. De ce să nu ne aducem aminte de ele?

## Creştinismul – fapt istoric

Este poate ciudat, dar în încercările interconfesionaliste de apropiere a Bisericilor, pornite din lagărul protestant, ca şi în opoziţia fermă cu care aceste încercări sunt întâmpinate de către catolici, acelaşi viciu fundamental de înţelegere ne întâmpină: lipsa simţului istoriei.

Ciudăţenia asta îşi are însă explicaţia ei; căci, după cum observam şi în *Duminica* trecută, între catolici şi protestanţi sunt mai multe puncte de contact decât s-ar crede. (De aceea catolicizanţii sunt pentru Ortodoxia noastră tot aşa de nelalocul lor ca şi protestantizanţii.) În primul rând, trebuie să subliniem tendinţa spre universalism a amândurora; tendinţă al cărei resort intim este tocmai incapacitatea de înţelegere a istoriei.

„Istoria" este categoria concretului; tot ce există individualizat, în timp şi spaţiu. „Universalul" e de natură logică: utopic şi ucronic. În momentul când o doctrină îşi simte veleităţi de universalism, ea se dovedeşte ca desprinsă de realitatea concretă. În toată existenţa, singur Dumnezeu depăşeşte timpul şi spaţiul, fără să înceteze a fi real. Tot ceea ce se leagă de om nu e real decât întru cât e istorie.

Apusul nu poate să înţeleagă aceste lucruri – totuşi, aşa de simple; de aceea, el încearcă universalizarea pe baza unui element forţamente abstract: „raţiunea" pentru protestanţi, „biserica romană" pentru catolici; creştinismul unul singur, peste tot pământul şi în toate timpurile.

Şi totuşi, creştinismul unul singur e o imposibilitate. Unul singur e doar Hristos, aflător veşnic în mijlocul nostru în trup şi sânge, Hristosul euharistic. Creştinismul, nu!

Unificare? La ce bun? Nu a fost odată, la început, un singur creştinism? Şi iată-ne creştini ortodocşi şi creştini catolici; şi pseudo-creştini protestanţi, care nu recunosc pe Domnul euharistic. Să ne re-unim? Da, dar pe ce bază? Şi, pe

urmă nu va fi iarăşi zadarnic? Căci iarăşi vor fi, analog şi în alte forme, ortodocşi şi catolici; sau chiar protestanţi – adică oameni refractari creştinismului.

Hristos e Dumnezeu şi, ca atare, depăşeşte istoria; creştinismul e un fapt istoric; trăind, deci, în forme individualizate, concrete. Ortodoxie şi catolicism sunt realităţi necesare, momente constitutive ale istoriei, ireductibile unul la altul. Unificare? O glumă. Sau o neînţelegere, a unor oameni cari ar fi trebuit, totuşi, să se gândească un moment că istoria tot Dumnezeu a făcut-o.

# Îndatorirea Sf[ântului] Sinod

Este foarte bine că vom avea peste câteva zile – în continuare – o sesiune a Sfântului Sinod. Recenta călătorie în Răsăritul creştin a Î. P. S. nostru Patriarh a provocat o fericită precizare a situaţiei în lumea ortodoxă; şi ne gândim dacă nu ar fi nimerit ca Sfântul Sinod să ia în discuţie şi în studiu noua situaţie pentru ca Biserica pravoslavnică să poată folosi după cuviinţă legăturile rodnice stabilite cu prilejul amintitei călătorii şi sugestiile născute în convorbiri mai mult decât protocolare.

Căci, fără îndoială, ar însemna să ne sub-preţuim şi să ne lipsim de la o misiune istorică pe care, e adevărat, ne-o impun mai mult împrejurările decât vrednicia noastră, dacă ne-am mulţumi – din lene, comoditate sau lipsă de înţelegere – să considerăm această călătorie numai ca un schimb de politeţe între oficialităţi, să urăm Î. P. S. Miron „bun venit" şi... să trecem la ordinea zilei.

E bine să reţinem, din ultimele întâmplări, că trecerea Patriarhului nostru pe la curţile arhiepiscopale răsăritene se întâmplă în preziua adunării „interconfesionaliştilor" la Lausanne. Şi să judecăm viitorul congres în lumina acestei întâmplări.

Adunarea de la Lausanne urmează celei de la Stockholm. Acolo, ca şi aci, iniţiativa întâlnirii a plecat din lagărul protestant. Dar chemaţi şi doriţi au fost în primul rând ortodocşii. Aşa de tare, încât am putea spune că singură prezenţa lor îndreptăţeşte congresul. Protestanţii între ei nu mai au ce să-şi spună. Au spus tot; au spus prea mult; aşa de mult, încât mai toată viaţa lor religioasă s-a transformat într-un spus. Religiozitatea, atâta cât a rămas, îşi caută azi forme de realizare şi se îndreaptă, plină de nădejdi, către comorile intacte ale Ortodoxiei.

Din acest punct de vedere, se poate, deci, afirma că dorinţa protestanţilor de a stabili legături cu noi e sinceră; ea având la bază, în adevăr, necesităţi spirituale, în speţă, religioase, pe cari dezmăţul dogmatic şi nulitatea liturgică protestante nu le pot în nici un fel satisface. Dar se amestecă în atitudinea creştinilor acestora anglo-saxoni şi anumite calcule, cari nu pot să nu ridice suspiciuni. Se poate prea bine să existe la ei convingerea, fundată *istoric*, că în Răsărit religiozitatea e mai pură şi mai aproape de origine. Nu e însă mai puţin adevărat

că, întrucât sunt apuseni, ei stau, de fapt, mai aproape de catolici; prin îmbinarea lor sufletească. Natural ar fi, deci, ca pentru ei întoarcerea în sânul Bisericii creştine să se facă pe drumurile Romei. Şi totuşi, nu o fac. Ei preferă să stea de vorbă cu noi. Pentru că ne preţuiesc mai mult? Nu. Pentru că ne socotesc mai slabi şi mai puţin disciplinaţi, deci, mai lesne de cucerit. Care va fi Biserica în care vor intra e, pentru ei, esenţial, indiferent; oportunitatea primează. Dar, unde apare oportunitatea, nu mai poate fi vorba de sincere necesităţi religioase.

Or, în speţă, iată cum se prezintă situaţia. La Stockholm a fost o întâlnire pregătitoare, mai mult o luare de contact; am fost chemaţi şi noi; şi ne-am dus. Foarte măguliţi, bieţii de noi, de atenţia care ni se acorda de feţe apusene aşa de alese, ne-am apucat de atunci să învăţăm englezeşte – ceea ce e un bine – şi să umplem foile noastre religioase cu ştiri din biserica engleză – ceea ce e un rău; uitând că există un Răsărit cu care suntem efectiv solidari şi în care avem mari rosturi de împlinit. Contactul cu feţele boiereşti ale protestanţilor ne-a intimidat; toate resturile unei umilinţe de sclavi au trecut la suprafaţă. Împrejurări neprielnice pentru toate Bisericile Răsăritului au încurajat sugestia protestantă. Până în aşa grad, încât prietenii noştri anglo-saxoni au devenit cutezători. La Stockholm trebuia să ne cunoaştem – şi ne-am cunoscut. La Lausanne, unde suntem invitaţi acum, ni se cere *să discutăm*. Să discutăm – ce? *Bazele dogmatice pe cari s-ar putea realiza o înţelegere între noi şi protestanţi*. Este o îndrăzneală pe care trebuie s-o respingem categoric. Cursa ce ni se întinde e cu mult prea grosolană ca să putem cădea în ea. Baza noastră dogmatică este un bloc de care nu se mai poate atinge nimeni. O discuţie asupra ei este imposibilă. Creştinismul ortodox este aşa cum este. Cine vrea să vie la noi e binevenit. Dar nu cu discuţii, nu cu condiţii şi nu cu tranzacţii.

Trebuie să fie cineva care să spună fraţilor noştri protestanţi că atenţiunea lor ne onorează, dar că a sta de vorbă asupra dogmelor noastre nu putem. S-au primit invitaţii pentru Lausanne? Foarte bine. Să ne ducem. Dar Biserica noastră nu poate avea acolo delegaţi, ci numai *observatori*.

Asta e îndatorirea de azi a Sfântului Sinod: să stabilească hotărât că nu participă oficial şi activ la lucrările congresului de la Lausanne; şi să impună – sub anunţare de sancţiuni – celor cari vor merge acolo păzirea severă a punctului de vedere oficial. E nevoie de o disciplină strânsă şi în Biserica noastră; ca să se isprăvească odată cu sistemul nenorocit al iniţiativelor personale.

Şi încă ceva. Călătoria Înalt Prea Sfinţitului Patriarh a mărit coeziunea Bisericii răsăritene. Sfântul Sinod se poate sesiza de acest fapt şi poate interveni în timp util, pentru promovarea unei atitudini *unitare* a tuturor autocefaliilor ortodoxe în congresul „interconfesionaliştilor". Ar fi pentru Biserica noastră o îndatorire tot aşa de însemnată ca şi cea dintâi.

Ştiu, greutăţile sunt mari. Avem doar în sânul nostru atâţia teologi protestantizanţi, cari confundă indicaţiile unui bolnăvicios orgoliu personal cu necesităţile Ortodoxiei. Dar greutăţile tocmai de-aia sunt puse în calea omului – ca să fie înfrânte.

# Enciclica papei

Suntem siguri, iarăşi se va ridica, din vreun colţ pomădat al Ortodoxiei, acuzaţia că suntem vânduţi papistaşilor – dacă nu chiar papistaşi noi înşine. Dar nu putem face nimic. Cine îşi mai pierde vremea să lupte împotriva oamenilor de rea-credinţă, când ştiut este că reaua-credinţă nu e decât arma celor ce se simt că nu au dreptate!

Recunoaştem, a te ocupa de o enciclică a sfântului părinte de la Roma, în plină pretenţie de ofensivă a Ortodoxiei, nu e deloc plăcut. Dar nu e deloc plăcut în primul rând pentru noi, care o facem. Cum am putea însă evita aceste neplăceri, când în probleme fundamentale, cari interesează îndeaproape şi în chip esenţial viaţa noastră religioasă, nu Biserica Ortodoxă, ci Sfântul Scaun împlineşte actele cele mai hotărâtoare!

Aşadar, papa a dat acum, de curând, o enciclică[1]. În ea se previn episcopii Romei asupra primejdiei reale pe care o reprezintă pentru creştinătatea autentică mişcarea interconfesională, a cărei ultimă manifestare a fost congresul de la Lausanne, în vara trecută.

Nu se poate spune că Roma vorbeşte în necunoştinţă de cauză. Dorinţele de unificare a Bisericilor, pornite din lagărul protestanţilor, au fost mai întâi ascultate în Apus. La Malines au urmat convorbiri – cu întreruperi – luni de zile de-a rândul, în care, de partea catolicilor, dacă a fost fermitate, nu a lipsit o largă bunăvoinţă şi dorinţă de înţelegere; cu atât mai mult cu cât aceştia erau oarecum impunşi în coastă de tratativele cari se urmau paralel, aci, în Răsărit, cu ortodocşii, cercetaţi de aceiaşi anglicani.

La Malines, totuşi, nu s-a ajuns la nici un rezultat. Atitudine rebarbativă din partea Romei? Nu. Ci numai conştiinţa purităţii credinţei pe care o reprezintă şi intransigenţă dogmatică. Enciclica papei nu face decât să formuleze noua situaţie, rezultată în urma acestor convorbiri şi să tragă consecinţele.

Punctul de vedere al Vaticanului este că încercarea de unificare a Bisericii, aşa cum este ea militată de protestanţi, trebuie combătută. Evident, soluţia indicată în enciclică trebuie să ridice din partea noastră cele mai vii aprehensiuni. Papa crede că o unificare este nu numai posibilă, dar şi de dorit stăruitor; numai că această unificare trebuie făcută prin întoarcerea tuturor creştinilor în sânul Bisericii romane, singura autentică.

Noi am obiecta că, dacă e vorba de întoarcere şi de autenticitate, apoi nu trebuie să se uite că este o altă Biserică, cea a noastră, *Biserica* pur şi simplu, care e depozitara adevăratului creştinism. Dar nu de asta e deocamdată vorba aci. Căci dacă *soluţia* sfântului părinte nu e bună, *motivele* pentru cari respinge unirea cu protestanţii sunt excelente. Enciclica precizează, anume, că o înţelegere cu protestanţii este imposibilă, pentru că aceştia nu vor să recunoască faptul elementar că în viaţa religioasă accentul fundamental al interesului trebuie să cadă pe *credinţă*, şi nu pe *caritate* faţă de semeni.

Să ne îngăduim a ne aminti că acesta a fost și punctul nostru de vedere astă-vară, când scriam împotriva participării noastre, fără garanții reale, la congresul de la Lausanne. Căci se încerca acolo, printr-o rece, dar nu mai puțin scandaloasă îndrăzneală, să se pună în discuție înseși dogmele Bisericii noastre pravoslavnice.

Au urmat protestări din partea stockholmiștilor și lausanniștilor. Pretenția noastră era absurdă, de îndată ce risca să taie, pentru unii, legături cu oameni așa de subțiri, bine crescuți și bine văzuți, cum sunt doară unii din anglicani. Țărănia noastră parvenită era amenințată în relațiile ei cu casele mari și boierești ale Apusului. Iar protestările au luat forma obișnuită: insultăm Biserica.

Nu insultăm Biserica; dar nu pregetăm să amintim oamenilor Bisericii îndatoririle lor, chiar în cuvinte aspre – atunci când aceste îndatoriri se uită.

Ce a uitat episcopatul nostru amator de călătorii în străinătate și de legături cu oamenii „civilizați" ai protestanților? Un fapt foarte simplu: că ceea ce trebuie păstrat în primul rând este baza dogmatică a Bisericii; adică tocmai ceea ce neglijează cu totul protestantismul, care nu reprezintă în istoria vieții religioase decât disoluția dogmei.

Moderniștii noștri protestantizează cu toții; uneori, fără să-și dea seama. Pricina e simplă: pentru că nu mai cred. Și atunci, toată religiozitatea devine *morală*, adică cu totul altceva decât trebuie să fie.

Enciclica sfântului părinte al Romei pune din nou în actualitate această problemă. Vor găsi oamenii hotărâtori în Biserica noastră timp și putință să o judece în adevărata ei însemnătate?

## Propaganda interconfesionalistă

E surprinzător cum crește în fiecare zi literatura pentru unirea Bisericilor. Mișcarea a pornit din lagărul protestant. Se simte în aceste cercuri, îndepărtate cu totul de la adevărata viață religioasă, nevoia de a face din nou legătura cu deținătorii autentici ai religiozității creștine. De origine sincer interioară, această campanie a degenerat. Forma accentuat interconfesionalistă pe care au luat-o discuțiile de la Stockholm și Lausanne dovedește că elemente politice au intrat în joc. Că doar nu pe baza abstracțiunilor raționalizante ale interconfesionalismului discută cel dornic de întoarcere la izvorul viu al dogmei și al tainei!

Din acest moment însă, inițiativa tratativelor a scăpat din mâna protestanților. Mai stau de vorbă cu ei doar protestantizanții Ortodoxiei, „oamenii moderni" și „novatorii" din Biserica de Răsărit, cărora, dragă Doamne, la atâta bogăție de viață interioară câtă au, nu le mai ajunge comoara de adevăruri a Bisericii noastre dreptmăritoare; și îi mai iau în serios, în afară de aceștia, câțiva bicisnici vanitoși, care se simt foarte importanți, în sărăcia bietelor lor persoane, că cutare englez sau american șiret le trimite felicitări de Anul Nou cu „expresiunea strânsei prietenii și prețuiri" pe care le-o păstrează.

Altfel, locul întâi în aceste discuţiuni l-au luat catolicii. Începând cu convorbirile din Malines, unde au izbutit să pună în inferioritate morală pe anglicani, şi sfârşind cu ultima enciclică a papei.

Unii ca şi ceilalţi însă ni se adresează tot nouă, ortodocşilor. Cei dintâi, pentru că ne ştiu săraci şi dezorganizaţi şi ne bănuiesc gata la o tranzacţie pentru bani (cazul Orientului mediteranean ortodox); cei din urmă, pentru că îşi dau seama că singurii cu care se poate sta de vorbă asupra creştinismului tot noi suntem.

În lumea orientală, aceste încercări de apropiere sunt foarte divers privite. În orice caz însă, li se acordă o exagerată importanţă. Unirea Bisericilor, aşa încât să fie doar o turmă şi un păstor, se va face odată, căci doară e scris. Dar se va face prin voia lui Dumnezeu, când va fi hotărât El, şi nu prin agitaţia noastră neisprăvită.

În ce ne priveşte pe noi, românii, nu aceasta e cea mai simplă problemă a ceasului de faţă. Suntem dezorganizaţi şi nu ne mai putem îndeajuns bucura de darurile vieţii religioase. E nevoie, pentru refacerea vieţii noastre spirituale, de unirea tuturor Bisericilor? Mă îndoiesc. De aceea, cred că e mai folositor [illegible] vedem de treburile noastre lăuntrice, ieşind din calea discuţiunilor despre uni- care, al căror singur scop imediat este doar cel propagandistic.

Că doară chiar aşa de proşti nu suntem!

# 8. SECTELE

## Sectanții

În adunarea eparhială la Cluj s-au spus cuvinte grele față de activitatea sectelor religioase din țară. Iar între toate, cel mai greu cuvânt a căzut asupra statului, care se pare că, prin atitudinea și măsurile lui, mai mult impiedică decât înlesnește acțiunea Bisericii.

Este un fel comod, dar ineficace, de a înțelege dificultățile noastre religioase. De ce nu am avea sinceritatea și curajul să punem problema în adevărații ei termeni?

E adevărat că, din toate punctele de vedere, sectele acestea, mistice sau protestante, sunt, ca spiritualitate, incomparabil inferioare Ortodoxiei. Dar ele, și mai ales cele care vin din Apus, au marele avantaj politic că izvorăsc din aceeași structură spirituală care ne-a dat statul modern. Dezbrăcând marele principiu creștin al iubirii de toată semnificația lui ontologic-metafizică și transpunându-l în plan subiectiv-psihologic, al realității concrete, „noul creștinism", din care se inspiră toate aceste secte, a încetat, e drept, să aibă cel mai ușor contact cu religiozitatea, dar a izbutit să se încadreze perfect în ideologia juridică a noilor state europene. Mai mult, el face parte integrantă din această ideologie, *este* pur și simplu această ideologie.

A cere, deci, statului modern, șcintist, democratic și egalitar, sprijin împotriva ofensivei dizolvante a sectelor protestantizante este cel puțin nepotrivit. Unul și celelalte sunt frați buni, vorbesc aceeași limbă, sunt unul și același lucru. Atunci?

Biserica noastră e victima unei iluzii grave. Din faptul că ultima noastră *Constituție* a consimțit să recunoască o religie *de stat* în înfățișarea ortodoxă a creștinismului, oamenii Bisericii se socotesc îndreptățiți a crede că statul s-a

identificat cu interesele înalte ale Bisericii. Dar cercetaţi documentele oficiale ale timpului şi veţi vedea că dominaţia Bisericii Ortodoxe în noul stat românesc nu a fost *acordată* de constituantă, ci smulsă acesteia. Şi anume:

graţie laşităţii oamenilor politici, care nu au avut curajul să opună ceva drepturilor *istorice* ale Bisericii;

graţie ignoranţei aceloraşi oameni, cari au crezut că Ortodoxia ar putea fi un instrument de poliţie socială, un simplu protestantism oarecare.

Nu. Statul actual nu mai este aliatul firesc al Bisericii, pentru că el a încetat de a fi statul creştin. Tovărăşia este hibridă; iar conlucrarea va fi doar o luptă de fiecare zi, lipsită de sinceritate, unde fiecare din părţi va încerca să sustragă celeilalte un maximum de foloase.

Astăzi şi mâine, cei mai mari sorţi de izbândă îi are Biserica. Căci formula modernă a statului s-a dovedit a fi deficientă faţă de realităţi; iar omenirea luptă pentru un nou echilibru spiritual. La noi, ca şi aiurea, adevărurile mari ale Bisericii pot reconstitui acest echilibru. Toate semnele sunt că lumea îl cere.

Întrebarea e numai dacă Biserica noastră va înţelege noua ei chemare şi, mai ales, dacă va şti să vorbească vremii în limba ei.

Să-şi plămădească, deci, Biserica noul stat care ne trebuie. Dacă poate. Dacă nu, plângerile şi incriminările sunt de prisos.

# Pater Olasz

P. Olasz S. J., adică: Pater Olasz, călugăr din ordinul iezuiţilor, colindă de o bucată de vreme Ardealul, făcând predici. Rosturile lui nu sunt tocmai clare. În alegerile trecute, se pare să fi avut anumite însărcinări precise prin Satu-Mare şi judeţ. Activitatea lui a fost foarte vie şi, s-a spus atunci, cu un real folos pentru o listă de candidaţi.

Acum a ajuns la Cluj, unde vorbele lui grele au căzut ca plesnituri de bici apocaliptic asupra imoralităţii teatrului evreo-maghiar. Agitaţia în public a fost vie; iar rezultatele – unele, cel puţin –, neaşteptate; câţiva din artiştii catolici ai amintitului teatru au denunţat actul lui de supunere către sfântul părinte de la Roma. (Adăugăm noi: reîntorcându-se la iudaism.)

Cred că asupra pentru-Dumnezeu-ostenitorul-părinte Olasz ar trebui să avem un ochi mai atent. Nu e prea greu de descurcat, din toată activitatea lui, că, deocamdată cel puţin, părintele face agitaţii antisemite. Asupra acestei probleme, punctul nostru de vedere e clar. Am respins din capul locului doctrina şi practica unui antisemitism pe bază şi din punct de vedere religios-creştin, ca o rătăcire gravă. Lucrurile nu trebuiesc amestecate; şi preoţii, *ca preoţi*, vor face bine să lase în grija noastră sau cel puţin să militeze cu argumentele noastre, adică complet extrareligioase, chestiunile de politică naţionalistă. O asemenea fanatizare e nu numai o coborâre şi o falsificare a Bisericii, dar şi o acţiune primejdioasă.

Vrea să facă părintele Olasz o critică – oricât de vehementă – a societății sau a moralității noastre? E binevenit. Să ia biciul de foc, harapnicul lui Isaia, sau chiar al lui Savonarola[1]. Va merge lumea înspre el cu încredere și îl vor binecuvânta mulțimile, chemate la o nouă viață. Dar să lase politica.

Nu avem nici o încredere într-o astfel de acțiune. Cine poate să ne dea siguranța că predicile întreprinse astăzi împotriva evreilor ca națiune sau rasă distinctă nu vor schimba de obiectiv, alegându-și o... altă națiune? Nu vrem să comitem un păcat; dar e greu să înțelegem cum numai din îndemnul Bisericii și al religiozității se poate începe o asemenea acțiune. Chiar ca tovarăși, sau mai ales ca tovarăși, oameni de acest fel devin indezirabil. Părintele Olasz să lase politica în buruieni!

## Despre propaganda baptistă

Ministrul Cultelor a primit astăzi vizita șefului baptiștilor, care a venit în țară să ne facă oarecum proces. Vedeți că baptiștii nu sunt mulțumiți cu regimul în care trăiesc și au ridicat proteste peste graniță, la șeful lor... religios. Că protestele au mers peste graniță este, din punctul de vedere al baptiștilor, foarte normal. Ei nu recunosc doară organizația lumească și nu se simt ca făcând parte decât dintr-o singură comunitate, aceea baptistă, care e supernațională.

Dar tot așa de normal este ca nici statul nostru românesc să nu se emoționeze de prezența eminentului reprezentant al bisericii baptiste. Nu numai pentru că, la urma urmelor, fiecare stat național e dator să facă politică națională; ci, mai vârtos încă, pentru că frații noștri baptiști nu sunt, între toți locuitorii statului românesc, cei mai fără de păcat față de așezarea noastră politică. Poate că nu vor fi decât coincidențe. Poate. Dar statul are datoria să vegheze ca astfel de coincidențe să nu se mai întâmple. Pentru că, să vedeți ce stranii lucruri se petrec cu baptiștii noștri. Progresele propagandei lor sunt însemnate mai ales în Basarabia și în ținuturile de graniță ale părților ungurene ale Ardealului. Coincidență, probabil; dar coincidență supărătoare, atunci când ne gândim că baptismul anarhizează populația; și că tocmai la granițe se întâmplă acest proces de disoluție.

Și dacă ar fi numai atât. Dar se stabilește, cu chiar declarații de pe la Budapesta, că baptismul este, în sud-estul Europei, operă misionară ungară. Iar pe de altă parte – iarăși coincidență, dar suspectă, de data aceasta –, statisticile arată că, în țara noastră, cel mai puțin deschiși propagandei baptiste sunt tocmai cetățenii de limbă maghiară. Nu este oare cel puțin ciudat că ungurii, așa de buni ca misionari ai baptismului, se dovedesc dintr-o dată așa de refractari când e vorba să adopte această religie? Și cum ar fi, de pildă, dacă onorabilului reclamant, care se prezintă astăzi cu jalba la guvernul nostru, i s-ar atrage atenția asupra acestei ciudățenii?

O să spuneți: ăsta e american, nu e ungur. De acord. Dar, vedeți, tot americani sunt și cei cari au înființat aci, la București, seminarul baptist și au ținut, prin mijloace astăzi de domeniul public, să asigure o stăpânire *neromânească* asupra acestei școale. Și tot americani sunt cei cari trimit fonduri în Basarabia, pentru botezare întru baptism a populației de prin acele părți. Ne-am învățat să fim puțin încântați de oamenii cari ne iubesc fără să ceară nimic de la noi. Să continuăm să o facem. E prudent și eficace.

Și cred că nu ar strica să spunem punctul nostru de vedere și reprezentantului bisericii baptiste, astăzi în anchetă pe meleagurile noastre.

## De ce două măsuri?

Instanțele judecătorești militare au judecat pe adventistul I. Bauer și l-au condamnat la un an închisoare și cincizeci de mii de lei amendă. Categoric spun, bine au făcut. Bauer s-a făcut vinovat de o faptă gravă: în propaganda sa împotriva Bisericii creștine Ortodoxe, a întrebuințat gravuri insultătoare pentru preoții noștri. Sistemul a absurd și oribil, el trebuie să înceteze. Căci nu se pot ridica în abstract și în simbol cazuri izolate, cari sunt strict personale, pentru a face din ele însăși înfățișarea Bisericii noastre în genere. Biserica una și indivizibilă, trupul mistic al lui Hristos, nu poate fi solidarizată și cu atât mai puțin întinată de păcatele slujitorilor ei. Ea închide în ea însăși principiul purității absolute; căci cine păcătuiește nu o face decât în urma ruperii comunității de iubire care e Biserica și, ca atare, se exclude singur din această unitate spirituală, fie el chiar purtător al unui veșmânt sacerdotal sau deținător al darurilor. Orice încercare de confuziune pe această temă pornește, deci, din ignoranță sau din rea-credință; una și alta trebuiesc reprimate cu asprime. Drept și cu cale a procedat, deci, judecata, condamnând acțiunea adventistului Bauer.

Noi suntem însă oameni drepți. Adventiștii nu ne sunt în nici un fel simpatici. Ei reprezintă în genere o spiritualitate primară; iar la noi în țară acțiunea lor pare a fi nu numai religioasă. Dar nu numai adventiștii încearcă să ne batjocorească Biserica înfățișându-ne preoții imorali. De ce atunci nu se iau măsuri egale împotriva tuturor?

Iată, la Teatrul Național, d-l Horia Furtună reprezintă o piesă: *Păcală*, în care sunt aduși pe scenă călugări beți, călugărițe cari caută leacuri de „lepădat", într-un decor de mânăstire transformată în local de orgii. Iar mai acum câtăva vreme d-l Victor Eftimiu ne înfățișa în *Glafira* călugări pruncucizi. Noi înțelegem toate. Înțelegem că d-l Eftimiu, care e francmason, întrebuințează toate prilejurile pentru a clătina Biserica adevărată. Îl înțelegem și pe d-l Furtună, care și d-sa e, probabil, francmason; dar nu înțelegem de ce două măsuri. De ce adventiștii sunt condamnați, iar francmasonilor li se pune, în scop de propagandă, Teatrul Național la dispoziție?